

BIBLIOTECA

ȘCOLARULUI

LIVIU REBREANU

Răscoala

LITERA

biblioteca școlarului

Liviu
REBREANU

—◆—
RĂSCOALA
*

roman

LITERA
INTERNĂȚIONAL
BUCUREȘTI — CHIȘINĂU

CUPRINS

<i>Tabel cronologic</i>	3
-------------------------------	---

SE MIȘCĂ ȚARA!

Capitolul I RĂSĂRITUL	20
Capitolul II PÂMÂNTURILE	64
Capitolul III FLĂMÂNZII	104
Capitolul IV LUMINILE	149
Capitolul V FRIGURI	190
Capitolul VI VESTITORII.....	228

CZU 859.0–31

R 35

Textul se reproduce după: Liviu Rebreanu, *Opere alese*, vol. IV, Editura pentru literatură și artă, București, 1959. A fost consultată și ediția: Liviu Rebreanu, *Răscoala*, Editura Dacia, Cluj, 1971.

Coperta: *Isai Cârnu*

TABEL CRONOLOGIC

(după Nicolae GHERAN)

- 1885 27 nov. În satul Târlișu (din fostul comitat Solnoc-Dobâca — azi județul Bistrița-Năsăud), se naște Liviu Rebreanu, primul din cei 14 copii ce vor veni pe lume în familia învățătorului Vasile Rebreanu și a Ludovicăi (născută Diuganu). Tatăl (1862—1914) se mai ocupă cu strângerea de folclor, colaborând la diferite gazete din Ardeal. În tinerețe, mama (1865—1945) era pasionată de teatru, fiind considerată „primă diletantă” pe scena Becleanului de baștină. Ambii părinți sunt arhetipurile Herdelenilor din *Ion*.
- 1889 Familia se mută în comuna Maieru, pe valea Someșului. „În Maieru am trăit cele mai frumoase și mai fericite zile ale vieții mele. Până ce, când să împlinesc zece ani, a trebuit să merg la Năsăud, la liceu.” În scrierile de sertar, la început în limba maghiară, și apoi în limba română, multe amintiri din copilărie aduc pe prim-plan oamenii acestor locuri. Deși localizate în imaginarul Pripas (identificat de cercetători cu Prislopul în care L.R. avea să locuiască mai târziu), unele episoade din *Ion* vor păstra cadrul toponimic și onomastic al Maierului (*Cuibul visurilor*, cum mai este intitulat într-una din povestirile publicate de scriitor).
- 1891—1895 Începe cursurile școlii primare. „Cele dintâi plăceri ale slovei tipărite și ale științei de carte tot în Maieru le-am avut, în forma primelor lecturi care m-au pasionat, *Poveștile ardelenesti* ale lui Ion Pop-Reteganul, vreo cinci volume.”
- 1895—1897 Urmează două clase la Gimnaziul grăniceresc din Năsăud.
- 1897—1899 L. R. este transferat la Școala de băieți din Bistrița („Polgári fiu iscola”), unde urmează încă trei clase.

- 1898 Îndrăgostit în clasa a IV-a de liceu, scrie „întâia și ultima poezie“.
- 1899 *iarnă* Fascinat de o tânără actriță dintr-o trupă ambulantă ungurească („ingenua trupei, de care m-am îndrăgostit nebunește“), scrie un vodevil după modelul celui văzut. Mai târziu, aflat în Budapesta, va cultiva, fără succes, același gen dramatic.
- 1900—1903 Urmează Școala reală superioară de honvezi din Șopron (Ödenburg, în nord-vestul Ungariei, lângă granița cu Austria).
- 1901 *iun.* La sfârșitul anului I, obține calificativul „eminent“. Ca și la Bistrița, manifestă o înclinație deosebită pentru studiul limbilor străine.
— La Brașov, apare povestea *Armeanul neguțător și fiul său Gherghel*, folclor prelucrat de Vasile Rebreanu (într-o colecție pentru copii).
- 1902 După abateri de la regulamentul școlii, este retrogradat din funcția de chestor. La sfârșitul anului II, primește doar „distincția simplă“.
- 1903 În anul III pierde și „distincția simplă“, din pricina mediei scăzute la „purtare“.
- 1903—1906 Urmează Academia militară „Ludoviceum“ din Budapesta (deși se simțea atras de medicină, ale cărei cursuri presupuneau cheltuieli inacceptabile pentru familia lui L. R.). Din nou, în primul an L. R. primește distincția de „eminent“.
- 1906 *1 sept.* Sublocotenent, repartizat la regimentul 2 honvezi regali din Gyula, în sud-estul Ungariei. (Aici, pe lângă îndeletniciri cazone, L. R. are numeroase preocupări literare: lecturi, conspecte, proiecte dramaturgice.)
- 1907 Conspectează numeroase opere din literatura universală, specificând, uneori, data lecturilor (25 apr., 2, 3, 7, 8 și 16 mai, 1, 2 iul.). Între scriitorii excerptați sunt clasici francezi, ruși, germani, italieni, englezi, unguri. Li se adaugă câteva proiecte de literatură dramatică: *Vetélytársak* — *Örveny* (Rivalii — *Vâltoarea*); *Valkó főhadnagy* (*Locotenentul Valkó*); *Gigi* (*Ghigghi*), ultimul cu personaje inspirate din viața „intelighenței“ născădune.
- 5 nov.* Dată pe o proză inspirată din mediul cazon („fragment de roman“), reluare a unui conflict literar abordat anterior (*Locotenentul Valkó*).
- 14—15 dec.* Începe suita de amintiri din copilărie (portrete din Maieru), scrise la început în maghiară, reluate, mai târziu, în românește, proze nepublicate.

— Începe un *Journal* de lector, cu maxime, cugetări, conspecte din literatura universală (Shakespeare, O.Wilde, Schiller, Tolstoi, Hugo, Jokai ș.a.), din creația românească (Anton Pann), precum și cu însemnări de cultură generală (în limbile germană, maghiară, franceză și română — limbi în care citea și scria curent).

20 dec.—6 febr. 1908. La Budapesta și Gyula scrie și transcrie cinci povestiri, în limba maghiară, din ciclul *Szamárlétra* [*Scara măgarilor*], satire cu caracter anticazon (volum nepublicat).

1908 ian. Sub presiunea unor încurcături bănești, este forțat să demisioneze din armată; în prealabil, scriind în „arest la domiciliu“, se hotărăște să se dedice literaturii (*Journal*-ul surprinde acest moment).

18 febr. Revine în Prislop — spre disperarea părinților, care îl știuseră domn. („Aici am luat contact cu țăranul român, aici l-am cunoscut mai bine, aici m-am impregnat de toate suferințele și visurile lui — lucruri care aveau să treacă mai târziu în literatura mea...”)

— Reia vechi proiecte (piese de teatru), precum *Ghighi*, și adaugă altele inspirate din viața țărănească: *Traiul*, *Osânda* ș.a. Citește multe cărți românești, urmărind îndeosebi îmbogățirea vocabularului, șlefuirea limbii literare.

mart. Începe un caiet de *Schițe*, între care unele anticipează eroi și episoade din proza matură. Multe subiecte vor fi dezvoltate, la început, în cadrul nuvelisticii. (Datările ating limita 28 apr. 1909).

— Se angajează ajutor de notar în Măgura Ilvei, apoi în Nimigea.

2 sept. Din București primește vestea că piesa *Osânda* „va fi pusă în citire“ (în cele din urmă va fi respinsă).

15 sept. Scrie povestirea *Codrea* [*Glasul inimii*]. În aceeași toamnă, termină și povestirea *Domnul Ionică*, reluare a unei proze mai vechi, din ciclul *Szamárlétra* [*Scara măgarilor*]. Cu aceste pagini se va adresa mai multor reviste literare de „peste munți“ (trimițând scrisori lui G. Ibrăileanu la *Viața românească* din Iași, lui Mihail Dragomirescu la *Convorbiri critice* din București), precum și din Transilvania (corespondând cu O. Tăslăuanu de la *Luceafărul* din Sibiu).

1 oct. La Blaj, în *Revista politică și literară* apare povestirea *Talerii* (ultima tipărită în Ardeal, înainte ca L.R. să se stabilească în capitala țării).

15 oct. Termină nuvela *Ofilire*, sub impulsul unor lecturi sadoveniene.

1 nov. Debut în presa românească: la Sibiu, în revista *Luceafărul*, condusă de O. Goga și O. Tăslăuanu, apare povestirea *Codrea* (*Glasul inimii*). În aceeași revistă, L.R. va mai publica nuvelele *Ofilire* (15 dec. 1908), *Răfuiala* (28 ian. 1909) și *Nevasta* (16 iun. 1911).

3 nov. Începe un nou jurnal de lector (*Spicuiuri*), aplecându-se în mod deosebit asupra paginilor de critică și istorie literară din *Viața românească*, aparținând, mai ales, lui G. Ibrăileanu.

dec. Revine asupra amintirilor din copilărie, scrise la Gyula, de data aceasta sub influența lui Creangă.

1909 24 ian.—21 febr. Încearcă să traducă romanul *Război și pace* de Tolstoi (după o versiune germană).

Începutul anului. Funcționar la primăria din Vărarea.

18 apr. În traducerea lui, revista *Țara noastră* publică poemul *Moartea șoimului* de M. Gorki.

28 apr. Scrisoare din Prislop către Mihail Dragomirescu, propunându-i, spre publicare, o povestire.

20 mai. Scrie nuvela *Mâna* (prima variantă a nuvelei *Ocrotitorul*), sub influența lecturilor din Cehov.

toamna Situație materială precară. Are convingerea că nu stăpânește cum se cuvine limba literară românească („a trebuit să-mi dau seama că, dacă vreau să realizez ceva, trebuie să nimicesc în prealabil, în sufletul meu și în mintea mea, tot ce mi-au împrumutat atâția ani de mediu străin, tocmai la vârsta cea mai accesibilă tuturor influențelor, și că aceasta nu se poate împlini cu adevărat decât acolo unde voi respira o atmosferă românească, absolut pură și ferită de miasmele de până ieri, adică în Țară și mai ales în București“).

12—14 oct. „Întâiul meu contact cu literații români s-a efectuat cu prilejul unui congres al Astrei la Sibiu, unde am fost trimis ca gazetar român. Profitând de această unică ocazie, am și trecut dincoace, la București.“

15 oct. În capitala țării. „Am sosit cu 300 de lei în buzunar... Și aici... aici... aici începe un capitol întunecat al vieții mele, o epocă grea, de

luptă dărză cu mizeria și pasiunea de scriitor. [...] Am venit în contact cu toți corifeii literaturii de atunci. Gârleanu mai ales era marele prozator al epocii. În vremea aceea, am încercat acest gen nou de nuvele, care nu prea era înțeles de gingașii povestitori din jurul meu. Până atunci, nuvela era un fel de anecdotă, scrisă viu, curgător, cu înfloritură de stil, dar fără nici o preocupare a fondului sau a conflictului psihologic.“

16 oct. Prima dată pe o proză originală, după sosirea în București: *Volbura dragostei [Cântecul iubirii]*.

19 oct. Participă pentru prima oară la o ședință a cenaclului literar condus de Mihail Dragomirescu, din care mai făceau parte I. Minulescu, E. Gârleanu, Cincinat Pavelescu, D. Nanu, Corneliu Moldovanu, N. Davidescu, Al. Stamatiad, M. Săulescu, M. Sorbul ș.a. Duce cu el o nuvelă, pe care însă nu apucă să o citească.

20 oct. Scrisoare de la Mihail Dragomirescu. “Iartă-mă că aseară am uitat de nuvela dumată. E drept că, chiar de nu aș fi uitat, n-aș fi vrut să te expun la un nesucces, neștiind calitățile ei de mai înainte. Astăzi însă am citit-o și te felicit, e foarte interesantă povestea și cu însemnate calități literare. Vrei s-o public în *Convorbiri critice*?”

25 oct. Debut în capitala țării: în revista *Convorbiri critice* apare nuvela *Volbura dragostei [Cântecul iubirii]*. Ea deschide șirul unei însemnate colaborări: *Proștii, Culcușul, Golanii, Dintele* (1910).

6 și 11 nov. Scrisori de încurajare de la Mihail Dragomirescu. Se interesează îndeaproape de ce scrie, îl invită acasă și se oferă să-l ajute să dobândească o slujbă la un ziar.

— Angajat la *Ordinea* (redactor-șef Șt. Antim; în *Răscala*: Antimiu).
1910 ian. Secretar de redacție la *Falanga literară și artistică*, condusă de Mihail Dragomirescu, funcție ce o va deține și la *Convorbiri critice* („funcții mai mult onorifice“).

ian. Pe baza convenției cu Austro-Ungaria, guvernul budapestan cere autorităților românești extrădarea gazetarului.

15 febr. Mandat de arestare; L.R. este depus la Văcărești.

mai într-un *Memoriu* adresat autorităților românești, tânărul scriitor menționează că adevărata pricină a cererii de extrădare constă în activitatea sa publicistică pe care, anterior, o desfășurase în slujba „românilor de peste munți“.

4 mai ora 12 noaptea În închisoarea Văcărești, termină nuvela *Culcușul*.
25 mai Publicând în *Convorbiri critice* nuvela *Culcușul*, Mihail Dragomirescu ține să o prefățeze astfel: „Deși nu admitem cruditățile de termeni pe care autorul e nevoit să le pună în gura eroilor săi, totuși, publicăm această novelă, și încă la acest loc de onoare, fiindcă pe lângă o adâncime de concepție puțin comună, e remarcabilă prin pitorescul lumii zugrăvite, prin spiritul de observație, prin energia decepției și mai cu seamă prin originalitatea limbii.“

6 iul. După o lungă detenție la închisoarea Văcărești, este întemnițat la Gyula. Aici scrie *Golanii* și începe să traducă volumul de povestiri *Lelki kalandok (Aventuri spirituale)*, Budapesta, 1908) al scriitorului maghiar Szini Gyula. Autorul îi era prieten și — după mărturisiri datând din acele zile (epistola lui L.R. către M. Dragomirescu, la 7 aug. 1910) — împreună ar fi scris mai multe lucrări („pe când eram la Pesta“). Câteva titluri din volum, îndeosebi din ciclul *Biedermeier kepek (Tablouri Biedermeier)* vor fi publicate, peste ani, la București, în paginile *Universului literar* (1913) și în *Almanahul „Adevărul“* (1914).

11 aug. Proiect sumar al romanului *Zestrea*, datat în închisoarea din Gyula.

16 aug. Eliberat din închisoare, Curtea tribunalului de Apel socoate delictul ispășit după cele șase luni de temniță.

— Popas scurt la Prislop.

15 sept. — ian. 1911 Împreună cu Mihail Sorbul, scoate revista *Scena* (10 numere).

1911 apr. Numit secretar al Teatrului Național din Craiova, devine un colaborator de bază al lui Emil Gârleanu, la acea dată directorul instituției. Până în 1912, va avea îndeletniciri diverse: de la întocmirea repertoriului la reclama publicitară; de la traducerea unor piese (*Hoții* de

Schiller și Ofițerul de Franz Molnar) la pregătirea revistei *Teatrul* (bilunară) etc.

iul. La Craiova sosește și Ștefana (Fanny) Rădulescu (viitoarea soție a scriitorului); ca artistă, va debuta pe scena teatrului din localitate, în spectacolul cu piesa *Rapsozii* de Victor Eftimiu (9 oct. 1911).

sept. La Iași, în revista *Viața românească*, apare nuvela *Filibaș* [*Ocroitorul*]; o versiune anterioară (*Mâna*) fusese terminată, la 20 mai 1911, în București.

11 nov. La Orăștie, revista *Cosânzeana* deschide șirul colaborărilor cu L.R. (majoritatea retipăriri degizate). Pentru început *Proștii* (la un an după tipărirea în *Convorbiri critice*), urmată de noi reeditări, în 1912—1913. Inedite: *Idilă de la țară* (1912), schiță neglijată la alcătuirea volumelor, și *Armeanul*, *Armeanca și clubul* (1913), pe care o va prelua în volumul cu titlul *Idilă de la țară* (fără să fie totuna cu lucrarea amintită mai sus.)

1912 În *Almanahul Societății Scriitorilor Români* pe anul 1912, apare poemul în proză *Mărturisire* (amintit, de Fanny Rebreanu, în volumul *Cu soțul meu*, ca discretă cerere în căsătorie); proza este o prelucrare a unui text maghiar, *Strófac* (*Strofe*), aparținând prietenului său Szini Gyula.

15 ian. Presat de acute nevoi materiale, începe să publice în revista craioveană *Ramuri*, condusă de C. Șaban-Făgețel, încredințându-i proze minore; pentru început, *Ordonanța dlui colonel* (*Din însemnările unui sublocotenent*), traducere a unei mai vechi lucrări din ciclul *Szamárlétra* (*Scara măgarilor*): *Az ezredes legénye* (*Ordonanța colonelului*). În același an, vor mai apărea *Mărturisire* (reeditare) și *Cinema*. 19 ian./2 febr. Se căsătorește cu Fanny Rădulescu.

11 mart. Scrisoare către C. Șaban-Făgețel, elocventă pentru starea tinerilor căsătoriți: „Neavând la cine apela la Craiova, sunt nevoit să mă dedau la cerșetorie și, cum n-am la altcineva aici afară de tine, sunt nevoit să mă cerșetoresc la tine, cu toate că mi-e nespus de penibil“.

20 apr. Cu schița *Strănutarea*, revista *Flacăra*, condusă de C. Banu, deschide șirul colaborărilor cu L.R.; în paginile primei serii, vor mai

apărea: *Vrăjmașii*, *Baroneasa* și *Dumnezeu* (toate în 1912); în a doua serie a revistei, L.R. publică *Omul mic și oamenii mari* (1921), *La urma urmelor* (1922). Majoritatea titlurilor vor fi incluse în volume.

1 mai. „Dezangajarea“ soției de la Teatrul Național din Craiova (cf. *Registrul de procese-verbale*, 25 apr. 1912) îl determină să părăsească localitatea, stabilindu-se la București. (Artista va fi angajată la Teatrul Național, la intervenția lui I. Al. Brătescu-Voinești.) În Capitală va avea colaborări sporadice la ziare și reviste, fiind copleșit de greutatea materiale. Cei din Prislop îi cer ajutoare cu disperare („acasă suntem 9 oameni“), deși învățătorul Vasile Rebreanu mai lucrează „ca cancelist“ la avocatul Tudor Moisil.

vara Debut editorial : la Orăștie, apare volumul de nuvele *Frământări*, la „Librăria națională“, condusă de Sebastian Bornemisa. În sumar, producții literare tipărite în revistele *Luceafărul* și *Convorbiri critice*: *Dintele*, *Lacrima [Glasul inimii]*, *Culcușul*, *Ofilire*, *Răfuiala*, *Nevasta*, *Golanii*, *Cântec de dragoste [Cântecul iubirii]*, *Proștii*, *Filibaș [Ocotitorul]*.

nov.—dec. Devine colaborator permanent al revistei *Rampa* (luni de vârf.)

1913 În timp ce desfășoară o susținută activitate de cronicar teatral, lucrează la romanul *Zestrea*, „înaintând dificil în acțiune“ (nu s-a păstrat nimic din această pretinsă variantă).

iul. După intrarea României în cel de-al doilea război balcanic (10 iul.), se angajează ca reporter la *Adevărul* (la sfârșitul războiului va fi concediat).

25 aug. Cu schița *Taclalele* (retipărirea schiței *Vrăjmașii*), revista *Universul literar* deschide șirul colaborărilor cu L. R. Mai mult decât în paginile altor publicații, aici vor fi retipărite, de regulă cu titlul schimbat, vechi schițe și nuvele, originale și „prelucrate“. Bibliografia scrierilor înregistrează astfel de colaborări în 1913, 1914, 1915. Câteva inedite: *Santinela* (1913); *Războiul. Însemnările unui sublocotenent*; *O scenă* (ambele în 1914); *Întâiul gropar* (1926); submediocre, vor fi „uite“ în paginile publicației.

7 dec. Proiect: *Răscoala*, dramă în patru acte.

- 1914 29 iun. Între titlurile de până acum, un nume nou: „Ion. Roman. L. Rebreanu“ (notație datată pe verso-ul unei file oarecare; cf. *Arh. L. R., II, ms. 1*). Vor mai trece ani până când *Zestrea* uceniciei literare va apărea cu noul titlu în librării.
- 31 iul. La București apare cotidianul *Ziua* sub conducerea lui I. Slavi-ci. Aici L.R. va publica, folosindu-se de pseudonime, cronici dramatice.
- 17 sept. Datare pe piesa *Jidanul* (trei acte), cu tematică antinaționalistă.
- 21—28 sept. În *Universul literar* apare studiul *Revoluția lui Horia, Cloșca și Crișan*.
- oct.—nov. Redactor la *Scena*.
- 1915 Scrie povestirea istorică *Horia, Cloșca și Crișan*.
- 26 aug. Termină nuvela *Hora morții*.
- 1916 apr. La București apare volumul *Golanii* (Nuvele și schițe), cu o prefață semnată de Mihail Dragomirescu, în editura H. Steinberg. Volumul reia majoritatea pieselor incluse în *Frământări* (1912), adăugând trei inedite. Sumarul: *Golanii*; *Cuceritorul*; *Ocotitorul*; *Proștii* [inedită]; *Dintele*; *Cerșetorul* [inedită]; *Culcușul*; *Nevasta*; *Strănutarea*; *Pozna* [inedită].
- 9 mai—24 iul. Scrie și transcrie comedia *Cadrilul*.
- În nr. 13 din „Biblioteca Căminul“ (București, H. Steinberg) apare volumașul *Mărturisire* (Nuvele și schițe). În sumar: *Mărturisire* [inedită]; *Răfuiala*; *Vrăjmașii*; *Lacrima* [*Glasul inimii*]; *Armeanul* [*Idilă de la țară*]; *Talerii* [inedită]; *Cântec de dragoste* [*Cântecul iubirii*]; *Cearța* [inedită].
- 27 aug. România declară război Austro-Ungariei. Fostul ofițer se oferă voluntar în armata română, dar nu i se aprobă cererea. În aceeași zi, reia *Zestrea*.
- 5 nov. Termină nuvela *Catastrofa*.
- 6 dec. Armatele germane ocupă Bucureștiul. „Fugarul“ se află într-o situație dificilă. Închis în casă, continuă să scrie romanul *Ion*.
- 1917 12—13 mai Fratele său Emil, ofițer în armata austro-ungară, este acuzat de crimă de dezertare și spionaj, fiind condamnat la moarte (ecouri în lumea romanului *Pădurea spânzuraților*).

14 aug. Termină prima versiune a romanului *Ion*.

27 sept. La București, apare cotidianul *Scena*, în care L.R. va publica articole de teatru.

- 1918 23 ian. În Bucureștiul ocupat de trupele germane, ziarul *Lumina*, condus de C. Stere, publică schița *Bibi* (manuscrisul este datat 19 aug. 1915 și poartă dedicația „Pentru Puia, când va fi mare”). Tot aici, în lunile febr. și mart. vor mai apărea: *Norocul*, *Soacra Sfântului Petru*. primăvara Arestat și anchetat de autoritățile de ocupație, izbutește în cele din urmă să fugă.

mai Ajutat de socialiști, trece în Moldova, locuind o vreme la Iași.

1 aug. Plan detaliat al romanului *Șarpele*, pornind de la drama poezilor Șt. O. Iosif și D. Anghel, ambii îndrăgostiți de Natalia Negru.

toamna Proiectează un volum de nuvele, anticipând, prin atmosferă, problematica romanului *Pădurea spânzuraților*.

nov. Revine în București.

18 dec. Începe povestirea *Calvarul* (pe care o va termina în mart. 1919).

- 1919 20 febr. Începe o primă redactare a romanului *Pădurea spânzuraților*. 5 apr. În magazinul ilustrat lunar *Lectura pentru toți* apare nuvela *Catastrofa*.

3 mai Cu schița *Pozna* L.R. începe șirul colaborărilor în revista *Sburătorul*, condusă de E. Lovinescu. În paginile publicației vor mai apărea, în același an: *A murit o femeie*; *Cântecul lebedei*; *Divorțul*; un fragment din *Calvarul*, iar în 1920, *Ițic Ștrul*, *dezertor* și *Ghinionul*.

— La „Universala-Alcalay“ apare volumul *Calvarul*, confesiune literaturizată despre propriile avataturi din timpul primului război mondial (singura ediție antumă).

vara Călătorie cu soția în Transilvania, L. R. documentându-se în deaproape în legătură cu sfârșitul tragic al lui Emil. Reîntors la București, prozatorul încearcă să scrie la *Pădurea spânzuraților*, fără să izbutească.

nov. Începe să transcrie romanul *Ion*.

29 dec. Premiera comediei *Cadrilul*.

- Un nou volum de nuvele (edite și inedite) : *Răfuiala*, apărut la „Universala-Alcalay“. În sumar: *Bibi. Poveste de copii mici pentru oameni mari* [inedită]; *Cântecul iubirii*; *Norocul*; *Talerii*; *Cearta*; *Glasul inimii*; *Soacra Sfântului Petru*; *Idilă de la țară*; *Oflire*; *Barba* (imitație); *Țăranul și coasa* (imitație); *Răfuiala*. (Cele două imitații se publică pentru prima oară în volum.)
- 1920 20 nov. Apare romanul *Ion*, prima capodoperă din monumentală creație rebreniană (în timpul vieții scriitorului, va fi retipărit în 1921, 1923, 1925, 1927, 1930, 1939, 1941, 1943).
- Academia Română acordă scriitorului marele premiu Năsturel.
- 1921 În editura „Viața românească“ apare volumul *Catastrofa* (Trei nuvele). În sumar: *Ițic Ștrul, dezertor* [inedită]; *Hora morții*; *Catastrofa* [inedită].
- Publică cronică dramatice în *Viața românească*.
- În nr. 1— 3 din „Biblioteca universală“ a editurii Alcalay și Calafeteanu, apare *Norocul* (Schite și nuvele). În sumar: *Norocul*; *Strănutarea*; *Ițic Ștrul, dezertor*; *Cuceritorul*; *Bibi. Poveste de copii mici pentru oameni mari*; *Cerșetorul*; *Soacra Sfântului Petru*.
- În colecția „Scriitorii români contemporani. Pagini alese“, tipărită de „Casa Școalelor“, apare volumul *Nuvele și schițe*. În sumar: *Proștii*; *Dintele*; *Ocrotitorul*; *Nevasta*; *Catastrofa*; volumul se deschide cu prezentarea unor date biografice.
- Începe prima versiune integrală a romanului *Pădurea spânzuraților* (pe care o va termina la 27 iun. 1922).
- 1922 5 iul.—17 nov. Transcrierea romanului *Pădurea spânzuraților*. iarna Apare *Pădurea spânzuraților*. Cartea va primi „Marele premiu al romanului“. (În timpul vieții scriitorului a fost reeditat în 1922, 1925, 1926, 1928, 1929, 1932, 1940.)
- În editura lui H. Steinberg din București apare a II-a ediție din *Golanii* (Nuvele și schițe), cu ilustrații de Fr. Șirato. (Același sumar din 1916.)
- 1923 12 apr. Premiera comediei *Plicul*.
- Ales vicepreședinte al Societății Scriitorilor Români.
- 2 iul. Începe prima versiune a romanului *Adam și Eva*.
- În revista *Lamura* apare nuvela *Cumpăna dreptății*.

- 1924 15 nov. Împreună cu Al. Dominic, publică săptămânalul *Mișcarea literară* (până în oct. 1925).
— O nouă reeditare : *Trei nuvele*, la editura „Cultura Națională”. În sumar: *Catastrofa*; *Ițic Ștrul, dezertor*; *Hora morții*.
- 1925 14 ian. Sfârșește prima versiune a romanului *Adam și Eva*.
mart. Termină și versiunea pentru tipar.
mai Apare romanul *Adam și Eva*.
— Editura „Cartea românească” din București tipărește a III-a ediție din *Golanii*. Sumar revăzut: *Proștii*; *Dintele*; *Bibi* [inedită]; *Norocul* [inedită]; *Cuceritorul*; *Nevasta*; *Cântecul iubirii*; *Strănutarea*; *Vrăjmașii* [inedită]; *Soacra Sfântului Petru* [prelucrare inedită]; *Idilă de la țară* [inedită]; *Ocrotitorul*; *Culcușul*; *Cerșetorul*; *Pozna*; *Golanii*.
— Este ales președinte al Societății Scriitorilor Români.
- 1926 17 mart. Premiera piesei *Apostolii*.
sfârșitul anului Plecând de la proiectul unei nuvele (*Nebunul*), plănuiește volumul *Ciuleandra*.
- 1927 2—10 mart. Scrie prima versiune a romanului *Ciuleandra*.
9 iul.—8 aug. A doua versiune manuscrisă.
— Apare *Ciuleandra* (reeditări în 1927, 1928, 1934, 1941, 1942).
— Un nou volum, cvasi-inedit: *Cuibul visurilor* (Nuvele și schițe), editat de „Casa Școalelor”. În sumar: *Cuibul visurilor*; *Omul mic și oamenii mari*; *Cumpăna dreptății*; *La urma urmelor*; *Cântecul lebedei*; *Ghinionul*; *Dumnezeu*; *Fiara*; *A murit o femeie* [toate inedite, „parabola” *Dumnezeu* fiind după Lev Tolstoi]; *Răfuiala*; *Țăranul și coasa* [imitație].
— În colecția „Manuscriptum” apare volumul *Cântecul lebedei*, cuprinzând facsimilul manuscriselor *Cântecul lebedei* și *Cuibul visurilor*; volumul se deschide cu o scurtă biografie a lui L. R. și cu un portret al său desenat de pictorul Jean Al. Steriadi.
- 1928 aug. Începe romanul *Crăișorul*.
dec. Este numit director al Teatrului Național din București, funcție ce o va deține vreme de un an.
— În nr. 1150—1150 bis din colecția „Biblioteca pentru toți”, apare volumul *Cântecul iubirii* (Nuvele și schițe), la editura „Universala-Alcalay”. În sumar: *Cântecul iubirii*; *Bibi*; *Vrăjmașii*; *Pozna*; *Catastrofa*.

- Editura „Cartea românească“ din București publică a IV-a ediție din *Golanii*. (Același sumar din 1925.)
- 1929 La însărcinarea primului ministru, lucrează la proiectele de organizare a Direcției Educației Poporului, al cărei conducător va deveni la începutul anului următor.
- Apare romanul *Crăișorul* (va fi reeditat în 1930, 1940, 1942, 1944).
- Scriitorului i se conferă Premiul Național pentru proză.
- 1930 19 nov. În urma unor cumplite dezamăgiri înregistrate în conducerea treburilor publice, L.R. demisionează din conducerea Direcției Educației Poporului.
- Cumpără o casă și o vișoară la Valea Mare (lângă Pitești), unde vor fi scrise majoritatea cărților sale de acum încolo.
- 1931 Scrie și editează (25 iulie) volumul *Metropole*, cu însemnări de călătorie (Berlin, Roma, Paris).
- 12 aug.—28 sept. Variantă abandonată din *Răscoala*.
- 1932 20 febr. Tipărește, la București, *România literară* (apare până la 6 ian. 1934).
- O nouă reeditare: *Ițic Ștrul, dezertor* (Trei nuvele cu 30 gravuri în lemn de Paul Konrad Honich), la „Cartea românească“. În sumar: *Ițic Ștrul, dezertor; Catastrofa; Fapt divers* [Hora morții].
- 8 mai—11 dec. Scrie versiunea definitivă a romanului *Răscoala*.
- sfârșit dec. Apare romanul *Răscoala*.
- 1933 25 dec. În *Cuvântul*, o nuvelă inedită : *Umbre*.
- 1934 22 ian.—30 apr. Scrie versiunea pentru tipar a romanului *Jar*, ce se va tipări până la finele anului (reeditări în 1939, 1941, 1942, 1944).
- 1935 În volumul *Nuvele inedite*, culegere din creația prozatorilor contemporani, L.R. publică, la Editura „Adevărul“, povestirea *Dincolo*, reluată peste ani în *Amalgam* (1943).
- 1936 Apare volumul *Calea sufletului* (Trei povestiri), fragmente din romanul *Adam și Eva*.
- În nr. 14 din colecția „Cartea satului“ apare culegerea de nuvele *Oameni de pe Someș*, la Editura Fundațiilor Regale. În sumar: *Dumnezeu; Cerșetorul; Proștii; Răfuiala; Nevasta; Pozna; Dintele; Hora morții; Cuibul visurilor*.
- 1937 1 mart.—11 iul. Versiunea abandonată a romanului *Gorila*.
- 18 iul. Reia cartea de la început.

- 1938 *iun.* Apare romanul *Gorila*.
- 1939 26 *mai* După multe tergiversări, este ales membru al Academiei Române, la propunerea lui Mihail Sadoveanu.
- 1940 *mart.* Apare romanul *Amândoi*.
- 1941 *începutul anului.* Este numit din nou director al Teatrului Național.
— Acceptă numirea de director al cotidianului *Viața* (fără o participare esențială).
- 1942 *ian.* Conferințe despre cultura românească la Berlin, München, Stuttgart, Leipzig, Dresda, Görlitz, Breslau, Viena.
mart. La Zagreb și Weimar, călătorii prilejuite de constituirea societății culturale pan-europene. Aici va susține că „nu vrem nici un fel de politică, ci numai literatură“.
- 1943 Apare volumul *Amalgam* (articole, studii, conferințe, cronici dramatice și o nuvelă: *Dincolo*).
- 1944 4 *apr.* Grav bolnav, se retrage la Valea Mare, fără să mai revadă vreodată Bucureștii (un control radiologic semnalase, încă din ian., „opacitate suspectă la plămânul drept“).
7 *iul.* Din *Jurnalul* său: „Perspective puține de salvare, dată fiind vârsta mea, chistul din plămânul drept, emfizemul vechi și bronșita cronică“.
— În nr. 9 din colecția „Cartea refugiatului ardelean“, apare o culegere de *Nuvela* (cu chipuri desenate de Aurel Jiquidî), sub auspiciile Căminului cultural Avram Iancu al refugiaților ardeleni. În sumar: *Pozna; Nevasta; Răfuiala; Proștii*.
1 *sept.* Încetează din viață la Valea Mare, în vârstă de 59 de ani. Peste câteva luni va fi deshumat și reînhumat la Cimitirul Bellu din București.

SE MIȘCĂ ȚARA!

Capitolul I

RĂSĂRITUL

1

— Dumneavoastră nu cunoașteți țăranul român, dacă vorbiți așa! Ori îl cunoașteți din cărți și din discursuri, și atunci e mai trist, fiindcă vi-l închipuiți martir, când în realitate e numai rău, și prost, și leneș!

Ilie Rogojinaru sfârși, gâfâind de convingere. Își șterse chelia sfătoasă cu o batistă mare tărcată și își smuci mustața groasă, pleoștită, din care câteva fire i se încurcaseră, supărându-l, în colțurile gurii. Era arendașul moșiei Olena-Dolj. Slăninos și burtos, cu gât de taur și capul rotund, avea niște ochi căprui săltăreți și o figură jovială, parcă pornită mereu numai spre bucurii.

Se uită la tovarășii de compartiment, văzu că nu i-a convins și continuă să gâfâie mai tare. Atunci Simion Modreanu, director în Ministerul de Interne, îmbrăcat cu multă cochetărie, tuși ușor, să-și dreagă glasul, și rosti sentențios:

— Domnul meu... domnule Rogojinaru, un lucru rămâne indiscutabil: că noi toți, dar absolut toți, trăim de pe urma trudei acestui țăran, așa prost, și leneș, și rău cum îl categorisești dumneata!

Arendașul fu atât de uimit, că nici nu mai putu răspunde. Scoase iar batista, să-și răcorească tâmplile. În clipa aceea, apăru conductorul trenului, reclamând, cu respectul cuvenit clasei întâi, biletele pentru București. Rogojinaru se însenină, ca și când i-ar fi venit mântuirea:

— Cum, șefule, sosirăm? Ei, bravo! Bine-am mers, n-am ce zice...

— Adineaori am lăsat Chitila, observă conductorul, schițând un zâmbet drept răspuns la bonomia arendașului și luând biletele de la ceilalți călători.

În răstimp, dintr-un portofel ca o geantă, Rogojinaru scoase o foaie galbenă pe care o arătă conductorului cu o mândrie ostentativă:

— Poftim, șefule!... În vremurile astea grele se mai cârpește omul cu câte-o economie, că n-o să se facă gaură în cer fiindcă un creștin merge gratis cu trenul...

Numai conductorul surâse iarăși, retrăgându-se cu degetele la cozoroc, militărește. Arendașul, însă, cuprins subit de griji, se apucă să-și adune geamantanele, coșurile și legăturile pe care le răsfirase în compartiment, profitând că ceilalți nu prea aveau bagaje. Modreanu își luase mai demult pe genunchi geamantănașul de piele fină cu cartea de vizită scoasă în evidență. Un căpitan de jandarmi, înalt, cu figura speriată, care se urcase numai la Găești, n-avea decât sabia și o mapă, iar tânărul brun, cu mustățile mici, negre, retezate englezește, își așezase trusa de voiaj pe mescioara de la fereastra compartimentului.

Trenul duduia și fumega ca un animal apocaliptic. Directorul regreta că s-a coborât să discute cu un om atât de vulgar. Căpitanul urmărea ostenele lui Rogojinaru cu o curiozitate plină de admirație. Tânărul, de când plecase conductorul, se uita pe fereastra vagonului, în care apăruse silueta capitalei. De-a lungul liniei răsăreau și piereau table cu reclame pe stâlpi anume, ori pe calcane de case singuratice. Perechile de șine se multiplicau, se apropiiau, se întretaiau. Roțile pocneau tot mai des peste încrucișări, treceau de pe o linie pe alta, cu o siguranță mașinală. Pe urmă se iviră suburbiile murdare, case dărăpănate, ulițe desfundate, contrastând violent cu sclipirile ce vesteau mai încolo palatele.

După ce umplu cu bagajele-i prețioase locurile libere de pe canapele, după ce scoase și pe coridor vreo două coșuri ce nu mai

încăpuseră înăuntru, arendașul se ghemui cum putu pe o margine, lângă un geamantan, și se adresă direct tânărului, care privea pe fereastră, reluând firul convorbirii de adineaori:

— Și uite-așa, domnule, cum vă spuneam, cu țărani... Pe mine mă puteți crede pe cuvânt și fără greșală, că am o experiență veche de tot în chestii de agricultură și de țărani. Sunt acum de șaiszeci de ani fără unul și din ei vreo patruzeci tot la țară i-am irosit și între săteni. Am luat-o de jos, cum se cuvine, și la treizeci de ani țineam cu arendă o moșioară de peste cinci sute de pogoane în Teleorman. Iar de atunci mi-au mai trecut câteva și mai măricele prin mână, așa că îmi cunosc țărani cum nu cred să-i mai cunoască mulți în țara românească. Nu zic că toți sunt ticăloși, cum zic alții, nu. Doamne ferește, sunt creștin și m-ar bate Dumnezeu. Dar mărturisesc cu mâna pe cruce: să te ferească Dumnezeu să ai nevoie de țaran, că țaranul atunci te strânge de gât, când te doare mai tare!

Băgă de seamă că nici chiar căpitanul nu-l mai asculta. Fiindcă tocmai și trenul începuse să-și încetineze goana, își aduse iar aminte de bagaje, se sculă să treacă în coridor, să fie mai aproape de ieșire și să poată prinde negreșit un hamal și o trăsură. Din ușă se întoarse, însă, să-și ia rămas bun. Întinse mâna lui Modreanu, cu care venise de la Craiova împreună, și socotea că se împrietenise de ajuns, ca să poată găsi la dânsul un sprijin de s-ar întâmpla să aibă vreo nevoie pe la Interne. Deși cu tânărul care se suise la Costești vorbise mai puțin și nici nu i se recomandase, arendașul chibzui că la despărțire trebuie să știi cu cine ai călătorit și deci îi zise încrezător:

— Îmi dai voie, domnule, sunt Ilie Rogojinaru... Mi-a părut bine că am venit împreună, cu toate că nu ne-am prea lovit în păreri.

Nu tocmai încântat, tânărul se ridică totuși puțin și, strângând mâna întinsă, răspunse:

— Grigore Iuga.

Arendașul tresări, se îndreptă și strigă:

— Iuga?... Iuga ai zis?... Te pomenești că ești chiar feciorul Domnului Miron Iuga de la Amara?

— Te pomenești! surăse tânărul, intrigat puțin de entuziasmul patetic al arendașului.

— Fugi, nu mă nebuni!... D-apoi bine, boierule, eu cunosc pe conu Miron de când eram copil, aș putea zice, măcar că trebuie să fim cam de aceeași vârstă! Că doar acum vreo douăzeci și cinci de ani am ținut o moșie numai la câteva poște de proprietatea dumneavoastră de la Amara. Ce mai face conu Miron? Bine, voinic, sănătos?... Strașnic om, ce să vă spun! adăugă cu mândrie, întorcându-se brusc spre căpitanul de jandarmi și Modreanu. Știți, boier sadea, nu d-ăștia de au umplut țara și târgurile! Ei, bată-te să te bată toate noroacele! urmă apoi iar către Iuga, clipind din ochi cu mare bucurie. Dar văd că sosim... Să trăiești, cucoane, și să-ți trăiască părintele, că-i un om și jumătate!

Îi scutură mâna încă o dată și, apucând un coșuleț la care ținea mai mult, se repezi afară, în coridor, mormăind în treacăt către căpitan: „Salut, salut!“ Modreanu, cu geamantănașul în mână, așteptase nerăbdător să isprăvească arendașul, ca să poată ieși. Pentru că nici el nu făcuse cunoștință cu Iuga, dădu indiferent din cap și se strecură după Rogojinaru, care se înfipsea chiar lângă ușa vagonului.

— Cine-i individul, domnule Rogojinaru, că te văzui prea mulțumit de cunoștință? întrebă Modreanu, plecându-se la urechea arendașului fiindcă pufăitul locomotivei sub bolta gării înăbușea vocile.

— Ehei, iubitele! făcu Rogojinaru cu mai mare respect parcă decât adineaori în fața tânărului Iuga. Șapte mii de pogoane, prima calitate, în Argeș, jos, aproape de Teleorman!... Șapte mii, domnule Modreanu, înțelegeți? Și niște gospodari cum nu-s alții în toată Muntenia. Bătrânul nu ți-ar arenda un petec de pământ, mai bine să-i tai mâinile. Așa ceva mai rar, ce să-ți spun... Ei, te-am

salutat, cucoane, că văd că ne-am oprit, și să ne mai întâlnim sănătoși!... (Deschisese portiera.) Aide, hamal, hamal!... Aici, băiete!... N-auzi, bre? Ce, ești surd?... Unde te uiți, zăpăcitule? Nu mă vezi? Ce, ești orb?... Vino repede și ia astea!

Locomotiva găfâia rar, extenuată. Printre respirațiile ei dominante, glasurile oamenilor ce coborau din vagoane și ale celor ce-i așteptau pe peron umpleau cuprinsul gării cu un zgomot aspru din care se ridica, ici-colo, izbucniri de râsete, câte-o vorbă veselă, câte-o pupătură mai pleoscăită și mai ales țipete stăruitoare după hamali. Călătorii zoreau spre ieșire, cei mulți cu bagajele în mână, cei puțini cu hamalii în urma lor. Toată lumea era grăbită, unii chiar fugeau, ca și când i-ar fi alungat cineva din urmă.

Grigore Iuga rămăsese liniștit la locul său, așteptând să se dea jos cei ce se îmbulziseră pe coridoare. Din geam, văzu pe Modreanu cum își ferea geamantănașul de insistențele hamalilor, pe căpitanul înalt cum, depărtându-se, se uita speriat împrejur, parcă ar fi căutat pe cineva, pe Rogojinaru, umeros și legănat, ținându-se după omulețul împovărat cu geamantane și legături, dăscălindu-l neconținut atât de energic, că glasul lui parcă domina tot vacarmul gării.

În sfârșit, când se mai potoli vălmășagul, tânărul Iuga coborî și el, găsi anevoie o trăsură și porunci să-l ducă acasă în strada Argintari. Birjarul apucă pe calea Griviței, lată, murdară și gălăgioasă, cu fel de fel de magazine, în fața cărora vânzătorii se războiau cu trecătorii șovăitori să-i facă negreșit clienți, cu zeci de hoteluri, hanuri și ospătării menite să adăpostească scump și prost pe călătorii pe care Gara de Nord îi vărsa capitalei, mereu alții, și mereu mai mulți. Pe trotuarele largi se vânzolea o lume pestriță într-un amestec oriental: muncitori și funcționari, apoi țărani umblând în grupuri ca niște oi speriate, servitoare în costume țărănești ungurești, soldați pirpirii, vagi domnișoare foarte fardate, trăgând cu ochiul la toți bărbații, ucenici și elevi de liceu hârjonnindu-se și izbindu-se de oameni și de ziduri, bragagii, bulgari de lux cu clopoței de alamă, turci cu acadele...

În vreme ce trăsura alerga pe cuburile de granit, Grigore Iuga, ca totdeauna când sosea de la țară în București, privea furnicarul de oameni de pe străzile zgomotoase cu un simțământ de sfială. După viața molcomă de la moșie, forfoteala aceasta îl obosea și-l întrista, cel puțin în primele momente, până se reobișnuia cu ea.

Pe bulevardul Colței, aproape de întretăierea cu strada Argintari, unul din caii trăsorii alunecă și căzu. Birjarul se repezi întâi cu sudălmii, apoi cu biciul. Degeaba. Trebui să sară de pe capră, să dea drumul ștreangurilor... Cum nu mai erau decât vreo sută de metri până acasă, Grigore coborî, plăti și continuă drumul pe jos.

A doua casă din strada Argintari era a lor, adică a ei, a nevastei lui. Grilajul de fier cu vârfurile poleite avea o poartă monumentală la mijloc. În fața casei, o grădiniță îngrijită, cu câteva ronduri de flori, cu poteci prundite. Clădirea însăși, cu etaj, arătoasă și înzorzonată, oprea atenția trecătorilor mai ales prin scara de marmoră roșie apărată sus de o uriașă scoică de sticlă lucitoare.

2

Intrând pe poartă, Grigore Iuga văzu în capul scării pe servitorii lui în conciliabul cu un domn străin.

Feciorul, într-o livrea puțin grotescă (fantezia Nadinei), veni să-l întâmpine și-i raportă îndată că tânărul înăltuț și blond e un domn din Ardeal, că a mai fost pe-aici de câteva ori și caută pe conașul Gogu. Între timp și străinul coborâse treptele și se apropia de Iuga, iar când servitorul plecă cu trusa stăpânului, scoase pălăria și zise foarte încurcat:

— Mă recomand: Titu Herdelea, poet...

Grigore răspunse numai cu un zâmbet nehotărât, care pe tânărul Herdelea îl zăpăci mai rău. Lavaliera vânătă cu picouri albe îi acoperea gulerul tare și înalt. Își trecu pălăria în mâna stângă și încercă să zâmbească și el fără a reuși. După o pauză, care i se păru un secol, își luă inima în dinți și, potrivit-și pălăria

în cap cu băgare de seamă, ca și când n-ar fi fost sigur dacă face bine sau nu că se acoperă, urmă cu un glas învăluit de emoție:

— Să mă iertați, domnule, că mă găsiți aici, dar am fost poftit să trec negreșit, încă de astă-vară, adică acum vreo două luni, de către domnul deputat Gogu Ionescu, la băile din Sângeorz, în Transilvania...

— A, din Transilvania? murmură Grigore cu un interes care încurajă pe interlocutorul său să confirme mai apăsător:

— Da, mă rog, din Transilvania... Aș putea adăuga că sunt chiar puțin neam cu domnul deputat, fiindcă, nu știu dacă știți, sora mea Laura e măritată cu preotul George Pinteș din Sătmăr, iar sora lui George e soția domnului deputat Ionescu.

— Așa? făcu Iuga mai înviorat, luându-i mâna și scuturându-i-o. Încântat!... Și află că, atunci, ești și cu mine puțin neam, cum ziceai, pentru că nevasta mea e sora lui Gogu Ionescu.

Titu Herdelea dădu din cap surâzând. Cunoștea relațiile casei. Venind deseori să se intereseze de Gogu Ionescu, aflase de la servitori toate amănuntele și chiar mai multe decât ar fi vrut.

Lui Grigore îi plăcu înfățișarea modestă a tânărului și mai ales timiditatea lui, pe care zadarnic se silea să o ascundă. El însuși era sau cel puțin se socotea tot așa de dezarmat când întâmplarea îl pune în situații neașteptate. Îl luă de braț ca pe un vechi prieten, zicându-i:

— Fiindcă ne-am întâlnit aici, aidem până sus să stăm puțin de vorbă!

Titu roși de bucurie.

Urcară împreună până pe platforma de sub scoică, unde Grigore se opri să-i lămurească împărțirea casei, să nu-și închipuiască tânărul cumva că el ar fi putut avea asemenea fantezii arhitecturale. Clădirea cuprindea două case complet deosebite, care însă în loc să aibă intrările laterale separate și numai fațada comună, aveau o singură intrare principală. Socrul lui Grigore, când a făcut casa, cu vreo zece ani în urmă, a pretins cu orice

preț o scară monumentală de marmoră cu o scoică deasupra, cum avea și Nababul, deși palatul — așa-i zicea dânsul — era destinat de zestre celor două odrasle ale sale, când se vor așeza, fiecare cu gospodăria proprie. Nadina, soția lui Grigore, se și tânguia acum și-i imputa bătrânului că a construit casa înadins ca locatarii să se poată spiona reciproc și permanent. Ușa colosală, de stejar și fier împletit, dăruind aparent casei o înfățișare unitară, de fapt o despărțea: aripa dreaptă închidea domeniul lui Gogu Ionescu, cea stângă, pe care o ținea larg deschisă feciorul, introducea în apartamentele Nadinei.

— Nevastă-mea e plecată în străinătate de vreo trei luni și casa e toată în naftalină, adăugă Iuga, trecând cu musafirul său din hol spre etaj unde, într-o cameră de rezervă, i se improvizase un dormitor, ca să aibă un refugiu când vine în București în lipsa Nadinei. De altfel, eu numai iarna sunt bucureștean, și încă și atunci cu intermitențe; restul anului stau la țară și pentru că trebuie, și pentru că acolo mă simt mai bine. Nevastă-mea are oroare de țară, tocmai cum mie mi-e silă de oraș. Dar ia șezi, te rog! Mă vei ierta dacă eu, printre vorbe, am să mă primenesc și să mă curăț puțin... E unu și jumătate! Și la trei am întâlnire cu negustorul meu. De-abia va fi timp să îmbuc ceva, undeva, la repezeală...

Titu Herdelea îi povesti apoi pe îndelete cum a debarcat în capitală de aproape patru săptămâni, cu mari speranțe în sprijinul lui Gogu Ionescu, care îi făgăduise că-i va face rost să intre la un ziar, ca astfel să-și îndeplinească visul de-a îmbrățișa cariera scri-sului, și cum a avut dureroasa surpriză de a nu-l găsi în țară. Mai grav e însă că, până una-alta, a cheltuit peste o treime din puținii bănișori cu care a sosit, ba i-e frică să nu fie silit, tot așteptând zadarnic, să cheltuiască și bruma de rest înainte de a afla vreo ocupație, și să se pomenească într-o bună zi vagabond prin străini.

— N-aș vrea să-ți spulber iluziile, — zise Grigore aproape gata primenit, — dar bunul meu cumnat nu prea e omul în care să-ți

poți pune toate nădejtile. E foarte simpatic, un suflet minunat, numai că-i cam lasă-mă să te las. Doar dacă nevastă-sa s-ar ține de capul lui poate că s-ar mai mișca, fiindcă ea singură are farmecul și darul de a-i stimula energia somnolentă...

După o clipă de spaimă, tânărul Herdelea spuse cu nouă încredere:

— Atunci tot aş putea spera, căci cumnată-mea mi-a arătat mare simpatie când ne-am întâlnit, astă-vară...

— Nici prea multă să nu fie, surâse Iuga. Gogu e gelos ca un turc și ar fi în stare să te expulzeze din țară, dacă ar intra la bănuială că...

În visările lui, Titu întrezărise o zi când Eugenia, pe care la Sângeorz o văzuse ca o rară frumusețe, îi va cădea în brațe, cucerită de versurile lui devenite celebre. Dar să abuzeze de sentimentele femeii iubite pentru a dobândi avantaje i se părea atât de rușinos, că se făcu deodată palid până-n vârful urechilor. Grigore observă amărăciunea lui și se grăbi să-l potolească:

— Ești naiv, amice, și tare mă tem că n-ai să te procopsești la noi! Îți trebuie îndrăzneală, și cinism, și aroganță, dacă vrei să reușești, cel puțin în vremurile astea. Cine umblă cu scrupuluri feciorelnice e osândit mai dinainte să fie strivit de cei ce nu cunosc nici măcar din nume astfel de sentimentalisme romantice!

Gata de plecare și luându-și servieta, adăugă cu alt glas:

— Ai luat masa?

— Încă nu, bâlbâi, surprins, Titu.

— Dacă-ți face plăcere, să mergem să mâncăm împreună!

Deși foarte măgulit, tânărul răspunse că el ia masa la o familie ardeleană și, fiindcă n-a anunțat, oamenii l-ar aștepta nemâncăți cine știe până când, încât n-ar vrea să... Nu s-ar fi prăpădit el de grija gazdelor, dacă nu s-ar fi sfiit să meargă cu Iuga la vreun restaurant mare, îmbrăcat slăbuț, cum era acum. Purta un costum cam costeliv, ca să nu-și strice hainele cele bune până ce va avea

posibilitatea să-și cumpere altele. De altfel și Grigore îl poftise numai de formă, căci nu mai stăruia, ci adăugă repede:

— Firește, firește... Cu toate astea aș vrea să ne mai vedem. Știi ce?... Luăm masa împreună diseară! Ți convine? Ai timpul și dumneata să-ți vestești gazda, voi fi și eu mai liber și mai liniștit... Atunci așa! Să fie, să zicem, la Enache! Cunoști?... În strada Academiei. La opt!.. Așa!

3

Titu Herdelea alerga pe trotuar cu pălăria puțin pe ureche și cu fața atât de strălucitoare de bucurie, că oamenii întorceau capul după el, parc-ar fi fost beat. Îi bătea strașnic inima. Și bălbăia întruna:

— În sfârșit, mulțumesc lui Dumnezeu!... Ce om de treabă! Se cunoaște îndată că e boier... În sfârșit mi se pare că mi-a ajutat Dumnezeu...

Prin strada Romană ieșise în calea Victoriei. Coti acumă spre strada Verde, ca să ajungă mai drept în Buzești, unde avea o cameră mobilată și unde, în vecini, lua masa la familia Gavrilaș.

De baștină din Amaradia, Gavrilaș se găsea în țară de vreo zece ani și era agent secret în poliția capitalei, însărcinat cu controlul hotelurilor. Cunoștea pe învățătorul Herdelea, cu care fusese odinioară coleg de școală. Astfel, când, într-o dimineață, a descoperit în registrul de călători de la „Hotel English” numele Herdelea printre cei sosiți în ultimele zile și când a văzut mai ales că a venit din Ardeal, a ghicit imediat că trebuie să fie feciorul lui Zaharia. Fără multă ezitare, s-a urcat la camera lui Titu și l-a sculat din somn să-i ureze bun sosit și să-i ofere serviciile lui prietenești, ca să nu fie jumulit ca toți străinii care pică în acest oraș frumos, dar foarte stricat. În aceeași zi i-a găsit o odăiță bună și ieftină, chiar alături de locuința lui, iar pe înserat l-a dus și l-a instalat. Pe urmă l-a poftit să cineze în familia lui, să-l cunoască și nevastă-sa.

În afară de soții Gavrilaș, din familie făcea parte și domnișoara Marioara Rădulescu, o fetiță de vreo optsprezece ani, drăgălașă și vioaie ca o verighetă, elevă la școala profesională. Din pricina ei n-a putut Gavrilaș să-i propuie lui Titu să locuiască chiar la dâșii. Doamna Gavrilaș, mărunțică, grasă și roșie, cu fața veșnic lucioasă, socotise totuși că ar fi putut lua în gazdă și pe domnul Titu. Odaia în care sta Marioara avea două paturi și tinerii s-ar fi învoit cum e mai bine, că doar amândoi sunt cuminți. Gavrilaș însă s-a împotrivit, spunând că așa ceva nu se cuvine și ar putea stârni vorbe urâte... Peste câteva zile, pentru că Titu nu se obișnuia cu mâncările de pe aici, s-a înțeles cu doamna Gavrilaș să-l primească și pe el la masă, plătind o sumă modestă și potrivită. Venind astfel zilnic în casă, Marioara i-a mărturisit că se simte slăbuță la limba română și ar avea nevoie de o meditație serioasă. Galant, Titu s-a oferit să o mediteze el gratuit, spre marea bucurie a doamnei Gavrilaș, care o iubea ca pe copilul ei și ținea mult să-și treacă bine toate examenele. Lecțiile le-au început chiar din seara aceea, după cină, în odaia lui Titu, unde puteau fi mai liniștiți și nesupărați de nimeni. Prima lecție s-a prelungit până după miezul nopții. Tânărul a explicat a doua zi doamnei Gavrilaș, care fusese cam îngrijorată, că a ținut-o mai mult, fiindcă, într-adevăr, fata a fost foarte neglijată. Marioara însăși a recunoscut că mai plăcute lecții ca Titu încă nimeni nu i-a dat și că ar fi bucuroasă, dacă Titu ar putea să o învețe cât mai des, ca să fie sigură de izbândă. Când sosi acuma Titu Herdelea îi găsi la cafea.

— Ți-am pus lingurile în brâu, nenișorule! îl întâmpină Gavrilăș, pufnind rar dintr-o țigară răsucită de el însuși cu multă meticulozitate.

— Numai fata asta-i de vină, domnu Titu, se scuză doamna Gavrilaș, trăgând cu ochiul spre Marioara care zâmbea șiret. Că zicea că e moartă de foame și că ea nu mai așteaptă nici pe prințul...

Titu se simțea atât de fericit, că trebuia să se răcorească. Se repezi deci la Marioara, o luă în brațe și începu s-o sărute pe gură, pe ochi, pe obraji, până ce toată o ciufuli, ba-i mai răsturnă și ceașca de cafea pe fața de masă, spălată și călcată de însăși doamna Gavrilăș și pusă numai atunci întâia oară.

— Na, apoi astea mie nu-mi plac, se supără Gavrilăș, silindu-se să-și apere propria-i cafeluță amenințată, în vreme ce doamna Gavrilăș își frângea mâinile amuțită, parc-ar fi asistat la un cataclism.

Fata însă se arăta măgulită de explozia aceasta și primea vijelia de sărutări gângurind ca o turturică.

— Victorie, domnule Gavrilăș! răcni în cele din urmă Titu, zvârlindu-și pălăria pe pat cu un gest de general triumfător.

Și povesti pe nerăsuflăte cum a întâlnit pe Grigore Iuga, ce-au vorbit, cum era gata-gata să nu mai vie deloc la dejun și cum diseară va mânca la Enache. Pozna cu răsturnarea cafelei și prăpădirea feței de masă fu repede iertată și uitată. Gavrilăș fusese câțiva ani un fel de ajutor de administrator la o moșie de prin Vlașca, unde a făcut și ceva gologani, încât avea mare respect de moșii și moșieri, singurele instituții solide din România, împotriva restului nutrind eterne nemulțumiri, deoarece, în trei ani, de când intrase în poliție, n-a izbutit să dobândească nici o avansare, deși ar fi meritat cu vârf și îndesat, fiind un funcționar conștiincios și cu mai multă carte decât alții, dar fără proptele la cei sfinți.

— Dacă ai putea să te înfigi administrator la moșia lui măcar vreun an, doi, știi că ți-ar pune Dumnezeu mâna-n cap și te-ai face om! observă Gavrilăș, mai târziu, gânditor și cu o privire de admirație invidioasă spre Titu, care înfuleca zdravăn din tocana ardelenească păstrată caldă. Gavrilăș era tot atât de mic la statură ca și nevastă-sa, avea niște mustați groase și prea mari pentru chipul lui, fruntea foarte încrețită și o roșeață pe toată fața, parc-ar fi fost vopsit pentru o reprezentație de circ.

Urmă o dezbatere amplă asupra perspectivelor tânărului. Se amestecă și doamna Gavrilăș cu amintiri discrete despre administratorul din Vlașca. Numai Marioara tăcea, pufnea din când în când spre Titu și-l bombarda cu cocoloașe de pâine, la care însă el nu lua seama, fiind acuma ocupat cu chestii serioase.

Încetul cu încetul, totuși, entuziasmul proiectelor se potoli. Gavrilăș, obișnuit să ațipească după-amiază câte-un ceas, începu să caște și apoi se întinse, oftând, pe pat. Marioara se cărăbăni la școală, iar doamna Gavrilăș se apucă să spele vasele. Plecă și Titu acasă la el, să se pregătească pentru masa de la Enache.

Locuința lui era chiar în corpul de case de alături. O poartă de lemn dărăpănată dădea într-o curte lungă, murdară, cu sumedenie de cămăruțe, toate închiriate. Apartamentul dinspre stradă, două odăi cu antreu la mijloc, era ținut de doamna Elena Alexandrescu, femeie trecută de patruzeci de ani, încă arătoasă, văduva unui ofițer pe care ea îl pomenea când maior, când colonel și care murise locotenent. În camera din față, ședea doamna împreună cu Jean Ionescu, copist la interne, tinerel și berbant. În antreu se găseau numai două lăzi cu cărți, biblioteca doctorului Vasile Popescu de la Pitești, soțul fiicei doamnei Alexandrescu, Mimi. Odaia din fund, cu două fereștruci spre curte, un pat de tablă, un lavabou, o masă rotundă, trei scaune, un dulap hodorogit și câteva fleacuri, botezate bibelouri de familie, era a lui Titu. În curte, mai încolo, stătea un cizmar evreu, Mendelson, cu cinci copii, dintre care cel mare își termina armata la artilerie, apoi un plăcintar bulgar cu dugheana în vecini, un croitor rămas văduv de curând cu patru copii mici, un pensionar cu soție tânără, având în gazdă un student...

De cum păși în curte, tânărul Herdelea auzi ciripirile mulțumite ale doamnei Alexandrescu și înțelese că Jean trebuie să fi plecat la birou. Ușa dinspre antreu era larg deschisă, iar doamna se aranja în oglindă cu puful de pudră într-o mână și batonul de roșu în cealaltă, ca o porumbiță bătrână și cochetă.

— Sărut mâna, doamnă Alexandrescu! strigă Titu amabil ca totdeauna, scoțând din buzunar cheia de la camera lui și potrivind-o în broască.

— Bonjur, bonjur, domnu!... răspunse gazda încântată de chiriașul ei, care se purta atât de cuviincios. Dar ce ești așa de grăbit? Poftim încoace nițel, că doar n-am să te mănânc, adăugă apoi cu glas de sirenă răgușită, continuând operația de pictură facială, în vreme ce Titu, din pragul camerei lui, după ce deschisese ușa, își aruncă pălăria pe masă. Sunt singură. Jenică, sărăcuțul, s-a dus la minister... Vino, vino, n-ai frică! Jenică nu-i gelos, cu toate că mă adoră...

Își aduse aminte de pat, văzu niște adâncituri și se repezi să le netezească, murmurând cu o satisfacție plină de mândrie:

— Uite — așa-s bărbații de neastâmpărați... Parcă poți scăpa de insistențele lor?

Titu se simți jenat și, ca să schimbe vorba, se grăbi să-i spuie că diseară va veni acasă poate mai târziu, pentru că are să petreacă la restaurantul Enache cu un domn.

— Ah, Enache, ce delicios se mănâncă la Enache! suspină romantic doamna Alexandrescu. N-am mai fost însă de când trăia răposatul, fie iertat...

Se pierdu un răstimp în gloriificarea bietului Mache, care s-a prăpădit așa de tânăr. Îi arătă o fotografie, să-i dovedească ce frumos bărbat a fost. Îi spuse că numai grație zestrei ei reglementare a putut mărita pe Mimi, căci altfel, prin câte necazuri a trecut, nici n-ar fi avut cu ce s-o urnească din casă. Pe urmă, sfârșindu-și pictura, începu să-i istorisească pe larg câte certuri și aproape scandaluri a avut bietul Jenică din pricina ei cu părinții lui, care sunt niște oameni foarte bine, dar cu idei foarte învechite în unele privințe și n-au vrut să-i admită în ruptul capului să trăiască cu ea, ci au umblat din răsuputeri să-l însoare cu o urâtenie despre care ziceau că ar fi o partidă strălucită. Jenică însă, cât e dânsul de drăguț, altfel, are o fire foarte voluntară și le-a declarat catego-

ric că mai degrabă rupe cu toată familia orice relație, decât să se despartă de iubita lui, care, pe lângă că e o femeie superbă, îl și îngrijește admirabil și-l iubește cu adevărat. Și așa, bătrânii au fost siliți să cedeze, încât azi sunt buni prieteni și absolut intimi. De altminteri, și ea a avut destule mizerii și mai are, din cauza lui Jenică, cu ginerele ei. Mimi n-ar zice nimic, fiindcă ea știe cât a suferit sărmana maică-sa și s-a jertfit, și că măcar acum are dreptul să-și trăiască și ea traiul. Dar ginerele e băiat de la țară, cu moravuri de la patruzeci și opt, și i-a declarat verde că el nu-i va mai trece pragul cât va fi cu Jenică, nedorind să se găsească față în față cu peștele ei. „Auzi, Jenică pește, el care e funcționar și...” Ba a oprit și pe Mimi să o vază, așa că drăguța de ea, când vine prin București, trebuie să se întâlnească aproape pe furiș cu mama ei, care a născut-o și a crescut-o.

— Of, Doamne, greu se mai plătește și puțină fericire ce i-e scrisă omului! suspină sfârșind doamna Alexandrescu, cuprinsă de înduioșare.

Tânărul se zăpăci de tot ascultând destăinuirile atât de intime, mai ales când luară o întorsătură tristă. Se sculă încet, gândindu-se ce-ar putea să-i spuie ca să-i șteargă amărăciunea. Doamna Alexandrescu își regăsi singură vioiciunea, pornindu-se să-și laude fata, frumusețea ei, inteligența ei, drăgălășia ei și făgăduind lui Titu că-l va prezenta negreșit, ca să o cunoască și să-și dea seama ce înseamnă o ființă într-adevăr adorabilă... Neavând nici o treabă, doamna l-ar fi ținut la taifas până noaptea, ca și alte dăți. Titu ardea de nerăbdare să se pregătească pentru întâlnirea de diseară care poate să însemneze o întorsătură în viața lui. Tocmai chibzuia cum să se retragă fără să o jignească cumva, când auzi în curte o voce strigând:

— Domnul Titu Herdelea!

Câteva glasuri răsunară îndată afară:

— În față, în față!

— E factorul, explică doamna Alexandrescu.

Titu făcu numai trei pași până în antreu, unde se și ivise factorul. Era o scrisoare de acasă. Salută pe doamna Alexandrescu și intră în odaia lui, cuprins subit de emoție.

Prima scrisoare de când s-a așezat în București... Rupse plicul și sorbi cu înfrigurare cele șase pagini de scris mărunt în care doamna Herdelea, în stilul ei evanghelic, presărat cu maxime morale și povețe înțelepte pentru „dragul mamei înstrăinat“, îi spunea toate câte s-au petrecut prin Amaradia după plecarea lui, de la moartea lui Ion Glanetașu și până la logodna Ghighiței cu învățătorul Zăgreanu.

„Cununia însă vom face-o tocmai după Crăciun, ca să ne putem înfățișa cu vrednicie. O să le dăm lor casa din Pripas, să nu mai stea așa pustie și să le poarte și lor noroc, cum ne-a purtat nouă... Ne-ar fi drag să fii și tu la nuntă, biata copilă și acum plânge gândind că tu poate n-ai să poți veni. Dar tu să-ți vezi de soarta ta și să cauți să te chivernisești cât mai bine și să nu pierzi nădejdea în Dumnezeu, că Dumnezeu nu lasă pe cei dreپți și cu credință. Trebuie să ai răbdare multă, dragul mamei, că nici pe acolo nu zboară pui friپți și plăcinte calde, omul să nu despereze, ci să lupte cu toate piedicile până ce izbândește cu ajutorul lui Dumnezeu... Are să înceapă în curând frigul și iarna, și nu știi dacă tu ai haine groșute. Să iei seama și din cei dintâi bani să-ți cumperi ori, dacă pe acolo-s prea scumpe, să trimiți bani, să-ți facă Ștrulovici, că-l știi ce frumos lucrează, și ieftin...”

Într-un post-scriptum, Ghighi adăuga că ea nu se cunună, orice ar face bătrânii, dacă nu vine și el la nuntă, și-i mai spunea că va merge negreșit la balul studenților, dar încă nu știe cu ce rochie, că ea ar vrea să-și facă una nouă, mai ales că e și logodită, și toți ochii vor fi pe ea.

În alt post-scriptum, bătrânul Herdelea îl îndemna să nu uite a scrie ceva pentru *Tribuna Bistriței*, cum a făgăduit când a plecat,

căci directorul și acuma așteaptă dărilor de seamă despre serbările „Astrei“. De asemenea să-i trimită gazete din țară, să vadă și domnii noștri foi românești adevărate, iar când va publica de ale lui, să poată arăta tuturor ce face feciorul lui în România.

Titu reciti scrisoarea de câteva ori, parc-ar fi vrut s-o învețe pe dinafară. Completa din sufletul lui toate veștile. Se simțea din nou acasă, în Ardeal, în lumea unde fiecă amănunt, oricât de neînsemnat, avea o rezonanță vie pentru întreaga lui fire. Sub farmecul amintirilor, cuprins de o nostalgie dureroasă, vru să se apuce pe loc să răspundă, ca și când numai astfel și-ar fi putut ușura inima. Pe masă erau câteva cărți aduse de acasă, biblioteca lui, apoi caiete cu însemnări, cu crâmpoie de poezii, cerneală, tocure... Numai hârtie de scrisori n-avea. Căutând un petic de hârtie potrivită își aduse aminte de Iuga, coborî în realitate și hotărî să amâne răspunsul până ce va putea comunica lucruri mai multe și poate mai bune.

De altfel, se făcuse ora șase și, deci, era momentul suprem să se gătească pentru diseară. Mai cu seamă că trebuia să-și aranjeze unele mici lucruri, să-și mai coasă câte ceva, să-și lustruiască ghetetele, să-și perie costumul negru de camgarn pe care nici nu l-a prea îmbrăcat aici, încât s-ar putea duce cu el și la Palat. Voia să fie foarte exact la întâlnire, căci omul civilizat întâi după exactitate se cunoaște. Mai bine să aștepte el câteva minute decât să fie așteptat.

4

— Ai întârziat, prietene! zise Grigore Iuga zâmbind și întinzându-i mâna. Mi se pare că te-ai bucureștenizat și dumneata?... Dar ia loc colea, lângă mine!... Noi nu te-am așteptat, că ne-a fost foame...

Un chelner luă pălăria și pardesiul lui Titu în vreme ce el, uluit, nu știa dacă să mărturisească adevărul sau să lase pe Iuga să

creadă că n-a fost exact la întâlnire. Se pomeni murmurând cu un glas străin, confuz:

— Ba eu sunt pe aici de mult, mi-am și azvârlit o dată ochii înlăuntru, iar pe urmă m-am plimbat prin fața restaurantului tot așteptându-vă, de mă și mir cum nu v-am văzut când ați intrat...

— Nu te scuza, că și noi am întârziat un sfert de oră! îl întrerupse Grigore amical. Așa suntem noi românii toți... Dar să cunoști pe prietenii mei!

Făcu prezentările. Avocatul Baloleanu, deși numai cu câțiva ani mai mare ca Iuga, era foarte voinic, avea o bărbuță cafenie tunsă energic și un început de chelie pe care o ascundea cu fire de împrumut. Ochii albaștri-verzui îi sticleau inteligent și șiret. Mânca mult, se văita că băutura îl balonează și nu se putea reține oricât medicii îl preveniseră că e predispus la obezitate. Îl pasiona politica. Fusese deputat când i-a fost partidul la putere, devenind șef de organizație la Ialomița, unde avea, dobândită mai recent, o moșie de vreo șase sute de pogoane. Clientela puțină, dar solidă, îi asigura venituri considerabile, care îi dădeau faima de mare avocat, pe când de fapt el nu pleda decât prea arareori și privea chiar cu puțin dispreț pe confrății de bară, pe lătrători, cum îi poreclise el în glumă. Totuși se bucura de trecere la Palatul de justiție, pentru că era socotit om politic de viitor și făcea multe servicii prin influența lui la mărimile zilei. Celălalt tovarăș de masă, Constantin Dumescu, directorul Băncii Române, cu ochelari de aur, spân, părul blond-cărmiziu, smead și puțin adus de spinare, parcă trupul i-ar fi fost prea lung, părea un taciturn. Era burlac și prieten bun cu tatăl lui Grigore.

Cei doi primiră pe Titu fără entuziasm, ca și când le-ar fi stricat atmosfera. Tânărul, după invitația lui Iuga, se adânci în studiul listei de bucate, înfricoșat, necunoscând încă mâncările din țară și mai ales numirile lor. Îi era apoi necaz și nu se putea dumeri cum de n-a observat pe Grigore când a sosit, încât acuma are să creadă că nu e om de cuvânt, deși el a venit cu o jumătate de ceas

mai înainte, numai ca să nu întârzie, dar n-a îndrăznit să intre și să ocupe o masă.

După o scurtă tăcere, Baloleanu reluă convorbirea întreruptă de apariția tânărului, zicând cu un aer de superioritate:

— Așa, dragă Grigoriță, cum îți spuneam... Problema țărănească nu se poate rezolva fără sacrificii din partea celor ce stăpânesc pământul. Asta-i lege! Toate celelalte, toate considerațiile secundare sunt paliative. Țăranul vrea pământ. Scurt. El atâta știe și asta îl doare.

— Iartă-mă, Alexandre, răspunse Iuga, calm, cu o lucire în ochi, care arăta că discuția îi frământa sufletul, dar așa cum o pui tu, problema devine un simplu pretext de propagandă electorală sau de demagogie ieftină și primejdioasă. A stârni poftă e foarte ușor. Mai greu e să le și împlinești. Cum vrei tu să mă convingi pe mine, proprietar, să dăruiesc țăranilor pământul pe care-l muncesc, împreună cu dâșii din moși-strămoși, când în același timp tu însuși cumperi moșii și...

Puțin vexat, avocatul nu-i dădu răgaz să continue:

— Pardon, pardon! Să punem lucrurile la punct! Înainte de toate să fim înțeleși că nu discutăm chestia din punct de vedere particular, personal. Eu am vorbit făcând abstracție că tu, întâmplător, ești mare proprietar sau că eu, tot întâmplător, fac politică. Suntem, mai presus de orice, oameni care cunoaștem problema țărănească și din cărți, și din experiență, care ne interesăm de ea cum se interesează toată lumea, fiindcă de rezolvarea ei depinde soarta noastră și chiar viitorul țării, nu-i așa? Vasăzică o dezbatere academică. Sunt sigur, de altfel, că, de-ar fi nevoie de sacrificii, conu Miron și cu tine ați fi cei dintâi să faceți gestul...

— Ba te înșeli grozav, dragul meu! protestă Grigore. Tata n-ar consimți niciodată să se despartă de moșia de care-l leagă un trecut de greutate și de mândrie. Pentru el pământul înseamnă viața însăși, ca și pentru țăran, știi prea bine, că ai fost pe la noi și cunoști situația. Dar nici eu, cu toate că nu mă simt atât de

intransigent, n-aș fi dispus să fac cadouri, nu țăranilor, care nu le cer, ci demagogilor mărunți de la orașe, care vor să-și creeze merite electorale agitând pe sub mână teorii pe care cei cu răspundere le repudiază și pe care nici înșiși agitatorii nu se gândesc să le puie în practică!

— Uite conservatorul! zâmbi Baloleanu către Dumescu, apoi întorcându-se iar la Iuga: Un moment, iubitul! Pentru că adineaori m-ai pus în cauză pe mine, țin să precizăm lucrurile... Ei bine, crezi tu că mica mea proprietate, câștigată cu sudoarea unei munci cinstite de zece ani, de încă și azi mai am datorii pe ea, crezi tu că tocmai cele câteva biete sute de pogoane ale mele au să rezolve problema? Și totuși, iacă, declar aici solemn, deși sunt om sărac, că într-un caz de nevoie, eu pun la dispoziția țării peticul meu de moșie, fără să crâcnesc! Ești mulțumit? Am fost clar?

— Evident, cum să n-o oferi și statului, dacă ai putut s-o arendezi îndată ce ai luat-o? făcu Iuga apăsător, fără a-și ascunde disprețul.

Ignit și scandalizat că s-a găsit cineva, ba încă un bun prieten, care să-i pretindă lui, avocat cu vază și om politic, să se înfunde la țară, Baloleanu zise ironic:

— Doar n-ai să-mi ceri acum, puiule, să mă las de meseria mea pe care, de, o cunosc nițeluș, ca să mă apuc de agricultură?

— Îți cer, dacă vrei să ai pământ! Cine are pământ să-l muncească și să-l iubească, ori să renunțe! Tu, dragul meu, ai luat moșia ta de sub nasul sătenilor care umblau s-o cumpere și s-o împartă între ei. Te-ai dus, i-ai înlăturat și a treia zi ți-ai trimis arendașul să stoarcă bani din ea pentru tine și pentru el. Pe de o parte împiedicați pe țăran să cumpere pământ când se oferă prilejul, iar pe de altă parte mă îndemnați pe mine, care asud alături de țărani, să mă despart de moșie, s-o arunc, uite așa, ca pe un dinte stricat!

— Ei, dragă Grigoriță, observă avocatul mai moale, sunt prea puțini proprietari ca voi. Marea, imensa majoritate a pierdut de

mult contactul cu pământul. O măsură generală nu se poate lua după cei puțini, ci după ceilalți.

— De ce n-ai lua întâi măsuri față de cei ce s-au înstrăinat de moșiile lor? De ce vă gândiți numai decît să distrugeți o clasă socială, poate cea mai loială, cea care reprezintă bogăția de bază a țării? A, firește, n-au rămas mulți proprietari la datorie. A început să le vie unora greu să stea la țară, să li se pară dezonorant a munci pământul sau chiar a munci în general. Preferă să tragă venituri grase și să le risipească în petreceri. Locul lor l-a luat arendașul, care stoarce arenda pentru boier și alta, mai bună, pentru el însuși. Atunci evident că țăranul geme, și se zvârcolește, și amenință, cînd în surdină, cînd fățiș. În vreme ce eu, proprietar, muncind și economisind, de-abia scot din moșia mea cît să pot trăi onorabil, arendașul, vecinul meu, plătește zeci de mii de galbeni proprietarului și își umple și el desagiile. De unde diferența? Din buzunarul arendașului sau din mizeria țăranului?... N-am dreptate, nene Costică? sfârși Grigore, adresându-se deodată lui Dumescu. Spune dumneata, am ori n-am dreptate?

Directorul de bancă ședea cu ochii în farfurie și asculta jenat, fiindcă amîndoi vorbeau tare, încît lumea de la mesele dimprejur se uita la ei. Întrebarea totuși îl surprinse. Nu urmărise discuția decît superficial. Lui, om de cifre, dezbaterile la un pahar de vin i se păreau cam futile, dacă nu comice. O problemă gravă nu se limpezește între un șnițel vienez și o plăcintă cu mere. Cel mult se încurcă și mai rău. Înainte însă de-a răspunde el, de la masa de alături interveni cineva cu glas familiar:

— Îmi dați voie...

Toți întoarseră capetele, mirați de amestecul unui străin în conversația lor.

— Sunt Ilie Rogojinaru și am avut fericirea să ne cunoaștem azi în tren cu domnul Iuga.

Arendașul era singur la masă. Venise mai târziu și, vrînd-nevrînd, a auzit discuția. Neturburat de mirarea lor, își mută

scaunul puțin mai aproape și urmă, parcă i-ar fi cunoscut pe toți de când lumea:

— Numai pentru că domnul Iuga spunea că arendașii ar fi așa și pe dincolo... Acu, nu că sunt și eu arendaș, dar cred că dumnealui greșește vorbind rău despre niște oameni care nu merită atâta hulă. Să nu fie cu supărare, cucoane, dacă iarăși nu ne lovim în păreri, zău așa! Arendașul nu e chiar o pacoste pe țară, cum ziceți dumneavoastră și cum scrie prin gazete. Nu, nu! Ca să poată scoate arenda, plus un oarecare venit pentru ostenele lui, arendașul trebuie să muncească de trei ori cât un proprietar. Țăranul nu lucrează nici mai mult, nici mai ieftin la arendaș ca la boier, ba mai degrabă dimpotrivă. Iau martori chiar pe domnul Iuga să vă spuie cinstit dacă învoielile la arendașii vecini cu Amara sunt mai grele ca pe moșiile dumnealor. Arendașul însă, împins de nevoi, a făcut economii la cheltuieli, a cultivat mai intens pământul, a pus în circulație terenuri care înainte erau pârloage, a introdus mașini, în sfârșit, a ridicat nivelul exploatării agricole. Toate astea nu valorează nimica? Or fi ei și arendași ticăloși care asupresc pe țărani, cum sunt și printre proprietari, dar să-i osândim așa, în bloc, fără circumstanțe ușurătoare, nu e drept și nici bine!

Grigore Iuga, enervat de intervenția insolită a arendașului, răspunse apăsător și disprețuitor:

— O fi, stimate domn, dar dacă nu apăreau arendașii între proprietari și țărani, azi n-am mai avea o chestie țărănească în România! Nașterea arendașilor a împiedicat trecerea pământului în mâinile țăranilor, cum ar fi fost natural și sănătos. Proprietarul care s-a saturat de moșie ar fi vândut-o sătenilor dacă nu se îmbulzea arendașul, oferindu-i un venit mare și sigur, fără nici o muncă și bătaie de cap pentru dânsul!

— Asta se poate, admise Rogojinaru cu un surâs candid. Se prea poate. Nu zic ba... Cu condiția ca țăranul să fi fost într-adevăr harnic și întreprinzător. Mie însă, care am o veche experiență în

privața asta, dați-mi voie să rămân convins că arendașul a intervenit tocmai fiindcă țăranul român e leneș și nepăsător, așteptând să-i vie totul de-a gata de la boier sau, în vremea din urmă, de la stat... Uite-așa, domnilor! Scuzați-mă dacă sunteți de altă părere, dar eu...

Baloleanu avu un gest de consternare, fără a putea protesta. Grigore, abia stăpânindu-și revolta, întrerupse vehement pe arendaș:

— Te-am auzit și în tren vorbind cum vorbești acuma, onorate domn. Nu ți-am răspuns, fiindcă mi se pare monstruos ca un om care trăiește și se îmbogățește din exploatarea țăranului să afirme totuși, cu atâta insistență, că țăranul e leneș. Dar chiar presupunând că ar fi cum zici dumneata, imputarea sau ocară dumitale n-ar privi pe țăranul nostru, ci pe cei ce l-au emancipat numai de formă și l-au lăsat, în fapt, mai încătușat ca pe vremea robiei. În loc să-i fi dat învățătură și educație cetățenească, a fost menținut cu sila în întuneric. Nu ne-a trebuit țăran-cetățean, ci țăran-animă. Și acuma, culmea batjocurii, îl mai și insultăm că e rău și trândav... A, întreabă-l pe dumnealui, continuă arătând brusc pe Titu, care încremeni, că-i ardelean și-a venit de curând încoace, întreabă-l dacă țăranul dumnealor e leneș și lipsit de inițiativă! Și nu uita că acolo românul se află sub jug străin! A avut însă conducători cu tragere de inimă, care l-au învățat și i-au deschis mintea, a avut pilde care l-au îndreptat pe calea cea bună. Noi vorbim mereu despre țărani și ne mulțumim cu vorba goală și niciodată nu facem nimic cinstit și dezinteresat pentru ei!

Avântul lui stârni mici surâsuri ironice primprejur. El însuși își dădu seama că a devenit patetic, că tonul lui nu cadrează cu locul, și tăcu mai jenat chiar decât Dumescu, care începuse să dea semne de nerăbdare. Rogojinaru, deși avea replica gata, ca să nu mai învenineze lucrurile, se mulțumi să mormăie ceva în farfuria lui. Doar Baloleanu zise încet, ca pentru masa lor:

— Foarte just, dragă Grigoriță, foarte adevărat! Bietul țăran nu știe decât să rabde, fiindcă nimeni nu l-a învățat altceva. Iar

când nu mai poate și-i ajunge cuțitul la os, atunci e natural să izbucnească în iureș de foc și sânge. Numai la noi se mai pomenesc, în plin secol de civilizație occidentală, răscoale de țărani exasperați, când ici, când colo, pentru că numai la noi țăranul nu găsește nicăieri dreptate. Până ce avem să ne trezim cu o catastrofă să zguduie țara din temelii!

Tot el însă, înțelegând că discuția s-a împotmolit, caută să schimbe făgașul. Aduse vorba despre recolta care ar fi fost destul de bună, dar nu se poate valorifica din pricina crizei financiare, apoi despre situația guvernului, pe care el o socotea șubredă, în speranța că în curând va reveni la cârmă partidul lui. Trecând la politica externă, ajunseră la frații ardeleni și la Titu Herdelea. Acuma se mai învioră și Dumescu, naționalist fervent, care visa veșnic numai cucerirea Transilvaniei. Grigore le spuse că tânărul Herdelea ar dori să-și găsească un rost în țară și Dumescu, fiind vorba de un ardelean, îi offeri îndată un loc de funcționar la banca lui, deocamdată modest, firește, rămânând să se vadă ulterior dacă va merita mai mult. Iuga mulțumi refuzând: ce să caute un poet la bancă, afară, cel mult, de vreun împrumut de franci, fără girant, fără dobândă și fără termen de plată? Titu însuși tăcuse, dar se bucură că Grigore n-a primit. N-a trecut el Carpații ca să ajungă funcționar la bancă. Mai curând la vreun ziar ar fi să i se găsească vreo întrebuințare, adăugă Iuga. „Da, da, la vreun jurnal“, repetă și tânărul cu însuflețire. Baloleanu era bun prieten cu directorul *Universului*, căruia îi câștigase un proces dubios. Făgădui că va interveni, numai Titu să aibă grijă să-i reamintească, dacă cumva ar uita.

— Pe mine să mă iertați acuma, zise pe urmă avocatul, pregătindu-se de plecare. Mi-am lăsat nevasta să mănânce singură numai de dragul tău, Grigoriță, că nu te-am mai întâlnit de un veac. Sper că și tu ai să-mi faci plăcerea să vii într-o zi să dejunezi la noi, să te mai vadă și Melania mea, că mereu vorbim de tine. Poftești când vrei tu, oricând, nici n-ai nevoie să anunți, ca acasă...

Între Grigore și Dumescu se încinse o controversă asupra notei, fiecare revendicând pentru sine obligația de plată. Grigore ieși biruitor, numai amenințând cu o supărare eternă. În fața restaurantului se despărțiră. Iuga rămase cu Titu. Chiar atunci apărură în ușă și Rogojinaru, cu o țigară de foi între dinți, cu o umbrelă străveche la subțioară.

— Cucoane! zise dânsul către Grigore, cu glas dulce, părintesc. Dumneata ești tânăr și te aprinzi iute, pe când eu sunt bătrân și nu mă supăr cu una, cu două. Nu știu când ne-om mai întâlni, dar să dea Dumnezeu să nu zici niciodată: „A avut dreptate afurisitul de Rogojinaru...” Noapte bună!

Grigore Iuga îl privi o clipă și nu răspunse nimic. Familiaritatea arendașului îl sâcâia. De altminteri, se simțea obosit și, mai ales, plictisit. Discuția de la masă îi răscolise nervii. Își propusese de atâtea ori să nu mai vorbească despre lucrurile acestea și totuși mereu își călca hotărârea.

Coborâră în calea Victoriei fără a schimba un cuvânt. Se pornise un vânt aspru, prevestitor de ploaie rece. Norii se lăsaseră jos, aproape până pe acoperișele caselor. Câte un vârtej de aer se răsucea pe stradă, măturând praful, ridicându-l și aruncându-l pe trotuare, între picioarele rarilor trecători. Grigore își aduse iar aminte de Rogojinaru: „Vezi, el a presimțit schimbarea vremii și a venit cu umbrela...” O trăsură venea în goană dinspre șosea cu un domn între două femei, hohotind de veselie, parcă toată lumea ar fi fost a lor.

Titu Herdelea pășea tăcut și prudent. Vedea că Iuga n-are chef de vorbă și nu voia să-l supere. Își făcu în gând bilanțul serii și chibzuia că poate fi mulțumit. Dacă ar intra la *Universul*, s-ar putea socoti angajat definitiv și bine. Nu e un ziar subțire, dar pare a fi solid și răspândit. Ar fi preferat *Adevărul*, care e mai simpatic, mai opozant și mai intelectual. Pentru început e bine și așa. Numai să nu uite avocatul să vorbească cu directorul. Are să treacă mâine negreșit pe la Baloleanu... Adică nu, să se consulte întâi cu Iuga.

Trebuie să ia seama, să nu facă vreo gafă, să-l ofenseze și să-l piarză. Când i-a scos Dumnezeu în cale un om atât de extraordinar, nu mai contează câteva zile de așteptare...

Prin piața Palatului regal i se păru totuși că tăcerea a fost prea lungă. Cumpănind despre ce i-ar putea vorbi, își aminti cu cât interes a discutat Grigore despre nevoile țărănești. Îi zise deci, ezitând, parcă i-ar fi pipăit sufletul:

— Nici n-am pomenit, atâta ce se vorbește pe aici despre țărani și mereu despre țărani. Toată lumea, pretutindeni, întruna: chestia țărănească, problema țărănească, să facem așa, să facem altfel... De ce atâta discuție? Până și la mine în curte, toți chiriașii, cum se adună la taifas, repede ajung la țărani, ș-apoi dă-i și dă-i cu problema și cu chestia... Barem un cizmar jidov și mai ales feciorul lui, care-i mare socialist, nu mă întâlnesc o dată să nu-mi bată capul cu fel de fel de soluții și cu proorocirea că, de nu se rezolvă chestia țăranilor, are să vie revoluția să facă praf și cenușă Bucureștii!

Grigore tresări ca trezit dintr-o visare. În aceleași clipe, aceeași întrebare și-o pusese și el, căutându-i răspunsul. Murmură cu privirea spre norii mânioși ce se vâltoreau peste capetele lor:

— Poate să fie numai o modă trecătoare, dar poate să fie și o durere străveche, care apasă sufletele ca o pâclă năbușitoare. Cine știe?

5

Grigore Iuga se perpelea în pat fără somn. Răsfoise gazetele de seară și nu reținuse nimic. Gândurile îi rătăceau tulburi, neostoite, răscolind amintiri, amărăciuni, planuri, speranțe și izgonind mereu liniștea sufletului. Stinsese becul de pe noptieră de câteva ori și tot de atâtea ori îl reaprinsese, ba să refacă un calcul salvator, ba să controleze un preț al zilei, ba să observe un amănunt pe fotografia Nadinei, care, din perete, deasupra patului,

Îl urmărea cu ochi galeși. Prăvălită, trei sferturi goală, pe o blană de urs, cu brațul rezemat pe capul fiarei, sâni ei mici păreau încremeniți într-un spasm voluptos, iar șoldurile-i calde se alintau cu îndemnuri, în vreme ce întreaga-i figură surâdea, cu o candoare virgină și prefăcută. În ramă grea, fotografia mărită aproape natural era un cadou de ziua lui din partea ei. Atunci, cu trei ani în urmă și numai un an după cununie, a mințit că-l bucură cadoul ei, i-a mulțumit și a îmbrățișat-o, dar în sineși a fost întristat și decepționat. Avea pretenția, nemărturisită, să-i aparție exclusiv lui măcar goliciunea ei trupească. Îl indigna închipuirea că soția lui, dragostea lui cea mare, s-a putut arăta astfel unui bărbat străin, fie el chiar fotograful.

Sosise în București plin de încredere că toate vor merge strună. A încasa rata a doua și ultima din prețul grâului vândut și livrat, a aranja cu Dumescu, la Banca Română, polița care ajunge luni la scadență erau treburi ce se puteau lichida în două ore. După ce va isprăvi afacerile, proiectase să mai stea vreo două-trei zile, să se întâlnească cu prietenii, să le reamintească prin prezență că trăiește. Pe urmă, înapoi la Amara cu restul de bani, care va fi suficient pentru nevoile curente până la valorificarea porumbului. Era ordonat și meticulos. Cu atâta se alesese din cei doi ani petrecuți în Germania. Își întocmise programul de acasă în toate amănuntele. Polița cerealistului o avea în buzunar cu scadența pentru mâine. O considera aur curat. Semnătura celei mai importante firme de export de cereale din România se bucura de respect în toată Europa.

În strada Bursei, primul punct din program, soarta a tras o dungă brutală peste combinațiile lui. Șeful firmei, un armean înalt, bătrân și rigid, l-a poftit în biroul său particular, i-a oferit cafea și o havană de contrabandă și l-a rugat confidențial și stăruitor să-i îngăduie o amânare de o lună, una singură, pentru plata ratei. Grigore a încercat să obiecteze că e vorba de o poliță, că... Au urmat explicațiile și considerentele. Timpuri excepționale. Prețurile

au scăzut brusc pe piețele străine în ultimele săptămâni, aproape o prăbușire. A căzut în balanță concurența rusească, neașteptată; recolta muscalilor, de unde se anunțase compromisă, a ieșit deodată arhiabundentă. Rusia e totdeauna cu surprize. Nu l-ar fi durut capul de asta. El, negustor prevăzător, a făcut toate aranjamentele în timp util. L-au nenorocit însă căile ferate, care n-au putut executa transporturile când a trebuit. Apoi vapoarele care au stat, unele mai stau și azi, la Brăila, de pomană, fiindcă n-au avut ce să încarce. Pierderile se ridică la peste treizeci la sută din valoarea mărfii. Și, vârf la toate, criza financiară, stupidă, care s-a abătut așa din senin, a zdruncinat tot creditul și paralizează orice posibilitate de mișcare.

Grigore asculta și nu auzea. Precis era doar faptul că nu va primi banii; restul erau vorbe. Ascultând își zicea întruna că, în ciuda tuturor explicațiilor, dacă el ar refuza amânarea, armeanul totuși ar plăti, căci n-ar putea lăsa să i se protesteze polița și astfel să-și ruineze toată întreprinderea. Refuzul însă ar însemna ruptura cu firma cu care tatăl său lucrează de douăzeci de ani și care de multe ori, în momente grele, le-a făcut destule înlesniri. Poate el să-și ia răspunderea unui refuz? Sau, dacă acceptă amânarea, cum să aranjeze datoria de la Banca Română și cum să se întoarcă acasă cu mâna goală? Nici n-a refuzat, nici n-a acceptat. Va răspunde mâine, după reflexiune matură.

De la armean s-a dus la Dumescu, la bancă, să-i ceară sfat și ajutor. Era într-o consfătuire gravă și nu l-a putut vedea. I-a lăsat un cuvânt, poftindu-l la masă. Știa că Dumescu nu discută lucruri serioase decât la birou. Și-a închipuit că poate se va ivi totuși un prilej favorabil să pregătească măcar terenul. De aceea l-a luat și pe Baloleanu. Acuma, târziu, își dă seama că toată combinația, care i s-a părut foarte ingenioasă, a fost o nerozie. Dacă ar fi fost înțelept, văzând că nu poate vorbi cu Dumescu la bancă, ar fi așteptat liniștit până mâine, ar fi mâncat cu tânărul transilvănean și acuma ar dormi în loc să se zvârcolească zadarnic.

Când a intrat în odaie, după ce s-a despărțit de Titu Herdelea, a întâlnit îndată privirea Nadinei din fotografie. S-a înfuriat. Și-a adus aminte că din pricina ei (altă dată ar fi zis: de dragul ei) a făcut datoria la Banca Română, puțin înainte de surpriza ei cu cadoul. A crezut atunci că refuzul ei de a sta la țară mai mult de douăzeci și patru de ore ar fi numai din cauză că i-e silă de „cocioaba fără gust și fără confort“, cum spunea ea că este conacul bătrânesc de la Amara. Ca să o ademenească, s-a gândit să clădească un castel demn de frumusețea ei. Bătrânul era mâhnit că vechiul conac, în care s-au născut și au trăit patru generații de înaintași, nu mai mulțumește pe Grigore. Socotea planul lui drept începutul destrămării. Construcția s-a început și s-a terminat cu bani împrumutați de la Banca Română. Nadina a găsit foarte gentilă atenția lui, a petrecut două săptămâni să-și inaugureze castelul, apoi s-a întors, plictisită, la București. Nimeni nu-i poate pretinde să se înmormânteze de vie nici chiar într-un cavou de lux. O fotografie, soră geamănă cu cea de deasupra patului, numai cu rama ruralizată, potrivită locului, a rămas acolo ca să-i ție de urât lui Grig. Și datoria la Banca Română, din care nu s-a putut amortiza nici jumătate în cei trei ani trecuți de atunci.

Pe Nadina a descoperit-o Miron Iuga pe când Grigore era la Berlin. Tatăl ei, Tudor Ionescu, cumpăraseră mai demult de la Teofil, fratele lui Miron, cele două moșii, Babaroaga și Lespezi, vecine cu Amara. Noul proprietar a venit, foarte prietenos, îndată ce a iscălit actele, și a cerut lui Miron povește asupra mijloacelor de exploatare cât mai bună a pământurilor. A fost un simplu pretext de cunoștință: nu-i trecuse lui niciodată prin minte să-și bată capul cu muncirea moșiilor. Își găsise arendaș și se înțeleșese asupra venitului înainte chiar de a fi încheiat cumpărarea. Miron a aflat mai târziu că Ionescu ar fi un bogătaș de origine obscură, stabilit de puțin timp în București, unde achiziționase câteva case de raport. Asta a fost cu vreo douăzeci de ani în urmă. Apoi, de niște Paști, acum câțiva ani, a primit iar vizita vecinului, de astă dată

Însoțit de fiul său Gogu și de Nadina. Între cele două odrasle era mare deosebire de vârstă, feciorul putea să aibă peste patruzeci de ani, fata cel mult douăzeci. Tudor Ionescu i-a povestit c-a fost însurat de trei ori și că Gogu e din prima căsătorie, iar Nadina din a treia. Fiindcă a schimbat arendașul, i-a adus și pe ei să vadă proprietățile, mai ales că ale lor vor fi, în curând, Babaroaga a Nadinei și Lespezi a lui Gogu. Deocamdată atâta vrea să le dea, când se vor căsători, și câte o casă în București. Ce mai are tot al lor va fi, parte dreaptă, dar numai după moartea lui. „Mult n-au să mai aștepte, că am bătut șaptezeci“, a adăugat zâmbind fără regrete. Numai de nu s-ar săvârși înainte de a-i vedea așezați. Mai frică i-e de Gogu, că atâta a amânat însurătoarea până ce i-a cam trecut vremea. Despre Nadina n-are nici o grijă; o fată ca ea nu poate rămâne nemăritată, pentru că n-ar lăsa-o pețitorii. Miron Iuga s-a uitat atunci mai bine la ea și a răspuns că da, așa este... Până peste vreo trei luni, când s-a întors Grigore din Germania, bătrânul Iuga s-a gândit deseori la Nadina, viitoarea stăpână a moșiei Babaroaga. Cât l-a mâhnit pe el fărâmițarea și înstrăinarea pământurilor părintești și cum le-ar mai fi luat dânsul dacă Teofil n-ar fi pretins bani gheață! Cu limbă de moarte se gândea să dea în grijă lui Grigore să reîntregească domeniul lui Iuga, dacă Dumnezeu nu-l va învrednici pe el însuși să-și împlinească dorința cea mai fierbinte.

Grigore avea atunci douăzeci și patru de ani. Plecase în Germania să se specializeze serios în agronomie, după ce își luase licența în drept la București, nu ca să practice, ci să aibă un titlu. A plecat pentru trei ani, maică-sa a murit după primul și bătrânul i-a cerut să rămâie acasă, să dea dracului știința ceea zadarnică. De-abia s-a învoit să-l mai lase încă un an.

S-a întors din străinătate cu capul plin de planuri îndrăznețe și cu soluții sigure pentru toate greutățile. Bătrânul l-a ascultat de câteva ori fără să se supere, cum se aștepta Grigore. Își zicea că generozitățile acestea sunt ale tinereții și că băiatul se va

cuminți când se va izbi el însuși cu capul de pragul de sus. Ba în loc să-i combată „teoriile“, într-o zi i-a spus că s-ar bucura dacă i-ar plăcea fata lui Tudor Ionescu. Grigore a înțeles îndată de ce s-ar bucura bătrânul și i-a răspuns că, în alegerea tovarășei de viață, nu se poate lăsa condus de anume utopii, căci trecutul nu se mai întoarce, oricât am vrea noi să-l întoarcem.

— Tu să vezi fata, utopiile le iau asupra mea, a zis Miron ironic.

Când a văzut-o, Grigore a uitat tot și i-a rămas numai ea. Luna până s-a făcut cununia și apoi celelalte trei, cât au călătorit împreună, singuri, în Grecia, Italia și Spania, a cunoscut fericirea cea mai mare. Atunci Nadina a fost într-adevăr nevasta lui, numai și numai a lui. Așa ar fi vrut el să fie totdeauna; în sufletul și în gândurile ei să nu existe nimeni și nimic afară de dânsul. Suferea de o gelozie cu atât mai chinuitoare cu cât mai mult îi era rușine s-o mărturisească. A încercat s-o ademenească la țară nu ca să îndrăgească ea pământul, ci ca să-și ferească iubita de tentațiile orașului. Patru ani iubirea lui a îndurat toate durerile, până ce și-a destrămat speranțele. Dacă a consimțit el ca Nadina lui să plece singură în străinătate a doua oară! Și, în trei luni, de când e dusă, a primit de la ea exact trei scrisori și în toate trei îi cerea numai bani...

Cu becul electric aprins pe noptieră, Grigore privea umbrele imobile ce împestrițau odaia ca niște amintiri împietrite. Din când în când, cu coada ochiului, se uita la Nadina, care surâdea în ramă, încântată de ea însăși.

— Câte ceasuri să fie?... Două! murmură dânsul amărât. La nouă mă așteaptă Dumescu și eu visez treaz la Nadina!... Doamne, Doamne, cât sunt de idiot!

6

A doua zi, până la prânz, Grigore a isprăvit cu bine toate afacerile. (Dumescu a fost amabil, ca totdeauna, a scontat polița armeanului și a reținut pentru amortizarea datoriei numai cât i

s-a oferit.) Trecu pe urmă, să zică bună ziua, pe la Victor Predeleanu, prietenul lui cel mai bun, unde fu oprit la masă. Se simțea ca acasă în familia Predeleanu.

Era mulțumit că a scăpat de grijile care azi-noapte luaseră proporții catastrofale. Insomnia nu e chinuitoare doar pentru că îți scurtează odihna, ci mai ales prin gândurile negre ce-ți inspiră și care te înfășoară într-o rețea tentaculară. În atmosfera caldă de la Predeleanu, aducându-și aminte cât l-au amărât închipuirile, zâmbi în sineși, dar cu o umbră de tristețe. Își recunoștea o slăbiciune în ezitățile eterne care îi răsuceau nervii și-l împiedicau să înfrunte cu siguranță viața. Ca tatăl său, de pildă, sau cel puțin ca Predeleanu.

De-abia pe la cinci, când ajunsese acasă, își aminti că dăduse întâlnire pentru ora trei tânărului transilvănean. De unde să-l mai ia acum? Se simțea vinovat că a jignit un om care poate a crezut într-însul. Porunci servitorilor să-l reție, dacă ar reveni, sau barem să-i afle adresa.

Se duse apoi la mătușă-sa, Mariuca, văduva generalului Constantinescu, care nu l-ar fi iertat nici pe lumea cealaltă dacă ar fi auzit că a umblat prin București și pe ea a ocolit-o. Era o femeie plină de bunătate, primitoare, veșnic veselă și cunoscând toate cancanurile amoroase și militare din România. Grigore la ea a stat cât a fost student, iar bătrânul Iuga la ea trăgea și acum. Pentru că n-a vrut să rămâie la cină, l-a pus să-și dea cuvântul de onoare că va veni negreșit mâine la dejun, când vor fi singuri și are să-i povestească o sumedenie de lucruri extrem de importante.

Ziua următoare se întâmplă să fie duminică și Grigore se sculă mai târziu. Coborând grăbit să plece, întâlni în poartă pe Titu Herdelea, care, după o noapte de amărăciune și decepție, revenise să-și mai încerce norocul. Luară o nouă întâlnire pe după-masă, spre marele regret al Mariucăi, fiindcă n-a avut răgaz să-i spuie lui Grig nici un sfert din câte ar fi dorit și ar fi trebuit. Ca să repare uitarea de ieri, Grigore stătu apoi cu Titu Herdelea până seara, îl

pofti a doua zi să-l ia la masă în familia Predeleanu (pe care i-a și vestit pe când se întorcea de la mătușa Mariuca), îi promise că se va duce la Baloleanu să se intereseze dacă a făcut vreun demers la *Universul* și, mai presus de toate, îi propuse să fie oaspele lui la moșie pentru vreo săptămână sau două sau oricâte, până când i se va aranja ceva în București, să nu-și cheltuiască banii degeaba pe aici...

Numai când s-a văzut în casa Predeleanu s-a convins Titu Herdelea că n-a visat și că promisiunile lui Grigore sunt serioase.

Și înainte, dar mai ales după-masă, Victor Predeleanu a ținut să arate oaspelui său și prietenului lui Grigore tot ce avea mai de preț în bibliotecă, socotind că pe un poet trebuie să-l intereseze edițiile rare, cărțile românești cu însemnări de demult sau feluritele hrisoave și documente vechi. Se bucura văzând emoția lui Titu și ar fi vrut să-l dea de exemplu lui Grigore, care nu se prăpădea deloc după comorile lui.

Deși mare proprietar care-și iubea și cultiva cu pasiune pământurile, Predeleanu își avea reședința în capitală. Pe domeniul său Delga din Dolj, cuprinzând trei sate, realiza ceea ce Grigore râvnea și nu putea din pricina bătrânului. De altfel, și tatăl lui Victor la fel s-a împotrivit. La Craiova, unde s-a născut, a trăit și a murit, a fost socotit printre oamenii cei mai bogați. Zgârcenia lui a rămas proverbială. Numai după moartea bătrânului a putut angaja un administrator specialist, a introdus mașini care să micșoreze mâna de lucru, a început în sfârșit o exploatare mai modernă pe proprietățile ce-i reveniseră lui. Mare parte a anului o petrecea și el la țară, iar în timpul muncilor nu se mișca de acolo săptămâni întregi. Cu țaranii se purta corect, fără a se amesteca prea mult între ei. Făcea învoieli cum se obișnuiau pîmprejur, nici mai grele, dar nici mai ușoare. Le vânduse câteva sute de pogoane de pământ nu din nevoie, căci era dintre cei puțini proprietari care n-aveau nici un fel de datorie, ci din dorința de a-i emancipa și, în același timp, de a se emancipa și el de dînșii. Obișnuia să spuie că

adevărat mulțumit va fi numai atunci când va fi scăpat de țărani și țărani de el.

Mama lui Victor mai trăia și ședea la Craiova împreună cu Elena, sora lui, măritată cu un profesor de liceu, tinerel, frumusețel, inteligent și foarte sărac, pe care l-a luat din dragoste, dar numai după moartea bătrânului, care n-ar fi consimțit niciodată să-și dea averea pe seama unui calic. De altfel, și Victor, când s-a însurat, a trebuit să cam forțeze mâna bătrânului, care ar fi dorit să-i aleagă o nevastă după placul lui, adică cu o zestre cel puțin egală. Tecla, însă, afară de nume și frumusețe, n-a avut avere. Era fiica președintelui Curții de apel din Craiova, Nicolae Postelnicu, vlăstarul unei vechi familii boierești, sărăcit de tot.

Cu toate că moștenise virtuțile economice ale tatălui său, inclusiv zgârcenia, lui Victor îi plăcea să se mândrească, mai mult chiar decât cu experiențele agricole, cu biblioteca lui și cu colecția de pictură ce și-o înjghebase de câțiva ani și pentru care nu se codea a cheltui, ba și a risipi.

— Lasă-l să mai răsufle, Victore, că l-ai asasinat! zise într-un timp Grigore, care se întreținea cu doamna Predeleanu și cu sora ei.

— Din fericire, am observat că domnul Herdelea nu s-a plictisit prea rău în mijlocul cărților frumoase, ca alții! răspunse Predeleanu ironic.

— Ca mine, adică! recunoscui Iuga dând din cap. Eu, ce-i drept, prefer alte frumuseți, mai ales în casa voastră...

Titu Herdelea încercase să murmure o protestare, dar foarte timid, să nu facă cumva o gafă. Aceeași teamă a avut-o mereu și la timpul mesei, încât doamna Predeleanu a trebuit să-i vie în ajutor cu un surâs de aur, care să-i mai stingă emoția.

Înăltuță, zveltă, de o feminitate mângâietoare, doamna Tecla Predeleanu răspândea atâta seninătate și bunătate, că lumina și locul pe unde trecea. Ochii ei albaștri-verzui păstrau o candoare feciorelnică. Deși măritată de nouă ani, făcea impresia unei fete cuminți, iar cei doi copilași ai ei, Mircea și Ioana, voinici și

ștregari, ar fi părut frați și cu ea, dacă mândria și dragostea de mamă n-ar fi strălucit atât de fierbinte în privirile ei.

— Mulțumesc de compliment, dacă ai făcut aluzie la noi, interveni sora Doamnei Predeleanu, cu o cochetărie familiară, dar nu primim, fiindcă...

— Atunci, îl retrag în ce te privește pe dumneata și-l ofer numai Teclei, căci ea cu siguranță nu-l va refuza! Întrerupse Grigore.

— Așa e, eu primesc orice, chiar și complimente! zise doamna Predeleanu.

Sora ei, Olga Postelnicu, avea douăzeci de ani și era zglobie și drăgălașă ca o porumbiță. Cu un veșnic surâs vesel pe buze, care-i ședea foarte bine, cu ochii negri, scilpitori de curiozitate și adumbriți de gene lungi, cu nasul mic și obraznic, cu obrajii bucălați și fragezi de copil, o răsfățau și părinții ei, și toți câți o cunoșteau. Puțin mai scundă ca Tecla, avea o suplețe felină, pe care o evidenția mai ales când dansa. Îi plăcea să danseze mai mult ca orice. Idealul ei ar fi fost să se facă dansatoare.

— Dar n-ai observat, Tecla, insistă Olga cu o încăpățânare de copil, că a fost numai un pretext din partea lui ca să poată vorbi cu Victor iarăși despre chestia țărănească?

Toată lumea râse. Într-adevăr, Grigore, cât au stat la masă, n-a vorbit decât despre moșii, arendași, țărani și învoieli, din ce în ce mai avântat, cu toate că nimeni nu-l contrazicea. Doamna Predeleanu îl conjură acuma să nu mai reînceapă. Chiar și Titu găsi oportun să-l roage să mai lase în pace eterna chestie țărănească ce-l urmărea pretutindeni ca o obsesie.

— Pe dumnealor nu zic să le intereseze, că le-am plictisit de atâtea ori, spuse Grigore resemnat, dar dumneata, care ești încă nou pe meleagurile noastre?

— Voi prefera să mă inițiez la fața locului! replică tânărul Herdelea, profitând de ocazie să provoace o nouă confirmare a invitației ce i-o făcuse Iuga.

— De asta să fii sigur că nu scapi! strigă Grigore, adăugând către ceilalți: Îl iau cu mine la Amara să-mi ție de urât și nici nu-i mai dau drumul până ce nu va fi tobă de chestia țărănească!

Predeleanu, după ce își așază la loc comorile, spuse că tocmai și ei se pregătesc să plece cu toții la Delga, pentru vreo două săptămâni, sfârșind:

— Cu ocazia asta, vom lăsa și pe Olguța acasă la ea, să nu se înstrăineze prea tare de Craiova noastră iubită!

— O, dacă-ți închipui că am să rămân la Craiova exact când începe sezonul la București! se revoltă fata.

De doi ani, de când era socotită fată mare, Olga mai mult a stat în București decât acasă. Victor avea ambiția s-o mărite el, cu un bărbat care să-i placă și lui. Fiind cam plin de sine, se gândea negreșit la cineva care să-i semene. De aceea îi și zicea mereu: „Dacă vrei să fii fericită, să aștepti până ce voi zice eu: acum!“ El însuși era brun, cu mustăți fine, cu niște ochi puțin bulbucați în care lucea mai multă bunătațe decât inteligență.

Apoi veni vorba despre Nadina. Întrebarea s-a pus convențional, căci Nadina n-avea nici o simpatie pentru familia Predeleanu și o frecvența numai la zile mari și din pricina lui Grigore. De altfel, simțămintele erau reciproce. Dacă Nadina socotea pe Tecla o ipocrită fără înțelegere pentru viața mondenă, Tecla o găsea pe Nadina mai mult aventurieră. Ea cunoștea multe din câte circulau asupra doamnei Grigore Iuga și știa că sunt mai multe pe care nu le cunoștea și nici nu dorea să le afle. Din toată familia, singură Olga admira pe Nadina, dar numai în taină și pentru că era o excelentă dansatoare, care găsea prilejul să danseze mereu.

Grigore vorbea despre nevastă-sa pe un ton glumeț, în care totuși se simțea amărăciunea. Spunea că o vede aproape mai rar decât pe Olguța și că discută împreună mai cu seamă de afaceri; Nadina își administrează singură averea așa de bine, că totdeauna are deficite pe care el, firește, trebuie să le acopere spre a-i dovedi că e soțul ei și că o iubește. Speră că, zilele acestea, are să se

întoarce din străinătate, deoarece începe sezonul și ea n-ar putea lipsi. Apoi brusc, cu alt glas, parcă și-ar fi despicat inima:

— Cât vă invidiez eu pe voi, dragii mei!... Casa voastră e casa fericirii. Eu, care sunt un sentimental, uite așa ceva am visat pentru căsnicia mea. Idealul meu de femeie a fost o ființă ca dumneata, Tecla! În adâncul sufletului meu... Nu te superi, Victore?

— Dimpotrivă, mă măgulește! zise Predeleanu. Adică mai mult pe Tecla. Dar cum Tecla e a mea și noi doi suntem unul...

Tecla surâdea. Iuga adăugă:

— Da, așa, cu surâsul dumitale, cu blândețea dumitale, cu copilașii dumitale... Cum să nu te invidiez, Victore? Mai ales când pe urmă mă uit la mine...

Cum Grigore devenea prea sumbru, Predeleanu îl întrerupse, glumeț:

— De, Grigoriță, dacă te-ai pripit? Cine-i de vină? Iacă, ți-aș fi dat acum o nevastă mai strașnică decât Tecla. Uite, pe dumneaei!

Olga se roși până-n vârful urechilor, dar izbucni totuși în râs, ca să-și ascundă încurcătura. Grigore o privi lung și răspunse:

— Evident, evident... Cine ar fi bănuie că din ștrengărița de acum cinci ani are să iasă o domnișoară așa de nostimă?... Regrete zadarnice, dragă Victore!

— Nu te grăbi cu regretele, onorate domn! protestă Olga revenindu-și. Întâi ar trebui să te întrebi dacă te-aș fi luat eu!... Și pentru că m-ați pus în joc, ei bine, să vă spun: bărbatul meu va trebui să fie un tip vesel, elegant și, mai presus de toate, dansator perfect... Iată!... Nu un ursuz ca dumneata!

— Bravo! strigă Victor. Bine că te-ai demască, domnișoară! Vasăzică un dansator dorești?... Poate să-ți procurăm unul de la operetă, ce zici?

Grigore o privea stăruitor, ca și când gluma i-ar fi răscolit în suflet crâmpaie de visuri ce s-au înăbușit înainte de a se contura în forme. Olga i se părea completarea Teclei. Avea toate calitățile

ei, dar colorate mai viu și, în ochii ei, sub scânteierile șăgalnice, parcă palpita o umbră sentimentală. Clătina din cap, să-și alunge închipuirile, și rosti domol:

— Prea târziu...

7

— Domnu Titu... Ghici ce surpriză am să-ți fac? zise doamna Alexandrescu misterios, oprindu-l în antreu. Nu ghicești?... Atunci poftim încoace!

Titu Herdelea tocmai se despărțise de Grigore Iuga după masa de la Predeleanu. Era, firește, în costumul cel bun, pimpant și elegant ca un mire. Doamna Alexandrescu îl introduse în camera ei, unde aștepta o doamnă micuță, foarte blondă și mirată, drăgălașă și simpatică.

— Uite! făcu doamna Alexandrescu, arătând-o triumfătoare. Tânărul îi sărută mâna ceremonios, zicând:

— Sunt fermecat, doamnă Mimi!

— Cum ai cunoscut-o așa dintr-o dată? se minună doamna Alexandrescu.

— După frumusețe și încă după ceva! răspunse Titu.

Mimi râse. Era măgulită de galanteria tânărului. Gânguri:

— Mi-a spus mama că ești poet. M-am convins acum și eu.

Îi ceru insistent, secondată de maică-sa, să explice și restul. Tânărul Herdelea mărturisi că, scotocind prin lăzile din antreu, a dat peste un roman pe care nu-l cunoștea și a vrut să-l citească. Doamna Alexandrescu îi permisesese să examineze biblioteca ginerelei ei, numai să așeze toate la loc cum au fost. Pe câteva file din carte a găsit o întrebare scrisă cu creionul: „Puișorule drag, mă iubești?” A înțeles că Mimi trebuie să fi făcut întrebarea viitorului ei soț. După scris și după întrebare, el a încercat să și-o închipuiască și a văzut-o în închipuire așa cum este. Ba fiindcă în carte n-a găsit nici un răspuns la întrebarea aceea gingașă, și-a luat voie să răspundă el: „Te iubesc mult, puișorule drag!”

— O, o! adevărat? făcu Mimi cu o surpriză plăcută. Vezi, eu nici nu-mi mai aduc aminte!

— Ascultă, domnu Titu, interveni doamna Alexandrescu. Să nu te apuci să faci curte lui Mimi, că ginere-meu e gelos foc și ar fi în stare cine știe ce să...

— Fugi, mămică, nu mai ponegri așa pe Vasile, să crează domnul că bărbatul meu e un bătăran!

Titu se apăra că nu și-ar permite să crează nimic, adăugând că soțul unei doamne atât de încântătoare n-ar fi de mirare să facă și crimă pentru ea. Află apoi că doctorul a fost mutat la București într-un post foarte bun, la primărie, că au venit să se intereseze de locuință, fiindcă, peste vreo două săptămâni, el trebuie să se prezinte la slujbă și că ea va rămâne aici câteva zile până va găsi o casă potrivită...

— Ți-am spus eu, domnu Titu, că e un băiat foarte distins, zise doamna Alexandrescu. Dacă n-ar fi așa de sălbatic... Adineori a adus-o pe Mimi până aci, a intrat doar să zică bonjur și a șters-o... Știi dumneata de ce. I-am spus, adăugă către fiică-sa, ce-mi face din cauza bietului Jenică...

Mimi schimbă vorba. Titu îi veni în ajutor, oferindu-se să o însoțească, dacă are nevoie, în căutarea casei și regretând că tocmai acum, zilele astea, trebuie să plece și el la moșia unui prieten...

Pe când altă dată nu știa cum să fugă mai repede, acum deabia se dădu dus. Mimi i se păru interesantă și ispititoare.

„Mă țin de prostii în loc să-mi văz de necazurile mele! Își zise după ce se retrase în odăița lui. E drăguță, nici vorbă, dar acum nu e momentul să-mi pierd vremea cu aventuri d-astea.“

Nu putea ști când va pleca cu Iuga. El i-a spus: două-trei zile. Deci trebuie să fie gata în orice clipă. În cameră era frig și întuneric. Se făcuse ceasurile șase. Întâi să se schimbe, să nu-și strice degeaba hainele cele bune. Mare lucru e să ai o haină cumsecade. Parcă altfel te simți. Mai stăpân pe tine și pe alții. Ce

noroc că s-a întâmplat să fie tocmai gătit când a cunoscut pe fata gazdei. Tot Mimi îi umbla prin cap. Destul! Își aduse aminte că pingea de la gheata de purtare din dreapta s-a descusut puțin. Tot n-are nici o treabă și e frig. Ia să meargă la cizmar cu ea, înainte de a se strica mai rău... Trecu, în capul gol, la Mendelson, în fundul curții. Din antreu, a mai auzit ciripitul doamnei Mimi; încă nu plecase. Cunoștea pe cizmar, de altfel, ca pe toți chiriașii ceilalți care, fiind toți săraci, alcătuiau un fel de familie mare, cam certăreată și zgomotoasă. Mendelson ocupa două camere, amândouă spre curte. Una avea fereastră, cealaltă ușă de intrare. Atelierul era în colț, după ușă. Aici ciocănea și cosea și bombănea toată ziua, ghemuit pe scăunelul cu trei picioare, bătrânul Mendelson, sfădindu-se cu muierea, ori dăscălindu-și ucenicul, dacă n-avea alături vreun mușteriu cu care să tăifăsuiască. Deși împlinise cincizeci de ani, nici un fir alb nu i se ivise încă în părul negru, stufos, veșnic încâlcit ca și barba. Se fălea că a învățat meseria la Rapaport și râvnea din tot sufletul să-i pice o comandă de încălțăminte nouă, dar era mulțumit și cu reparații, numai să fie și să iasă un ban. Titu îl nimeri bocănind de zor la un pantof de damă.

— Numai două secunde să ai răbdare, domnule Herdelea, zise cizmarul fără să se oprească din lucru. Doar să isprăvesc tocul doamnei Tănăsescu, că se duce diseară la teatru și, uite, așteaptă domnul Tănăsescu... Poftim, stai jos un minut!... Mișule, unde ești? Dă un scaun domnului Herdelea!

Titu dădu mâna cu Mișu și cu Tănăsescu. Așezându-se, mai văzu un militar, pe care însă nu-l cunoștea, în colțul cel mai întunecos al camăruței.

După o mică pauză, refăcându-se parcă atmosfera, Tănăsescu vorbi cu glasul-i bătrânesc:

— Dacă-i pe dreptate, domnule Mișu, apoi s-o începem de la început, că așa se cuvine. Fă-i dumneata dreptate țăranului, nu zic, dar mai întâi nu lăsa de batjocură pe cei care au slujit statul

o viață întreagă, și nu l-au furat, și nici învârteli n-au făcut, și au ajuns la bătrânețe ca vai de păcatele lor!

Tănăsescu era ieșit numai de un an la pensie și avea o nevastă cu douăzeci și cinci de ani mai tânără ca dânsul. Cum Mișu nu spuse nici da, nici ba, continuă aproape mânios:

— Să nu mă silești dumneata pe mine, care ți-am muncit până m-ai stors ca pe o lămâie, să mă înjosesc la bătrânețe, că nu șade frumos și nu-i drept!

Mendelson, socialist înfocat, fost de câteva ori arestat și bătut prin beciurile poliției, răspunse fără să ridice ochii de la lucru:

— Dreptatea nu costă nimic și de aceea n-are circulație în comerț!

Mișu, însă, strigă deodată cu imputare:

— Domnule Tănăsescu, dacă dumneata te plângi și suferi de nedreptate, atunci gândește-te ce trebuie să fie la țară, unde nu pătrunde nici o rază de nădejde!

Pensionarul se supără de-a binelea.

— Ba să mă mai slăbești dumneata cu Țopârlanii dumitale, înțelegi? Că țăranul are și de mâncare, și de îmbrăcat, și de odihnă, slavă Domnului! Nu ne tot luați pe noi cu țăranii, că noi știm prea bine ce-i la țară! Mai aveți grijă și de cei orășeni, că noi ducem greul, și suferim, și ne chinuim, numai Dumnezeu ne știe!

Regreta că a fost cinstit în slujbă și n-a strâns avere, ca alții, să nu-i mai pese de nimeni și de nimic în lume. Și o ținu așa, până ce Mendelson îi întinse pantoful reparat și lustruit ca oglinda.

— Cu moșul nu-i chip să discuți obiectiv, că el din chestia pensiei lui nu iese, observă Mișu ironic, după plecarea lui Tănăsescu. De altfel, funcționarii și pensionarii sunt stâlpii burgheziei noastre. De aceea își închipuie că statul numai de ei trebuie să aibă grijă și că lor li se cuvine tot... Dumitale îți plac stările astea, domnule Herdelea?

Titu se simțea fericit și n-avea chef de controverse. Răspunse totuși ca să zică și el ceva.

— Eu nu cunosc îndeajuns stările de aici și nu le pot judeca, dar știu că nedreptatea e pretutindeni și sub diferite forme. Dincolo într-un fel, aici altfel...

— Dar în alte părți, oamenii se luptă împotriva ei, se agită, țipă, pe când noi o privim ca o stare normală! Asta e buba cea mare!

— Uneori și lupta e inutilă! murmură Herdelea, convins.

— Iacă, asta e mai rea ca toate, domnule! Resemnarea asta! strigă Mișu. Credeam că dumneavoastră, cei de dincolo, sunteți mai dârzi pentru triumful dreptății!

Lampa de petrol ce atârna din tavan peste mescioara încărcată cu cuie de lemn, și calapoade, și scule lăsa restul odăiței într-o obscuritate în care și oamenii păreau siluete de umbre. Mișu, subțirel și slăbuț, în picioare, gesticula violent, ca și când s-ar fi luptat cu întunericul. Titu mai stătuse de vorbă și cu tânărul, și cu bătrânul, îi socotea revoltați din pricina mizeriei, îi înțelegea și aproba, deși el, fire discretă, nu-și cheltuia durerile în cuvinte aspre, ci își tortura cu ele numai sufletul lui. Apoi știa de la Gavrilaș că Mendelson e deocheat la poliția de siguranță și nu voia să facă cor cu dâșșii și să aibă, poate, cine știe ce încurcături.

— Mișule, astâmpără-te, că ești militar și-ai să dai de dracu! zise deodată bătrânul, speriat parcă de zelul fiului său.

— Da ce, pentru că-s militar, n-am dreptul să-mi spun o părere cinstită? Lasă că peste zece zile am scăpat de armată, dar și până atunci, ce, am să mă jenez de dumnealui? Ce, dumnealui nu e proletar ca și noi?

— Ba ce mai proletar, domnule Mișu! făcu Titu și mai în glumă, și mai în serios. Atât de proletar că deocamdată tai frunze câinilor cu speranța că voi găsi cândva de lucru!

După o tăcere tulbure, Mișu urmă cu un glas mai potolit:

— Măcar dreptul de-a ne tângui între noi să ni-l păstrăm, că altfel... Ce zici, frate Petre?

Întrebarea o puse militarului care, în colțul cel mai întunecos, pe marginea patului de scânduri, ședea cu șapca pe genunchi, mut, neclintit, parc-ar fi fost de piatră! Surprins de întrebare, făcu un început de mișcare să se scoale în picioare, își luă seama și se înțepeni mai tare pe loc. Răspunse gros, straniu, ca din altă lume:

— De...

Titu Herdelea întoarse capul spre el, uimit. În întuneric, desluși o față osoasă, negricioasă, din care scăpărau doi ochi aprinși. Măinile mari, noduroase, sprijineau capela pe genunchi, împreunate într-o crispăre stângace, înfricoșate parcă să n-o turtească.

— Dânsul mi-e camarad, explică Mișu. Am început miliția în aceeași baterie și am rămas prieteni. E băiat foarte de treabă. A ajuns căprar, uite tresa! Caporal Petre Petre! Îl știe tot regimentul.

— Petre Petre, repetă Titu, adăugând în sine: „Ce nume!”

Socotind că trebuie să-i adreseze un cuvânt, să nu-și închipeie că se ține mândru, zise:

— Mi se pare că nu ești bucureștean?

— Nu, nu! făcu repede și apăsă căprarul, ca și când ar fi vrut să se apere de o rușine. Sunt de la țară, județul Argeș.

— Așa, da!... Firește! Mi-am închipuit. Necunoscând încă bine geografia țării, Titu căută să-și rememoreze harta, să vază unde vine județul Argeș. Adăugă ezitând:

— De pe lângă Pitești?

— Aproape de Pitești, aprobă căprarul, înviorat. Comuna Amara. Pleci cu trenul de aici și mergi la Costești, la Costești schimbi,iei pe cel de Roșiori și apoi cobori în gara Burdea, iar de-acolo numaidecât ești la Amara.

Herdelea își amintea că și Grigore Iuga a vorbit de Amara. Te pomenești că Petre Petre o fi chiar de pe moșiile Iuga. Îi stătu pe limbă să întrebe pe artilerist dacă a auzit de un boier Grigore Iuga. Îi fu rușine de Mendelson, care ar putea crede că vrea să se laude cu cunoștințe boierești.

— Îți pare bine că scapi de oaste? Întrebă apoi într-o doară.

— Rău nu mi-a fost nici la regiment, n-am ce mă plânge, zise Petre Petre domol și grav. Dar, de, tot mai bine-i acasă, că, vedeți dumneavoastră, omul de la țară...

Se încurcă și tăcu.

— Desigur, continuă Titu, ca să-l scape din încurcătură. Tot omul trage la căsuța lui, la pământul lui... Ceva avere ai, pământ?

— Ba pământ nu prea avem și tare ne-ar trebui! răspunse căprarul cu lăcomie. Pe aici se tot aude că poate s-or îndura boierii și...

— Auzi, domnule Herdelea? strigă Mișu batjocoritor. Ți place? La boieri e nădejdea lor! Să se îndure boierii!

Petre Petre se uită mirat, neînțelegând de ce batjocorește Mișu. Și zise liniștit, simplu:

— D-apoi de la cine să tragem nădejdea, dacă nu de la boieri?... De la cine n-are? Cine n-are ușor dă, că nu pierde nimic...

— Atunci o să mai așteptați mult și bine! făcu Mișu cu dispreț.

— Om aștepta, ce să facem! mormăi Petre Petre, coborând ochii spre genunchi, la șapca pe care o mototolise cumplit.

Plecând, Titu dădu mâna pe rând cu toți. Mâna lui Petre era grea, și aspră, și reavănă ca pământul.

Capitolul II
PÂMÂNTURILE

1

În gara Burdea, posomorâtă și singuratică în mijlocul câmpiei, pe linia Costești-Roșiori, aștepta brișca galbenă, cunoscută, de la Amara. Când opri trenul, un băiețandru se repezi la vagonul în ușa căruia se arătase Grigore Iuga, strânse bagajele și le duse la trăsură. Vizitiul Ichim, bătrân și sfătos, ținea strâns din hățuri pe cei doi telegari neastâmpărați, care-și rodeau zăbalele și scormoneau cu copitele pietrișul.

— Bine-ați venit, conașule!

— Bine v-am găsit, Ichime! răspunse Grigore, suindu-se lângă tânărul Herdelea. Toate bune pe aici?

— Toate, conașule, și sănătate!

— Ei, dă-le drumul!

Un țâțâit energic, și caii porniră atât de brusc, că băiețandrul de lângă vizitiu se îndoi de spate. Din dosul gării, brișca, după câțiva pași, coti pe drumul nepietruit care taie câmpia curmeziș până la Curteanca. Drept înainte, în zarea plumburie, satul se zugrăvea ca un mușuroi uriaș, crescut cu bălării. Pe de lături, de jur împrejur, miriștea arămie se întindea nesfârșită, tăcută și netedă. Numai ici-colo poposeau cârduri de ciori, punctând cu pistrui negri obrazul pământului. Cerul, căptușit cu nori tomnatici, apăsa greu și parcă-și afunda marginile în orizont. Rari copaci, aliniați perpendicular, însemnau șoseaua județeană ce leagă Costeștii cu Roșiorii.

Când intrară în satul Curteanca, Grigore zise deodată lui Titu:

— Aici e reședința lui Popescu-Ciociul! De la gară venim tot pe moșia lui. Până acum câțiva ani a ținut-o în arendă. Vezi ce bine a știut să lucreze dacă a reușit să scoată pe stăpânul său din casă și să se instaleze dânsul. Dar poate că proprietarul și-a meritat soarta. Nu l-am pomenit niciodată pe la moșie...

Satul era numai câteva bordeie, în mijlocul cărora se înălța conacul, o clădire informă cu un turn pătrat, vopsită toată în culoarea sângelui și înconjurată cu magazine diverse. Drumul spre Amara încrucișa șoseaua județeană în Curteanca, trecea pe lângă conac, spre marginea văii Teleormanului. Malul cobora pieziș, ca o stâncă, vreo cincizeci de metri, până jos. Valea însăși, largă mai bine de un kilometru, netedă ca-n palmă, cu pământul cel mai roditor, părea o nesfârșită panglică vrăstată cu grădini de zarzavat. Gârla încă nu se vedea nicăiri.

— Oprește, Ichime! strigă Iuga înainte de-a începe coborâșul. Și adăugă către Titu, puțin înduioșat și mișcat: Vreau să-ți arăt pământurile noastre, și care au fost, și care au mai rămas. De aici se văd toate ca pe o hartă...

Dincolo de valea Teleormanului, ce se afla acum la picioarele lor, pământul se încovoia prelung și lin ca o spinare uriașă.

— Râul Teleorman e linia de hotar din partea asta, rosti Grigore, ridicându-se în trăsură și indicând cu mâna șerpuirea ușoară a văii. De la satul Ionești, care se vede colo, departe, în stânga, și până jos de tot, în dreapta, unde se varsă într-însul Valea Căinelui, care ne hotărânicește de partea cealaltă. Limba de pământ între aceste două gârle a fost odinioară domeniul Iuga. Azi, nici jumătate nu mai e al nostru. De altfel, limba era destul de respectabilă, peste douăzeci de mii de pogoane. Vezi un sat dincolo de gâră drept înainte, chiar pe drumul nostru?... E Babaroaga. Dincolo de Babaroaga mai e un sat, Gliganu Nou... se zărește luciul de tinichea nouă a turnului bisericii, colo, puțin mai sus, în

grămădirea de copaci... Așa! Partea din stânga a drumului a fost cea dintâi înstrăinată din pământurile familiei. Un străbunic a înzestrat cu ea o fată. Acum îi zice moșia Vlăduța, fiindcă conacul se află în Vlăduța. Proprietarul e azi unul Stănoiu, care nici nu stă în țară: nu știu ce face prin Italia, se pare c-ar fi în diplomatie. Moșia o ține în arendă un colonel pensionar, Ștefănescu, om foarte de treabă, cu trei fete de măritat, pe care nu le poate urni cu nici un chip, deși sunt drăguțe și au câte ceva zestre. Tot restul a fost un singur trup până la moartea bunicului, când s-a împărțit între tata și un frate al său, Teofil, care apoi și-a vândut treptat toată partea lui. Odinioară, vasăzică nu tocmai așa de mult, tot pământul acesta se numea simplu moșia Amara ori moșia Iuga. Acuma moșia Amara e numai vârful limbii, partea din jos — am să ți-o arăt mai pe urmă mai de aproape. În dreapta satului Babaroaga, e moșia nevestei mele, două mii cinci sute de pogoane, și ține până la drumul ce se vede mai deval, între Găujani și Bârlogu. Dincolo de proprietatea Nadinei, spre Valea Câinelui și în jos până la satul Lespezi, e moșia Lespezi a cumnatului meu Gogu Ionescu, omul dumitale. Amândouă sunt arendate aceluiași grec, un anume Platamonu, încă de pe când le îngrijea tatăl lor. Un arendaș harnic și priceput, bun platnic. Se îmbogățește văzând cu ochii. Cu toate astea, sau poate din pricina asta, nu prea se bucură de simpatii. Drept este că nici lui nu-i prea pasă de simpatii și își vede de treburile lui... Așa! Pe urmă vine moșia Vaideei, de la Lespezi înainte, între Amara și Valea Câinelui. Vreo două mii de pogoane. E proprietatea unei bănci din București, dar o exploatează în arendă de mai mulți ani un moldovean cumsecade, Cosma Buruiană, pripășit prin părțile astea el știe cum. Aleargă, asudă, horobăiește grozav și fără folos, căci la plata fiecărui câștiu dă din colț în colț. Tata ține mult la el și-l laudă, desigur, pentru că e păgubaș... Ce mai rămâne între cele două gârle e al nostru. Adică afară de un colț de vreo patru sute de pogoane împrejurul satului

Izvoru, chiar la confluența apelor, care ține de domeniul Ghica. Fiindcă s-a ciopârțit așa, acum ne-am apucat și noi să ciopârțim măcar cu numele ceea ce mai avem: moșia Ruginoasa, moșia Amara, moșia Bârlogu, fiecare după satul lângă care se află. Am să te lămuresc mai bine când vom ajunge la Lespezi că e tocmai pe spinare și se vede până la Izvoru, ba uneori și până în județul Teleorman, care începe numai la câțiva kilometri din jos de Izvoru. Aidem, Ichime! O luăm peste Gliganu și oprim nițel la Lespezi, sus.

Înainte de a porni caii, Grigore mai strigă:

— Stai! Stai! Încă un minut!... Să profit de ocazie și să-ți prezint pe vecinii din partea asta. Poate să-i întâlnești cât vei sta la noi și barem să știi de unde să-i iei!... Pe colonelul Ștefănescu ți l-am spus. Trecem deci la dreapta. La Găujani nu e nimeni. În satul următor, la Humele, are o moșie mică, foarte bine îngrijită și un conac ca o bomboană generalul Dadarlat din Pitești. Mai încolo, alături de șosea, pe dâmbul acela, se vede bine cătunul cu conacul, e moșia Goia, tot așa, numai de câteva sute de pogoane, a lui Ioniță Rotompan, prieten bun cu tata, boier sadea, legat de pământ și muncitor; are o fată măritată cu un magistrat la Roșiori. La Orodelu, mai la vale, în dreptul Izvorului, dincoace de gârlă, e proprietatea Perticari, cu un castel și un parc care merită să fie văzute. Poate să și mergem odată, să le vezi și dumneata, dacă vom avea răgaz. Firește, moșia e arendată, castelul și parcul însă sunt rezervate pentru proprietarii care vin destul de des să petreacă aici. Domeniul familiei Matei Ghica se întinde de la Izvoru până în județul Teleorman și e exploatat în regie de un administrator care, în patru ani, și-a chivernisit o moșioară proprie la marginea Bucureștilor, oferind totuși proprietarilor numai deficite peste deficite. Și la Izvoru e un conac simpatic și confortabil, iar boierii stau aici de cum se desprimăvărează până toamna târziu. Noi însă nu suntem în relații cu dâșii, nu știu de ce, așa am apucat... Gata, am isprăvit!... Dă-i drumul, Ichime!

Grigore se simțea în largul lui, vorbea și explica cu mare volubilitate și cu o plăcere care-i îndulcea glasul. Titu Herdelea privea, asculta, tăcea.

Brișca porni în trapul reținut al cailor pe drumul ce cobora într-o serpentină severă pe malul escarpat ca o faleză.

— Așa-s gârlele noastre pe aici, se grăbi Iuga, observând nedumerirea tovarășului său din pricină că nu descoperea nicăieri urmele râului. Mai tot anul le treci cu piciorul, sau chiar seacă de tot, dar și când se înfurie câteodată, cam primăvara, apoi se umflă din mal în mal, parcă-ar fi Dunărea. Furii d-astea grave totuși se întâmplă rar. De aceea, cum vezi, nici măcar de o punte n-avem nevoie. Sus, la Ionești, pe șoseaua județeană, s-a făcut un pod pentru orice eventualitate, dar s-a rupt acum câțiva ani, nu l-a mai dres nimeni și lumea trece tot pe de lături, ca și aici. Valea Căinelui însă, cu toate că e mai mică, e mai mânioasă, face mai multe stricăciuni, aproape în fiecare an, și nici nu seacă niciodată!

Trecură valea. Drumul continua drept ca o ață și în puține minute intrară în Babaroaga, un sat amărât, două ulițe încrucișate, niște căscioare murdare, prin ogrăzi mulți copii și orătănii, ici-colo vreun țăran pipernicit, iar pe un dâmbuleț, mai afară, o bisericuță de lemn ca o jucărie stricată. Titu Herdelea deschise gura să întrebe ceva, dar Iuga i-o luă înainte:

— Aici odinioară au fost numai colibe pentru argații de pe domeniu. Satul s-a înfiripat fără voia nimănui, de aceea e cum e...

După ce ieșiră din Babaroaga, urmă:

— Ai observat încrucișarea ulițelor în mijlocul satului? În stânga era drumul spre Ionești și mai departe spre Costești, iar în dreapta, traversând moșia Nadinei, spre satul Bârlogu, al nostru, afară de o harabaie de casă, într-o margine, pe care țăranii au botezat-o conac, deși servește numai ca magazie, fiindcă arendașul șade în Gliganu, iar nevastă-mea, înainte de-a se mărita, când a venit pe aici, de două sau trei ori, a tras la conacul din Lespezi, al fratelui ei, în orice caz mai prezentabil...

Vreun sfert de ceas, în trapul cailor, brișca merse printre moșiile Vlăduța, la stânga, și Babaroaga, la dreapta. Priveliștea era monotonă. Aceeași câmpie, pleșuvă, pustie, cu pământul răscolit de brazde printre care firicelele de grâu de toamnă, abia răsărite, păreau niște plăpânzi fulgi verzui pe un trup înfrigurat.

— Uite, aci șade Platamonu, arendașul moșilor Nadinei și a lui Gogu, zise iar Grigore când fură în satul Gliganu, arătând la stânga o curte mare, împrejmuită cu uluci, în mijlocul căreia, ascunse de coroanele veștede ale copacilor, se întrezăreau clădiri albe cu acoperișuri de țiglă.

Pe poarta deschisă larg, tocmai atunci ieșea un bărbat cu fața prăjită de soare, uscat, vioi și energic, cu o pălărie veche, într-o haină scurtă de piele, cizme cu turecii moi și înalți. Când auzi clopoțelii și văzu brișca de la Amara, se opri pe podețul dinaintea porții și salută ceremonios și respectuos:

— Să trăiești, coane Grigoriță!... Bine te-ai întors și cu noroc! Iuga răspunse rece, ridicând pălăria.

— Arendașul? șopti Titu cu ochii la omul de pe podeț.

Grigore dădu din cap, iar când se mai depărtară puțin, murmură:

— Nici mie nu mi-e simpatic, cu toate că nu mi-a făcut nimic. Apoi, cu glasul de mai înainte:

— Uite, acuma sosim la altă răscruce, aproape de capul satului. Dacă mergi drept înainte, dai pe moșia cumnatului Gogu Ionescu, iar mai încolo, trecând peste Valea Căinelui, ajungi îndată la Gliganu de Sus și ceva mai departe, în satul Rociu, care se află pe șoseaua Pitești-Fierbinți, și unde are o moșie frumoasă actualul nostru prefect, Boerescu. Drumul din stânga vine de la Șerbănești, adică satul până unde se întinde moșia lui Gogu. Noi însă acuma cotim la dreapta, spre Lespezi și Amara. Proprietatea Nadinei ține până în șoseaua pe care am apucat, iar la stânga continuă pământurile lui Gogu...

Cam pe la mijlocul drumului, între Gliganu și Lespezi, vizitiiu opri, cum i se poruncise. De aci câmpia cobora lin până la împre-

unarea celor două văi. Vederea era mai largă, parcă s-ar mai fi curăţat aerul. Jos, spre miazăzi, se deschisese o fâşie de cer albastru.

— Ei, acumă să-ţi mai arăt şi restul! zise Grigore. Îată, se zăreşte în stânga Valea Câinelui! Colo, în dreptul satului Lespezi, ăsta din faţa noastră, sfârşeşte moşia lui Gogu şi începe Vaideei. Dincolo de Lespezi se vede cum continuă şoseaua pe care vom ajunge în curând la Amara, satul celălalt, mai mare şi mai arătos. Linia şoselei prelungite până în Valea Câinelui însemnează marginea moşiei Vaideei. Tot ce se află la dreapta liniei ţine de noi până în cealaltă vale a Teleormanului, peste care am trecut... Acumă, tot la dreapta, dar aici, aproape, cătunul cela cât un cuib e Bârlogu. Până acolo, adică până la drumul dintre Lespezi şi Bârlogu, merge moşia Nadinei şi apoi continuă până la Teleorman. Cum vezi, aproape am ocolit întreg domeniul nevestei mele... Între Bârlogu şi Amara, mult mai devale, se vede încă un sat — Ruginoasa, chiar în centrul proprietăţii noastre. Acolo, avem acumă acareturile de căpetenie şi uneltele mai bune. La orizont, se zăreşte şi de aci satul Izvoru. Pata roşie e coperişul castelului Ghiculeştilor. Pădurea aceea, la stânga Izvorului, e a noastră. Sunt vreo trei sute de pogoane. Atâta s-a mai salvat. Cu un secol în urmă, Amara se afla la marginea pădurii care cuprindea toate locurile astea... Uite, în stânga, pe Valea Câinelui, se vede şi satul Vaideei! De acolo, drumul care albeşte ca o panglică merge la Mozăceni. Mai încoace, dar peste gâră, se vede foarte bine satul Cantacuzu. Moşia de peste trei mii de pogoane, se zice c-ar fi fost cândva a Cantacuzineştilor, dar azi e a unui căpitan de la Piteşti, Lache Grădinaru... De altfel, pe aici, ori încotro te întorci, numai moşii boiereşti ai să vezi. Colo e Buta, mai încolo Negraşi, pe urmă Zidurile, pe urmă Dumbrăveni...

În Lespezi, îi mai arată conacul lui Gogu, destul de întreţinut, fiindcă el mai vine din când în când, adus de nevastă-sa, căreia îi place viaţa la ţară, măcar ca o variaţie după petrecerile capitalei.

Apoi ajunseră la Amara. Satul, mai mare, era copleșit de aceeași sărăcie, cu aceleași căsuțe coperite cu paie, aceleași ogrăzi pline de bălării. Grigore însă atrase atenția lui Herdelea, cu o mândrie nedisimulată, asupra bisericii de piatră cu turnul poleit, ridicată de bunicul său, și asupra școlii noi, clădită de tatăl său, iar într-o ulicioară, pe stânga, îi arătă și conacul moșiei Vaideei, în care locuia arendașul Cosma Buruiană și care fusese casă de argați înainte de a se fărâmița domeniul.

— Stai, Ichime, să ne dăm noi jos, să vadă boierul mai bine ce-avem pe-aici! strigă deodată Grigore, sărind din brișcă, urmat de Titu. Voi luați-o înainte!

Pe dreapta, începea gardul de uluci pe sub zidire de cărămidă, cu stâlpi pătrați din loc în loc. Era conacul Iuga. În dosul împrejurării un șir de ploi bătrâni străjuiau ca un front de ostași de gardă. Printr-o poartă deschisă, se vedea ograda cu clădirile pentru logofeți, argați și alți slujitori, cu grajduri, cotețe, hambare... Mai încolo, după vreo sută de pași, venea intrarea principală la casele boierești. Poarta era înaltă și largă, cu trei arcade de zid unite deasupra, într-o cușcă de porumbel. Întrând cu Titu, Grigore îi spuse cu o undă de tristețe:

— Acuma, ai să vezi ce-a fost în stare să facă iubirea!

În perspectiva aleii de brazi tineri, castelul nou apărea ca un surâs de femeie frumoasă. Herdelea știa că tânărul Iuga l-a clădit de dragul Nadinei. Alb, cu o vastă verandă primitoare, cu ferestre luminoase, cu patru turnulețe ca niște sulite de apărare, era înveșmântat jur-împrejur cu iederă, ce-și întindea pe alocuri verdeața până la geamurile etajului de sus. Aleea se lărgea și, în fața casei, cuprindea un rond mare în forma unei inimi veșnic aprinsă cu flori roșii.

— Fantezia cu inima înflorită trebuie să mi-o treci cu vederea, făcu gazda zâmbind, când văzu că Titu examinează atent rondul. A fost a unui biet îndrăgostit și gusturile îndrăgostiților sunt cum

sunt. Dacă am păstrat-o și o cultiv mereu, este numai pentru că vreau să mă conving pe mine însumi că n-am renunțat la iubire.

Râse sec și, după o pauză, continuă cu alt glas:

— Ca să te familiarizezi deplin, îți propun să facem un ocol, să vezi tot. Nu te superi că te-am plictisit cu atâtea explicații? A fost prima și ultima oară.

Conacul cel nou era așezat în mijlocul unui parc îngrijit meticulos de Grigore însuși. El a adus brazi, cărora de altfel nu le mergea prea bine în regiunea aceasta de șes. Potecile cu prundiș mărunț serpuiau printre chioșcuri și ronduri de flori, printre grupuri de copaci speciali și peluze tunse în fiecă săptămână. Gardul viu care înconjura parcul era dublat de un grilaj de sârmă înșpre ograda cealaltă, ca să nu pătrundă galițele de acolo. Numai porumbeii zburăteau pe alee și prin fața castelului, mai cu sfială însă ca în curtea de dincolo, unde se simțeau în largul lor printre orășaniile fără număr.

Ocoliră prin dreapta. În spatele castelului, la vreo sută de pași, se afla vechiul conac, vast, scund, bătrân. Înfipt parcă pe jumătate în pământ, cu un cerdac sprijinit pe stâlpi, care împodobeau fațada ca un portic primitiv. Bătrânul Iuga continua a-și păstra locuința în care s-a născut și, cum el ședea aproape permanent la țară, casa veche părea mai vie decât cea nouă.

— Asta e împărăția noastră! zise Grigore când ajunseră iarăși în fața castelului, unde aștepta ajutorul vizitiului în semn că a descărcat tot ce fusese în brișcă.

Pe Titu Herdelea îl rodea de mult o întrebare, pe care totuși parcă nu îndrăznea s-o rostească. Acum, ca și când ar fi fost pe punctul să se despartă pentru totdeauna de lămuririle lui Grigore, întrebarea îl durea. O puse subit, cu privirea arzătoare.

— Mi-ai arătat atâtea moșii boierești, moșii peste moșii, mari și frumoase. Dar pământurile oamenilor unde sunt?

Grigore Iuga tresări. Nu așteptase acumă întrebarea, deși, pe când îi explica, pe drum, în câteva rânduri, i-a fulgerat și lui prin minte și chiar s-a mirat că Titu nu i-o pune. Își reveni repede și răspunse:

— Apoi vezi, pământurile oamenilor, asta e chestia țărănească!... Pământurile! Nu prea sunt, și unde au fost s-au cam spulberat... Dar asta-i altă poveste!

Titu Herdelea nu înțelese și totuși nu mai stăruia. Simțea că a răscolit o rană.

2

— Bine-ai venit, tinere, și să te simți la noi ca acasă! zise Miron Iuga, întrerupând prezentarea ce o începuse Grigore și înăbușind răspunsul emfatic pe care Titu și-l pregătise încă din tren.

Intr-un halat de casă, lung ca un caftan, bătrânul Iuga strânse bărbătește mâna tânărului Herdelea. Îl privi o clipă drept în ochi, parc-ar fi vrut să-l cântărească definitiv dintr-o dată. Avea niște ochi negri atât de pătrunzători, că-ți scormoneau sufletul și-ți citeau gândurile. Era mai înalt și mai chipeș ca Grigore, cu înfățișarea voluntară a omului obișnuit să poruncească și să fie ascultat. Mustața groasă românească, puțin căruntă, îi împodobeia fața, iar glasul metalic, energic și totuși cald, te cucerea. Măinile osoase, puternice, păreau în stare să țină coarnele plugului, cu toate că erau fine și mai ales degetele foarte delicate.

Indică musafirului un scaun aproape de dânsul și apoi se uită la fiul său întrebător. Grigore știa că bătrânul e nerăbdător să afle ce-a făcut la București. Îi povesti cum a umblat și cum, grație culanței excepționale a lui Dumescu, s-a putut întoarce cu geanta mai plină decât a sperat.

— Vasăzică tot Dumescu! murmură Miron Iuga mulțumit. Numai prietenii cei vechi sunt săritori la nevoi... Dar pe armean ai făcut bine că nu l-ai strâns de gât. Foarte bine!

Rămase un răstimp cu ochii la Grigore, pe urmă se întoarse iarăși spre Titu, pe care înfățișarea și primirea bătrânului îl cam zăpăcise. Îl întreabă despre părinți și frați, apoi cum, când și de ce a trecut Carpații... Auzind că face versuri și vrea să scrie în gazete, Miron Iuga avu un gest disprețuitor. Îl observă și Titu, și Grigore, și amândoi se uluiră. Ca să-l îmblânzească, Herdelea începu să vorbească despre unguri, despre suferințele și persecuția românilor și alte asemenea lucruri de efect sigur. Bătrânul asculta atent și la sfârșit zise:

— Tocmai fiindcă poporul o duce greu cu stăpânirea, conducătorii lui nu trebuie să-l părăsească. Dragi îmi sunt ardelenii care vin încoace, nu zic, dar mai dragi mi-s cei care stau pe loc, acolo, să înfrunte primejdiile, să atragă asupra lor fulgerele asupritorilor, ca astfel poporul să fie la adăpost. Mulțimea nu poate trăi fără conducători sau ajunge să vegeteze într-o viață animalică. Păstorul care-și părăsește turma e mai rău ca acela care o conduce greșit, căci turma singură se risipește, pe când cu păstori, buni sau răi, tot nu se pierde...

Grigore se simți atât de jenat, mai ales că Titu Herdelea schimba fețe-fețe, încât întrerupse cu glas de protestare:

— Bine, tată, dumneata ai aerul că-l dojenești pentru că dorul de libertate l-a îndemnat să vie între noi unde, în orice caz, are mai multe posibilități să-și dezvolte talentul. Nu uita că neamul românesc, tocmai pentru că soarta l-a despărțit între atâtea dominații străine, trebuie să-și păstreze vie cel puțin unitatea sufletească, iar unitatea aceasta numai cântăreții și scriitorii o pot întreține!

— Foarte just! aprobă Miron. Dar dacă toți cântăreții și scriitorii, cum zici tu, se vor muta la București, în țara liberă, atunci poporul rămas dincolo ce va face? Unitatea e necesară, firește. Nu însă între cântăreți, ci pentru sufletele celor mulți. Dimpotrivă,

cântăreții vor cânta mai sincer acolo, simțind și ei durerile, decât aici, unde patriotismul a ajuns mai mult articol de paradă.

— Nu, nu, ești profund greșit, tată! insistă Grigore din ce în ce mai aprins. Unitatea sufletească o face în primul rând limba unitară. Apoi, dacă scriitorii noștri se vor închide în provinciile lor, în mod fatal vom avea despărțiri tot mai pronunțate și în grai, iar în cele din urmă, nici nu ne vom mai înțelege frate cu frate!

Neclintit și calm, bătrânul urmă:

— O mie sau două mii de ani, de când om fi existând, prin vremuri poate mai aspre decât cele de acum, văd că ne-am păstrat graiul cu toții la fel, fie aici, fie în Transilvania. Scrierile ce le-am avut, multe-puține și bune sau slăbuțe, au circulat și peste granițele care ne-au despărțit și vor mai circula, fără îndoială. Și scriitorii, fiecare la locul său, și-au făcut datoria, cum s-au priceput. Dezertarea însă eu n-o admit sub nici o formă și pentru nici un motiv. Măine sau când va veni ceasul să luăm Ardealul, eu am nevoie acolo de conducători firești, de oameni care au ieșit din poporul de acolo și care să poată pune umărul la cârmuirea țării.

Discuția se prelungea fără ca vreunul să cedeze din convingerea sa, în vreme ce tânărul Herdelea asculta cu un surâs fad și umil, vrând să aprobe în același timp pe amândoi și chiar dând dreptate în sinea sa amândurora, după fiecare replică. Spre fericirea lui, fu anunțat arendașul moșiei Vaideei, pe care îl chemase Miron.

Cosma Buruiană avea treizeci și cinci de ani, șapte copii și o nevastă drăguță, care promitea să-i mai sporească numărul urmașilor. A fost logofăt pe la diferite moșii prin Teleorman până ce în sfârșit i-a ajutat Dumnezeu de a putut lua, acum patru ani, pe seama lui, proprietatea Vaideei de la Banca Agrară, cu o arendă modestă față de prețurile ce se plăteau în regiunea aceasta. Cu mulți ani în urmă, pe când era la moșia Stătescu, a fost bătut cumplit de niște oameni care se plângeau că i-ar fi înșelat la dijmuit. De atunci trăiește într-o frică de țărani, soră cu moartea.

— Cucoane Miroane, ce vă spuneam eu mereu? zise dânsul, îndată ce se așeză pe scaun, cu o înfățișare amărâtă, parcă ar fi băut oțet. N-ați auzit ce-am pățit? Adică de unde să auziți că și eu adineaori aflai pocinogul... M-au prădat, cucoane Miroane! O jumătate de vagon de porumb, pe puțin, azi-noapte, din hambarul cel nou!... Pândarii nu știu, n-au văzut, argații nu, nimic, în sfârșit, nimeni nu știe ce-a fost și cine a fost. Și doar trebuie să fi umblat toată noaptea, nu unul, ci mulți... Și de-abia săptămâna trecută îl dijmuisem, de, cinstit, părți drepte, cum mă știți... Acu vedeți și dumneavoastră norocul meu!

Miron Iuga deveni grav și mohorât auzind jelania arendașului, spre deosebire de Grigore, care avea pe față numai batjocură. Bătrânul compătimea pe Buruiană c-a suferit atâta pagubă, totuși mai mult îl îngândura faptul în sine. Dacă țăranii au ajuns să fure în grup o cantitate așa de considerabilă, chiar să nu fi fost cât spune arendașul, e semn rău. Când fură unul, treacă-meargă; îl prinzi sau nu-l prinzi, n-are importanță. Un caz izolat. Când se adună însă mai mulți pentru prădăciune, atunci se schimbă lucrurile.

— Uite rezultatele vorbelor de clacă cu care ați împuiat urechile țăranilor! făcu Miron apăsător, adresându-se mai cu seamă fiului său. Câtă vreme țăranul a știut că trebuie să se învoiască cu moșierul, ca să poată trăi amândoi, au mers toate bine. De când le-ați băgat în cap toți gărgăunii au început fapte d-astea. Și e numai începutul! Fii sigur că vor urma altele și mai urâte!

— Să nu exagerăm lucrurile, tată, zise Grigore cu o ușoară ironie în glas. Au mai furat țăranii și altă dată, și de la alții. Ei și? Parcă nu se fură de când lumea? De ce să tragem concluzii atât de negre dintr-o întâmplare atât de obișnuită?

Bătrânul Iuga nici nu socoti de trebuință să-i mai răspundă. Sofismele lui Grigore le cunoștea prea bine. La toate, el găsește explicații și scuze. Umblă gânditor de ici-colo un răstimp, apoi se opri hotărât, spunând:

— Să-mi trimiteți încoace pe primar și pe șeful postului de jandarmi! De unde o fi, să-mi găsească imediat hoții! Pe urmă vom mai vorbi... Dar și pândarii tăi, faini bărbați, n-am ce zice! Întâi ei ar trebui bătuți până vor mărturisi cine-s hoții. Da, da! Aș putea pune rămașag că ei știu, dacă cumva nu sunt și ei din bandă!

Arendașul se închină îngrozit:

— Vai de mine, cucoane Miroane, vreți să-mi dea foc, să mă nenorocească de tot? Eu umblu cu dânșii, cum umbli cu buba coaptă și vedeți ce-am pățit. Darmite dacă i-aș lua cu răul...! Să mă ferească Maica Precista!... M-am plâns dumneavoastră așa, ca unui părinte care totdeauna m-ați ajutat și m-ați ocrotit, dar încolo...

— Am să mă ocup eu de chestia asta mai de aproape, mormăi Miron închis. Eu o consider de o importanță excepțională.

Ceilalți tăcură. Grigore nu mai voia să se amestece, văzând înverșunarea bătrânului, iar Titu, mai ales după scena de adi-neaoi, se simțea mâhnit și nu-l interesa controversa.

Miron luga chemase pentru altceva pe Buruiană. Acuma însă numai furtul îi era în minte și, după câteva momente, zise iarăși, fără să se uite la cei din casă, parc-ar fi vorbit singur:

— Lasă că nu e întâia oară că se fură ca-n codru pe aici. Numai în toamna asta au fost vreo cinci cazuri. De două ori au fost chiar la noi, lucruri mici, dar au fost.

Iar tăcu și își morfoli singur gândurile și în sfârșit, ca și când ar fi descoperit ce căuta, declară sever:

— Răul trebuie curmat din rădăcină. O pildă la timp e mai eficace decât represiunea violentă, când boala s-a întins și s-a adâncit.

Cosma Buruiană, înfricoșat de întorsătura ce-o lua întâmplarea pe care el o povestise mai mult ca să demonstreze boierului căt este de ghinionist, încercă să îndulcească puțin lucrurile:

— S-au schimbat mult țăranii, coane Miroane! S-au deșteptat de sunt chiar prea deștepți. De altminteri, toată lumea e azi prea

deșteaptă și de aceea merge din rău în mai rău. Apoi țăranul, dacă s-a deșteptat, numai pământ vrea și iar pământ, și nu se uită de se poate ori nu se poate, ci o ține una și bună...

Titu socoti momentul potrivit, acuma când părea că s-au mai potolit spiritele, să observe și dânsul cu blândețe:

— Așa e țăranul pretutindeni, mă rog. Și la noi, în Transilvania, tot după pământ se zbate. Și niciodată nu-i ajunge. Și e bine că e așa. Cât timp țăranul va iubi cu atâta patimă pământul, e sigur că nimeni nu i-l va putea smulge...

Bătrânul se uită la el lung și atât de batjocoritor, că tânărul își întrerupsese cuvintele și plecă ochii perplex, neputând înțelege ce o fi greșit de și-a atras atâta nemulțumire. Arendașul, însă, ca să-i facă plăcere boierului, interveni zelos:

— Altele sunt împrejurările prin părțile dumneavoastră, domnu... (Nu înțelesese numele lui Titu și îngână niște sunete în loc.) Acolo pământul trebuie luat de la străini, care vi l-au răpit în timpul veacurilor, pe când aici pământurile ale boierilor au fost din neam în neam, și boierii le-au ținut, și le-au apărut de toate urgiile...

— Fii pe pace și fără grijă, că în curând și la noi va fi ca și dincolo! zise Grigore disprețuitor. Chiar azi mai bine de jumătate din moșiile boierești se află în mâinile tuturor veneticilor pe care numai dragostea de pământ nu se poate spune că-i doare. Ce va fi mâine, Dumnezeu știe, dar parcă tot mai folositor ar fi pentru țară dacă moșiile ar ajunge în mâinile țăranilor, căci de la ei mai greu o să le ia străinii decât de la noi. Nu din alt motiv, dar cel puțin ei sunt mulți.

Bătrânul se uită și la dânsul ca adineaori la Titu, și nici lui nu-i răspunse nimic. I se părea atât de evident că vorbește prăpăstii, că se mira numai cum un băiat inteligent ca el nu-și dă seama.

Buruiană însă, simțindu-se și direct atins, răspunse micios, dar și puțin indignat:

— Coane Grigoriță, vorbiți cu păcat, zău așa, coane Grigoriță! Ce spuneți dumneavoastră în glumă, să fiți sigur că are să se întâmple, uite crucea! Le-a intrat oamenilor în cap să puie stăpânire ei pe pământurile boierilor și să vedeți că așa va fi. N-ați observat dumneavoastră că unde se aude de o moșie de vânzare, țăranii se și reped s-o cumpere și s-o împartă? Iată, chiar la noi, că tot mă țineam să vă spun, cucoane Miroane, umblă vorba că oamenii vor să cumpere moșia conitei Nadina!

Miron Iuga ridică deodată fruntea, zicând mirat:

— Cum s-o cumpere?... Ca s-o cumpere ar trebui să fie întâi de vânzare.

— Apoi așa vorbesc ei, c-ar fi de vânzare.

— Auziși, Grigoriță, răsă bătrânul necăjit.

— Auzii, făcu tânărul dând din umeri.

— Mi se pare că de pe la Platamonu ar fi ieșit vorba, continuă arendașul cu importanță. Fiindcă, după câte am prins eu întâmplător de la oameni, parcă și grecu ar umbla s-o cumpere, iar oamenii, ce zic, de ce s-o ia grecul și să n-o luăm mai bine alde noi...

— Cum ies zvonurile astea așa, Grigoriță? zise Miron, acum enervat. Mișună cumpărătorii pe moșia nevestei tale și tu parcă habar n-ai avea!... Cu toate astea trebuie să fie ceva, că oamenii n-au înnebunit din senin.

— Chiar așa e, cucoane, se amestecă iar Buruiană. Se zice, adică zic oamenii, că cuconița însăși ar fi spus grecului că nu-i mai prelungește arenda, măcar de i-ar da oricât, și îndoit decât îi dă azi, pentru că dumneaei vrea negreșit să vândă și să scape de tot balamucul cu arenda, și cu oamenii, și celelalte... Iac-așa, coane Miroane!

Pe bătrânul Iuga vestea aceasta îl impresionează mai mult chiar decât povestea cu furtul. Încercă să mai descoasă pe arendaș, dar nici arendașul nu cunoștea alte amănunte. Pe urmă se închise și nu mai zise nimica... Un fecior îi pofti la cină. Buruiană, sculându-se să se retragă, întrebă cam nedumerit:

— M-ați chemat, cucoane Miroane, să-mi spuneți ceva și eu v-am ținut cu necazurile mele, să mă iertați...

Miron încercă să-și amintească pentru ce l-a chemat și se înfurie mai rău că nu-și putea aduce aminte. Vru totuși să-i spuie ceva ca să-l concedieze delicat și nu găsi nimic. În sfârșit, fără să întoarcă ochii spre dânsul, mormăi mohorât:

— Acu lasă, că m-ai supărat destul... Du-te cu Dumnezeu!

3

Titu Herdelea nu se simți cu adevărat bine decât când, după cină, rămase singur în camera ce-i fusese pregătită și unde îl adusesese Grigore, explicându-i să nu puie la inimă cuvintele bătrânului, că el așa a fost totdeauna, original în păreri și gesturi, dar are un suflet minunat... Voia tânărul să nu ție seama și totuși stătuse pe ghimpi la masă și înghițise cu noduri, căci Miron Iuga fusese și mai ursuz, nu i-a adresat nici o privire și s-a hărțuit toată vremea cu fiul său pe fel de fel de mărunțișuri.

Odaia lui era la etaj, în clădirea cea nouă, cu o fereastră spre curtea conacului și alta spre parc. Grigore se reîntoarse la tatăl său, în casa cea veche, unde și mâncaseră. De altfel, viața acolo și-o petrecuse și el. Numai când avea oaspeți dormea dincoace, ca să nu le fie urât și să nu pară castelul pustiu. I-a arătat lui Titu, în celălalt colț, dormitorul cochet în care stăpânea fotografia Nadinei.

Tânărul Herdelea se mai învârti puțin prin cameră, se gândi că Grigore ar putea să revie să mai stea de vorbă, își zise apoi că și-au luat noapte bună și deci, până mâine dimineață, slobod este să facă ce-i place. Nu era târziu. În sobă ardea focul cu un dudit adormitor. Mai bine să se odihnească.

A doua zi se sculă mai de dimineață de cum obișnuia la București. Firește, toată lumea era de mult sculată. Înainte de amiază tândăli primprejurul conacului. Fiindcă Grigore Iuga avea

de descurcat niște socoteli cu un slujbaș, anume Isbășescu, care ținea contabilitatea gospodăriei, în afară de diverse alte însărcinări, Titu Herdelea se simțea încurcat și nu știa ce să facă sau încotro s-o apuce. Logofătul Leonte Bumbu, un țăran dezghețat, înalt și osos, cu o înfățișare energică de sergent reangajat, l-a plimbat puțin prin curtea cea mare și i-a arătat la repezeală grajdurile cailor și un șopron încuiat, care fusese transformat în garaj pentru automobilul conitei Nadina, când venea la țăară. Dar se vedea că omul are alte treburi, ca și ceilalți de la conac. Se chibzui c-ar fi mai înțelept să dea o raită prin sat în loc să stea aici de prisos. Se răzgândi deocamdată. Poate că ar fi nedelicat față de amfitrioni.

La masă, însuși Grigore îl îndemnă să se considere absolut liber pe mișcări, scuzându-se că azi e ocupat până peste cap cu balamucurile, dar că de mâine încolo va fi cu totul la dispoziția lui.

Coborând mai târziu, Titu întâlnește pe alee o fetișcană cu niște ochi negri și un zâmbet care-i alungă îndată urâtul. Era subțirică, desculță și cu o băsmăluță albastră legată cochet pe cap.

— Ascultă, fetițo, îi zise oprind-o. Ești de aici, de la curte?

— Sunt numai de câteva zile, răspunse fata. M-a adus tușa Profira, a de-i bucătăreasa boierului ăl bătrân, că de mult mă tot chema să viu negreșit, să-i dau ajutor, că tare i-e greu și deloc nu se învoiește cu celelalte fete...

— Și cum te cheamă?

— Marioara! zise ea, adăugând după o scurtă pauză: A Irinii lui Vlad Ciungu. Maică-mea, că tăicuțu a murit acu patru ani, e soră cu tușa Profira.

— Ei, bravo, Marioară, făcu tânărul, ocrotitor. Dar pentru că ești fată așa de drăguță, spune-mi, aveți învățător în sat?

— Cum nu, conașule! Avem. Foarte de treabă și tânăr. E chiar de aici, și-i însurat, și-i trăiesc părinții, că stau toți împreună...

— Șade departe?

— Nu-i așa departe, conașule... Cum ieși în uliță, faci la stânga și mai mergi nițel și vezi o casă cu flori în geamuri. Acolo șade.

— Bine, Marioară, mulțumesc și să-ți jucăm curând la nuntă! zise Titu, ciupind-o galant de obraz.

— Să dea Dumnezeu! răspunse fata mai domol și roșind puțin.

Schimbul de cuvinte mai învioră pe Titu Herdelea. Coti la stânga pe ulița satului. Plouase binișor azi-noapte, dar în cursul zilei a fost puțin soare, încât pământul s-a zbicit. Îi venise în minte să facă mai întâi o vizită învățătorului; el însuși era fiu de învățător și deci se cuvenea. A treia casă, pe stânga, după conacul Iuga, acoperită cu tablă roșie, avea o tăbliță de tinichea pe perete, între ferestre. Era postul de jandarmi. Apoi ajunse la încrucișarea cu ulicioara ce duce spre satul Vaideei, în care Grigore îi arătase mai în fund conacul lui Cosma Buruiană. Chiar în colț văzu cârciuma cu streășina foarte lată și o bătătură în față, cu ușa deschisă larg. Doi țărani se tocmeau de afară cu cârciumarul voinic și gras, țaran și el, care stătea în prag și cu pălăria pe ceafă. Văzând pe Titu, cârciumarul salută foarte respectuos... Mai încolo, tot pe dreapta, despărțită de cârciumă numai prin câteva case, venea primăria, cu ogradă mare, apoi pe stânga, școala și pe urmă iar pe dreapta, biserica. În dreptul bisericii tânărul se opri: n-o fi trecut oare de casa învățătorului? Un copil i-o arătă cu degetul: numai nițel mai înainte.

Casa nu se deosebea întru nimic de celelalte. Doar curtea era mai curată și în geamuri într-adevăr râdeau niște mușcate însângerate. Deschise portița. Un dulău șchiop și zbârlit se aruncă la dânsul, lătrând atât de furios, de parcă să-l sfâșie. Din cerdacul îmbrăcat cu viță sălbatică îi coborî într-ajutor o țarancă sprintenă, care alungă câinele.

— Aici șade, mă rog, domnul învățător? întrebă Titu nehotărât.

— Aici, aici, poftiți!... N-aveți frică, nu mușcă, dă-l încolo de nebul! Face și el gălăgie ca să-și plătească viața! adăugă femeia, văzând că străinul trage cu coada ochiului spre dulăul care, până

să se potolească, mai hămăia din când în când neîncrezător și răgușit.

În cerdac apăruse un bărbat de vreo treizeci de ani, cu fața suptă și ochii negri, care ardeau straniu, cu mustața mică, răsucită. Purta un veston negru de sub care atârnavă jur-împrejur poalele cămășii țărănești înflorite.

— Eu sunt învățătorul, domnule!

Titu Herdelea se prezentă ceremonios și explică în câteva cuvinte cum a ajuns în Amara. Intrară în casă. Învățătorul îi recomandă pe nevastă-sa, țărancă de adineaori. Cu stângăcia sfiiciunii, acuma părea și mai simpatcă. Pe Titu numai costumul țărănesc îl nedumerea. Cu mentalitatea-i ardelenească, el își închipuia că învățătorul, adică reprezentantul intelectualității în sat, trebuie să fie îmbrăcat orășenește, ca astfel să se poată bucura și prin exterior de un prestigiu deosebit în fața poporului.

— La dumneavoastră și stăpânirea dorește, probabil, să aibă dascăl cu prestigiu, pe când la noi... observă învățătorul cu un gest de dezgust.

Dăscălița Florica sosi cu dulceața.

— Vai, doamnă, nu trebuia! protestă Herdelea, luând însă cu plăcere.

Femeia se roși, se scuză, surâse, dispăru. După o scurtă șovăire, învățătorul se crezu dator să încunoștiințeze pe oaspetele său că domnii de la curte nu vor fi prea încântați când vor afla despre vizita aceasta. Mai ales bătrânul Iuga, care i-a și interzis să mai calce pe la conac, fiindcă odată a cutezat să ceară o foarte ușoară îmbunătățire a învoielilor.

Tânărul Herdelea se spăimântase. În vreme ce învățătorul vorbea, el se gândea dacă într-adevăr n-a făcut o greșală venind la un om care, pe drept, sau nedrept, nu e bine văzut de Iuga. Se liniști, însă, auzind că e vorba de bătrânul care și cu dânsul se poartă destul de prost.

Pe urmă învățătorul, încălzindu-se, îi spuse că oamenii vor pământ și că nu mai pot trăi din ceea ce prisosește boierilor. Învoiala, chiar cinstită, impune țăranului să dea jumătate din rodul muncii lui proprietarului. Muncind cât muncește azi, dar pe pământul lui, omul ar avea un trai de două ori mai bun. În realitate, însă, trei sferturi din truda săracilor merge să întrețină huzureala celor ce stăpânesc pământurile. Mai fericiți au fost sclavii de odinioară, care erau hrăniți, îmbrăcați și îngrijiți în schimbul robiei, pe când țăranii noștri, robotind mai rău ca robii, nu ajung să-și câștige nici măcar mâncarea omenească și trebuie să cerșească și să rămâie veșnic datori la ciocoi, ca să nu moară de foame...

Ion Dragoș, învățătorul, vorbea din propria experiență, trăind și el la rând cu țăranii. Numai întâmplarea l-a făcut să ajungă dascăl. Fiind copil silitor și cu mare dragoste de carte, învățătorul de pe vremuri a rugat pe boierul Miron să-și facă o pomană și să sprijine pe băiatul lui Dragoș, ca să poată intra bursier la școala normală. Bătrânul a intervenit și băiatul nu l-a făcut de rușine, a fost elev strălucit și a luat diploma cu distincție. Soarta voind ca tocmai în anul acela dascălul cel vechi să se prăpădească, Miron Iuga l-a adus în locul vacant, să fie un îndrumător pentru popor. Așa a spus atunci boierul, așa a crezut și tânărul Dragoș. Mai târziu boierul s-a căit că l-a adus, iar învățătorul și-a zis că a fost adus aici să fie slugă recunoscătoare. Până ce deunăzi Iuga a cerut revizorului școlar să-i caute un om cu care să se poată înțelege și care să nu-i bage zăbanie între țărani, ca Ion Dragoș. Revizorul îl cunoaște, îl prețuiește și n-ar vrea să-l sacrifice; de aceea șovăie și mai încearcă să temporizeze, sperând că bătrânul se va înmuia. Miron Iuga însă nu e o fire care să-și schimbe gândurile și, când va observa tăgădăneala revizorului, se va adresa chiar ministrului, prieten de-al lui, sau va pune pe cuscrul său, deputatul Gogu Ionescu, să-i măture pe amândoi.

Biata nevastă-sa nici nu bănuiește ce primejdie îi paște, și nici ceilalți ai casei. Se zbuciumă singur și așteaptă. Stă în casa părintească împreună cu un frate, scăpat anul trecut din armată, și cu bătrânii. Din pământul ce l-au avut, jumătate l-au dat zestre unei surori, cea mai mare dintre ei, măritată cu un țăran. El însuși a luat o fată săracă, fără nimica, numai pentru inimă. De n-ar fi salariul, așa puțin cât este, ar fi vai de toți. Ba mâine-poimâine poate să mai vie și vreun copil, deși până azi, în doi ani, nu s-au învrednicit, măcar că au dorit.

— Bine, dar nu există nici o lege care să...? întrebă Titu, plin de indignare.

— Legile sunt pentru noi, cei mici și umili, zise învățătorul Dragoș cu tristețe. Pentru încătușarea noastră...

Glasul și înfățișarea învățătorului dovedeau sinceritate fără umbră. Titu Herdelea, ascultându-l, se minuna cum se poate să se tolereze niște stări atât de barbare. Chiar dacă Dragoș ar exagera, ca toți cei ce suferă greu, și încă durerile lui trebuie să fie crâncene. Își zise că va vorbi negreșit cu Grigore Iuga, care trebuie să facă dreptate.

— Domnule învățător, ai răbdare! zise dânsul cu însuflețire. Dreptatea trebuie să triumfe!

— Se poate, dar până atunci noi vom pieri, răspunse Dragoș cu amărăciune. De sute de ani așteptăm dreptatea, domnule, și nu mai vine. Poate că în realitate nici nu există. O fi numai un basm pentru oamenii necăjiți.

4

Primarul Ion Pravilă dădu buzna la jandarmerie. În odăița de la mijloc era cancelaria, în cea dinspre uliță locuia șeful postului cu nevasta, iar în cea din fund, mai mărișoară, oamenii.

— Ei, domnule șef, acu să te vedem pe unde scoatem cămașa! răbufni primarul cu fața strâmbată de îngrijorare.

Plutonierul Silvestru Boiangiu ațipise puțin după-masă și numai adineauri se sculase și trecuse în cancelarie. Era încă buhăit și mahmur și primarul îl întrerupse tocmai dintr-un căscat bine-făcător.

Vru să-l repează că „ce se năpustește așa peste creștini“, mai ales când auzi că-l ia și cu „domnule șef“, titlu care i se părea că-l coboară, pe el, cogeamite plutonier vechi. Dar văzându-i mutra îngrozită, fu cuprins și el de spaimă, încât deodată îi sări lenevia și întrebă:

— Ce s-a întâmplat, omule?

— Poznă mare, nene, belea mare, glăsui Pravilă, parcă mai prăpădit el însuși din pricina efectului ce-l făcuse asupra șefului.

Primarul era mijlociu de statură, cu ochii mici, vicleni și obrajii tăbăciți și încrețiți. Venea glonț de la conac și avea în urechi proaspăt glasul boierului cel bătrân: „De unde știi, să-mi aduci hoții, primare, că altfel pe tine te iau de guler!“ Parcă niciodată nu-l nimerise atâta de proklet pe boierul Miron, încât a fost bucuros că l-a dat afară.

— Are dreptate și boierul, zise plutonierul când înțelese despre ce era vorba. Dacă are, are. Nu-ți spun eu mereu că aici toți sunt tâlhari? Acu vezi bine și dumneata...

Silvestru Boiangiu, mustăcios și țăntoș, și voinic munte, glăsuind astfel, căuta să-și răcorească inima speriată. Primarului ce-i pasă la adică? Se spală pe mâini. De ce sunt jandarmi în sat? Acum câteva luni Miron Iuga s-a plâns comandantului companiei, venit în inspecție și poftit la masă la conac, că jandarmii sunt slabi și șeful cam molcuț și de aceea iar au început să se înmulțească răutățile țăranilor. Căpitanul, firește, a tăbărit asupra plutonierului, l-a făcut albie de porci și i-a pus în vedere că-l azvârle tocmai în fundul Dobrogei dacă va mai da motive de nemulțumire domnului Iuga care așa și pe dincolo... Și iată că din senin îi pică pacostea asta pe cap, când abia se mai liniștise și el puțin.

— Am să fac o anchetă de să mă pomenească satele astea de hoț de codru și pe lumea cealaltă! declară Boiangiu scrâșnind.

Se sfătuiră îndelung. Era limpede că hoții trebuiau căutați numai în Amara, în Vaideei și în Lespezi. În fruntea bănuțiilor puseră pe pândarii arendașului Cosma Buruiană. Plutonierul trimise un jandarm să-i aducă numaidecât la post. Apoi luă pe rând pe toți cei mai deocheați din toate trei satele, oprindu-se la câte unii, înlăturând pe alții, mai revenind asupra câtorva. Până la sfârșit, Silvestru Boiangiu își întocmi o listă de vreo treizeci de oameni, pe care voia s-o mai rumege după ce va fi ascultat pe pândari...

Jandarmul intră cu trei țărani în cancelarie. Drept introducere plutonierul cârpi fiecăruia câte două perechi de palme zdrene, iar pe urmă le zise supărat:

— Acu să-mi spuneți cine a furat porumbul arendașului?

— Spuneți, măi băieți, spuneți degrabă, să nu vă mai zdrobească oasele de pomană, adăugă primarul cu glas părintesc și plângător. Trebuie să-mi găsiți pe hoți din fundul pământului, altminteri e foc mare, că voi trebuie să-i știți de n-oți fi cumva chiar voi...

Iacob Mitruțoiu, cel mai bătrân și gârbovit puțin, cu urmele degetelor plutonierului pe obrajii gălbejiți, se jură că el n-a fost de serviciu în noaptea aceea și a dormit acasă cu copiii, precum pot mărturisi toți vecinii lui și tot satul. Ceilalți doi se scuzară că ei au avut poruncă de la boier să păzească hambarele de la curte, cele cu grâu, iar despre hambarul cel nou nici n-a fost pomeneală. Totuși ei au tras cu urechea și într-acolo, dar n-au auzit nimica. Adevărat că hambarul cel nou e mai depărțitor de conac, încât bătrânii au și spus boierului, când l-a clădit, că nu e bine așezat așa de stingher...

Vorbele pândarilor fură primite cu batjocură și cu o nouă serie de ghionturi. Toți tâlharii se apărară cu nu știu, n-am văzut, n-am

auzit. Dar cum să nu simți nimica tu, pândar, plătit cu bani grei să păzești avutul stăpânului, când se fură un vagon de porumb numai la câțiva pași de tine?... Irimie Popa, mai chipeș și mai îndrăzneț, nu se putu opri să nu zică:

— Ce vagon, domnule plutonier, păcatele noastre? Că paguba să fi tot fost doi-trei saci, dacă a fost... Și nici boierul Cosma nu s-a putut plânge de mai mult, uite crucea, dom plutonier! Doi-trei saci poate, dar ce vagon? Plutonierul îl plesni cu dosul palmei peste gură răcnind:

— Ești obraznic după ce furi?... În fața mea cutezi să... Obrăznicia țaranului îi vârâse un ac în inimă. Strigă un jandarm odihnit și-i ordonă să aplice indivizilor o bătaie românească, să le fie de ținere de minte. Dar pe urmă îi iertă și le dădu drumul cu condiția ca mâine dimineață să se prezinte la primărie cu hoții, altfel va fi vai și amar de ei.

— Adică asta cum vine, primarule? Întrebă Boiangiu când rămase singur cu Pravilă. Boierul Miron ți-a spus de un vagon de porumb, iar arendașul reclamă trei saci?

— De, știi eu? ridică din umeri celălalt. În interesul anchetei, chestia asta trebuie lămurită mai întâi. Fiindcă într-un fel se anchetează un vagon și alta e când sunt câțiva saci. Prin urmare primarul va merge la fața locului să constate cât și cum s-a furat.

— Dar să nu te culci pe o ureche, nea Ioniță! adăugă plutonierul. C-apoi și dumneata dai de dracu cu mine, așa să știi!

5

Titu Herdelea, ascultând jelaniile învățătorului, se simțea aproape rușinat și vinovat că se află pe aici ca musafir al asupritorilor norodului. Numai când Dragoș scăpa și câte o vorbă mai blândă despre Grigore Iuga, își revenea în fire zicându-și că în definitiv el e invitatul lui Grigore. Totuși, spre a-și manifesta fățiș solidaritatea cu învățătorul și cu mulțimea oropsită din care face

parte și dânsul, în clipa plecării, strângându-i mâinile mișcat, frățește, îl rugă să-l însoțească până la preotul satului, să cunoască barem și pe celălalt îndrumător al poporului.

În ogradă intrase și oprise un car cu doi bouleni jigăriți. O babă uscată se iuțea să închidă poarta, în vreme ce un flăcău se apucase să dejuge, iar un moșneag scotea apă din fântâna cu roată pentru adăpatul vitelor.

— Uite-mi toată familia! zise învățătorul Dragoș, arătându-i, după ce Titu își luase rămas bun, în cerdac, de la soția lui.

Tânărul coborî și dădu mâna cu bătrânii și apoi cu flăcăul, mai înalt și mai spătos ca învățătorul. Când să iasă în uliță, flăcăul spuse fratelui său:

— Ar fi bine să te abați nițel și pe la primărie, că, mi se pare, iar umblă să-i bată pe oameni de pomană jandarmii, iar pe pândarii de la arendașul Cosma i-au și bătut.

Doamna Dragoș însă interveni înfricoșată:

— Ba să nu te mai amesteci, Ionel, și să-ți vezi de necazuri, că avem destule, că pe urmă iar o să zică boierii că ții parte oamenilor și o să te asuprească, și iar...

— Bine, bine, lăsați-mă-n pace acuma! zise învățătorul autoritar și cam mândru, mai ales când și bătrânii se grăbiră să-l povățuiască la fel.

Pe drum, Dragoș găsea câte-o vorbă bună aproape pentru fiecare om ce-l întâlnea. Titu Herdelea era obișnuit de acasă să fie prietenos cu țaranii, dar i se părea că învățătorul exagerează înadins, ca să-i arate lui cât se interesează de soarta tuturor.

O femeie amărâtă îi opri, rugând pe Dragoș s-o învețe ce să mai facă și să înceapă că într-atâta i s-a urât cu viața asta de necazuri, de nici nu știe ce-o ține să nu se arunce cu capul în jos într-o fântână. O întrebare a învățătorului o stârni apoi să le povestească cum bărbatul ei a fost omorât în pădure astă-iarnă și cum de atunci se luptă ea singură să hrănească o casă de copii,

că ceasul rău a făcut de a pierit și un bou odată cu bărbatul, încât a trebuit să vândă mai pe nimic pe cel rămas, fiindcă bani n-a mai avut să-i cumpere altă pereche. Boierul cel bătrân a chemat-o atunci și a mângâiat-o, și i-a făgăduit că are să-i plătească dumnealui boul și să aibă grijă de bieții orfani, dar numai cu făgăduiala s-a ales, căci pe urmă, de câte ori s-a mai dus la curte și s-a rugat, la boierii cei mari n-a putut pătrunde, iar logofătul, când a văzut că nu mai scapă de lacrimile ei, i-a spus că boierul s-a ținut de vorbă și a dat porunci domnului Isbășescu să-i plătească paguba, dar că răposatul, fie iertat, a avut mulți bani luați înainte, așa că paguba trebuie să i-o scază din datorii și încă tot nu se acoperă. Apoi, dacă n-a avut boi, de-abia au mai vrut să-i dea pământ și aratul a trebuit să-l plătească în bani, și bani n-a avut și s-a împrumutat de unde a putut, și uite-așa acumă intră în iarnă cu porumb puțin, de n-o să le ajungă nici până la Bobotează, că sunt mulți, și la datorie mai are de dat, și...

— Apoi acu mai ai răbdare și dumneata, că-ți vine acasă băiatul cel mare de la oaste și are să ia el cârma, făcu Dragoș, căutând s-o liniștească.

— Of, măcar de l-ar aduce Dumnezeu! bâlbâi femeia cu glas mai plângător. Dar văd că alții au venit și lui Petrică nu-i dă drumul și nu vine și, Doamne, mult mă mai chinuiesc singură, și multe lacrimi vărs, și nu știu ce am păcătuit de m-a bătut Dumnezeu așa de rău...

— Vine, n-ai grijă! reluă învățătorul. Măine-poimăine te pome-nești cu el acasă!

Femeia plângea și se scuza că așa plânge mereu și nu se poate stăpâni de când au copleșit-o nevoile, de nici noaptea nu mai are odihnă.

— A avut un bărbat foarte de treabă, îi spuse lui Titu învățătorul, despărțindu-se de femeie. Păcat că s-a prăpădit. Norocul ei că feciorul cel mare bate în partea tătâne-său, dacă nu cumva să-l întreacă.

Ajunseră în dreptul primăriei în fața căreia Dragoș zărise de adineori oprindu-se o trăsură cunoscută. Din curtea primăriei tocmai ieșea arendașul Platamonu însoțit de băiatul său Aristide, student la București, foarte bine îmbrăcat și frumușel, cu trăsături fine, cu niște buze cărnoase și umede.

Zâmbitor și cordial, Platamonu merse spre Dragoș cu mâna întinsă, spunându-i c-a venit să roage ceva pe primar, dar a nimerit rău, fiindcă primarul are o anchetă gravă și cine știe pe unde aleargă acuma.

— Dacă umbli să cauți femei, apoi cuminte ai făcut de l-ai luat pe dumnealui, că le cunoaște prea bine! zise învățătorul mai în glumă, mai în serios, arătând pe tânărul Aristide, care se apropiase de el.

Arendașul râse zgomotos și mulțumit:

— Ei, tinerețea, sânge fierbinte! Mai bine să alerge după muierile de aici, decât să ia la oraș cine știe ce boli, cu toate că acuma nici la țară nu mai ești sigur...

Răseră cu toții. Platamonu se declară foarte încântat de cunoștința cu Titu Herdelea, aminti că l-a văzut când a venit cu Grigore Iuga și-l pofti să vie pe la ei, să-i cunoască familia și să se împrietească cu Aristide, care e un băiat de zahăr. De altfel zilele astea va trece și el pe la curtea Iuga, deoarece a primit scrisoare de la conia Nadina că sosește în țară și vine negreșit și la moșie.

Îndată ce se depărtară puțin, Dragoș murmură:

— Nu e fată și femeie tânără de care să nu se lege javra asta grecească! Tatăl despoaie pe bărbați și băiatul pe femei.

În fața cârciumii erau acum mai mulți oameni care vorbeau și gesticulau cu aprindere. Când văzură pe Dragoș cu Titu, glasurile se potoliră. În mijlocul grupului se aflau pândarii lui Cosma Buruiiană, care se plâneau că-s nevinovați, și primarul Ion Pravilă, care se silea să explice că hoții trebuie negreșit descoperiți.

— Auziși, domnule Nică, ce s-a întâmplat? strigă primarul din mijlocul oamenilor către învățătorul care voise să treacă înainte.

Trebuiră să se oprească. Grupul de țărani îi înconjură, ascultând din nou povestirea primarului, pe care pândarii îl întrerupeau mereu, încurajați de părtinirea tuturor. Pentru că Dragoș se codea să-l aprobe, Ion Pravilă ceru de-a dreptul părerea lui Titu, așteptând o acoperire a purtării lui.

— Apoi, oameni buni, eu sunt străin și de-abia de ieri în sat, zise tânărul Herdelea puțin încurcat de privirile curioase care-l pipăiau din toate părțile. Nu cunosc împrejurările și nici ce pagubă este, dacă este, și...

— Nu e pagubă deloc, conașule, strigă brusc pândarul cel bătrân. Poftiți și dumneavoastră să vedeți și dacă...

— Tu ține-ți gura, Iacobe, și lasă-l pe dumnealui să vorbească! îl opri primarul, grav.

— Cum zic, nu știi ce e și ce nu e, continuă Titu, dar atâta știi bine: că de obicei dracul nu-i așa de negru cum spun cei fricoși.

Câțiva țărani râseră, iar unul observă:

— Așa, așa... Să nu-i năpăstuiască degeaba pe bieții oameni, că-i păcat!

Profitând de reaprinderea mai aprigă a discuției, Dragoș cu Herdelea își urmară calea cotind pe ulicioara dinspre Vaideei unde, aproape peste drum de conacul arendașului Buruiană, ședea popa Nicodim Grancea, într-o casă arătoasă, cu multe acareturi și o ogradă cât o grădină.

Îl găsiră ajutând de zor la descărcatul unui car de dovleci. Era în potcap, cu o rasă cafenie soioasă, suflecată în față peste genunchi. Avea o barbă mare albă, cam înnegrită de murdărie. Se ținea verde, deși trecut de șaptezeci și văduv de douăzeci de ani. Doar că nu mai vedea bine. Astfel și acuma, nu recunoscuse îndată pe Dragoș și numai când îi auzi glasul, izbucni cu vioiciune:

— Bată-te să te bată, Ionică, nici nu te mai cunoșteam!... Ochii, ochii m-au lăsat de tot. Și la biserică, nu mai văd deloc buchiile. Toată slujba o fac numai din suflet. Ei, degeaba, bătrânețile!

Vorbind, se uită nedumerit la Titu. Când îi spuse învățătorul cine e, preotul îi zise blajin:

— Să trăiești, taică! Și să ierți că ne găsești așa, că pe aici așa suntem preoții, mai nemernici și mai fără învățătură, cum am apucat din bătrâni. Ei, fiu-meu, săracul, el știe carte multă, a făcut seminarul la București și a ieșit un popă, de i-a mers vestea până la Mitropolie, că are și glas minunat, poate l-a moștenit de la mine, că glas bun am avut și eu de mi-a mai rămas și acum ceva — uite, Ionică poate să mărturisească! Cât mă ustură inima că nu-i aici lângă mine, numai eu știu, taică, dar de, dacă boierul Miron nu se îndură să mi-l aducă...

Feciorul preotului trebuise să ia o parohie, de altfel destul de bună, tocmai prin Gorj, fiindcă Miron Iuga n-a vrut să-l primească în Amara, nimeni nu știa din ce pricină. Asta era jalea cea mare a preotului Nicodim și despre asta întreținu toată vremea pe cei doi musafiri, poștiți în casă, să ia măcar o dulceață. Mai avu totuși prilejul să prezinte și pe fiică-sa Niculina, femeie aproape de patruzeci de ani, mai mare ca băiatul, măritată cu un țăran din sat, Filip Ilioasa. Servindu-i, Niculina nu înceta să se scuze că au găsit casa așa de răvășită și pe ea desculță. Avea șase copii, dintre care cel mai mărișor era în clasa a cincea de liceu la Pitești. Trăiau cu toții aici, în casa preotului, până ce se va milostivi Dumnezeu să înmoaie inima boierului Miron și să aducă pe Anton în locul bătrânului Nicodim, că Filip are gospodăria lui părintească și s-a așezat la socrul său numai ca să nu-l lase singur la bătrânețe.

— Ai văzut? zise Dragoș în uliță, când ieșiră petrecuți până la poartă de toată familia preotului. Pretutindenii mâna lui Iuga. În mâna lui e viața noastră a tuturor, poate și moartea.

— E un caz special! răspunse tânărul Herdelea. Și, desigur, trecător! Măine-poimăine bătrânul Iuga se duce, iar tânărul...

— Nu, nu, te înșeli, nu e special, se aprinse învățătorul. Așa e pretutindenii, în toată țara! Boierul sau locțiitorul lui, arendașul,

e stăpânul satului. El e legea, el e tot. Și ca să vezi că nu-s nici pornit și nici absurd, îți voi adăuga că Miron Iuga e mai de treabă decât cei mai mulți alții. El nici nu înșeală pe nimeni și nici nu caută să stoarcă pe țărani, ba chiar face bine unde poate și când crede de cuviință. Nu mai vorbesc de dărnicia lui pentru biserică, pentru școală și, în sfârșit, pentru orice lucruri de interes obștesc. Firește, în schimb, nu admite să crâncească nimeni, convins că numai ce crede și face dânsul poate să fie bine... Vasăzică nu e vorba de un caz care ar fi mai rău, ci poate dimpotrivă. Și totuși vezi bine și dumneata că suntem de fapt robi! Nu din pricina lui Miron Iuga, ci din pricina situației în care ne aflăm. Iar asta nu se poate schimba prin dispariția unui om. Urmașul lui, oricât ar fi de bine intenționat, va continua, va trebui să continue sistemul. Schimbarea adevărată nu va fi decât atunci când vor dispărea toți și când pământul va fi stăpânit de cei care-l muncesc!

Simțind în glasul învățătorului un fel de amenințare ascunsă, Titu Herdelea observă împăciuitor:

— Da, dar asemenea schimbări nu se pot face de azi pe mâine!

— Nu, firește! rosti Dragoș mai întunecat. Ar trebui să se zguduie lumea din temelii, iar asta n-o doresc nici eu și nici nimeni... Numai vreo minune dacă s-ar întâmpla...

— Minune! murmură Titu. În ziua de azi numai oamenii mai fac minuni!

— Oamenii, da, nu robii! adăugă învățătorul cu o străfulgerare aspră în ochi.

6

Ziua următoare, în zorii zorilor, primarul Ion Pravilă se afla pe moșia arendașului. Pândarul Zarofir Chelaru, slăbănog și pământiu, se învătea în jurul hambarului nou ca lupul când dă târcoale unui grajd bine zăvorât. Primarul se uită, cercetă, se suci și, nedescoperind nici o urmă de spargere, întrebă deodată mânios:

— Pe unde au pătruns hoții, măi creștine?

— De, parcă noi știm? zise pândarul amărât. Să-ți arate boierul, că uite-l, vine!

Cosma Buruiană, zgribulit, fiindcă se lăsase o brumă groasă, sosea să fie de față la descinderea ce i-o anunțase de aseară pândarii. Primarul Pravilă îl întâmpină cu o imputare respectuoasă:

— Ce-mi făcurăți, cucoane, păcatele noastre? Nu puteați mai bine să ne spuneți nouă și să nu mai amestecați în treburile d-astea pe boierul Miron, că doar îl știți cum se supără de tare și ce pătimim pe urmă cu toții...

Arendașul încercă să ia lucrurile în glumă, dar când află ce poruncă strașnică i-a dat boierul cel bătrân primarului, se întristă rău. Uite, domnule, ce încurcătură iese dintr-o vorbă aruncată. Îi venea să-și muște limba că s-a apucat de-a trăncănit, încât acuma o să prindă țărani ură pe dânsul să nu mai aibă trai cu moșia. Dar cine să-și închipuie că Iuga are să facă atâta război dintr-un fleac de nimic?... Spuse primarului să nu se pripească și să mai aștepte olecă, că va merge și dânsul negreșit la cancelarie să declare că n-are nici o pretenție și să lase lumea în pace.

Mulțumit, Pravilă porni spre sat. Pe drum însă se gândi că arendașul degeaba își retrace jalba; dacă boierul Miron nu-i poruncește nimic, el nu poate lăsa lucrurile baltă, că te pomenești că boierul Miron se supără mai rău și-și descarcă toată mânia asupra lui. În același timp, Cosma Buruiană își zicea că are să-și aprindă paie-n cap cu declarația de renunțare și se hotărî să tacă mîlc deocamdată.

Plutonierul Boiangiu, în urma unui vis pe care nevastă-sa i l-a tălmăcit în rău, era mai dârț ca aseară. Aștepta la primărie să sosească Pravilă cu rezultatul descinderii. Trimisese să-i aducă cincisprezece bănuți din Vaideei și alți zece din Amara, care se și aflau în curte și pe care tocmai se pregătea să-i instruiască. Voia

să lucreze în cancelaria comunală, pentru că aici era, în fund, o odaie bună de arest pentru mai mulți, pe când la sediul postului n-avea decât o cămaruță în care nu încăpeau nici trei oameni.

Primarul veni roșu, gâfâind și înmuiat. Trecând prin fața cârciumii, a intrat și a înghițit o jumătate de țuică, să se încălzească puțin. Boiangiu îi declară că el nu va răbda să fie notat prost din pricina unor țopârlani netrebniți și nu vru să-și schimbe hotărârea nici când auzi că arendașul s-a domolit. Lui nu-i pasă de toanele domnului Cosma. El e militar și-și face datoria. Avea o privire atât de cruntă, că Pravilă se înfricoșă, parcă și dânsul ar fi fost bănuț.

Secretarul Chiriță Dumitrescu era un băietan îmbrăcat nemțește cu o cochetație rurală, cu cămașa murdară și fără manșete, dar gulerul de celuloid șters bine cu gumă, absolut al unei vagi clase de liceu, încăput funcționar comunal prin protecția bucătăresei lui Iuga, căreia îi era nepot de frate. Acuma se trudea să-și lege mai fercheș cravata verde la gât, nepăsător față de tot ce se petrecea, cu gândurile la fata grecului cu care a avut norocul să vorbească ieri și care i-a zâmbit.

— Domnule Chiriță, rogu-te, ajută-mi mătăluță nițeluș la procesele-verbale! strigă deodată plutonierul, întorcând spatele primarului. Eu dictez și mata doar să scrii, ca să mergem mai repede.

— Parcă n-am eu destule pe cap! protestă secretarul. Uite colea, câte mă așteaptă! adăugă arătând spre un teanc de hârtoage, cu gâtul însă, căci mâinile îi erau ocupate cu cravata rebelă.

— Servește-mă, domnule Chiriță, că nici eu n-am să-ți rămân dator! stăruie Boiangiu cu o imputare amicală.

— Dacă-i așa, iacă, las toate și te servesc, nene Silvestre! făcu tânărul încântat că reușise să-și înnoade cravata cum dorise și admirându-se într-o oglinjoară rezemată de călimară. Poți să-i și dai drumul, că eu m-am terminat! urmă dânsul după ce-și mai potrivește și frizura, așa ca un cârlionț să-i atârne cuceritor pe frunte.

Cei zece țărani din Amara fuseseră trecuți din ogradă în antreul cancelariei sub paza unui jandarm postat la ușa de afară. În sfârșit plutonierul Boiangiu se ivi în prag, îi măsură pe toți tăcut și sumbru două clipe, apoi întrebă:

— Mă, care ești hoțul de-ai furat porumbul boierului?

— Noi nu suntem, don' plutonier, răspunseră câteva glasuri timide.

— Vasăzică nu vrei să spui cu frumosul, ai? continuă șeful cu un zâmbet acru. Bun!... Aide, vino-ncoace tu, ăla, cum te cheamă?

— Pe mine, don' plutonier?... Orbișor Leonte! zise omul intrând în cancelarie cu Boiangiu.

Câteva minute se auziră dinăuntru numai plescăituri de palme și răbufniri de ghionturi, întretăiate de găfâielile șefului: „Spune, mă!... Nu vrei să spui?” și de vaietele omului din ce în ce mai prelungite: „Nu mai da, don' plutonier!... Iartă-mă, don' plutonier!... Nu știi! Nu-s eu, don' plutonier!” Țăranii rămași în antreu se uitau unii la alții, uluiți, și din când în când la jandarmul care stătea în ușă, nemișcat, parc-ar fi fost de lemn. De-abia într-un târziu Serafim Mogoș, om cu cinci copii, cărunț pe tâmpile și cu o privire de înțelept, ridică glasul:

— Măi fraților, spune care ai furat, mă, să nu ne omoare pe toți fără vină!

Se jurară care de care că el nu. Apoi se deschise iar ușa cancelariei de unde ieși, clătinându-se ca un beat, cu fața scofâlcită și cu dâre de sânge pe mustați și pe bărbie, Leonte Orbișor, împins de spate de către plutonierul care răcnii:

— Să mi-l bagi la arest, jandarm, până i-o veni din nou rândul să stea de vorbă cu mine!

Până să se întoarcă jandarmul din fundul curții, Boiangiu se adresă mai domol celorlalți:

— Mă, spuneți care ați furat! Spune, mă, cu binele, că vă băț până storc și sufletul din voi!

Țăranii tăgăduiau cu desperare. Atunci șeful, mai întăritat, strigă lui Mogoș:

— Aide tu, ă! mai țațoșu!... Poftim înlăuntru!

— D-apoi că pe mine să mă și omori, don' plutonier, căci mâna dumitale mi-e viața, dar dacă n-am furat, cum să zic c-am furat, don' plutonier?

Cu o lovitură scurtă în falcă îi curmă vorba și, trăgându-l de umăr în odaie, închise ușa. Și iar începură plescăiturile și răbufnirile, gâfâielile și vaietele...

Ancheta ținu vreo două ceasuri. Între timp sosiră și cei cincisprezece din Vaideei, escortați de doi jandarmi, tocmai bine, căci amăranii erau pe isprăvite și ședeau în arest, ștergându-și sângele și mângâindu-și fălcile. Plutonierul însă obosise rău de atâta muncă și, când sfârși instrucția cu ultimul amăran, își îngădui să facă o pauză, să răsuflă. Mai mult profită totuși primarul care se repezi până la cârciuma lui Busuioc să-și mai întărească inima cu o țuică. În trecere nu uită, nici la ducere și nici la întoarcere, să îndemne pârintește pe țăranii ce așteptau în ogradă:

— Măi oameni, de ce nu spuneți voi, de ce sunteți ai dracului?

Boiangiu nici în pauză nu stătu cu mâinile în sân: iscăli procesele-verbale, revizui lista altei serii de bănuți, pe care socotea să-i instruiască după-amiazi...

În afară de cei cincisprezece se mai strânsese în ogradă un pâlă de oameni, parte din Amara, parte din Vaideei, care voiau să mărturisească pe sfânta cruce, că nici cei bătuți și nici cei ce-și așteptau rândul nu sunt vinovați și nici nu s-au mișcat de la casele lor în noaptea cu năpasta. Și mai erau câteva femei, speriate și bocite, fiecare cu o legăturică de merinde subțioară, pentru bărbații lor oropsiți, ca să nu mai îndure și foame, dacă s-ar întâmpla să-i ție mai mult jandarmii.

Când reluă ancheta și fură aduși în antreu bănuții, plutonierul văzu nedumerit că au mai rămas țărani în curte. Întrebă din prag:

— Da voi ce poftiți, măi creștini?

Pantelimon Văduva, un flăcău rumen, luat la oaste și urmând să se prezinte peste vreo săptămână la regiment, la Pitești, aflându-se mai în față, răspunse repede:

— Noi am venit să mărturisim, don' plutonier, că dumnealor n-au nici o vină cu porumbul boierului.

— Așa? făcu Boiangiu, apropiindu-se de el. Ia vino încoace, măi Pantelimoane, că doar tu ești soldat!... Carevasăzică umblați și cu rebeliune?... Paștele, și arhanghelii, și anafura care te-a făcut pe tine, Pantelimoane!

Cu o mișcare fulgerătoare îl înșfăcase de guler și începu să-i care la pumni peste cap, peste obraji, pe unde-l nimerea. Ceilalți, văzând una ca asta, o zbughiră în uliță cu niște râsete prostești amestecate cu spaimă, căci felul cum plutonierul vorbise flăcăului și cum îl apucase la bătaie li se păruse întâi caraghios. Pantelimon însă izbuti să se smulgă din strânsoarea lui Boiangiu și o luă la goană, după ceilalți, având totuși și el pe fața stâlcită de lovituri același răs uluit; numai când se șterse cu mâneca, din pricina unei dureri ce-i stăruia în falcă, crezând că l-a podidit sângele, îi dispăru râsul. Scurpă cu sânge, își mușcase limba în zăpăceala pumnilor.

În ciuda supărării, văzând pe țărani râzând, plutonierul răcni aproape cu veselie:

— Stai, Pantelimoane!... De ce fugi, măi Pantelimoane?

Își reveni îndată, se mohorî mai tare și se întoarse la datorie. Bănuiții, îngrămădiți ca oile în tindă, auzind râsetele de afară, își luară și ei niște mutre zâmbitoare în speranța că așa vor câștiga bunăvoința plutonierului. Acesta însă crezu că vor să-și bată joc de el și, ca să le taie scurt pofta de veselie, împărți la întâmplare o droaie de ghionturi, mormăind indignat:

— Rebeliune, ai, puturoșilor?... Și hoți, și obraznici, ai?

Peste câteva clipe, răcorit, se înfipse falnic în pragul cancelariei și strigă, arătând pe unul din mulțime:

— Tu, ăla!... Tu, tu!... Aide, nu te codi, mocofane!

7

În aceeași zi, Grigore Iuga luase pe Titu Herdelea mai de dimineață să-i arate mai de aproape moșia și mai cu seamă instalațiile gospodărești ce le aveau concentrate la Ruginoasa, sat nou, numai de vreo treizeci de case, făcute toate de bătrânul Miron și dăruite oamenilor ca să-i aibă acolo, la îndemână.

Merseră, firește, pe jos. De la Amara la Ruginoasa e o plimbare de jumătate de ceas. Titu admiră mulțimea de vite, de cai, de păsări, de servitori, de hambare imense pe picioare înalte, apoi clăile uriașe de paie și de fân, stogurile de coceni, dar fără entuziasm deosebit, ci numai ca să facă plăcere lui Grigore, care într-adevăr se bucura.

De la Ruginoasa coborâră apoi până aproape de Izvoru, pe un drum de care, având în stânga moșia Amara și în dreapta moșia Ruginoasa, aceeași câmpie dreaptă, pustie, monotonă, neagră sub cerul cenușiu de toamnă. Numai la orizont se vedea peticul arămiu al pădurii Amara și, mai la dreapta, coperișul roșu al castelului Ghica din Izvoru.

Se întoarseră în Ruginoasa, unde Grigore mai avea puțin de lucru. Pe urmă o luară pe alt drum, spre Bârlogu, iar de acolo, peste câmp, pe o potecă dreaptă, înapoi la Amara.

Mai mult decât locurile și gospodăria, pe tânărul Herdelea îl interesa că în sfârșit avea prilejul să vorbească în tihnă cu Grigore Iuga. Nu îndrăznise și n-avusese ocazia să-l întrebe măcar ce-a făcut la Baloleanu în chestia cu *Universul*. Acum Grigore îi spuse de la sine, printre altele, că Baloleanu a aruncat o vorbă și a primit o asigurare că va fi satisfăcut, dar el, Grigore, nu s-a mulțumit cu atâta, ci i-a luat cuvântul de onoare că până se înapoiază Titu de la țară va fi aranjat tot. Deocamdată să nu se gândească totuși la capitală și la jurnale, ci să se simtă bine aici.

Titu îi mulțumi cu efuziune și-i povesti apoi cum a fost ieri prin sat, la Dragoș și la popa Nicodim. Grigore lăudă pe învățător

că e harnic și inimos, adăugând că și bătrânul îl prețuiește, deși îl consideră cam demagog, ceea ce chiar este într-un fel.

— Mie mi s-a părut foarte sincer, doar puțin exaltat! zise Herdelea.

— Tocmai sinceritatea și exaltarea fac periculoși pe oamenii cu o cultură insuficientă! răspunse Iuga. De aceea și Dragoș nu mai trăiește în realitate și se crede ținta tuturor persecuțiilor. Astfel de oameni stârnesc, fără voia lor, multe nenorociri...

Sosiră în Amara pe la amiazi. Când să intre la conac, întâlniră tocmai pe învățătorul Dragoș, palid și foarte emoționat, care venea spre ei. Salută și vorbe cu glas înecat:

— Pornisem la domnul Miron, cu toate că mă expuneam să fiu izgonit, dar eram obligat să încerc chiar imposibilul ca să opresc ceea ce se... Fiindcă am avut norocul să vă întâlnesc pe dumneavoastră, coane Grigoriță, vă rog să mă ascultați și să...

Îi spuse cum jandarmii schingiuesc zeci de țărani, cum au venit femeii și bătrâni la dânsul și la preotul Nicodim, rugându-i să-i salveze, cum el, oricât îi sângera inima, nu s-a mișcat, crezând că plutonierul va osteni, dar se pare că ancheta e de-abia la început și după-prânz urmează să fie stâlciți în bățai alți nenorociți...

— Pentru câțiva saci de porumb, coane Grigoriță! sfârși învățătorul tremurând. Oamenii s-au oferit să puie mâna de la mână și să despăgubească pe arendaș. Voi da și eu, vom da cu toții, numai să....

— Vrei să mergem până la primărie? întrebă Grigore pe Titu.

Porniră. În fața primăriei și în ogradă stăteau pâlcuri de bărbați și mai ales femei.

Grigore fu întâmpinat în cancelarie de un „sărut mâna” speriat al primarului, care se afla tocmai într-o consfătuire cu plutonierul și secretarul în privința programului anchetei pentru după-amiazi. Socotind că conașul Grigoriță a venit să inspecteze mersul cercetărilor din ordinul boierului Miron, primarul Pravilă se tângui umilit că de aseară se chinuiește, împreună cu șeful postului, dar în zadar,

nimeni nu vrea să mărturisească. Plutonierul, încremenit în „drepti“, declară că el are să-i dibuiască totuși, numai că-i mai trebuie timp, deoarece țăranii sunt mulți și dânsul e singur cu instruirea lor.

Atunci Grigore îi sfătuiește să suspende deocamdată interogatoriile, să nu se facă zarvă de prisos în sat, și să pornească pe altă pistă cercetările. Să stabilească întâi precis cât s-a furat și mai ales cum, ca astfel să poată deduce cam cine ar putea fi hoții. Primarul raportează că el n-a găsit nici o urmă de spargere și că arendașul nu mai are pretenții.

— Dacă nu sunt deloc urme, s-ar putea să nu fi umblat hoții? întrebă Grigore simplu.

— Apoi că de n-ar spune domnul Cosma, eu nici n-aș fi cunoscut c-au umblat! zise primarul cu o sinceritate care îi îmbujoră fața.

— Nici un hoț nu mărturisește de bunăvoie când n-a fost prins asupra faptului, spuse Boianțu dârz.

După plecarea lui Grigore, primarul mai rămase la sfat nițel cu Boianțu. Pe Grigore îl respectau, dar de Miron Iuga le era frică. Va fi deci cuminte să meargă Pravilă după-prânz să raporteze bătrânului cum au lucrat și ce le-a poruncit conașul Grigoriță, să fie dâșii la adăpost de orice vină. Miron Iuga avu o tresărire când auzi de intervenția fiului său. Aprobă, însă, ce-a poruncit Grigore, observând doar că asta nu înseamnă încetarea cercetărilor și repetând că hoții trebuie descoperiți...

Seara, după cină, bătrânul Iuga zise:

— Aș vrea să-ți vorbesc ceva, Grigoriță, într-o chestie care...

Titu Herdelea, înțelegând că e de prisos, se sculă imediat, murmurând:

— Pe mine, vă rog, să mă scuzați... Sunt și prea ostenit de cât am umblat azi...

— Atunci noapte bună! făcu Miron cu o umbră de recunoștință în glas.

Cum ieși Herdelea, Grigore începu să protesteze că iar a jignit pe prietenul lui, fără să ție seamă că... Cu un gest, bătrânul îi curmă vorbele:

— Lasă asta, că n-are nici o importanță!... Mai grav este că tu începi să-mi sapi autoritatea în fața lumii și că oprești pe oameni să execute poruncile mele. Asta da, e foarte grav! Și asta nu se poate, dragul meu!... Cât timp sunt încă în picioare, rămân eu stăpân aici, Grigoriță! E dorința mea, hotărât, știi bine... Când voi dispărea eu, vei face tu cum vei crede. Până atunci însă te rog, puiule! Te rog!

Era atâta fermitate în tonul lui, că Grigore se simți întocmai ca odinioară când, copil nepriceput, îi primea dojenile fără crâcnire, și cu o supunere fricoasă. Răspunse ca și atunci:

— Da, tată.

De abia după o pauză îndrăzni să adauge, tot ca un copil:

— Am crezut că sunt în vederile dumitale când am încercat să împiedic asuprirea celor nevinovați.

— Nu! zise bătrânul scurt, parc-ar fi apăsător un sigiliu pe un ordin irevocabil.

Capitolul III

FLĂMÂNZII

1

Peste câteva zile primarul Pravilă caută într-ascuns pe Grigore Iuga și-i mărturisi că nu se pot găsi hoții, pentru că nici n-a fost furt. A mai cercetat cu de-amănuntul hambarul cu pricina în tovărășia plutonierului, au mai muștruluit pe câțiva oameni care li s-au părut mai deocheați, dar degeaba. În sfârșit, s-a dus la Cosma Buruiană și dânsul i-a spus că într-adevăr s-a pripit cu jalba, căci și lui i se pare că n-a fost nimic, că tocmai se gândește să se spovedească boierului și nu îndrăznește de teamă că n-are să-l ierte.

— Ș-acu venii la dumneavoastră să vă dau de știre — urmă primarul — că sunteți mai îngăduitor și o să puneți o vorbă bună la boierul Miron, să afle și dumnealui pentru care pricină nu i-am împlinit poruncile cum am fi poftit și cum suntem datori.

În aceeași zi Grigore comunică vestea aceasta și tatălui său care o ascultă foarte calm, fără să arate vreo mirare sau supărare. În sine însă era indignat împotriva lui Buruiană. Mai ales se simțea atins pentru că trebuia să recunoască, chiar ocolit, în fața fiului său că a greșit.

— Bine-ai făcut că mi-ai spus! zise la urmă simplu, liniștit. Și peste un răstimp, ca și când ar fi vorbit singur: Vezi dumneata ce om și arendașul ăsta! Ei lasă că am să...

Tăcu brusc. Nu voia să se deschidă. Schimbă vorba. De altfel zvonul despre vânzarea moșiei Nadinei îi rămăsese în inimă ca un cui. Fără să se fi interesat direct, ceea ce i s-ar fi părut nedemn

de dânsul, din diferite părți și sub diverse forme, i s-a confirmat mereu. Însuși Grigore a recunoscut acum două sau trei zile că într-adevăr a auzit parcă odată pe Nadina pomenind de așa ceva, dar nu i-a dat importanță, pentru că nevastă-sa, când spune lucruri d-astea, vrea doar să-și arate mai mult disprețul pentru tot ce privește moșia. Bătrânul Iuga profită acum să întrebe cu ton de glumă:

— La fel o fi și cu înstrăinarea proprietății Babaroaga?

Mir de întrebarea neașteptată, Grigore totuși răspunse cu un gest de indiferență:

— Nu știu. Se poate. Din partea mea n-are decât s-o vândă, dacă-i place. E zestrea ei, și-o administrează cum crede...

— Dar fără consimțământul tău știi bine că nu poate înstrăina nimic! făcu Miron, privindu-l drept în ochi.

— Consimțământul meu îl are anticipat! De vreme ce Nadina a preferat să lase arendat pământul în loc să...

— Vasăzică are consimțământul tău? repetă bătrânul fără să-l slăbească din ochi.

— Negreșit! Fără discuție și oricând va dori ea! zise Grigore ferm și susținându-i privirea.

— Oricui ar vinde? stăruie tatăl. Chiar țăranilor?

— O, mai ales țăranilor! făcu tânărul cu un râs scurt, sec. Decât să am de vecin pe Platamonu sau alt asemenea boier, mai bine niște țărani flămânzi de pământ, care așa cel puțin își vor mai astâmpăra foamea și ne vor lăsa pe noi în pace!

Parcă de mult ar fi așteptat acest răspuns, bătrânul zise deodată, fără mânie, cu glasul de imputare care știa că impresionează pe Grigore:

— Observ, dragul meu, cu mare-mare durere că demagogia ți-a strâmbat judecata cu desăvârșire și încep să mă gândesc cu spaimă ce se va alege de biata asta de gospodărie când voi închide eu ochii. Nu știu de ce, dar mereu mă ispitește amintirea lui Teofil,

fie iertat, și mi-e să nu mergi și tu pe urmele lui, de să se irosească toate pe aici și să rămâie numai praful și cenușa...

— Din partea asta poți fi liniștit, tată! glăsui Grigore simțindu-se în dreptul său. Iubesc și eu pământul cât și dumneata, te asigur, dar iubirea nu mă poate orbi să nu văd că și țăranii au dreptul să trăiască!

Acuma Miron Iuga se supără:

— Adică eu nu-mi iubesc țăranii și nu-i las să trăiască? Eu, care am împărțit cu ei tot ce-am avut și le-am purtat de grijă, eu nu-i iubesc, și-i iubiți voi care, le împuiati capetele cu făgăduieli și vorbe goale! Aida de, Grigoriță, să fim serioși!

Continuă mai potolit după o mică pauză:

— Agricultura cere experiență și experiența e categorică în privința asta: o moșie flancată de țărani e condamnată la moarte. Precis și fără apel!... Când vor ajunge cele două mii cinci sute de pogoane de la Babaroaga în mâinile țăranilor, aș vrea să te văd ce învoieli ai să mai poți face cu dânșii. Au să-ți rădă în nas și să-ți dea cu tifla, băiete! Azi sunt (vru să spuie că sunt hoți, dar își aminti de Buruiană și schimbă)... sunt cum îi știm; atunci o să-și bată joc de tine și mai târziu o să te bată de-a binelea. Mulțimii îi trebuie stăpân și frâu, altfel vine anarhia!

Grigore asculta și nu încerca să-l contrazică. Îi auzise de atâtea ori păreri și știa că nimeni nu i le poate schimba. De altfel, Miron merse până la capăt:

— Consimțământul tău, în cazul de față, trebuie să fie o armă de apărare pentru noi. Consimți întrucât înstrăinarea nu va însemna primejduirea proprietății tale. Asta e ceva normal... În realitate primejdia n-ar fi înlăturată decât dacă ai face o efortare să cumperi tu însuși Babaroaga.

Tânărul Iuga surâse, atât i se părea de ciudată ideea. Răspunse ironic:

— Nadina ar fi în stare să se răzgândească dacă ar afla că și eu sunt amator. Ea vrea să mă smulgă de la țară, nu să mă

întărească aici... Dar de ce n-ai cumpăra-o mai bine dumneata, tată, dacă ții așa de mult?

Miron Iuga rămase o clipă mirat, parcă ar fi auzit o noutate mare. Apoi zise gânditor:

— Așa-i, Grigoriță, ai dreptate! La urma urmelor...

2

Fiindcă se arătase a vreme frumoasă, cârciumarul Cristea Busuioc avuse grijă să tocmească lăutari ca să poată tineretul să învântească hora toată după-amiaza, iar seara să se veselească și bătrânii la un pahar de băutură. Era ultima duminică din octombrie. În alți ani, la data asta, era frig și zloată; acuma pe cerul senin ca vara soarele galben lucea călduț, răspândind o lumină melancolică peste tristețea pământului.

Hora începea pe bătătura dinaintea cârciumii, dar se întindea curând până în uliță, unde se înșirau fetele și femeile care priveau jocul. Așa, când se întâmpla să treacă vreo căruță — foarte rar, câte una, două — toată lumea, jucători și privitori, trebuia să se îngrămădească înapoi spre bătătură, țipetele femeilor speriate acoperind atunci țârâitul înflorit al lăutarilor.

Acuma hora era chiar în șosea și se legăna lin sub privirile fermecate ale femeilor și fetelor. Lăutarii, numai doi (îi plătea cârciumarul, care făcea economie, zicând că ori doi, ori trei, același lucru, dar să cânte bine și mereu), se frământau mai abitir ca jucătorii, mutându-se de ici-colo, îndemnându-se unul pe altul. Cizmele flăcăilor tropoteau greu pe ulița zbicită, pe când fetele săltau gingaș ca niște căprioare și abia de atingeau pământul.

Pe băncile de lângă pereții cârciumii odihneau câțiva bătrâni, iar împrejurul lor, pe locul rămas slobod, stăteau la sfat bărbații, ca în alte duminici. În Amara, la cârciumă, obișnuiau să se strângă oamenii, în sărbători, de prin toate satele ce au ținut odinioară

de domeniile Iuga. A rămas așa din bătrâni, când aci veneau toți cu toate durerile, și cei din Lespezi, și cei din Vaideei și Bârlogu, întocmai ca și cei de la Gliganu sau de la Babaroaga, fără a mai pomeni pe cei din Ruginoasa, care erau în Amara ca acasă.

Serafim Mogoș, cu tâmplele cărunte și cu ochii cumiți, povestea ce-a pățimit de la jandarmi. Vorbind, însă, nu se uita la oameni, ci undeva departe, parcă s-ar fi jeluît unui judecător drept. Un copil îl ținea de mână și se învârtea în jurul lui când încoace, când încolo, vesel ca un fluture alb lângă un pom bătrân. Toți cunoșteau întâmplările, că doar s-a dus vestea anchetei în toate satele, mai erau de față vreo trei dintre cei bătuți, printre ascultători, și totuși luau seama de jelanía lui Serafim, parc-ar fi auzit întâia oară o poveste nemaipomenită sau parcă s-ar fi complăcut în evocarea unor suferințe care le răscoleau sufletele. Ignat Cercel, mai tânăr ca Mogoș de ani, dar la înfățișare mai bătrân, cu priviri de câine de prapas, se uita numai la gura lui, clătina din cap, ofta și întrerupea mereu cu aceleași vorbe:

— Păi, ce să facem, oameni buni, ce să facem?

Întreruperile aveau, fără voia lui, niște intonații atât de ciudate, durere și umilință resemnată, că oamenii îl săgetau cu priviri disprețuitoare, iar Toader Strâmbu, vădov cu trei copii și fără un petec de pământ, izbucni în cele din urmă furios:

— Ce să facem, ce să facem? (Se spăimântă însă singur de revolta lui și urmă repede, morfolindu-și vorbele:) Dumnezeu știe ce să facem...

De altfel, și Ignat Cercel a fost bătut, acum vreo patru ani, de plutonierul care fusese înaintea lui Boiangiu, tot pentru că s-ar fi furat niște lucruri de la curte, dar bătut așa de rău, că a zăcut două săptămâni și a rămas cam beteag pentru toată viața.

Ca să șteargă mai bine urmele mâniei lui Toader, Leonte Orbișor, mic, cu glas ascuțit, cu fața vioaie, găsi cu cale să observe împăciuitor:

— Am pățimit și eu cu Serafim și cu ceilalți laolaltă, dar mă întorc și zic: stăpânirea ce să facă dacă e furt? Și de ce să fure munca altuia hoții?

— Așa e, vezi bine!... Să nu fure! ziseră câțiva, dând din cap.

Se făcu o mișcare nehotărâtă, ca și când s-ar fi ridicat brusc o piatră de pe inimi. Și tocmai atunci Trifon Guju mormăi întunecat, mai mult pentru sine, dar auzit de toată lumea, căci glasul era ursuz și pătrunzător ca și fața-i veșnic încruntată:

— D-apoi că tot munca noastră e!

Toți întoarseră deodată ochii spre el, ca și când le-ar fi dezvăluit o mare taină sau măcar o credință intimă a tuturor. Nimeni însă nu zise nimica și chiar Trifon, care obișnuia să repete când credea că a spus o vorbă mare, acumă tăcu și lăsă capul pe piept.

După un răstimp de tăcere, frământată de cântecul lăutarilor și de chiotele jucătorilor, începură să vorbească cu toții deodată, fiecare despre altceva și cu alte cuvinte. Nu se mai uitau deloc unii la alții, ci numai la hora din uliță, ca și când le-ar fi fost frică de ei înșiși. Glasurile lor se împleteau și se prelungeau într-un oftat fără sfârșit.

Hora zburda în cerc larg, se întindea ca un șarpe, atingea cu șfichiuri alintătoare, când pe femeile de pe margini, când pe bărbații din bătătura cârciumii. Bucuria jucătorilor izbucnea în frânturi de strigături, în floricele de pași ritmați. Privitorii se îmbulzeau cuprinși de aceeași veselie, parcă ar fi căutat să se topească cu toții într-o singură ființă fără griji și fără necazuri.

Cel mai vesel părea totuși Pantelimon Văduva și toată lumea se bucura de veselia lui, pentru că el peste câteva zile trebuia să plece la oaste și cine știe când va mai avea prilejul să se veselească. El însuși gândea la fel, deși se lăuda că vrea să se întoarcă cel puțin câprar, ca și Petrică a lui Petre, care are să vie acasă tocmai când el se duce. În sinea lui însă avea groază de necunoscutul vieții de soldat. A stat de vorbă cu mulți și i-a descusut; toți se

mândreau cu milităria lor și spuneau că tare-i frumoasă, dar și tare grea.

Inima lui era și mai grea din pricina Domniciei, fetișcana cea mică de șaptesprezece ani încheiați, plinuță și roșcovană, care se prinsese lângă el în horă și se agăța acuma de brațul lui ca un lăstăruș de iederă. Când se gândea Pantelimon că va trebui să se despartă de ea, nici să n-o mai vadă cine știe câtă vreme, îl ustura sufletul de amărăciune. El a vrut să se cunune cu Domnica înainte de a pleca la armată, cum au mai făcut și alții. S-au împotrivit însă și părinții lui, și ai ei. Ai lui sperau că are să uite pe fata lui Nacu până va isprăvi cu oastea și își va găsi pe urmă o pereche mai potrivită cu starea lui. Părinții ei, mai ales maică-sa, erau înfricoșați să nu i se întâmple ceva lui Pantelimon la militărie, cum s-a întâmplat cu bietul Florea Butuc care s-a însurat, fiind numai de optsprezece ani, cu Anghelina lui Nistor Mucenicu, i-a făcut trei copii și apoi s-a prăpădit prin cele regimente, iar Anghelina a rămas de ți-e mai mare mila. Și încă Anghelinei, din pricina copiilor, au trebuit să-i dea părinții lui partea ce s-ar fi cuvenit băiatului, încât femeia tot are o căsuță în care șade să n-o bată vânturile, pe când Domnica poate că n-ar apuca să facă nici copil și, într-un caz de primejdie, ar rămânea nici fată și nici nevastă, să ție de urât celor dornici de alte muieri.

Pantelimon, căruia inima îi juca mai sprinten decât mintea, nu umbla cu astfel de socoteli. El se gândea numai că va pleca și nu va mai vedea ochii ei căprui și șăgalnici în care i se părea că s-au adunat toate tainele lumii și nici gurița ei fierbinte, care-i făgăduia toate bucuriile. De aceea era acuma atât de vesel și de amărât, și chiuia și se sfărâma jucând cât știa dânsul mai frumos, să-l vadă și să-l audă Domnica, și să-și aducă aminte că nu e flăcău în sat mai bine ca dânsul, și să nu-l uite ori să îndrăgească pe altul. Domnica înțelegea că Pantelimon face toate de dragul ei, se simțea mândră, îi strângea mâna uneori și se mai lipea de el, și se uita

împrejur, la oameni, parc-ar fi vrut să spuie tuturor că are să-l aștepte pe Pantelimon, orice s-ar întâmpla.

Fruntea flăcăilor totuși era Nicolae Dragoș, fratele învățătorului, o cruce de voinic, cu mustăcioara pana corbului, înalt și spătos, deștept și harnic cât patru. Nu-i lipsea decât o nevestă de seama lui, ca să fie om întreg și fruntaș în sat. De altfel, fata de la stânga lui, Gherghina lui Chirilă Păun, arăta că și în privința asta e înțelept. Gherghina era singură la părinți și frumușică picătură. Chirilă avea casă și câteva petice de pământ și gospodărie așezată aici, în Amara, dar de un an se mutase în Gliganu, unde îl chemase ca logofăt arendașul grec, cu contract și cu leafă bună, lăsându-și averea în grija tatălui său care, deși bătuse de mult șaptezeci, era încă zdravăn și muncea la sapă mai spornic ca un flăcău.

— *Foaie verde mătrăgună,
Veselia nu-i a bună!*

Un băiețandru începuse să chiuie așa, cu ochii închiși, ca un cocoș tânăr și fără pricepere. Pe țiganul cu vioara nu-l răbda inima să nu riposteze pe dată:

— *Foaie verde păpădie,
Viața-i numai veselie
Pentru cine nu-i Ilie!*

Toată hora împreună cu privitorii izbucniră într-un râs gălăgios. Râse și băiețandru pe care-l chema Ilie Cârlan. Încurajat de mulțumirea poporului, țiganul strigă către flăcău:

— Să nu mai zici nimic, că te iau și cu cârlanul!

Altă năvală de râsete de răsună văzduhul. Dar hora, un lanț de trupuri înfierbântate, continua, șerpuia mai avântată, parcă nu s-ar fi oprit nici un moment de când a început și nici n-ar mai vrea să se oprească niciodată.

În cârciumă, așezați la o masă lungă, în fund, vreo doisprezece bărbați frunțași se sfătuiau de mulțor și n-ajungeau să se înțeleagă, cu toate că își mai ajutau îndrăzneala și înțelepciunea cu păhărelele de țuică, servite de însuși cârciumarul Busuioc cu încrederea cuvenită unor oameni de seamă și siguri de plată. Busuioc de altminteri lua parte și el la tocmeală, cât îi îngăduia negustoria, fiindcă era doar vorba de pământ, iar dânsul, ca orice om de omenie, tot numai pământ visa, că și de cârciumărit s-a apucat de nevoie și cu nădejdea să agonisească ceva, să-și mai cumpere câteva pogoane bune și să se facă om adevărat. Luca Talabă, un bărbat cât muntele, fost primar odinioară, îi adunase pe oameni la sfat.

Țăranii însă erau neîncrezători și fricoși. Se gândeau fiecare că poate să se supere boierii, că umblă să cumpere moșia cucoanei și nici pământ de muncă n-o să le mai dea, să rămâie muritori de foame. Lupu Chirițoiu, cel mai bătrân dintre toți, cu pletele crescute până pe umeri și cărunte ca un fuior de cânepă melițată, cu ochii albaștri apoși, întrebă cu glas plin de îngrijorare:

— Toate bune și frumoase, măi oameni, dar ia să facem socoteala că boierul zice: nu pot să vă vând vouă moșia, că voi n-aveți bani destui și nouă ne trebuie toți banii pe masă?

Luca Talabă, sfătos și cu o energie strălucitoare pe fața-i încă tânără, îl opri:

— Stai, moș Lupule, ține-ți firea! Păi dacă o întoarcem așa, nu mai cumpărăm noi pământ până-i lume! Că atâția bani n-om strânge niciodată să-i avem la chimir, ca să-i vărsăm pe masă când or porunci boierii. Apoi dumneata, că ești bătrân, pomenit-ai vreodată una ca asta?... Cine vrea să vândă te mai îngăduie, te mai înlesnește, nu te strânge de gât cum crezi dumneata, moșule!

Cârciumarul tocmai sosise la masa lor cu o litră pentru Matei Dulmanu, om tăcut și mohorât, din Lespezi. Sări îndată în ajutorul lui Luca:

— Când o fi la adicătealea, s-or mai găsi bani și în bancă, iar boierii de la bancă te ajută dacă-i rogi frumos și când e vorba să cumperi moșii, că banii sunt siguri și-i scoate oricând din moșie...

— Așa-i, cum spune dumnealui! Întrerupse Luca, mai hotărât. Și în bancă găsim, dar pe urmă muncim, oameni buni, că muncim pentru al nostru. Deocamdată să punem mână de la mână ce avem și ce-om mai putea aduna, noi, câți suntem, și alții care-or vrea, să facem arvuna c-apoi nu ne-om lăsa noi de rușine să nu plătim!

Marin Stan, slab, uscat, cu figura ascuțită de pasăre, trăsnet puțin de țuicile pe care le sorbise, strigă deodată mânios, din colțul mesei unde se afla:

— Să punem noi mâna pe pământ, că pe urmă, nici Dumnezeu nu ni-l mai ia!

Alții adăugară repede:

— Nu, nu!... Pământul înapoi nu-l mai dăm!

Cristea Busuioc, cârciumarul, interveni iarăși, uitându-se cu dispreț la Marin:

— Ehe, credeți că boieru-i prost să vă dea pământul până nu se asigură de bani, ca să-l înșelați voi și pe urmă să ziceți: n-avem bani, dar moșia n-o dăm înapoi că-i a noastră, măcar că n-am plătit-o... Ei, Marine, băiete, multă țuică ai să mai înghiți până să păcălești tu pe boierul Miron!

— D-apoi că omul cu socoteală nici nu se poate gândi să ia pământul de pomană, zise și Luca Talabă dojenitor. Numai dumnealui crede așa, că vorbește din țuică.

Toți aprobară din cap, în vreme ce Marin Stan, zăpăcit, se uita la ei, pe rând, parcă nu s-ar fi putut dumeri de ce s-au supărat oamenii când el a spus numai ceea ce credea că gândesc cu toții.

Lupu Chirițoiu, care-și rumega aceleași gânduri, se adresă acuma lui Luca cu imputare:

— Măi omule, că te știam bărbat în toată firea și cu scaun la cap, apoi nu vezi tu că noi vorbim și ne tocmim, și ne certăm, și nici măcar nu suntem lămurii dacă moșia e de vânzare?

Luca Talabă zise aproape supărat:

— Așa ar fi, moșule. Dar vezi, eu știu că-i de vânzare de la Chirilă Păun, care-i mâna dreaptă a grecului de la Gliganu. Ai înțeles, moșule? Ei, și grecul i-a spus lui Chirilă, uite așa cum îți spun eu dumitale: la anul schimbăm învoielile, că până atunci, cu ajutorul lui Dumnezeu, am să cumpăr eu moșia cuconiței pe seama mea! Uite așa i-a spus grecul lui Chirilă... Dar tălică, moș Lupule, trebuie să ții minte, că ești mai mare ca noi și erai bărbat pe vremea aceea: n-a umblat vorba tot așa și când a vândut fratele boierului Miron?

— Multe zvonuri s-au purtat ș-atunci, încuviință moșneagul. Cine să le mai ție minte pe toate! Dar să știți, oameni buni, că boierii nu poftesc să vândă la oameni moșiile, că dacă or avea și oamenii pământul lor, cine să mai muncească boierescul?

Cuvintele bătrânului împânziră o tăcere greoaie. Se auzeau de afară tropotele jucătorilor, scârțâitul viorilor și glasul lui Pante-limon Văduva chiuind năvalnic. După un răstimp apoi răsună, de la tejghea, strigătul cârciumarului către un ajutor duminical, băiat mare și prostănac:

— Băă, n-auzi?... O jumătate pentru Serafim Mogoș, înțelegeți?... Na, du-i-o, fire-ai al dracului de nătăfleață!

Glasul acesta zgârietor risipi încurcătura oamenilor și Luca, parcă și-ar fi recăpătat brusc graiul, vorbi mai tare:

— Așa ați făcut mereu și d-aia nu ne mai putem scutura de sărăcie... Tot de frică să nu greșiți și să nu se supere boierii, ați lăsat pe alții să ne ia pământurile de sub nas. Nu-ți fie frică, moșule, că oameni de muncă or găsi boierii totdeauna, numai moșii să aibă, că oamenii se tot înmulțesc, dar pământul nu se întinde ca pelteaua.

— Ce mai atâta vorbărie, măi oameni! strigă deodată Vasile Zidaru, care tăcuse toată vremea, fiindcă ar fi avut prea multe de spus și nu l-ar fi lăsat ceilalți, răcorindu-se acuma cu un glas mai

vărtos ca al tuturor. Aidem să și plecăm la boierul cel bătrân, să-l rugăm frumos și să punem mâna pe moșie!

Matei Dulmanu tocmai își isprăvisese băutura și-și ștergea mustățile cafenii cu dosul palmei. Adăugă convins:

— Că doar dumnealui e părintele nostru și n-are să ne lase...

Luca Talabă voia să facă el propunerea asta; de aceea și chemase pe oameni la sfat. Auzind acuma gândul lui din gura altuia, avu o poticnire ca o gloabă care se opintește din toate puterile să urnească din loc căruța și e cât p-aci să vie peste cap, deoarece căruța e goală. Se scărpină în ceafă, zicând:

— Ia stați nițel, măi fraților, că nici la boier nu te poți duce ca la moară, ci trebuie să știi bine ce vrei, că dumnealui are să te întrebe și să te sucească, ș-apoi dacă-i sta ca prostul, are să te ocărăască și să se supere, ș-atunci degeaba ne-am mai răcit gura, că ne-om întoarce mai rău de cum ne-am dus!

Izbuti să stârnească o nouă nedumerire, pe care pe urmă nici el n-o mai putu risipi. În sufletele oamenilor se strecurase frica și lașitatea, care înăbușeau dragostea de pământ. Consfătuirea se înmuia și se lăbărta. Zadarnic încerca Luca s-o dregă cu „stați, măi fraților, să ne înțelegem“. Vorbele oamenilor se împrăștiu și nu se loveau. Numai Marin Stan își păstrase curajul deplin și striga din când în când, răgușit, parc-ar fi vorbit singur:

— Pământu-i al nostru, că noi îl muncim, tot pământul!

Cârciumarul, văzând că s-au încurcat lucrurile, își făcu treabă la tejghea, dăscălindu-și ajutorul cu mai multă vehemență. La o masă, lângă ușă, un jandarm tânăr, cu înfățișarea sfioasă, stătea la un pahar cu Anton Nacu, vorbind rar și uitându-se cu jind afară la hora tineretului. Om prudent, Busuioc trăgea mereu cu coada ochiului într-acolo. Îi era teamă că jandarmul, sub pretext că privește hora, asculta ce vorbesc țărani și are să se afle la curte, să-și găsească și el beleaua cu boierii. Când Marin începu să se plângă răcnind că nu-i ajunge pământul, cârciumarul se repezi la

jandarm și-l întrebă foarte zâmbitor dacă nu poștește să intre în horă. Jandarmul se roși; inima îl îndemna, dar frica de plutonier îi oprea avântul. Răspunse oftând că nu-i place jocul și primi în schimb să-i mai aducă o măsură. Asigurându-se astfel din partea jandarmului, Busuioc trecu iar la masa oamenilor:

— Văd că bateți apa-n piuă și n-ajungeți la nici o ispravă, iar Marin coala se vaită și nu-i dă prin mintea lui cea de pasăre că omul harnic nu se bocește ca muiera, ci se apucă de muncă și...

Marin Stan îl întrerupse mânios:

— Apoi tălică-ți vine ușor să dojenești pe alții, că pământ ai, negustoria-ți merge, cu boierii ești bine — ce-ți pasă!

— Ce-mi pasă, vezi bine! se supără cârciumarul. Că tare-i plăcut să te slujesc eu pe tine până-ți întunecă țuca mințile, în loc să mă slujească alții pe mine! Dar tu ești bețiv și ticălos, Marine, și mă mir cum te rabdă dumnealor să-i faci de rușine cu prostiile tale!

— Da ce, beau din averea dumatăle?

— Ai bea tu dacă ți-aș da, numai că...

— Ia lăsați, lăsați sfada, măi fraților, că nu ne lipsește! strigă Luca Talabă, deodată, sculându-se. Și haidem să mergem la curte! Ce-o fi să fie!

Toți se ridicară, parcă energia lui ar fi șters toate șovăirile lor. Cârciumarul constată dintr-o privire rotundă că n-a rămas nimeni neplătit și zise liniștit:

— Duceți-vă cu Dumnezeu! Și luați seama la Marinică să nu vă facă vreo rușine, că dânsul a cam pus-o de mămăligă!

Marin Stan râse. Îi trecuse supărarea.

— Uite pe nea Petrică!

Un copil strigase și o femeie auzise. Întoarse capul și-l văzu, și repetă:

— Uite pe Petrică!

Venea de sus, pe ulița zbicită, cu pălăria pe ceafă, cu lădița în spinare. Fața lui negricioasă părea mai smeadă. În ochi însă îi strălucea o bucurie mare.

Capetele se întorceau pe rând spre Petre Petre, care se apropia zâmbind. Pantelimon Văduva se desprinsese din horă și alergă înaintea lui, urmat de alți flăcăi. Jocul se sparse și toată lumea se îngrămădi în jurul celui ce sosea cu întrebări, cu strigăte, cu mirări. Lăutarii mai continuă să cânte un răstimp, ca să-și facă datoria, apoi se amestecă și ei printre oameni.

Petre nu biruia cu răspunsurile. Tot satul îl iubea fiindcă era bun, și liniștit, și săritor la nevoi. Pantelimon îi luase lădița, să i-o ducă el până acasă. Stătea lipit de dânsul, apărându-și locul cu îndârjire și repetând mereu până ce în sfârșit fu auzit:

— Tu vii, Petrică, iar eu, azi-mâine, trebuie să plec!

— Lasă că are să-ți ajute Dumnezeu și ție! îi spuse Petre, privindu-l în ochi cu o căldură mângâietoare.

Apoi, schimbând câte o vorbă când cu unul, când cu altul, Petre ajunsese în bătaura dinaintea cârciumii, între bărbații care începuseră a-l descoase despre noutățile de la oraș. Însuși cârciumarul Busuioc, foarte curios din fire, își părăsi o clipă tejgheaua ca să afle și el câte una-alta. Fiindcă Petre vorbea mai mult despre întâmplări de la armată, Ignat Cercel îl iscodi deodată cu glasul lui tânguitor:

— Dar boierii de la București ce gânduri mai au cu alde noi, sărăcimea?

— Apoi cu boierii te învoiești oriunde, dacă ești supus și ascultător, răspunse Petre.

Răspunsul nu-i plăcu lui Ignat, deși clătină din cap aprobativ.

— Omul cât poate tot rabdă, că altfel ar trebui să-ți iei lumea-n cap! observă Serafim Mogoș, amărât.

Atunci Ignat, apropiindu-se mai tare și cu glas mai scăzut, parcă n-ar fi vrut să-l audă toți, urmă:

— Despre pământuri n-ai aflat nimic, Petrică?... Pe aici se aude că vodă vrea să împartă moșiile la oameni și că boierii nu-l lasă?

— Așa spune și Marin Vâlcu de la Izvoru c-ar fi auzit de pe la

fecioru-său care învață carte la Alexandria și umblă să se facă popă! adăugă Leonte Orbișor, întinzând gâtul, ca și când mărturia lui ar fi fost hotărâtoare.

Toader Strâmbu zise aproape cu mânie:

— De spus se spune mereu, dar văd că tot nimic nu se face! Că și la Pitești, deunăzi, când fusei la judecată, niște oameni se jurau că până-n primăvară toți trebuie să avem pământ, că așa a dat porunci vodă; ba s-au și supărat și m-au ocărât pentru că n-am vrut să-i cred...

Petre, întărâtat puțin de scăpărările lacome din ochii tuturor, murmură:

— Se poate, cum nu... Că multe vorbesc oamenii și la București. Unii într-un fel, alții într-alt fel. Nici boierii nu știu cum ar fi mai bine și cum ar face să împace pe toți oamenii. D-aia se tot sfătuiesc și se sfădesc, iar până nu s-or înțelege dâșii...

— Ehe, greu îți vine să dai când ai de la Dumnezeu prea mult! bolborosi Ignat.

— Numai vodă să dea poruncă, și apoi n-ai grijă că și-or lua ei oamenii ce li se cuvine, fie c-or vrea boierii, fie că n-or vrea! făcu iarăși Toader Strâmbu cu o flacăra aspră în privire.

Cârciumarul Busuioc zise batjocoritor:

— Apoi, dacă vodă te-ar asculta pe tine, așa ar fi negreșit, numai vezi că vodă cu boierii trăiește și n-are să se certe cu boierii de dragul tău, măi Toderică!

Câțiva râseră, în vreme ce Leonte Orbișor spunea:

— Dacă ar ajunge glasul nostru până la vodă...

În clipa aceea, prin mulțimea dimprejurul lui Petrică, își croi drum cu coatele maică-sa, strigând și plângând:

— Petrică, Petrică, dragul mamei și bunul mamei!... Cum mi te-a adus Dumnezeu tocmai când mi-e viața mai amară. Of, bine că ți-a ajutat Dumnezeu și Maica Precista...

Îl îmbrățișă și-l sărută, lăcrimând și bolborosind neconținut. Flăcăul îi cuprinse mijlocul cu un braț, șoptind blând:

— Taci, mamă, taci și nu mai plânge!

Smaranda, vestejită înainte de vreme, își șterse lacrimile cu colțul basmalei, și zâmbi fericită un moment. Plânsul o podidi iarăși îndată ce deschise gura să-l întrebe cum a venit, spăimântată la gândul c-o fi umblat tot pe jos ori o fi flămând. Feciorul o liniști că nu e ostenit deloc, fiindcă în gara Burdea, când a coborât din tren, a avut norocul să întâlnească pe Ștefan Oanță, care l-a adus cu căruța până la Lespezi, așa că a călătorit ca un boier.

— Dar hai să mai mergem și pe-acasă, mamă, că am zăbovit destul cu dumnealor, zise apoi Petre, luându-și rămas bun.

Pantelimon îl însoți cu lădița. Casa lor era din jos de curte, aproape de capul satului, înspre Ruginoasa. Îndată ce se depărtară puțin de horă, Petre întrebă:

— Marioara pe unde-o fi, mamă, că n-am zărit-o printre fete?

Pe când Smaranda îi spunea că pe Marioara a luat-o la curte mătușă-sa Profira, bucătăreasa, și are o simbrie bună și muncă ușoară, Pantelimon își aduse aminte că, de dragul lui Petrică, a uitat pe Domnica. Din urmă se auzea iar cântecul lăutarilor, semn că hora reîncepuse.

Pe lavița de lângă poarta ogrăzii, la sediul postului de jandarmi, plutonierul Boiangiu ședea de vorbă cu perceptorul Constantin Bărzotescu, lung, slab, deșirat și spânatic. Petre scoase pălăria, salutând militărește:

— Trăiți, don' plutonier!

— Veniși, Petre? răspunse Boiangiu prietenos.

Petre se apropie respectuos, îi spuse cum domnul căpitan i-a dat drumul cu câteva zile mai înainte fiindcă s-a purtat bine și n-a avut nici o pedeapsă. Plutonierul îi mai puse câteva întrebări, mai oftă după viața de la București, unde a petrecut și el de vreo două ori înainte de a se însura, și apoi strigă către Pantelimon:

— Uite-așa să te porți și tu, băiete, ca dânsul, nu să-mi umbli cu rebeliuni!

Îl amenință, râzând, cu degetul, apoi strânse mâna lui Petre:

— Într-un ceas bun!

3

— Ia s-auzim, măi băieți, ce vă doare? zise Miron Iuga către țărani care, cu capetele goale, îl întâmpinaseră cu respectuoase „sărut mâna“.

Oamenii se uitară o clipă unii la alții, îndemnându-se. Pe urmă Luca Talabă spuse tare lui Lupu Chirițoiu:

— Începe tălică, moș Lupule, că ești mai mare și mai iscusit la vorbă!

— Scurt, moșule, că-i răcoare și-s îmbrăcat subțire! făcu Miron nerăbdător, întrerupându-l curând pe bătrânul Lupu, care o luase de la Adam.

Atunci Luca, încurajat, interveni simplu:

— Așa-i, boierule! Vorbă multă-i sărăcie... Vrem să cumpărăm noi moșia cuconiței ca s-o muncim fiecare cât ne-o veni partea. Și venirăm la dumneavoastră să ne rugăm să ne ajutați și să vă fie milă de...

— Că doar dumneavoastră sunteți părintele nostru! făcu Matei Dulmanul liniștit, parc-ar fi avut siguranța că prin vorbele acestea l-a și înduplecat.

— Altfel nu-i chip să mai trăim, boierule, că prea ne-a cotropit calicia! spuse și Vasile Zidaru blând și moale, încât abia-și mai recunoștea glasul.

Erau doisprezece și fiecare se crezu obligat să arunce în câmpănă câte o vorbă sau măcar un oftat.

Miron Iuga îi privea mirat, ca și când i-ar fi văzut întâia oară sau ar fi ascultat cuvinte străine, neînțelese. Tocmai într-un târziu, după ce oamenii își epuizaseră rugămințile, întrebă clipind repede:

— Care moșie?... (Își luă seama și adăugă:) Adică da... Știu. Am înțeles.

Pe când spunea c-a înțeles, simțea cum i se umple sufletul de o amărăciune dureroasă. I se părea jignitor pentru mândria lui că înșiși țărani de pe pământurile familiei Iuga cutează să se ofere a cumpăra frânturile moșiei care i-a hrănit generații de-a rândul. Dacă ar fi fost după pofta inimii sale, ar fi pus slugile să-i dea pe mâna jandarmilor, să le înmoaie oasele și să le scoată din capete asemenea obrăznicie. Se stăpâni și zise rece:

— La mine degeaba veniți, că eu n-am moșii de vânzare.

Oamenii se zăpăciră. Numai Marin Stan ridică glasul:

— Apoi conîța nu mișcă fără voia dumneavoastră, boierule!

Luca Talabă iar prinse curaj:

— Noi pe dumneavoastră vă cunoaștem stăpân și de la dumneavoastră așteptăm mila!

Miron Iuga avu un surâs disprețuitor:

— Da, da... De data asta însă e mai bine să vorbiți cu dumneaei, că eu nici nu știu că vrea să-și vândă moșia... Iacă, de la voi aflu!

Țărani, crezând că glumește, zâmbiră. Boierul continuă:

— De altfel, dumneaei trebuie să pice dintr-un moment într-altul. Așa ne-a anunțat încă de aseară, prin telegraf, că sosește azi cu automobilul. Chiar o așteptăm.

Lupu Chirițoiu bolborosi trist:

— Se vede, cuconașule, că n-aveți poftă să ne vindeți nouă și d-aia ne trimiteți la cuconîța, care nici nu ne cunoaște, nici n-o cunoaștem... Le-am spus eu oamenilor înainte de a porni încoace, dar n-au crezut. Acu, iată, să bage la cap!

Iuga se ofuscă, tocmai fiindcă moșneagul îi citise în suflet. Zise răstit:

— Ești cărunt, Lupule, și ai minte de vrabie!... Doar n-ați vrea să vă vând eu o moșie care nu-i a mea?

Luca sări îndată împăciuitor și cu glas supus:

— Acu nu vă mai supărați, conașule, și iertați-ne, că noi suntem proști și nu știm bine rânduielile. Ne-om duce și la cuconița când va aduce-o Dumnezeu și om stăru și ne-om ruga, c-ar fi păcat să ne ia alții pământurile pe care le muncim tot noi din moși-strămoși. Că suntem nevoiași de te miri cum mai răsuflăm dacă n-avem pământ destul...

— Destul nu-i niciodată! zise Miron Iuga mohorât, adăugând după o pauză: Dar până acuma cum v-ați ajuns?

— Am tot răbdat, conașule! strigă Marin Stan. Și tot mai rău ne-am scufundat în sărăcie, dacă n-avem pământ...

— Pământ, pământ! mormăi Iuga. Cei din bătrâni nu râvneau la pământurile boierilor și au trăit mai bine.

— Alte vremuri erau pe-atunci, conașule! zise Vasile Zidaru.

— Am fost robi, boierule! strigă iar Marin Stan. Luați-ne iar în robie, că poate așa o fi mai bine de noi!

— Ba v-ați învățat să umblați numai cu cerșitul! strigă Miron Iuga, enervat puțin de stăruința țaranilor.

— D-apoi noi ne-am tot rugat și ne rugăm, că atâta putere avem, făcu foarte umil Lupu Chirițoiu. Cu rugămințile nădăjduim și noi să dobândim mai multă milă!

Văzând străfulgerările flămânde care răzbăteau prin obișnuita plecăciune a privirilor lor, bătrânul Iuga avu pentru întâia oară impresia că oamenii aceștia, pe care i-a socotit totdeauna credincioși, îi sunt vrăjmași în inimile lor. Îi păru rău că i-a primit și mai ales că le-a îngăduit să se întindă la vorbă. Dar își da seama că nu mai poate drege greșeala cu răul. Murmură morocănos:

— Aide, lăsați gura, c-ați trăncănit destul! Nu mai aveți nici rușine, nici bună cuviință...

Apoi îi măsură pe rând, încet și rece, și pe toate fețele citi limpede aceeași dorință mare. Privirile lor stăruitoare îl frigeau. În tăcerea neliniștită răsună atunci deodată aspru, prelung: „Huo, boală, fire-ai a dracului!“ Un argat adăpa vacile. Erau în ograda

conacului. Cârduri de galițe scormoneau și ciuguleau. O găină începu a cotcodăci săcăitor.

— Așa, măi oameni! zise Miron liniștit, ca și când înjurătura argatului l-ar fi smuls dintr-o toropeală. Să vorbiți cu conîta dacă n-o să vă luați seama, că dumneaei e stăpâna moșiei. De altfel mă bate gândul s-o cumpăr mai bine eu...

— Aoleu! Atunci degeaba ne mai străduim noi! făcu Luca Talabă speriat.

— Ba de ce? continuă boierul. Luptă dreaptă. Vreți voi pământ, dar vreau și eu. Și mai drept ar fi s-o cumpăr eu moșia, că a noastră a fost, trup din trupul pământurilor mele. Tu, Lupule, trebuie să-ți aduci aminte, că ai muncit în tinerețe la noi, când trăia tata?... Așa e cinstit, măi băieți! Boierul să cumpere de la voi, nu voi de la boier!

Câțiva încercară să mai spună ceva, dar Miron Iuga își pierdu răbdarea:

— Acum hai, plecați! Am isprăvit. Că voi nu știți ce-i omenia! Țăranii mormăiră „sărut mâna“ și se cărăbăniră spre poartă. Îndepărtându-se, Lupu Chirițoiu le spuse așa încât să audă și boierul:

— Are dreptate dumnealui, că moșia una a fost de la Izvoru până la Șerbănești. Că-mi aduc bine aminte că odinioară...

În același timp, însă, Matei Dulmanu bufni printre dinți cu ură înăbușită:

— Nu-l mai satură Dumnezeu de moșii, mânca-l-ar viermii să-l mănânce!

Miron Iuga rămase pe loc ca un stâlp. Se uita după dânșii și nu mai auzea nici cârâitul găinilor, nici răgetul unei vaci care-și chema vițelul despărțit. Prin creieri îi alerga mereu același gând: „Pământ și iar pământ, atâta știu netrebnicii!“

Când se întoarse, în porțița dinspre conac, văzu pe Grigore cu Titu Herdelea. Hoinăriseră pe câmp ca să profite de vremea frumoasă.

— Ce faci aici, tată? zise Grigore. Încă n-a sosit Nadina?

— Nadina n-a sosit, dar i-au venit cumpărători la moșie, răspunse bătrânul.

— Ce spui? făcu tânărul mirat. Și anume cine, cine?

Miron Iuga îl privi o clipă și pe urmă spuse întorcând capul:

— Țăranii!

4

— Dă-te jos de acolo, măi băiete, că-mi dărâmi portița, fire-ai al dracului! strigă baba Ioana, bosumflată ca totdeauna, către copilul lui Vasile Zidaru, care se legăna, cățarat pe ulucile portiței, lălăind cât îl țineau plămânii.

Ioana dădea de mâncare purcelului mai în fundul ogrăzii, care era una cu grădina. Îi ținea ceaunul cu lături și-l îndemna: „Mănâncă, băiețelul mamei, hai mănâncă!“ Porcul însă își scoase deodată râțul din zeama de tărâțe și trecu la celălalt ceaun gol, scormonind după rămășițe. Baba se supără: „Nebun ești, ori nu ți-e bine, măi porcule?... Na, aici, crapă, mânca-te-ar câinii!“ În vreme ce porcul își scufunda iarăși râțul până-n ochi în lăturile grase, câinele cel alb, cu mari pete negre, îndrăzni să se apropie de ceaunul gol, să vadă de a mai rămas ceva și pentru el. Baba Ioana îl alungă: „Ia mai du-te dracului și tu și nu-ți baga botul!“ Ascultător, câinele se retrase și dădu din coadă fără a pierde nădejdea, uitându-se cu jind și la porc, și la stăpână, și la celălalt câine, o corcitură de șase luni, care sărea pe la spatele babei și hămăia arar, ca un copil jucăuș.

Când văzu baba Ioana că porcul, în loc să soarbă, mai mult se hâlborește, îi luă ceaunul, mormăind:

— Văd că te-ai săturat și-ți arde de joacă, nebunule, și mă ții aplecată de mă dor vinele de la picioare!“ Drept răspuns, purcelul grohăi mulțumit și începu să caute pe jos dacă n-o fi căzut vreo bucată mai bună. Negăsind nimic, vru să plece după stăpâna-sa,

dar legat cu sfoară de un pociumb, trebui să-și oprească avântul. Căinii însă se țineau după Ioana care, ajungând la ușa casei, așeză ceaunurile lângă prag zicând: „Na, mâncați și voi, lua-v-ar dracii!” Cel mare se repezi la ceaunul gol, își dote seama c-a greșit, se strâmbă la cățelul care nimerise mai bine și, negăsind ascultare de bunăvoie, îl înșfăcă de ceafă și-l tăvăli puțin, ca să-l învețe minte, iar pe urmă se apucă de mâncare, fără să se sinchisească de chelălăiturile tovarășului mai mic și nici de baba care îl probozea: „Nu vă învoiți, ai, fire-ați ai dracului!”

Copilul lui Vasile se hățanea mereu pe porțiță, parcă nici n-ar fi vorbit cu el adineaori baba Ioana.

— N-auri tu, măi drace, că-mi rupi țâțânile? strigă baba mai mânioasă. Mai du-te și pe-acasă, și lasă-mă să răsuflu, că destul mi-ați mâncat sufletul toată vara cu celălalt smintit dimpreună! Ori tu n-ai părinți să te strângă de pe ulițe și din curțile oamenilor?

Totuși copilul nu s-ar fi speriat de mânia ei, dacă nu intervenea alt glas:

— Nicule maică, vin' la mama!... Auzi tu, Nicușor?... De ce stai să te blesteme dânsa?

Vasile Zidaru ședea peste drum și avea o muiere cât un granadir și rea de gură, de nimeni nu-i stătea înainte. Copilul, bălan și durduliu, nu știa decât de frica ei; altfel, toată casa îl răsfăța și-i răbda orice năzdrăvăanii. Zidaru avusese trei fete și nici un băiat. De-abia după ce și-a măritat fetele a venit pe lume Nicu, de-i era rușine femeii că a mai pedepsit-o Dumnezeu să nască tocmai la bătrânețe și să se trudească iar cu copil mic.

Pe când Nicu scobora de pe porțiță și trecea drumul, baba Ioana luă din casă două oale și merse la fântâna ce se afla nițel mai încolo, lângă casa jandarmilor, la marginea uliței. Căinii o însoțiră voioși, grăbindu-se să miroase toate porțile și șanțurile, parc-ar fi uitat ceva. Nicu, deși abia apucase să intre în curte, nu mai avu stare. Își luă biciul și porni săgeată după babă. Își aduse aminte

însă că și ei au câini și se întoarse înapoi. Era o cățea albă, șchioapă de când o împușcase într-o noapte jandarmii, și atât de rea că o țineau ziua legată ca să nu muște pe vreun trecător. Până să deznoade el sfoara, Ioana se înapoia cu oalele pline. Copilul o interpelă, urmând-o în ogradă:

— Ne lași să ne jucăm cu câinii matala și cu cățeaua noastră?... Ai?... Ne lași?

Baba nu răspunse. Băiețelul se obișnuise la ea, fiindcă până deunăzi a ținut aci pe nepotu-său Costică, tot de vreo cinci ani, negru ca un pui de țigan și ștregar de n-avea pereche în sat. Rămas acum singur, Nicu își găsea petrecere când cu câinii, când cu găinile sau cu pisica. Ioana însă îl ocăra și-l alunga, dar numai din gură, căci îi erau dragi copiii și-i plăcea să simtă ființă de om pe lângă căsuța ei, cum avusese parte toată viața.

Numai de un an stătea aici, vecină cu ograda conacului. Avea casa ei mare și frumoasă în ulița cealaltă, dincolo de conacul arendașului Cosma Buruiiană. Acolo și-a petrecut zilele cu bărbatul ei Ioniță Crăciun, pe care l-a strâns Dumnezeu acum vreo zece ani. Nu s-a speriat însă de văduvie, căci ea a purtat de grijă gospodăriei și când trăia Ioniță. El cam avusese darul beției și, ca să poată petrece fără supărare, s-a ținut tot de slujbe pe afară, ba primar, ba pândar, ba cine știe ce, de a avut mereu leafă de cheltuit prin cârciumi. Ioana a crescut copiii și i-a așezat pe toți bine. Feciorul a ajuns grefier la București, două fete le-a măritat după preoți, iar pe cea mai mică, pe Florica, cu Pavel Tunsu, în sat. A crezut că Florica cu Pavel îi vor fi toiagul bătrâneților și i-a luat în casa ei, să trăiască toți împreună. O chema feciorul mereu la București, la dânsul, ca să nu se mai trudească și să fie tihnită după atâta amar de muncă. N-a vrut să se înstrăineze de pe locurile unde s-a născut și a îmbătrânit. Împlinise șaiszeci de ani, dar se simțea încă zdravănă, măcar că i se cocârjise puțin spinarea. Se hrănea bine, nu-i lipsea ciocănașul de țuică la nici o masă, porc

avea, păsări avea, porumb avea, era grăsună și voinică, nu ca alte femei de vârsta ei.

Când a înțeles că nu se poate învoi cu Florica, după ce a răbdat și a înghițit șapte ani, s-a hotărât să o lase în plata Domnului și să-și înjghebeze altă gospodărie. Mai bine orice sărăcie, decât neconținută zarvă, și sfadă, și inimă grea. Noroc că nu apucase să împartă toată averea copiilor și-și păstrase pe seama ei câteva petice de pământ, să le aibă de s-ar întâmpla ce nu dorea și ceea ce totuși s-a întâmplat. S-au despărțit anul trecut prin bună înțelegere. Ginerile a ajutat-o mai mult decât fata. Fiindcă avea locul acesta, lângă conac, la uliță, și-a durat aici o căsuță dintr-un coșar de porumb, adus pe roate, cu doisprezece boi. Ea singură l-a lipit cu lut pe dinafară și pe dinăuntru, l-a vărui. Un om i-a cârpit coperișul și i-a făcut o vatră cu o închipuire de horn, un coteț pentru galițe și altul pentru purcel. Un vecin i-a dăruit două ferestruici care nu-i mai trebuiau. Numai trei ochiuri aveau sticlă: celelalte le-a astupat cu hârtie de la popa... Florica, după ce a văzut cum s-a așezat maică-sa, s-a supărat că o face de rușinea satului. Bătrâna i-a răspuns cu puțină amărăciune:

— De, draga mamei, v-am răbdat destul...

Pe urmă s-a împăcat și Florica și, de cum s-a desprimăvărat, a trimis pe băiețelul cel mai mărișor, pe Costică, să mai stea pe la bunică-sa, să-i ție de urât și să scape de un mâncător. Copilul a necăjit-o pe Ioana toată vara și toamna, până deunăzi, i-a întors pe dos căsuța, strângând după dânsul o liotă întreagă de alți nebunatici. L-a ținut însă, tocmai ca să arate că ei au nevoie de ea, nu ea de ei.

Guralivă n-a fost baba Ioana niciodată, ci mai mult morocănoasă, deși avea o inimă ca untul cel proaspăt. Mai bucuroasă boscorodea singură ori cu dobitoacele, care o înțelegeau și o ascultau mai bine ca oamenii. Se mulțumea să preîntâmpine orice

pornire pe sfadă cu un „fire-ar a dracului“ modulat după cerințele împrejurărilor.

— Uite, maică Ioană, că ăl mare nu lasă-n pace pe cocoș! zise deodată Nicu, care voia să lege și pe câinele babei de sfoara cățelei șchioape, ca să se joace cu ei de-a caii.

— Huo, potaie, ce ai cu cocoșul! făcu Ioana fără însă a se uita, zorită cum era să pregătească mâncarea găinilor ce începeau a se aduna acasă de pe unde hoinăreau toată ziua, fiindcă începea să se însereze.

Mai trecu un răstimp până ce se putu așeza pe pragul casei, cu blidul mare în poală, strigând cum făcea în fiecare seară:

— Păsărelele mamii, păsărele, păsări, păsă...

Găinile și puicile veniră din toate părțile ca niște copii ascultători; se îmbulzeau și se ciocăneau la picioarele ei. Le numără. Lipseau două bătrâne și cocoșul. Deșertă blidul, goni câinii să nu mănânce porția galițelor și porni spre uliță, chemând mai prelung:

— Păsărelele mamii, păsărele, păsări, păsă...

Când deschise porțița, auzi din sus un uruit zgomotos și o trâmbită care tutuia amenințător. Zări în marginea cealaltă a uliței găinile scâldându-se într-o pojghiță de pulbere, cu cocoșul lângă ele. Strigă necăjită:

— Păsărelele mamei...

Automobilul se apropia în goana mare și găinile nici nu se sinchiseau. Desperată brusc că o să dea mașina peste ele, baba se repezi să treacă, să le ferească de primejdie. Nu apucă însă să ajungă decât până în mijlocul uliței. Șoferul răsuci aprig volanul și automobilul țâșni pe lângă ea ca o săgeată, gata să intre în șanț ca să n-o calce. Țipete de femei izbucniră din mașină, iar de peste drum, glasul nevestei lui Vasile Zidaru:

— Nicule, unde ești, că te omoară mașina!

Baba Ioana încremenise pe loc. Cele două găini fugeau cotcodăcind speriate, cocoșul însă, care stătuse să le apere, era prefăcut

într-o grămăjoară de pene însângerate. Bătrâna îl luă de o aripă și îl târî spre casă, bodogănind înăbușit:

— Fire-ar ai dracului!

5

Cu un viraj îndrăzneț, automobilul stopă scurt în fața scării. Grigore, care auzise zgomotul eșapamentului și semnalele sirenei, aștepta pe trepte împreună cu Titu Herdelea. Șoferul închise motorul, sări jos și se repezi de deschise portierele să poată coborî boierii cotoșmăniți în blănuri, pleduri, măști și ochelari ca niște exploratori polari.

Cel dintâi, Gogu Ionescu, izbuti să se descurce din învelitori și să ia contact cu pământul. Stătuse lângă șofer. Era enervat și plictisit din pricina emoțiilor călătoriei. Strânse mâna lui Grigore, declarând ursuz:

— Dragul meu, bine te-am găsit, dar să știi că pe mine nu mă mai prindeți pentru astfel de experiențe! M-am săturat!

— Ce s-a întâmplat, Gogule, de ești așa de supărat? Întrebă tânărul Iuga, nepricepând nimic.

— Dacă nevastă-ta are poftă de emoții tari, să-și aleagă alți clienți, nu pe mine, urmă Gogu Ionescu, smulgându-și ochelarii de pe față.

— Gogule, ești un caraghios! strigă un glas vesel de femeie. Ți-e frică să mergi cu automobilul!... Să-ți fie rușine!

Toți râseră, numai Gogu se înfurie:

— Desigur. Eu n-am temperament pentru aventuri și nici n-am chef să-mi frâng gâtul pe șosele de dragul sportului automobilistic!

Supărarea lui învioră pe ceilalți, care între timp își scoaseră măștile și ochelarii. O clipă mai stătură în fundul mașinii toți trei, așa cum călătoriseră, Nadina la dreapta, Eugenia la stânga și între ele Raul Brumar. În sfârșit, Nadina se ridică în picioare, zicând:

— Toate ca toate, dar cu baba, adineaori, a fost serios! Dacă Rudolf n-avea prezență de spirit, ori intra ea sub roate, ori intram și ne răsturnam noi în șanț... Bravo, Rudolf!

Șoferul zâmbi recunoscător, iar Nadina se aruncă drept în brațele bărbatului ei, continuând cu glas convențional tandru:

— A, Grig, micule, ce dor mi-a fost de tine!

Grigore îi sărută obrazul, jenat de cuvintele ei și mai ales de felul cum le-a rostit. Numai acum recunoscuse pe Brumaru. În același moment privirea lui alunecase dincolo de mașină, pe rondul cu flori roșii, inima înflorită pe care iubirea lui o așternuse în fața cuibului Nadinei. Întinse mâna lui Brumaru, murmurând nehotărât:

— Tu erai?... Nici nu te recunoșteam sub deghizarea asta...

Nadina interveni repede cu explicația:

— L-am cules și pe el, ca să fim compania mai mare... Nu te superi?

— O, se poate? Din...

Vruse să zică „dimpotrivă“, își luă seama, se întrerupse, ocoli mașina pe la spate, și, sărutând mâna Eugeniei, o ajută să coboare. Câțiva servitori se învâртеau să descarce lucrurile și nu știau ce să facă. Nadina observă și zise șoferului:

— Vezi, Rudolf, să nu se piarză ceva de-a conifei Jenny!

Titu Herdelea stătea deoparte foarte rușinat că nimeni nu-l băga în seamă. Grigore îl văzu, își aduse aminte de el și se grăbi să-și repare greșeala:

— Dați-mi voie!... L-am uitat, uita-l-ar necazurile!... Să vă prezint pe prietenul și musafirul meu Titu Herdelea!...

Tânărul se înclină surâzând discret. Nadina îl examinează o secundă și-i întinse mâna. Titu nu se uitase bine la ea; numai atâta văzuse, că e foarte frumoasă. Eugenia îi surâse drăgălaș, zicând:

— Ce surpriză!

— De altfel, voi trebuie să-l cunoașteți, că doar v-ați întâlnit

împreună! spuse Grigore lui Gogu, observând că privește pe Titu ca pe un străin necunoscut. E cumnat cu Jenny și face poezii!

— A, da, firește! făcu Gogu apropiindu-se de tânărul Herdelea. Așa-i!... Ce mai faci?

Tot nu-și amintea de el, dar nu voi să arate că nu l-a recunoscut. Se jena să pară că n-are memorie, fiindcă asta ar fi semn de bătrânețe. Titu văzu încurcătura lui și avu un cuțit în inimă, gândindu-se cum l-a mai invitat astă-vară să vie încoace și să stea la dânsul și toată ziua numai poezii să scrie. Schimbară două vorbe și apoi Gogu se întoarse iar la Grigore:

— Puiule, noi nici nu ne mai urcăm, ne ducem acasă, la Lespezi, că am dat ordin să facă foc și să ne pregătească masa... Of, și când mă gândesc că tot cu mașina trebuie să mergem!

Tânărul Iuga protestă că nu poate să nu se odihnească măcar câteva minute, fără să mai puie cât s-ar mâhni bătrânul.

— Se vede că te-a zdruncinat rău de tot mașina dacă-ți trece prin minte să faci asemenea mojie! observă batjocoritor Nadina, adăugând apoi simplu: Aideți înlăuntru!... Jenny dragă, te rog!... Raul!

În hol ardeau lămpile și era cald, iar dulceața aștepta oaspeții. Curând apărură și bătrânul Iuga, care îmbrățișă foarte afectuos pe Nadina:

— În sfârșit, am mai pus și noi mâna pe tine, ștrengăriță frumoasă și nestatornică!

Ea, măgulită, îl sărută, murmurând dragălaș:

— Cine-i mai dulce și mai adorabil ca tăicuțul nostru?

Gogu profită să se plângă iarăși de peripețiile călătoriei. Au avut trei pane de cauciuc și două la motor. Au omorât nenumărate găște, rațe, găini și un purcel. Erau să calce nu se știe câți oameni și să se ciocnească cu diverse care și căruțe. Și asta se cheamă, pentru Nadina, plăcere. De vină însă e numai Grigore, fiindcă i-a permis să-și cumpere automobil când în toată țara de-abia sunt

două-trei duzini de descreierați cu asemenea dihanii periculoase. Nu e păcat să cheltuiești o avere ca să plătești întâi mașina și pe urmă o leafă de profesor universitar unui pârlit de neamț, care să o conducă, în loc să mergi binișor cu trenul ca toată lumea cu scaun la cap?

— *Mais voyons, Gogule, si c'est serieux tu es plus que ridicule!*¹ zise Nadina. Cred că-mi pot permite și eu o plăcere cum vă permiteți voi atâtea! Măine-poimăine, când și bărbierii vor avea automobilul la ușa frizeriei, n-are să mă mai intereseze. Azi însă un „Benz“ solid și elegant poate să-ți dea frisoane!

— Mersi, eu renunț la frisoane d-astea! strigă Gogu cu mâinile spre tavan, stârnind ilaritate generală.

Peste câteva minute își luă rămas bun. Eugenia invită pe Titu să meargă și pe la ei, deși ei nu sunt așa de bine aranjați la Lespezi.

— Ai să ne faci plăcere, adăugă ea cu un surâs bun. Dar să nu amâi, că noi nu zăbovim pe aici mai mult de câteva zile!

— Am să viu chiar mâine! murmură Titu Herdelea fericit.

— Foarte bine!... Nu-i așa, Gogule? zise Eugenia către bărbatul ei.

— Mai încape vorbă! aprobă dânsul. Ce zici tu e sfânt!

După plecarea lor, Nadina povesti câte ceva din vilegiatura ei prelungită, adresându-se însă mai cu seamă bătrânului Miron. Apoi deodată se întrerupse și spuse lui Grigore:

— Micule drag, nu vrei tu să te ocupi puțin de Raul, să-i dea o cameră, să se instaleze?... Te rog, dragul meu... El e mai străin!

Tânărul Iuga conduse pe Brumarul. Titu Herdelea îi însoți de teamă să nu fie aici de prisos. Observase puțin pe Nadina și i se părea tot frumoasă, dar de o frumusețe care îl uluia și-l cutremura.

Miron Iuga rămase în patru ochi cu Nadina, o privi un răstimp atât de scrutător, că ea se miră și întrebă:

— Vrei să-mi spui ceva, tăicuțule?

¹ Dar, Gogule, dacă e serios, atunci tu ești mai mult decât ridicol! (fr.)

— Da! făcu bătrânul cu seriozitate. Am aflat că vrei să vinzi Babaroaga!

— A, asta e? zise Nadina cu un fel de decepție. Te interesează?

— Trebuie să-ți închipui cât de mult, răspunse Miron. Poate c-aș cumpăra-o eu.

— Bine, să stăm de vorbă! surâse Nadina. Deși nu-mi place să fac afaceri cu rudele, dar tăicuțul drag merită o excepție. Vrei o arună de la mine? Uite!

Îl sărută pe amândoi obraji. Bătrânul îi luă capul în mâini, o privi în ochii lunecoși:

— E foarte serios, Nadino!

— Evident! confirmă ea cu același surâs indiferent.

Miron Iuga nu era tocmai mulțumit cu răspunsurile ei. I se părea că prea a luat în glumă propunerea lui. Poate că pentru ea vânzarea unei moșii n-are importanța unei tranzacții serioase, dar se mai poate să fie și un fel de a se strecura... Se retrase, ca s-o lase să-și odihnească puțin și ea oboseala drumului. Astfel Grigore, când se întoarse, o găsi singură într-un fotoliu, cu ochii închiși, parc-ar fi dormitat.

— De ce l-ai adus aci pe ăsta? îi zise el cu imputare, observând că ea e trează.

— Care ăsta? se miră ea. Apoi râse scurt, ironic: Pe Raul?... O, o!... Iar ești gelos, Grig? Nu te mai vindeci de boala asta urâtă?

Se sculă, întinse brațele în lături, ca și când ar fi așteptat o îmbrățișare. Corpul ei zvelt și nervos avea o vibrație nevăzută, care răspândea împrejur moleșeală și ispită. Se uita la Grigore cu niște ochi blânzi în care palpita o neastâmpărare eternă. Gura ei fină șopti melodios:

— Prostule mic... Nu mă mai iubești?

Bărbatul respira aerul ei, căuta să reziste și își dădea seama că se pierde. Îi trecu prin gând cu o fulgerare dureroasă că își bate joc de el. Pe urmă i se topiră toate gândurile în minte într-o singură

dorință stăpânitoare. Ea se apropiase și-și lipise corpul de el cu brațele mereu răsfirate. Nu mai vedea decât ochii ei, gura ei, sânii ei. O cuprinse brusc de mijloc și o răsturnă pe fotoliu, acoperind-o cu sărutări lacome. Nadina îi murmură la ureche cu același glas:

— Nu aici... Nu vreau aici...

Îi alunecă din brațe. Apoi îl luă de mână. Și el o urmă ca un câine credincios.

6

A doua zi, îndată după dejun, Titu Herdelea se retrase să se pregătească pentru plecarea la Lespezi. Toată noaptea își făcuse planuri, iar dimineața le-a aruncat ca fiind inutile. De la Gogu Ionescu nu mai avea nimic de așteptat. Dacă nici măcar nu l-a recunoscut!

Își amintea el, de când a venit, că satul Lespezi e aproape de tot, cam distanța dintre Pripas și Jidovița, pe care o făcea odinioară în fiecare zi de câte două și trei ori. Pentru orice eventualitate vru să întrebe pe logofăt. În ograda conacului dădu peste un flăcău care i se păru cunoscut și care scosese pălăria, zâmbind.

— Ce faci pe aici, domnule căprar? zise Titu, aducându-și aminte deodată de Petre Petre de la cizmarul Mendelson.

— Iacă sosii și eu acasă ieri și am venit pe la curte, răspunse Petre.

Tânărul Herdelea îi dădu mâna. Flăcăul se oferă bucuros să-l conducă el până la Lespezi, fiindcă tot n-are nici o treabă. Sub pretext că umblă să se intereseze de despăgubirea ce o făgăduise boierul cel bătrân pentru accidentul cu pădurea din iarna trecută, venise să vadă nițel pe Marioara. Din pricina musafirilor și mai ales a Nadinei, însă, la curte era zarvă mare și toate fetele alergau și zoreau ca sfârlezele, încât de-abia a putut schimba două vorbe cu Marioara. Era mulțumit și cu atâta. Dăduse ochii, de altfel, și cu boierul Miron, care l-a lăudat că s-a purtat vrednic la oștire.

Pe drum, din vorbă-n vorbă, Petre se răcori, tânguindu-se că ar vrea să se așeze și dânsul, că biata Marioara destul l-a așteptat doi ani, dar nu știe dacă se va putea înlesni să facă nunta în iarna asta, că o nuntă costă bani mulți și nici fata n-are, nici el. Titu Herdelea, fără să vrea, își aduse aminte de Ion al Glanetașului, care tot așa se plângea de sărăcie. Îl mângâia cu câte o vorbă, cum se pricepea, mai mult ca să zică ceva.

— Dar poate că s-or îndura boierii să ne dea pământ, că așa se aude! zise Petre, uitându-se la el întrebător, ca și când s-ar fi agățat de un fir de nădejde.

— Cum să vă dea boierii? se miră Titu. De pomană? Să împartă cu voi moșiile?

— Apoi da, că dumnealor au prea mult și noi n-avem deloc, făcu flăcăul. De altminteri, am auzit și la București pe mulți boieri că trebuie să se împartă moșiile la oameni, că nu-i drept ca tocmai oamenii să n-aibă pământ, care îl muncesc.

Tânărul Herdelea clătină din cap:

— De, bine ar fi să fie cum zici, dar eu, îți spun verde, nu cred. Nimeni nu împarte de bunăvoie cu alții ce are. Dumneata ai împărți, spune drept?

— Așa-i, nici vorbă, murmură Petre abătut. Dar atunci noi trebuie să pierim, că nu mai putem duce povara.

Merseră câteva clipe tăcuți, apoi flăcăul urmă, parcă l-ar fi chinuit un singur gând:

— Dacă dumnealor nu se îndură de bunăvoie, cine poate să-i silească?... Noi n-avem nici o putere...

Titu observă decepția tovarășului său de drum, îi părea rău că i-a sfârâmat o speranță și nu știa cum s-o dreagă. Din fericire, ajunseră în Lespezi și astfel putu schimba vorba:

— A, dar e aproape de tot... Nici n-apuci să pornești și ai sosit!

Dintr-o ogradă le ieși în cale, grăbit și important, un om în capul gol, cu părul lung și încâlcit, cu o bărbuță cafenie, rară, cu

niște ochi mari, negri, foarte vii, îmbrăcat cu un suman larg, cenușiu, care-i ajungea până la genunchi, desculț și cu o traistă vărgată în băț. Se adresa lui Titu, parcă l-ar fi pândit de mult, cu un glas limpede, cu privirea arzătoare:

— Nu trece nepăsător, boierule, că s-apropie ziua judecății și are să-ți pară rău că n-ai ascultat glasul. Trâmbițele dreptății sună și oamenii nu le aud, că și-au astupat urechile cu noroiul păcatelor. Și vor veni călăreți cu săbii de foc pe armăsari albi, iar oamenii se vor minuna și nu vor pricepe că i-a trimis Dumnezeu să pedepsească lumea cea plină de rele...

Titu asculta năvala de vorbe, uluit mai ales de înfățișarea omului. Petre îl ostoi:

— Lasă, măi nene Antoane, că dumnealui n-are vreme de brașoavele tale!

Omul se încăpățână:

— Nu-s brașoave, măi Petrică! Numai cei nepricepuți nu pot pătrunde rostul cuvântului, că eu nu vorbesc din capul meu, ci vorbesc după poruncile celui care știe toate câte sunt și nu sunt!

— Bine, bine, rămâi sănătos! făcu Petre, pornind înainte cu Herdelea și spunându-i pe urmă că Anton e un sărman care a fost călugăr pe undeva, s-a smintit, a fugit din mănăstire și acum, de ani de zile, propovăduiește năzdrăvănii și trăiește din mila oamenilor.

Conacul din Lespezi era bătrân, modest și prietenos. În curtea largă, înconjurată de acareturi, stătea stingheră o cabrioletă cu un cal negru. Titu Herdelea recunoscă pe fiul arendașului Platonu, pe care-l întâlnise deunăzi cu învățătorul Dragoș. Tânărul îi spuse că e aici cu tatăl său, care a venit la Gogu Ionescu, proprietarul moșiei. El n-a vrut să intre, pentru că îl plictisesc conversațiile de afaceri. Între timp Petre se înțelese cu Ileana să vestească pe boieri că a sosit un domn de la Amara. Și numai-decât fetișcana pofți pe Titu în casă. Eugenia îl primi drăgălaș:

— Ai venit?... Ce bine-mi pare!

Într-adevăr, se bucura. Avea acum douăzeci și cinci de ani și era măritată de patru. Gogu Ionescu o iubea ca și în prima zi și îi îndeplinea toate dorințele, dar avea aproape de două ori vârsta ei. Eugenia nu-și permitea nici măcar să se gândească la alți bărbați, socotind că datorește soțului ei nu numai credință, ci și recunoștință pentru devotamentul lui fără margini. Totuși simțea uneori nostalgii nelămurite, pe care nu i le astâmpăra viața modernă cu artificii și convențiile ei. Nadina glumea și nu înțelegea cum poate o femeie frumoasă ca Eugenia să fie fericită cu Gogu, care a ajuns să-și vopsească și părul ca să pară mai berbant. În realitate, Eugenia, deși își însușise felul de a fi și obiceiurile lumii în care trăia, rămăsese sufletește fata preotului Pinte de la Lechința. De aceea se simți în tovărășia tânărului Herdelea parcă s-ar fi întors câteva clipe acasă. Vorbiră despre Laura, sora lui, și despre George, fratele ei, își aduseră aminte de Sângeorț și numai de oameni și lucruri din Ardeal. Pe urmă își luă seama, zâmbi melancolic:

— Dar Gogu întârzie cu arendașul lui... Ia să-i spunem c-ai venit!

Întredeschise o ușă. De dincolo răspunse glasul lui Gogu:

— Gata, suflete scump...

Apăru în deschizătură, văzu pe Titu:

— A, de ce nu m-ai vestit, pușor iubit?... Eu isprăvisem de mult cu grecul socotelile și ne-am apucat să facem nițică politică!

Scutură călduros mâna musafirului. Părea mai tânăr ca ieri și era bine dispus. Chemă dincoace și pe Platamonu, îl ocări că l-a înșelat, dar îl pofti să mai stea, să ia o cafea bună, cu toate că nu merită decât pușcărie pe viață. Grecul râdea cordial, se scuză că mai are puțină treabă în sat și apoi e dator să se prezinte conitei și stăpânei Nadina. Se oferă chiar să ducă și pe tânărul Herdelea înapoi la Amara, dacă-i face plăcere.

— Atunci mai zăbovește prin sat, zise Gogu, jovial. Că doar n-o să îndrăznești să-mi momești oaspeții cu teleguța dumitale? De altfel, fii sigur că Nadina nu e grăbită să-ți vază mutra, căci știe bine cât o înșeli și pe ea!

Conduse pe Platamonu și apoi se întoarse frecându-și mâinile de mulțumire:

— Ei, acuma să vedem ce mai spune poetul nostru!

Îl descusu când și cum a venit în țară, ce-a făcut aici, ce rost și-a găsit. Auzind deslușirile tânărului, se indignă, se scuză și strigă:

— Dar se poate una ca asta? Un poet ardelean să nu se poată aciuia în România? Revoltător!... Bietul băiat!

Tânărul Herdelea era mișcat de atâta interes, iar Gogu, în cele din urmă, declară patetic:

— Te rog să faci bunătatea și să nu fii amărât! Asta-i una! Iar al doilea să știi că eu, ăsta care mă vezi, voi avea grijă ca poetul familiei noastre să se simtă acasă la el în țara românească! ...Nu-i așa, suflete scump? adăugă scurt către nevastă-sa.

— Firește! ciripi Eugenia. Trebuie să facem ceva pentru el!

Când în sfârșit reveni Platamonu să ia pe Titu, Gogu găsi un nou pretext să-l ocărăscă:

— Fiindcă ne-ai luat musafirul, să știi că am să-ți scumpesc arenda!... Și spune-i conitei Nadina că mâine mergem să dejunăm la ei, ca s-o învăț să-ți scumpească și ea! Uite așa, Efialte!

7

Platamonu mâna calul, vorbea cu Titu Herdelea și cu fiul său, dar gândurile îi rătăceau în altă parte. Nu voia să arate nici chiar iubitului Aristide, lumina ochilor lui, câtă zbuciumare îi pricinuia drumul acesta la Amara. De rezultatele ce le va obține depinde viitorul familiei Platamonu. Îi era drag pământul nu numai pentru câștigul ce-l produce, dacă e muncit bine și cu chibzuială, ci mai

ales pentru stabilitatea ce o oferă posesorului. A fi proprietar de moșie i se părea cea mai mare fericire și a fost visul lui de când s-a apucat de arendașie. Acuma în sfârșit visul se apropia de împlinire. O proprietate mai frumoasă ca Babaroaga nici nu se putea. Numai la preț să se nimerească. Pe Nadina o știe veșnic în nevoie de bani. I-a avansat și el de atâtea ori. Și la proprietatea pământului nu ține deloc, ba o consideră o corvoadă. Ea însăși l-a întrebat astă-primăvară dacă nu-i poate găsi un cumpărător serios și a adăugat că vor sta de vorbă la toamnă, când el a observat modest că amatori ar fi, dacă ea n-ar pune condiții prea grele, fiindcă banii s-au scumpit rău în timpurile din urmă, iar pământul nu mai rentează ca odinioară. Firește, făcuse aluzie că el ar fi amatorul și ea a înțeles.

Era grec născut în țară. Nu știa grecește decât vreo zece cuvinte. Dragostea pentru elenism și-a manifestat-o botezându-și copiii cu nume eroice, băiatul Aristide și fata Elena. Altfel se naturalizase și spera că fiul său, făcând politică, va ajunge deputat. De aceea cheltuia cu el să studieze dreptul și-i împlinea toate dorințele. Aristide însă nu moștenise hărnicia tatălui său. Îi plăceau mai mult petrecerile și femeile, decât cărțile. Era de trei ani student și încă nu luase nici un examen, pretextând că vrea să fie perfect pregătit.

— Noroc, noroc, cucoane! îi strigă cârciumarul Busuioc, din prag, văzându-l trecând.

Arendașul răspunse vesel cu o glumă. Știa să vorbească după inima țăranilor și se bucura de simpatia lor mai mult ca ceilalți moșieri dimprejur. Oamenii cu necazuri întâi la grecul alergau, fiindcă el nu era mândru, îi asculta totdeauna și îi mulțumea măcar cu o vorbă bună.

Trase în ograda conacului, nu în fața castelului, ca să nu indispuie pe boieri. Avusese intenția să ia și pe Aristide la întrevederea cu Nadina: în fața unui bărbat nostim orice cucoană tânără vrea să rămâie numai fermecătoare. În ultimul moment se

răzgândi. Cine știe cum se pot întoarce lucrurile și de ce să fie băiatul de față dacă s-ar întoarce în rău?

După primele schimburi de cuvinte, Platamону își zise că înțelept a procedat lăsând pe Aristide pe-afară. Nadina era cu bărbatul ei și cu Raul Brumaru, și îl întâmpină cu o drăgălășie care nu-i prevestea nici o bucurie:

— Tocmai despre dumneata vorbeam... Parcă-ai dat cu bobii!

Arendașul își compusese surâsul de circumstanță și-i sărută mâna. Bărbații se retraseră cu explicația că fiind vorba de afaceri... Îl pofti să șează pe fotoliul ce-l ocupase Raul, lângă căminul în care foșneau cu flăcări leneșe două buturugi uriașe. Se așează și ea pe celălalt fotoliu, murmurând feciorelnic:

— Așa... Acum putem vorbi liniștiți!

Platamону cunoștea ceremonialul. Excesul de gentilețe înseamnă că are mare nevoie de bani. Încercă să previe primejdia și începu să-i pomenească despre recolta care... Ea îl întrerupse râzând:

— Știu, știu... Totdeauna recolta e sub prevederile cele mai pesimiste, fiindcă a plouat sau a fost secetă, și niciodată n-are preț, fiindcă s-au scumpit banii. Mai bine să-ți spun eu ceva mai interesant!

Îi spuse că în cele trei luni, cât a stat în străinătate, a avut cheltuieli exorbitante, că a trebuit să facă apel și la bărbatul ei, deși i-a fost penibil pentru că Grigore are amabilitatea să nu se amestece în socotelile ei și nici ea, în schimb, nu vrea să-i ceară nimica, mai ales în cazuri cum a fost călătoria recentă, întrucâtva împotriva voinței lui. Platamону își permise să observe că dânsul a răspuns prompt la scrisoarea dumneaei și i-a trimis cu câteva luni de anticipație câștiul de toamnă, deși numai biet de el știe cum a făcut rost de o sumă atât de grea în niște vremuri atât de nenorocite. Nadina nu se tulbură. Îi mulțumi cochet și continuă că s-a întors literalmente fără franc, ba chiar cu o datorie la fratele

ei, Gogu. A venit acuma la țară, cu toate că ar fi avut mare nevoie de puțină odihnă după atâtea osteneli, numai spre a se înțelege cu el ca să-i avanseze cât mai curând câștiul viitor sau cel puțin o bună parte, ca să-și poată lichida plictiselile materiale.

Arendașul suspină adânc. În loc de vânzare, arenda anticipată — bun noroc. Și cu ce speranțe așteptase el toamna asta!... Răspunse trist că a fost totdeauna dornic să-i satisfacă orice pretenții și a făcut toate sacrificiile ca să iasă cu fața curată. Din nefericire, împrejurările nu i s-au arătat favorabile. A muncit din răspuțeri și în zadar. E amenințat să-și piarză și micul capital cu care a venit pe moșiile astea. Dumneaei vrea arenda înainte, iar el n-a putut acoperi nici pe cea veche. Se oferă să-i dovedească îndată, cu creionul în mână, că oricât s-ar sforța, nu e chip să realizeze, cu prețurile de azi, nici măcar trei sferturi din arendă, fără să se gândească la un câștig cât de mic pentru dânsul, pe care l-ar merita, căci depune o muncă supraomenească... Nadina își pierdu drăgălășenia o clipă. Se reculese însă repede și surâse: arendași sunt destui, numai moșii să fie. Platamonu confirmă că, da, sunt, dar depinde cum sunt. Ș-apoi cine cunoaște meseria nu poate oferi nici jumătatea arendei pe care el a plătit-o pentru că așa a apucat. Adevărat că prin unele părți s-au mai urcat arenzile. Dar acolo se speculează țăranii până la exasperare și nu se știe dacă nu vor avea urmări triste. Țăranii s-au deșteptat, vor ei înșiși pământ și nu mai rabdă fără a crâcni înșelăciunile și neomenia. Chiar și pe aici, unde sunt învoieli cinstite și nu-i păgubește nimeni nici cu o para, se codesc, și se frământă, și murmură. Ce o fi pe-acolo, Dumnezeu știe...

Pe Nadina o plictisea polologhia asta. Arendașul observă și-și opri elocvența. Urmă o pauză mai lungă. Nadina îl privea cercetător, parc-ar fi vrut să afle ce se ascunde sub vorbăria grecului, care făcea o figură blândă, aproape umilă și mai cu seamă impenetrabilă.

— În sfârșit! zise brusc Nadina, enervată puțin și cu un gest ca și când s-ar fi hotărât să puie capăt convorbirii.

Lui Platamonu i se păru că a întins prea mult coarda și aștepta un prilej să dea înapoi. O știa excesiv de ambițioasă și în stare într-adevăr să-și caute alt arendaș. Ar fi culmea ca, în loc să cumpere moșia, să o piarză de tot.

În momentul acesta intră Grigore. O anunță că au venit niște țărani care vor să o roage să-i asculte și pe ei, că și ei ar dori să cumpere moșia. Nadina se ridică surprinsă:

— Dar nici n-am discutat cu domnul așa ceva!

Era încurcată. Grigore stăruia să-i primească. Sătenii sunt bănuitori și, dacă n-or auzi un răspuns din gura ei, se vor crede nedreptățiți. Nadina n-avusese relații cu țăranii și nici nu voia să aibă. Îi socotea sălbatici și răi. După o ezitare, zise dând din umeri:

— Bine, dacă crezi tu, Grig... Dar vezi să nu-mi faci murdărie ori să-mi umple casa cu cine știe ce mirosuri!

Luca Talabă intră cu câțiva tovarăși, aducând o undă violentă de usturoi, care cuprinse repede toată odaia.

— Aideți, spuneți conitei fără frică tot ce aveți pe inimă! îi îndemnă Grigore.

Pe țăranii îi vestise adineaori cârciumarul Cristea că grecul a trecut spre curte să mântuie tocmeala pentru Babaroaga. După convorbirea de ieri cu boierul Miron, oamenii s-au mai sfătuit și s-au înțeles să nu se dea bătuți, ci să stăruie și la cuconița de la București. Acuma însă erau zăpăciți, mai cu seamă că se afla de față și arendașul. Într-un târziu, Luca Talabă, biruindu-și sfiala, vorbi uitându-se drept în ochii Nadinei:

— D-apoi, conită, să nu vă supărați că am cutezat, dar noi, dacă am auzit că umblați să vindeți moșia, ne-am tot chibzuit și am socotit că de ce s-o înstrăinați, că doar noi am muncit-o totdeauna și ne-om învrednici și noi să...

Pe Nadina o indispusese întâi Platamonu, pe urmă mirosul de usturoi și vorbăria țăranului. Ea în realitate nu se gândea să vândă Babaroaga. A spus astă-primăvară arendașului c-ar vrea să scape de moșie, dar fără să fie hotărâtă și mai mult ca să zică ceva, fiindcă omul nu pleca și nu-l putea concedia nedelicat, tocmai când îi număraseră o sumă de bani. Se pare că dintr-o vorbă aruncată a ieșit o întreagă poveste. Ieri, pe nepusă masă, socrul ei; azi, țăranii. Acuma se dumeri pentru ce s-a plâns adineaori Platamonu că e prea grea arenda. Nu-și putu ascunde un surâs ironic, aruncându-i o privire. Ședea în același fotoliu, cu ochii la țărani, cu o mirare încremenită pe față, care voia să-i mascheze turburarea, căci în creieri îi ardeau usturător numai cuvintele: „Uite norocul meu!”

Când crezu că au vorbit destul, Nadina îi întrerupse, spunându-le că deocamdată n-are de gând să-și vândă proprietatea și că e mulțumită cu Platamonu, care plătește cinstit și nu asuprește lumea. Oamenii se grăbiră să aprobe ca să nu se supere arendașul:

— Noi ne-am învoit totdeauna cu dumnealui, ce-i drept nu-i păcat!

Dacă s-ar hotărî, continuă Nadina, îi va asculta și pe ei, nu-i va uita. Să nu se ia însă după zvonuri, că zvonurile le scot cei care au anume interese ori care nu sunt cu sufletul curat. Platamonu înghiți în sec, deși ea nu se uitase la el, și nici țăranii.

Rămânând iar singuri, arendașul întrebă blând:

— Atunci cu mine ce faceți, conia?

Nadina răspunse simplu:

— Am să reflectez și să văd ce pot face.

Platamonu simțea că-i fuge pământul de sub picioare. Încercă să insite: când să mai vie? Doamna ezita: nu știe câte zile mai rămâne pe aici și...

— V-ați supărat pe mine, conia? zise arendașul deodată, desperat.

— O, de ce? făcu Nadina, întinzându-i mâna. Nu mi-ai făcut nimic. Se poate?

Coborând treptele, Platamonu bâigui în sine, amărât: „Bine am nimerit-o, n-am ce zice! Bravo mie!”

8

Mărți după-amiază începu o ploaie mărunță, rece. A început domol ca să ție lung, ca ploile adevărate de toamnă. Gogu Ionescu venise cu Eugenia la dejun, la Amara. A fost o masă veselă, sfârșită cu planurile de întoarcere la București. El trebuie să fie joi negreșit în capitală. Nu poate întârzia nici un ceas. E doar deputat, peste vreo două săptămâni se deschide Camera și în prealabil e obligat să ia contact cu amicii politici. Propuse lui Titu Herdelea să meargă cu ei, dar Grigore protestă: se poate să-i răpească oaspetele? El avea de gând să-l trimită cu Nadina, ca să nu plece singură cu Brumarul.

Mai înainte de a se așeza la masă, Grigore luase la o parte pe Gogu și pe Titu la o consfătuire intimă. Când află Gogu despre Baloleanu, se supără. Cum își închipuie că Baloleanu va face într-adevăr un serviciu dezinteresat? Se vede că Grigoriță nu-l cunoaște, deși i-e prieten. Are să-l poarte cu vorba până i se va urî și va renunța!... Grigore protestă mai cu jumătate gură, adăugând că, în orice caz, băiatul, adică Titu, nu poate rămânea în vânt și că prin urmare...

— Uite, eu te asigur că în douăzeci și patru de ore după ce sosesc în București, tânărul va fi plasat! făcu deputatul cu emfază. Are cuvântul meu! Și eu nu sunt Baloleanu!

— Evident, dacă vrei tu să te ocupi... zise Grigore. Dar și tu ești cam lăsător, dragă Gogule, și...

— Te rog, te rog! râse Gogu. Știu eu când trebuie să fiu lăsător și când nu!

— Ai noroc! șopti Grigore lui Titu, rămânând pe urmă un moment în doi. Se vede că te protejează Eugenia, de l-a cuprins atâta energie!

Tânărul Herdelea nu scoase nici un cuvânt, ci numai ascultase cu entuziasm. Degeaba, s-a născut în zodia norocului, își zicea în gând, încântat. Și la masă a mâncat cu poftă, iar la urmă, venind vorba de doine ardelenesti, a cântat *Lungu-i drumul Clujului* și a stârnit ovațiile tuturor. Până și Miron l-a felicitat, în vreme ce Nadina, care obișnuia să strâmbe din nas când auzea muzică românească, îi luă promisiunea să-i cânte la București toate doinele pe care le știe...

Gogu și Eugenia plecară pe ploaie. Nadina, văzând din ușă cum răsucea firele de apă un vânt aspru, se zbârli:

— Mi se pare că eu voi fi înaintea lor la București.

Bătrânul Luga își freca mâinile mulțumit:

— Lasă, draguțo, că asta e minunăta pentru semănăturile de toamnă! Asta face multe milioane, multe de tot!

— O fi, papa, dar eu nu sufăr ploaia nici la oraș! La țară barem o detest!

Grigore se schimbaseră de când sosise Nadina. Numai după ce a strâns-o iar în brațe și-a dat seama că fără ea viața lui ar fi zdrobită. Îi scuză toate greșelile, acuzându-se pe sine pentru ele. O femeie ca ea are dreptul și chiar datoria să trăiască, să se bucure de omagiile lumii, nu să vegeteze în umbră, cum ar fi vrut-o el dintr-un egoism meschin. Rezistența ei firească el a socotit-o lipsă de atașament veritabil. I-a imputat cochetăria ca o crimă, în loc să o vadă drept ceea ce este: dorința firească de a străluci. El n-a înțeles că, prin persistența ei de a-i oferi mereu ceva nou, de a fi veșnic alta, ea căuta și izbutea să-i fie amantă și soție în același timp. Dacă el n-a fost în stare să-i admită nici capriciile cele mai obișnuite, dacă i-a făcut o vină din plăcerea de a dansa sau de a călători!

De altfel, și acum trebuia să se observe la fiecare moment ca să-și domine instinctele. Prezența lui Raul Brumaru continua să-l sâcăie, deși nenorocitul făcea eforturi uriașe să-și dovedească utilitatea: povestea anecdote, trântea calambururi neroade, se interesa de creșterea vitelor și asculta ca un martir teoriile agricole ale lui Grigore, juca tabinet cu bătrânul și se tutuia cu tânărul Herdelea, fiindcă observase că Grigore ține la el, căuta să învioreze pe Nadina cu glume franțuzești când o vedea prea plictisită... Totuși Grigore nu-l slăbea din ochi și-i urmărea discret toate mișcările, oricât recunoștea în sineși că exagerează. Se surprindea suspectând și pe Nadina, chiar în clipele cele mai intime. I se părea că sărutarea ei n-a fost sinceră, că a rostit cutare cuvânt de iubire cu o intonație ciudată... Îi era mereu teamă că își bate joc de sentimentele lui.

Noua înflăcărare amoroasă îl îndemna să-și grăbească și el plecarea la București. Cel mai târziu peste o săptămână isprăvea aici toate treburile. Încercă să momească pe Nadina să-l aștepte.

— Cred că așa muri dacă ar trebui să mai stau o săptămână în noroaiele astea infernale! zise ea surâzând. De ce nu renunți și tu o dată pentru mine la teribilele voastre afaceri? Să plecăm împreună.

Grigore făgădui că până duminică termină, dar pe ea n-o mai reține: nu vrea să se simtă rău; dorește chiar s-o știe numai veselă și fericită.

Hotărâră să plece joi. Ploua însă așa de urât, că Nadina a amânat-o pentru vineri. Grigore a înțeles că a fost un pretext ca să mai rămâie o noapte. Era fermecat.

Dimineața de vineri vestea o zi bună. Ploaia încetase de cu noapte. Pe uliță însă noroiul și băltoacele erau până la genunchi. Automobilul trase la scară, înconjurând rondul în formă de inimă împodobit cu flori roșii tomnatice, care râdeau sub mângâierea soarelui ieșit brusc din pânzișul de nori. Când se urcă în mașină,

după ce se sărutase de mai multe ori cu Grigore, Nadina văzu florile și-i zise dragălaș:

— Uite inima ta, Grig.

Printre servitorii ce se îmbulzeau să fie de folos la plecare, Titu Herdelea zări pe Petre, care dădea târcoale curții și de dragul Marioarei, și în speranța că se va putea oploși și dânsul pe aici. După ce se despărți de Miron Iuga și mulțumi înduioșat lui Grigore, tânărul Herdelea dădu mâna și cu Petre:

— Rămâi sănătos și s-auzim de bine!

— Dumnezeu să vă ajute, conașule! răspunse flăcăul cu glas fierbinte.

Auzind glasul străin, Nadina întoarse capul. Privirea ei curioasă se încrucișă un moment cu privirea lui strălucitoare.

Mașina porni pe alea pietruită, mergând la pas, fiindcă Grigore îi însoțea, cu capul gol. Nadina, între cei doi bărbați, îi făcea bezele cu mâna înmănușată, ridicată în sus. Când ajunseră la poartă, Grigore strigă șoferului să oprească puțin. Se sui pe scară:

— Iertați-mă, vă rog mult, să spun Nadinei două vorbe la ureche...

Se aplecă peste portieră, luă în mâini capul femeii și-i sărută bumbul urechii, șoptind:

— Te iubesc!

Nadina gânguri râzând cu nările în vânt:

— *Mais tu es fou, petit chéri!*¹

Apoi automobilul zvâcni ca un alergător de cursă.

Grigore se uita după el și nu vedea decât o mână mică plutind în aer, deasupra capetelor, ca o turturică albă.

Pe când mașina se depărta vertiginos, împrôșcând până-n marginile uliței vârtejuri de apă turbure cu bucăți de noroi, tânărul Iuga auzi deodată un glas mânios:

¹ Dar tu ești nebun, micule drac! (fr.)

— Fire-ar al dracului!

Baba Ioana, care venea pe marginea uliței, era numai noroi din cap până-n picioare și-și scutura hainele bombănind.

Din jos se apropia Anghelina lui Nistor Mucenicu, desculță, cu un copil la țâță și altul, de vreo patru ani, de mână. Băiețelul, desculț ca și mă-sa, împiedicându-se în poala cămășii lungi cu care frământa noroiul, scâncea întruna:

— Mi-e foame, mamă!

Și femeia îl ostoia, târându-l de mână, necăjită:

— Taci, maică, taci-taci!

Mașina dispăruse cu mâna albă ca o turturică. Grigore Iuga se cutremură, parcă s-ar fi trezit dintr-un vis. Nu mai auzea decât scâncetul copilului, și mulcomirile femeii, și mormăitul babei:

— Fire-ar al dracului!

Capitolul IV

LUMINILE

1

Două zile Titu Herdelea avu să povestească ce-a pățit și cum a petrecut la țară. L-a descusut întâi doamna Alexandrescu, proprietăreasa lui, care, când nu vorbea de Jenică sau de Mimi, murea să afle toate despre toți și să clevetească. O seară întreagă a trebuit să refere familiei Gavrilaş, iar fiul cizmarului Mendelson, acuma civil, a venit anume să se intereseze de suferințele țăranilor și să-i explice, fierbând de revoltă, că nelegiuirile sociale sunt atât de provocatoare, încât mulțimea exasperată va fi silită să-și facă singură dreptate și atunci se va prăbuși în foc și sânge toată baraca.

Tânărul Herdelea se lăuda și se înălța, firește, dar cu măsură. Până nu va vedea cu ce se va alege din mondenismele astea, nu îndrăznea să-și ia vânt. Îndeosebi despre Nadina vorbea cu mare entuziasm. I se părea ființa cea mai fermecătoare și lăsa să se înțeleagă că-l simpatizează, deși ea nu prea l-a luat în seamă și chiar în automobil abia i-a adresat câteva cuvinte, întreținându-se mereu și în franțuzește numai cu Raul Brumaru.

În sfârșit, duminică înainte de amiază se înființă în strada Argintari, la Gogu Ionescu. Promisese el, ce-i drept, că în douăzeci și patru de ore îi va aranja situația, dar nu strică să-i mai aducă aminte cu prilejul unei vizite obligatorii de politețe.

— Gata! strigă triumfător deputatul. Măine să te prezinți la *Drapelul* și să-ți începi serviciul. Întrebi de domnul Deliceanu, să nu-i uiți numele, el e directorul gazetei, și-i spui că vii din partea

mea. Leafa nu e prea strălucită, dar mai târziu vom căuta s-o dregem.

Titu Herdelea înlemni de mirare și de bucurie. De-abia putu articula câteva cuvinte de mulțumire și admirație. Lui Gogu îi plăcea să fie admirat. Când apăru și Eugenia, pe care n-o pusese în curent tocmai ca să-i ofere o surpriză, le istorisi cu mare lux de amănunte toate fazele luptei... Și-a zis: ce să se căciulească el, cogeamite deputat serios, pe la *Adevărul* și *Universul*, să riște vreun refuz, când are jurnalul partidului. Deliceanu i-e coleg de Camera și prieten. Hai la Deliceanu! El, drăguț și fin, acceptă fără nici o dificultate, dar îl trimite să se înțeleagă cu administratorul. Hai și la el! Acolo, răceală și văicăreală. Administratorul, un ovrei gras și cu ochelari de aur, îl ia cu teorii și cu cifre, că ziarul are cheltuieli formidabile și nu se vinde deloc, deși e scris superb, fiindcă cititorii de azi nu mai sunt capabili să guste verva stilistică și spiritul polemic, ci umblă numai după crime și scandaluri, că...

— După vreo oră de discuție mi-am pierdut și eu calmul! făcu Gogu cu mândrie. M-am sculat, mi-am înfipt mâinile în buzunar și am declarat ritos: „Nu vreau să știu nimic! Doresc să fiu satisfăcut, altfel!...” Atâta a fost suficient. L-am dat gata. Zice: „Bine, coane Gogule, dacă mă iei așa nu pot să te refuz!”

Nu putea spune admiratorilor săi că atunci când și-a înfipt mâna în buzunar a scos portotelul și a achitat anticipat pe șase luni leafa protejatului său, suma fiind contabilizată în registre ca donație din partea domnului deputat Gogu Ionescu.

Eugenia îl îmbrățișă și-l felicită grațios, satisfăcându-i astfel pe deplin amorul propriu. Pe urmă amândoi făcură urări tânărului și-l poftiră la masă într-o zi, după ce va fi luat contact cu jurnalul.

— Vezi, mai pune și despre mine câte-o notiță din când în când! îi șopti Gogu conducându-l, între glumă și serios. Titu Herdelea era nerăbdător mai întâi să cunoască *Drapelul*. Nu-l văzuse niciodată și nici măcar nu auzise despre un asemenea ziar. Colindă

zece chioșcuri până să descopere un exemplar. Îl desfăcu îndată, îl examinează cu atenție. Îl găsi idiot, gol și fad ca un discurs parlamentar. Avu o clipă de decepție. Altceva râvnise dânsul. Ce are-a face acum? Pentru început...

Acasă se așază să citească *Drapelul* de la titlu până la girantul responsabil, ca să se familiarizeze cu atmosfera. Pe când se lupta cu un studiu kilometric, semnat de un senator, îi bătu în ușă Jean:

— Vino, monșer, nițel, să te cunoască și soră-mea, că ți-a făcut Lenuța o reclamă, de parc-ai fi moaștele de la Mitropolie!

Doamna Alexandrescu, dorind să fie agreabilă familiei lui Jenică, se străduia să găsească pețitori Tanței, mai ales că bătrânii erau foarte preocupați de soarta fetei, care n-avea altă zestre decât frumusețea de la Dumnezeu. Ochise deocamdată pe Titu și-l lauda că plătește corect chiria, că nu e haimana, că umblă numai între boieri și, fiind ziarist, mâine-poimâine îl vezi deputat, cum a ajuns și Costel Petrescu, care a fost coleg cu bărbatul ei la școala militară.

— Uite ce îngeraș s-a abătut pe la noi, domnule Titu! suspină doamna Alexandrescu, topindu-se de duioșie.

Tanța roși. Era înăltuță, delicată și avea niște ochișori verzi cu luciri umede învăluitoare. Tânărul se zăpăci puțin. Doamna Alexandrescu observă mulțumită, și, după câteva minute, interveni diplomatic:

— Ei, acum noi plecăm, că suntem, vezi, și îmbrăcați. Am vrut numai să o vezi și s-o admiri. Dar lasă, nu fi mâhnit! Uite, îți promit că te luăm într-o după-amiază în familia lor și acolo poți pe urmă să-i faci și curte, dacă-ți place!

Titu Herdelea reluă studiul senatorului. Dintre rândurile plicticoase licăreau neîncetat ochii verzi ai Tanței și surâsul buzelor ei, ca o ispită neașteptată și cu atât mai atrăgătoare.

A doua zi se duse la *Drapelul*. Un băiat îl introduse la secretarul de redacție. Într-o cameră vastă, singur, la un birou voluminos, un domn neras, ursuz, cu ochelarii după urechi, manevra într-un

morman de jurnale cu niște foarfeci uriașe. Aruncă o privire spre vizitator și își continuă operația. Când isprăvi, mătură jos resturile de gazete, ca să-și libereze masa. Aflând că Herdelea caută pe Deliceanu, zise plictisit:

— Directorul nu dă pe la redacție decât întâmplător, așa că greu ai să-l nimerești. Dacă însă ai ceva pentru ziar poți vorbi cu primul-redactor care trebuie să pice sau poți să-mi spui și mie!

Titu îi spuse. Secretarul strâmbă din nas:

— Mhm... Ne înmulțim mereu. Avem mai mulți redactori decât cititori și totuși, dacă n-ar fi foarfecele, n-am putea ieși. La leafă e îmbulzeală, la scris *codeală*. Dar asta-i treaba direcției. Eu mi-am declinat de mult orice răspundere...

Ca să se convingă, aruncă două cuvinte pe un petic de hârtie și trimise băiatul la administrație. Răspunsul sosi prompt și secretarul continuă:

— În regulă! Ești angajat! Foarte bine! Poate că dumneata ai și mâncărimea scrisului? Ce?

Încetul cu încetul se mai descreți. Avea suflet bun. Se credea cel mai iscusit secretar de redacție din România și, deoarece lumea nu-l aprecia ca atare, se simțea nedreptățit. Îi era scârbă că trebuie să muncească mai rău ca un hamal la un ziar obscur, în vreme ce alții, nedemni să-i stea alături, se îmbuibă și se lansează prin redacțiile jurnalelor de mare tiraj.

Pentru că tânărul Herdelea era de „dincolo“, secretarul îl însărcină să culeagă din presa germană și ungurească știrile despre România și românii subjugati. Îi oferă imediat un teanc impresionant de ziare virgine. Nimeni din redacție nu cunoștea altă limbă străină decât franceza, încât n-avea cine să le citească. Poate să le ia acasă, să le răsfoiască pe îndelete. Să nu mângălească mult. Note concise, vibrante, asta trebuie unui jurnal viu. Din nenorocire, *Drapelul*... Firește, ar fi perfect dacă ar putea să-i scrie și câte un articol de fond, măcar unul pe săptămână. Ia să încerce. L-au

sastisit politicienii tâmpiți cu colaborările constipante. Dar să nu uite că *Drapelul* e oficiosul guvernului și deci să fie prudent, mai ales că partidul, pe lângă șeful în funcțiune, are o droaie de pretendenți la șefie care fac opoziție clandestină și abia așteaptă vreo gafă ca s-o exploateze împotriva conducerii oficiale.

— Așa, puiule! sfârși secretarul amical. Poți să lucrezi și acasă până te vei obișnui cu meseria. Dimineța însă te rog să fii aci totdeauna, că poate am nevoie de tine!

Se numea D. Roșu.

Titu Herdelea se întoarse acasă, se închise în odaia lui și începu să lucreze cu pasiune. Își zicea că de acum i s-au deschis toate drumurile. Numai vrednic să fie și să nu se descurajeze. Doamna Alexandrescu plecase cu Jean la părinții lui, la o partidă de cărți cu prelungire. Era liniște desăvârșită; rareori pătrundea până la dânsul câte un țipăt sau vreo sudalmă din curtea cu mulți chiriași. Spre seară, tocmai când terminase de scris, auzi pași în antreu. Își închipui că trebuie să fie eleva lui, Marioara. Se bucură. După atâtea ore de muncă, era binevenită o ființă feminină, chiar și Marioara. Se repezi la ușă, să o primească.

— Măicuța nu e acasă? întrebă foarte natural Mimi.

Tânărul răspunse surprins:

— Nu este, dar... poftim înăuntru, doamnă!... Imediat am să...

Doamna mică și blondă avu o fluturare de surâs pe buze zicând:

— Ei, hai, fiindcă tot am venit, să vedem cuibul poetului.

Titu se aprinse, îi sărută mâna de mai multe ori și o rugă să stea câteva clipe, să se sature măcar privind-o, că de când a văzut-o deunăzi, n-o mai poate uita... Mimi îl întrerupse, parcă nici nu l-ar fi ascultat sau pentru că știa dinainte ce are să-i spuie:

— În camera asta stăteam și eu înainte de a mă mărita, în vacanțe, când mă întorceam de la pension. Pe atunci măicuța nu închiria... Câte visuri frumoase am visat în pătuceanul ăsta!

Încurajat, tânărul stăruia să-i scoată mantoul, murmurând întruna:

— Doamnă Mimi, te rog... Nu mușc, zău! Nu mușc!

Mimi izbucni în râs:

— Te cred, fiindcă nici nu ți-aș permite... să-mi faci semne!

Pe urmă, ca să-l potolească, adăugă sentimental:

— Mi-ești simpatic, dar...

Titu își pierdu cumpătul, o luă lacom în brațe și-i închise gura cu o sărutare însetată, căutând s-o apropie de pat. Ea primi îmbrățișarea cu o gângureală mulțumită, apoi se desfăcu ușor, șoptind:

— De ce nu ești cuminte? Vrei să-mi pară rău c-am intrat?... Nu se poate acuma, crede-mă! Altă dată! Ai răbdare!

Își îndreptă pălărioara peste buclele aurii. Era cu spatele în ușă. Spre a evita un nou asalt, puse mâna pe clanță:

— Drăguț și cuminte, înțeles?... Fug. Trecusem numai ca să știe măicuța c-am fost aici... Pe curând, grăbitule!

În urma ei rămase un surâs promițător.

2

Sezonul se anunța mai bogat și mai vesel ca totdeauna. Nadina era în friguri. Avea, numai pentru noiembrie, deschiderea Parlamentului, reprezentațiile Eleonora Duse și Féraudy, în afară de concertul Paderewski. Își adusese de la Paris câte ceva, când s-a întors în țară, dar observa cu groază că, față cu multitudinea evenimentelor care-i reclamau imperios prezența, ea se afla de fapt dezbrăcată.

Grigore sosi de la țară cu întârziere de câteva zile. N-a putut scăpa de tatăl său până ce n-au încheiat toate socotelile, să fie liniștiți până în februarie. I-a convenit și lui, mai ales că era hotărât să rămâie toată iarna în capitală, lângă Nadina.

— În sfârșit! zise ea când îi auzi hotărârea.

Imediat îl puse în mișcare să oprească loja cea mai bună pentru spectacolele fixate, specificând că s-ar considera dezonorată pe vecie dacă s-ar întâmpla să lipsească de la vreunul. Bărbatul alergă, se osteni. Nadina vru să-l mai cruțe:

— Dacă te plictisesc cursele, să-l trimitem pe Raul. El e foarte abil în lucruri d-astea.

Grigore protestă că nu-l plictisesc deloc, deși îl plictiseau. Ținea să îndepărteze din preajma ei pe Raul, fără să se bage de seamă. Nu din gelozie, își zicea el, ci pentru că e prea imbecil. Noua lui iubire disprețuia gelozia. Trebuie însă să fie soț și amant, cum e și ea, ca s-o păstreze.

Nadina era prea prinsă în vârtejul preocupărilor moderne și nu observa străduințele lui Grigore. De altfel, nici în alte împrejurări n-ar fi observat. I se părea natural și obligatoriu să fie iubită. Așa a fost obișnuită de totdeauna, începând cu tatăl ei, care a idolatrizat-o și chiar azi se înviorează când o vede. În fond, nu avea sentimente de dragoste decât pentru sine însăși. Nu-și refuza nimic, socotind că i se datorează tot. Nici măcar plăcerile nu le putea gusta în bucuria inimii sau spre a-și satisface o tentație, ci numai pentru că îi apăreau ca atributele firești ale frumuseții ei. Niciodată n-a înșelat pe Grigore dintr-o pornire de pasiune, întocmai precum nu fuma de dragul beției tutunului. Se credea obligată să facă tot ce e susceptibil să o ridice deasupra altor femei ca o statuie divină. Se contempla în oglindă îndelung, goală din cap până-n picioare, și se minuna cum s-au putut îmbina atâtea forme și linii superbe într-un singur corp. Umbla goală în apartamentul ei toată dimineața ca să se poată admira în voie.

Raul Brumaru era ca un capriciu și o codiță, necesar unei femei elegante ca un cățel sau un talisman. El ofta de mult, ca și alții. În cele din urmă l-a acceptat, nu din iubire, ci din indiferență. Conta în lume ca un băiat spiritual și făcea figură onorabilă în suita ei. Se jena mai puțin de el decât de Grigore. Pentru soțul ei

pastrase orișicum un respect cel puțin teoretic. Față de Raul nu simțea nevoie de nici un fel de menajament sufletesc. Nici el nu pretindea așa ceva și se mulțumea cu firimiturile ospățului. Era mai ales dansatorul ei și, în calitatea aceasta, util.

Grigore avea o repulsie instinctivă de bărbații în genul lui Brumaru. Îi disprețuia. Socotea sincer că Nadina se compromite tolerând pe lângă ea asemenea cavaleri. Se învinovăța pe sine că n-a știut să împiedice alunecarea aceasta, nu prin scene care să o fi înverșunat în perseverare, ci printr-o iubire mai comprehensivă. Dacă el ar fi știut s-o înțeleagă dintru început, nu ar fi pierdut patru ani de fericire și n-ar fi îngăduit să se creeze între ei un gol peste care acuma trebuie să clădească punți noi de comunicație.

În clipa când și-a recunoscut greșeala, în mod firesc, și-a luat hotărârea de a repara generos tot trecutul. Nadina să fie ferită de orice tentații, nu prin abaterea lor, ci prin prezența lui gata de a le satisface. Înțelegând acuma frământările ei materiale, se oferii spontan să le împlinească, găsind o explicație măgulitoare:

— Nevasta mea vreau să fie cea mai strălucitoare!

Nadina nu-și credea urechilor. Era obișnuită ca el, sub forme delicate, cu motive plauzibile, să se dezintereseze de mondenismul ei prea costisitor. Totuși răspunse cu indiferență:

— Ești draguț, și-ți mulțumesc, dar mi-e să nu te sperie cifrele.

— Pentru tine nici o cifră nu mă poate speria! replică Grigore cu o privire în care ardea focul unei iubiri supuse.

Ce nu făcuseră în cursul căsniciei lor până azi, făcură acuma: se consultară foarte grav despre toaletele Nadinei. Ea îi etală cele mai noi numere din revistele de modă, îi explică detalii de croială, de stofe și de garnituri, iar el se interesa de aproape și cu toată seriozitatea, parcă ar fi fost vorba de probleme vitale. Consfăturile continuă zile de-a rândul și Nadina descoperi cu uimire că Grig

are și în materie de îmbrăcăminte feminină un gust delicat și idei originale. Îi și zise odată:

— Credeam că numai agricultura te pasionează. Văd că m-am înșelat.

Grigore surâse:

— Tu ai fost adevărata mea pasiune, de când te-am întâlnit. Trebuie să mă fi înșelat și eu când am putut crede altfel.

În zilele acestea, vreo două săptămâni după stabilirea lor în București, se anunță iar Platamonu. Nadina ezită să-l primească. Din moment ce Grigore s-a oferit s-o ajute, nu mai avea nevoie imediată de serviciile arendașului, fiindcă Gogu o va mai pásui pentru plata datoriei ce-a făcut-o la el în străinătate.

Platamonu își motivă mai întâi venirea în capitală: a profitat că fiul său trebuie să se prezinte să-și facă inscripțiile la universitate și l-a însoțit cu gândul să împrăstie nourii neînțelegerilor regretabile dintre dânsul și Nadina. Cu băiatul a isprăvit repede, fiindcă se întoarce acasă unde poate mai bine să citească pentru examenele ce vrea să le dea negreșit după Crăciun. Astfel i-a rămas timp de alergătură, s-a străduit și a încherbălit jumătate din câștiul de primăvară și l-a adus ca să-i dovedească stăpânei că e în stare să facă și imposibilul spre a fi pe placul ei. Nu cere decât o mică favoare și e sigur că, văzând ea credința lui, nu i-o va refuza. Firește, e vorba tot despre Babaroaga. El a auzit deunăzi din gura ei că deocamdată nu intenționează să vândă. Totuși, pentru că zvonurile stăruie (de la țărani a aflat că și boierul Miron ar umbla să cumpere), îndrăznește și dânsul să se declare amator. O roagă deci ca, primind avansul pe arenda anului viitor, să menționeze că în cazul înstrăinării moșiei și în cazul când, eventual, oferta lui ar fi mai avantajoasă și acceptată, suma aceasta să fie socotită în arvuna prețului de cumpărare. Pentru ea e o simplă formă, pentru el o vagă asigurare, prețioasă mai mult ca o indicație de încredere și recunoaștere a vechilor lui servicii leale.

Nadina l-a lăsat să vorbească în voie. Important i se părea numai că Platamonu a adus bani. De la tatăl ei știa că banii nu se refuză niciodată. Favoarea ce i-o reclama era fără obiect, de vreme ce ea nici nu se gândea să vândă Babaroaga. Vânzarea ar fi și mai plictisitoare ca arendarea. Plictiselile au început chiar numai la zvonul că ar avea de gând să vândă.

— De unde veniți toți să-mi scoateți în vânzare moșia? zise Nadina. Toată lumea știe că vând și-mi face propuneri, numai eu nu știu nimic. Și poate s-ar cuveni să știu și eu ceva... Ei bine, domnule, îți spun dumitale, care ești mai de înțeles: nu vând, categoric nu, și nici nu intenționez! E clar, precis și definitiv?

— Cu atât mai puțin vă poate deranja mica mea rugămintă! insistă Platamonu onctuos, adăugând în sine că la cucoane nimic nu e definitiv și clar, și cum a vrut ieri și nu vrea azi, poate să vrea iarăși mâine.

— Atunci... făcu ea nepăsătoare. Bine. Cum vrei. Am ținut să te previn, să nu zici mai târziu că...

Îi povesti și lui Grigore pe urmă aranjamentul cu arendașul. Nu voia să-i ascundă asemenea lucruri și îndeosebi că a primit o sumă importantă și deci cheltuiala lui cu ea va fi mai mică. Grigore îi repetă, ca totdeauna, că ea e stăpână deplină pe veniturile ei și el nu dorește să se amestece în gospodăria ei. Părerea lui însă ar fi că nu trebuia să-i dea lui Platamonu nici măcar asigurarea platonică. De ce să-și lege ea mâinile pentru viitor?

Nadinei îi păru rău că i-a spus. „Degeaba, Grig e tipicar și agasant.“ El observă neplăcerea ei și se grăbi să adauge:

— Poate că eu exagerez... Nu te supăra, Nadina, te rog!... Fii veselă! Surâsul tău e viața mea!

3

— Măi Chirilă, tu nu știi carte? Păcat!... Îa vino-ncoace să-ți arăt ceva!

Într-o odăiță cu o masă de brad și câteva scaune fără spetează, unde avea cancelaria moșiei — în corpul caselor de argați — Platamonu scoase din portofelul umflat o hârtoagă albă și o flutură sub ochii logofătului.

— Vezi tu zdreanța asta, Chirilă?... O vezi bine... Uită-te!... Ei, asta e Babaroaga, băiete! strigă arendașul cu o bucurie exuberantă. Uite asta! Poți să le și spui oamenilor, ca să știe și să nu-și mai bată picioarele de pomană pe la curte!

— S-o stăpâniți sănătos! zise Chirilă cu respect.

— Să dea Dumnezeu! mulțumi Platamonu. Am muncit, Chirilă, toată viața și merit să am la bătrânețe o bucată de pământ. Nici noaptea n-am odihnă, că tu știi, și alerg, și mă zbat, și nu mă codesc a pune osul alături de voi, nu ca alți boieri, care beau cafea în cerdac și așteaptă să le vie toate de-a gata. Și totuși oamenii nu încap de mine și umblă să mă dea la o parte. Apoi asta-i drept, măi Chirilă? Spune tu, că ești om cu chibzuială!

— Oamenii nu s-au ridicat împotriva dumneavoastră, conașule! protestă logofătul. Dar de, boierule, nici ei n-au pământ, și de aceea se tot sfarmă să câștige.

— Nici eu nu zic să nu câștige, s-ar putea? făcu arendașul împăturindu-și la loc hârtia. Să câștige, Chirilă!... Dar tocmai moșia mea, Chirilă?

Platamonu de mult aștepta să se răcorească. I se părea că țăranii au fost nerecunoscători când s-au prezentat Nadinei să-l concureze. Chitanța însă n-o socotea chiar așa de pretențioasă cum se arăta și deocamdată o întrebuintă numai pentru consolidarea prestigiului său în fața lumii lui sătești. Avea nevoie de mângâierea aceasta și din pricina lui Aristide. Faptul că băiatul a ținut să se

întoarce acasă, în loc să se bucure a petrece în București, umplea pe Platamonu de o îngrijorare cu atât mai urâtă, cu cât n-o putea împărtăși nimănui, nici nevastei sale, care era slabă de înger. Îi era frică să nu se fi încurcat cu vreo fată de pe aici și să-și prăpădească viitorul sau să facă vreo nebunie. Aristide era extrem de discret și nu-i spunea niciodată nimic, iar lui, ca părinte, îi venea greu să-l descoasă și astfel, poate, să-l jignească. Numai inima îl ustura și-i tremura.

Chirilă Păun ardea acuma să spuie oamenilor vestea auzită de la Platamonu. Peste săptămână nu putea lipsi din Gliganu, de la curte. Numai duminică avu răgaz să se repeadă până acasă, în Amara, să-și mai vadă de necazuri și să-și descarce sufletul. Opri căruța la cârciuma lui Busuioc, unde se strângeau totdeauna oamenii după biserică, și se dădu jos, iar pe muiere și pe fată le trimise înainte acasă. Pe afară, pe sub streșini, câțiva mai oropsiți se fereau de ploaie și-și spovedeau oftând nevoile. Chirilă dădu binețe și trecu înlăuntrul. Luca Talabă se hărțuia cu primarul în mijlocul unei îngrămădiri de oameni care mai mult tăceau. Cum văzu pe Chirilă, Luca strigă bucuros, parcă i-ar fi sosit un ajutor:

— Bine că te aduse Dumnezeu, Chirilă!... Ia hai, că tu trebuie să știi!...

Cârciumarul profită de ocazie să-și organizeze clientela:

— Da de ce stați în picioare, măi creștini, și încurcați locul, de nici nu mai poate să se miște lumea? Așezați-vă la masă, că nu vă mușcă și nici nu vă cer parale! Uite coala!... Haideți binișor, fraților! Hai, mă dom' primar, că după tine se iau și ceilalți!

Izbuti să-i așeze și să le servească câte ceva. Ion Pravilă se înverșuna în gura mare, vorbind despre Babaroaga, că nu-i drept ca unii care-s mai înstăriți de la Dumnezeu să mai ia pământ, iar cei săraci să rămâie necăjiți.

— Uite-așa mă fierbe de un ceas! făcu Luca supărat, către Chirilă Păun.

— D-apoi că are dreptate primarul, se amestecă iarăși Trifon Guju. Ce faci nu faci bine, măi nea Luca! Nu, nu!... Că dacă dumneavoastră umblați să cumpărați, cum o să mai împartă vodă pământ la oameni?

Față de murmurul de aprobare dimprejur, Talabă întreabă aspru:

— Cine ți-a spus ție, măi creștine, că vodă împarte pământ la oameni?

— Toată lumea știe, numai voi nu auziți! răspunse Trifon cu imputare.

— Trebuie să împartă, că altfel nu mai putem trăi! adăugă un glas gros și înăbușit, parc-ar fi răbufnit din adâncurile pământului.

Luca Talabă înțelese că mulțimea e împotriva lui și urmă cu alt glas:

— Bine-ar fi să fie cum credeți voi, fraților, dar mă tem că noi om rămânea cu vorbele și alții cu pământurile!... C-apoi eu dacă mă lupt, pentru mine lupt, măi Trifoane? Ori pentru toți?... Eu, slavă Domnului, tot mă mai chivernisesc... Dar, zic, de ce să ia alții moșia muncită de noi și de ce să n-o cuprindem noi, toți dimpreună? Că doar n-am s-o împart eu numai cu Marin Stan, ci cu toți oamenii de omenie care vor să muncească. Și cu tine, Ignate, și cu tine, Trifoane, și cu care vă poștește inima, numai să ne ajute Cel-de-sus să punem mâna pe ea... Așa-i, măi oameni buni?

Explicațiile fură lungi. Primarul zâmbea batjocoritor. Era jignit că s-au ascuns de el. Chirilă Păun însă se simțea rușinat. Tot îi venea să oprească pe Luca și tot nu îndrăznea, văzându-l atât de încrezător. În sfârșit, când îl auzi spunând că grecul a umblat și pe la București să stăruie pentru Babaroaga, socoti momentul potrivit și îngăimă:

— A umblat și pare-mi-se că n-a umblat în zadar!

Luca își curmă brusc însuflețirea. Se apropie și Busuioc de la tejghea să asculte.

— De ce tăcuși, bre, și ne-ai lăsat să ne tocmim și să ne sfădim, dacă grecul are hârtia în portofel? se bosumflă chiar Pravilă, după ce Chirilă le povesti ce-a aflat din gura arendașului.

Câțiva mormăiră ceva, pe de lături. Primarul, uitându-și jignirea, făcu îngrijorat:

— De...

Atunci Luca Talabă, parcă uluirea i-ar fi schimbat glasul și înfățișarea, se ridică de pe scaun, fără voia lui, și vorbi printre dinți:

— Apoi nici să fim batjocoriți așa, nu ne-om lăsa!

Și alte glasuri, care mai molcome, care mai dârze, repetară:

— Nu, nu!...

4

Capitala râdea vesel în podoaba steagurilor tricolore ce fâlfâiau pe clădirile principale. Calea Victoriei era presărată cu nisip fin, cenușiu. Mulțimea invadase trotuarele. Soarele galben privea indiferent printre nouri. Cortegiul regal înainta agale spre Mitropolie. Copitele escadroanelor de escortă pârlăiau prelung pe macadamul străzii. În frunte, într-o trăsură, prefectul poliției, în picioare, cu cilindrul pe ceafă, se agita țăntoș, strălucitor, ca un capel-maistru răsfățat, uitându-se înapoi în răstimpuri.

Camera zumzăia discret, ca un stup în ajunul roitului. Tribunele pline de doamne păreau niște straturi de flori multicolore. Brilantele licăreau ca stropii de rouă, dimineata, pe petalele catifelate. Însăși tribuna diplomatică era înflorită de uniformele atașților militari, printre care miniștrii străini, în costumul internațional al breslei lor, făceau impresia unor rozete bătrâne și ursuze.

În incintă străluceau plastroanele, cheliile și decorațiile. Sute de mâini se întindeau și se strângeau. În fața estradei prezidențiale era un vâlmășag de fracuri. Ici-colo, câte un reprezentant al

națiunii ridica ochii spre tribune, căutându-și invitații sau schimbând bezele cu vreo floare zâmbitoare.

— Uite pe Gogu! șopti Eugenia mișcată, Nadinei, care avea pe figură un surâs de satisfacție.

De jos, Gogu Ionescu, jovial, făcea niște semne pe care nimeni nu le înțelegea, dar la care Nadina, închipuindu-și că întreabă dacă e mulțumită cu locurile ce i le-a procurat, răspunse fără glas și numai din buze:

— Foarte bine. Mersi. Perfect. Ai fost încântător.

Gogu dispăru printre fracuri. Peste câteva clipe însă apăru din nou de mână cu Raul Brumaru, care saluta de zor și spunea ceva ce nu se auzea.

— Dar asta ce caută în incintă? întrebă, din spatele Eugeniei, Grigore.

— Cum ce caută? zise Nadina firesc. El nu lipsește de nicăieri. Și pe urmă are foarte multe relații, încât intră pretutindeni...

Deodată se făcu o mișcare în incintă. Pe ușile laterale alte fracuri se îmbulzeau înăuntru. Din dreapta intrau arhieriei, ceremonios, lucind de podoabe, din stânga, în uniforme de gală, numai fireturi și strălucire, generalii. Pe estradă domni gravi se înșirau în ordine. Un glas speriat răcni lângă ușă:

— Maiestatea sa regele!

O clipă de tăcere frământată, urmată brusc de o răpăială furtunoasă de aplauze ce nu mai încetară decât atunci când regele, luând o hârtie din mâna șefului guvernului, scoase ochelarii, îi așeză tacticos pe nas și începu să citească:

— Domnilor senatori! Domnilor deputați!

La mai fiecare frază aplauzele reizbucneau, când mai liniștite, când mai impetuoase, și regele trebuia să se oprească și se uita pe deasupra ochelarilor la mozaicul de figuri cu privirile îndreptate spre dânsul, ca mii de raze în focarul unei lentile miraculoase...

— ...grija mea statornică pentru propășirea țărănimii muncitoare, temelia puternică și sănătoasă a statului, de care depinde viitorul națiunii.

În ropotul aplauzelor se amestecă acum glasul lui Grigore, uscat de emoție:

— Bravo! Bravo!

Nadina întoarse puțin capul spre el cu o mică privire dojenitoare.

Apoi lectura se sfârși, ovațiile petrecură pe rege până la ieșire și toată lumea se urni să plece.

— Foarte nostim spectacolul! murmură Nadina pe culoar. Nu-i așa?... Și regele ce bine a fost!

Afară, trăsurile elegante, automobilele zgomotoase, zâmbete multe și străngeri de mâini. Și muzica militară a companiei de onoare cântând un marș marțial...

Căinele lătra să se omoare. Ploua vârtos.

— Ia ieși, măi bărbate, să nu muște cățeaua pe cineva, să mai pățim altă poznă!

Ignat Cercel se urni de pe laviță bombănind. Când deschise ușa spre tindă, porcul, care râcâise întruna să intre, dădu buzna printre picioarele lui în odaie. Ieși făcând: „Acu lasă-l dracului!“ În ușa tinzii strigă:

— Huo, potaie, fire-ai a dracului să fii tu cu neamul tău!

De-acolo văzu în mijlocul ogrăzii, bălăcind prin noroi și apărându-se cu umbrela deschisă de câinele ce se repezea mereu, pe perceptorul Bârzotescu urmat, la câțiva pași, de straja satului.

— Așteptași, măi Ignate, să viu eu la tine și încă pe vremea asta, ai? Nu ți-a fost milă de ostenelele mele, ai?

Țăranul uluit aruncă întâi după câine:

— Huo, javră! Nu pricepi de vorbă!

Pe urmă își îndulci glasul:

— Ce să aștept, domnule, păcatele noastre! Da uite, ne ține sărăcia în brațe de nici nu ne mai lasă să răsuflăm... Că altfel veneam, vai de mine, cum să nu viu! Că doar știu destul de bine unde-i primăria și nici picioarele nu mă dor, slavă Domnului.

Perceptorul ajunsese la el. Închise umbrela, scuturând-o binișor de ploaie și zicând:

— La plata birului hop cu sărăcia, altfel însă dă-i cu cârciuma! Lasă că vă știu, Ignate! Pe mine nu mă prostiți, degeaba! Cu voi îmi prăpădesc tinerețea și sănătatea!

— Ce cârciumă? protestă țaranul. N-am mai pus țuică-n gură de nici nu mai țin minte, că unde să ne mai ardă de băut dacă...

— Ia lasă vorba, că n-am venit la taifas! îl întrerupse Bârzotescu intrând în casă.

Muierea încremenise lângă vatră, cu cei patru copii lângă ea, ca o cloșcă speriată de uliu. Porcul grohăia mulțumit și ridică râtul mirat... Perceptorul se înțepea în mijlocul odăiței și se uita împrejur cercetător. Lung și deșirat cum era, ajungea cu capul până în grinzile tavanului. Luă registrul de la strajă, însemnă ceva și rupse o foaie.

— Ascultă, Ignate! zise pe urmă sever. Acu ți-am scris porcul, că altceva de preț văd că n-ai. Ai auzit? Nu-l iau deocamdată, să nu zici că-s rău. Dar să nu crezi că am să te aștept mai mult de o săptămână, că nici pe mine nu mă așteaptă cei mari, și nici n-am să mai viu pe aici să-mi stric ghetele prin cele băltoace, că voi nu-mi cumpărați altele și m-ați lăsa să umblu desculț... Așa, Ignate, să vii curând-curând, că altfel vine porcul la mine și nici nu se mai întoarce!

Atunci femeia izbucni amărâtă:

— Aoleo, doar n-o să ne iei purcelul, domnule, să-mi rămâie copiii flămânzi, că atâta avem și-am rupt de la gura noastră să-l cresc, că vite nu putem ținea dacă nu-i nutreț și porumbul...

Bârzotescu, parcă nici n-ar fi luat notă de existența ei, ieși plecându-se adânc, să nu se lovească cu capul de pragul de sus. Ignat îl petrecu după cuviință până-n ogradă, abătut, bâiguind mereu ca o scuză și o plângere:

— Apoi ce să facem, dom' perceptor, ce să facem?

Aristide Platamonu trimise servitoarea să cheme puțin pe fata logofătului, pe Gherghina. Ea are să știe să-i calce pantalonii frumos, cu dungă, nu ca toantele astea care nu-s în stare nici măcar să încălzească bine fierul.

Era singur acasă. Bătrânul avea un proces la Costești, la judecătorie, și pusese martor și pe Chirilă Păun. Plecase cu brișca de dimineață împreună cu doamna Platamonu, luând și pe Chirilă cu nevastă-sa. Au vrut să-l plimbe și pe Aristide puțin, dar el a refuzat. Tocmai va profita de singurătate ca să citească serios. Soră-sa se afla de o săptămână la Pitești, într-o familie prietenă, să se mai distreze.

Gherghina intră cu sfială în camera tânărului stăpân, împreună cu servitoarea.

— Uite, fetițo, tu ești deșteaptă și îndemânată și ai să-mi faci un serviciu...

Aristide îi explică. Fierul se încălzise. Pe masă erau întinși pantalonii alături de cârpa udă. Izgoni pe servitoarea neghioabă, să n-o vadă în ochi.

— Eu am să încerc, conașule, zise Gherghina speriată și ea de cearta servitoarei. Dar nu știu dacă am să pot bine...

Se apucă de lucru. Aristide, lângă ea, o privea. Trupul ei mlădios era plecat ușor peste fierul de călcat. Basmăua roșie, legată la spate, îi strângea capul și-i lăsa gol gâtul plin și puțin îndoit. Printre umăr și capul lăsat într-o parte tânărul îi vedea, sub ia subțire și descheiată, sânii rotunzi, mărișori, cu niște sfârcuri

ca mugurii plăpânzi. Se aplecă ușor și-i atinse gâtul cu buzele. Gherghina tresări și î ntoarse spre dânsul doi ochi plini de spaimă.

— De ce crezi că te-am chemat, Gherghino? șopti Aristide, luându-i fierul din mână și așezându-l pe un suport. Pentru astea? urmă apoi arătând disprețuitor fierul. Pe o fată frumoasă ca tine?

Gherghina se retrăgea spre ușă cu aceiași ochi în ochii lui. El o apucă de mână:

— Ți-e frică de mine?... Spune drept!... Se poate?... Și eu numai pentru tine n-am rămas la București, de dragul tău...

Fata încercă iar să se apropie de ușă. Atunci tânărul î ntoarse cheia în broască și o cuprinse de mijloc, continuând cu același glas lacom și fierbinte:

— De ce nu vrei să râzi nițel, Gherghino?... De ce te uiți așa? Nu, nu, nu vreau să te uiți așa!

Îi sărută gura, ochii, obraji. Gherghina murmură:

— De ce-ți bați joc de mine, conașule?

Și simțindu-se dusă spre colțul unde văzuse canapeaua, adăugă:

— Nu vreau!... Nu vreau!... Țip!... Să știi că țip!...

— Nu fi proastă, Gherghino!... Nu, nu! bodogăni Aristide crâmpoțindu-i gura cu gura lui.

Cortina căzu în ropote de aplauze. Luminile țâșniră brusc în sala încinsă de căldură și de miros de oameni mulți. Câteva minute urmă ră rechemările actorilor, apoi lumea se liniști și intrară în funcție binocurile. Nadina trona în loja ei ca un idol satisfăcut de adorația credincioșilor. Își aluneca alene ochii peste parter, schimba saluturi cu câte o lojă. După primul examen sumar, spuse încet lui Grigore:

— Ai văzut? Până și Predelenii sunt toți în păr... Ce-o fi pățit zgârcitul de-a cheltuit atâția bani?

— Și nici măcar n-am trecut pe la ei! zise bărbatul cu regret. Nu știam că s-au întors de la țară...

Începură defilările. Loja se umple de extaz:

— A, a fost superb!... Ce mare artist!... A jucat încântător!... Am văzut piesa și la Paris... Da, tot cu el...

Grigore profită de îmbulzeală și se rezezi la loja lui Predeleanu. După primele cuvinte, Tecla observă cu mirare:

— Dar te-ai schimbat de tot?... Parcă ești alt om!

— Se cunoaște? făcu Grigore. Mi-e cam rușine și totuși... Sunt îndrăgostit rău!

Olga îi aruncă o privire cu un surâs ștregăresc. Tecla, însă, uitându-se o clipă la loja Nadinei plină de o diversitate de admiratori, murmură pe gânduri:

— Ce-i drept, parcă s-a făcut mai frumoasă și mai fermecătoare...

Tânărul Iuga îi sărută mâna, recunoscător.

Când se ridică iar cortina și se întunecă sala, Nadina șopti:

— Unde mergem după spectacol, Grig?

Și mai târziu, în momentul culminant al dramei de pe scenă, continuă cu drăgălășenie:

— A descoperit Raul un local nou, absolut parizian și retras, unde nu merge decât lumea cea mai bună... L-am trimis să ne rezerve o masă și să fie aici, la sfârșit, să ne conducă. Am făcut bine?... Vine și Gogu cu consoarta lui...

— Tot ce faci tu e bine! răspunse Grigore mângâindu-i pe furiș brațul gol rezemat pe speteaza fotoliului.

Un mic restaurant de noapte, într-o străduță dosnică. Exterior modest. Înăuntru însă lumină orbitoare, lux căutat, atmosferă caldă, chelneri francezi pur-sânge și câteva atracții senzaționale. Patronul, om dintr-o familie boierească, cu nume distins, care și-a mâncat o avere imensă la Paris și din resturi a înghebat localul de curând, ca să aibă o ocupație, își primește clienții personal și ceremonios ca un senior pe invitații săi la o recepție selectă. Raul

Brumaru, firește, prieten cu proprietarul, face spiritual prezențările. Și Nadina surăde încântată și repetă întruna:

— Ah, oui, *c'est vraiment très chic, tres parisien!*¹

Mica sală s-a umplut de domni în frac și doamne decoltate. Chelnerii se strecoară ca umbrele, echilibrând tăvi de argint încărcate. O dansatoare spaniolă, într-un pătrat rezervat, acompaniată de o orchestră specială de chitariști spanioli, își învârtește temperamentul cu stridente vibrații de castaniete. Orchestra mai continuă un răstimp cu arii madrilenе și sevilane, apoi dispare pe urmele dansatoarei, făcând loc unui pianist care preludează somnolent și nonșalant, pregătind intrarea unui șansonetist francez, drăguț, elegant și foarte răsfățat, primit cu ovații frenetice de publicul cunoscător. Cântărețul surăde galant în dreapta și în stânga, lumina se stinge, rămân numai câteva becuri albastre — e romanța reveriei. Urmează altele, fiecare cu lumina ei. Apoi un chelner îi oferă o chitară, lăsată pe colțul pianului de un spaniol, se face lumină trandafirie și răsfățatul publicului se apropie de Nadina și cântă înfiorat cupletul amorului fără speranță.

Aerul s-a îmbâcsit de fum și de aburi de vinuri grele. Ochii lucesc. Lumina albă tremură pe fețele obosite. Glasurile băjbăie distrase...

În trăsură, îmbondorită în blană, Nadina spuse bucuroasă:

— Bine c-au început și Bucureștii să devie oraș mai civilizat, nu tot mititei, și lăutari, și mojie!... Nu-i așa, Grig?

— Da, sigur!

— Și șansonetistul foarte interesant! adăugă ea după o pauză. Ai văzut că numai mie mi-a cântat?

Grigore o simțea lângă dânsul, fericită și caldă. Zise cu o voce avidă și supusă:

— Tu ești cea mai frumoasă!

¹ Ah, da, este într-adevăr foarte frumos, foarte parizian! (fr.)

— Tu ești, Petrică?

— Eu, eu! Hai, deschide, mamă, hai!

Întră. În casă era întuneric. Numai focul din vatră răspândea un rotocol de lumină roșcată.

— Mi se pare că nici nu dormeai? Întrebă Petre.

— Ce să dorm? Că până le-am dat de mâncare, până s-au culcat ei, a trecut vremea, zice maică-sa horobăind pe lângă foc. Dar și tu, dragul mamei, târziu mai vii și greu mi-e și mie că sunteți mulți și nu mai știu cum să împart ca să-ți opresc și ție, să-i satur și pe ei, of, Doamne!

Petre se așează pe laviță. Oftă:

— Apoi nu stau nici eu de bine și de petreceri, mamă!

Smaranda îi puse pe masă o farfurie cu mâncare. Un răstimp nu se mai auziră decât sorbiturile lui flămânde și molfăitul fălcilor. Pe altă laviță, într-un pat și pe cuptor dormeau ceilalți copii, cu respirații grele. Pe urmă, după ce își mai potoli puțin foamea, Petre începu să-i spuie, printre îmbucături, că tot n-a izbutit să o rupă la boierul cel bătrân nici așa, și nici așa. Logofătul zice mereu c-o fi, c-o păți, că boierul se ține de vorbă când făgăduiește, că lui i-a spus atunci, astă-iarnă, să plătească boul, dar n-a spus să nu oprească datoria...

— Așa m-a purtat și pe mine, de au trecut săptămânile și lunile, că în curând se împlinește anul de când s-a prăpădit bietul tată-tău! bolborosi femeia cu glas lăcrimat.

— Ei, dar de lăsat nu mă las, să știu de bine că se întâmplă orice! făcu flăcăul hotărât. Nu las, că-i dreptul nostru și nu cerem de pomană, că taica pentru dâșii a muncit până l-a luat Dumnezeu...

Sorbi ultimele linguri din farfurie. Tăcu îndelung. Se uita la flăcărilor roșii ce fâlfăiau în vatră cu un dудuit leneș. Apoi cu glas mai molcom zise iarăși:

— Rabzi, rabzi și oftezi, până nu mai poți, ș-apoi...

Iar tăcu și, după un răstimp, urmă gânditor:

— Că spuneau și oamenii și se sfătuiau cum să mai facă și ce să facă? D-aia am și întârziat așa...

Se întrerupse, parcă și-ar fi adus aminte, și întrebă:

— Da de ce nu aprinseși lampa, mamă? Ori nu mai e gaz?

— Ba mai e nițel, dar ziceam că e destulă lumina focului...

Petre dădu din cap, apăsând:

— Că bine zici, face și focul lumină când nu-i alta!

O flacăra trosni ațâțându-le și pe celelalte. Fața lui Petre se roși. Umbra lui juca pe perete și peretele parcă se clătina.

5

Titu Herdelea scrisese acasă despre toate prin câte a trecut până ce acum poate zice că i-a ajutat Dumnezeu de s-a aranjat bine de tot. Se lăuda în scrisoare și lăuda *Drapelul* ca fiind un jurnal foarte important. Îi trimise bătrânului Herdelea, pentru că îl știa mare amator de ziare, un pachet voluminos cu diferite foi, având grijă să încadreze cu roșu în *Drapelul* tot ce înscrisese dânsul și mai ales cele două articole de fond în care se lupta viguros cu însuși contele Apponyi. Nu uită, firește, să ridice în slavă pe Grigore Iuga (a cărui nevastă e o minune de frumusețe și eleganță, de s-ar prăpădi de admirație toate domnișoarele de prin Amaradia și împrejurimi când ar vedea-o), să povestească cum a petrecut la castelul lor de la țară, ceva în felul castelului grofilor de la Beclean, și cum s-a întors la București cu automobilul, o distanță cam cât de la Bistrița până la Cluj. Transmise bătrânului complimente prietenești de la Gavrilaș, care este pentru dânsul ca un părinte, iar din parte-i salutări tuturor cunoștințelor și îndeosebi preotului Belciug, fiindcă în cele din urmă s-a purtat așa de frumos, încât trebuiesc uitate micile neînțelegeri din trecut. Adăugă că îl așteaptă pe Belciug să vie în țară, cum a făgăduit pe când se muncea cu clădirea bisericii noi din Pripas; cum e el văduv și cu stare, poate veni

lesne și nu-i va părea rău de cheltuială, căci Bucureștii e un oraș mai simpatic ca Budapesta, afară că e inima românismului. Felicită solemn pe Ghighi pentru logodnă și o îndemnă să fie bucuroasă de Zăgreanu, care e un băiat eminent. Rău îi pare că va lipsi de la nuntă, dar are acuma atâtea ocupații, că nici nu se poate gândi să le întrerupă, mai ales că nici banii nu prea îl dau afară din casă, deocamdată.

Nu pomeni însă nimic despre micile lui afaceri amoroase, deși știa că, în special pe Ghighi, ar interesa-o grozav. Nu voia să se mai afle prin Amaradia că el și aici umblă după lucruri neserioase, deși în ultimele săptămâni, de când a scăpat de grija vieții de toate zilele, tocmai lucrurile acestea îl preocupau mai mult.

Doamna Mimi s-a ținut de cuvânt și a revenit să-și vază camera de fată într-o după-amiază când știa că mamă-sa nu e acasă. S-a dezbrăcat singură și îndată s-a vârât în pătuceanul ei de odinioară. Pe urmă, de câte ori venea, se dezbrăca la fel, lepădându-și acuma și cămașa, încât rămânea goală cum a născut-o doamna Alexandrescu; își admira nudul în oglinda mare cu ramă de nuc, tot de pe vremea fecioriei ei, și apoi repede se ascundea în pătuceanul cu visurile.

Titu a primit-o cu emoție mare întâi și s-a simțit mândru că a cucerit o femeie atât de încântătoare. Curând însă a înțeles că nu este el singurul mândru și fericit, că lui îi revin numai rămășițele și că cucerirea lui se datora unui capriciu întâmplător al ei de a fi iubită de un poet. De altfel, Mimi însăși nu s-a sfiit să-i spuie clar că nu trebuie să fie pretențios și nici să o plictisească cu gelozia, fiindcă destul o sâcăie bărbatul ei cu d-astea. Firește, tânărul s-a resemnat cu situația. Își zise că, la urma urmelor, ea îi dăruiește ce poate și de ce ar refuza el pe o femeie drăguță, când nici nu-l costă nimic.

Totuși, se iviră și inevitabilele mici complicații. Eleva lui, Marioara, a mirosit ceva și a început să-i facă imputări că ea nu e

fată de pe străzi, că dacă n-o iubește cu adevărat, pentru ce nu-i spune pe față, nu să-și bată joc de ea înșelând-o cu cine știe cine, și sfârșind printr-o discretă amenințare că se va plânge doamnei Gavrilas de purtarea lui nealeală. O seară întreagă a trebuit să-i explice și să-i jure că numai pe ea o iubește, ca s-o astâmpere.

Ba într-o zi s-a pomenit cu doamna Alexandrescu că îl apostrofează atât de jalnic, de parcă ar fi părăsit-o Jenică:

— Domnu Titu, din suflet te rog și te implor, ia seama să nu se nenorocască din pricina matala biata Mimi!... Ea te-o fi iubind, sărăcuța, c-am observat de atunci că îi ești simpatic, dar dumneata trebuie să fii mai cuminte și s-o ferești, să nu care cumva să prindă de veste Vasile, că se întâmplă o nenorocire... Nu zic și nu-ți reproșez, că pasiunea așa vine, pârdalnică, și Mimi, sărmănuța, nu-i de mirare că i s-a urât și ei cu un bărbat ciufut și mojit, dar...

Tânărul Herdelea ascultă cu resemnare lamentațiile gazdei sale și numai la sfârșit articulă un slab protest, menit mai mult să-i evidențieze cavalerismul decât să fie crezut. În realitate se jena de doamna Alexandrescu din pricina Tanței, căreia începuse a-i face curte foarte stăruitor. Doamna Alexandrescu l-a dus deunăzi la părinții fetei, l-a prezentat și l-a lăudat, iar pe urmă el a devenit un musafir asiduu în casa din dosul gării, proprietatea domnului Alexandru Ionescu, șef de birou la Finanțe. Tanța era acum iubirea lui cea frumoasă și adevărată. Grație ei i-a revenit inspirația poetică. În fiecare seară, scăpat de obligațiile pentru *Drapelul*, învăluit într-un nour de fum de țigări, scria versuri de gloriificare a făpturii divine. De altfel, Tanța răspundea cu aceleași sentimente. Deși sfioasă, i-a mărturisit că nici n-ar mai putea trăi fără el. Trei zile dacă nu-l vedea, născocea motive să fie la Lenuța, confidenta dragostei ei, care, firește, chema pe Titu.

Toate acestea nu-l împiedicau să-și împlinească meseria, ba chiar îl stimulau. În fiecare dimineață se prezenta conștiincios la *Drapelul*, cu manuscrisul pregătit. Găsea totdeauna numai pe Roșu,

la același birou, parcă nici nu s-ar fi clintit de-acolo. Spre amiazi își mai făceau apariția reporterii, redactorii, veșnic grăbiți și agitați și nemulțumiți, discutând violent și abținându-se permanent de a scrie. Altminteri însă, Herdelea era singurul tovarăș redacțional al lui Roșu, care îi spunea deseori:

— Să știi, puiule, că tu ai să ajungi! Ascultă-mă pe mine ce-ți vorbesc, că eu nu vorbesc fleacuri ca domnișorii ăștia care vin cu pălăria-n cap, se grozăvesc, mint și nu-s capabili să scrie un rând cumsecade. Ai să ajungi, băiete, pentru că îți place munca și nu te codești! Să știi!... Ai și talent, ești și sânguitor, tocmai ce trebuie unui gazetar bun. Nu zic, se poate să te lași de meseria asta, că te văd băiat cinstit și corect, și anevoie răzbești în gazetărie când ești așa, dar oriunde te-ar duce destinul, ai să faci treabă, să știi de la mine!

Titu Herdelea se credea la rându-i obligat să-i raporteze când a luat masa la Gogu Ionescu sau când a fost poftit la Grigore Iuga, și alte asemenea evenimente de ale sale de interes mai public. Secretarului nu-i plăceau și le considera apucături de arivism, enunțând dogmatic că ziaristul să rămâie în lumea lui, să nu se vâre printre ciocoi, să-și adoarmă conștiința. Gazetarul trebuie să-și păstreze virgină facultatea de a protesta și a biciui neconținut, mai cu seamă în țara noastră, unde fărădelegea e singura lege perfect valabilă.

— Deschide ochii, puiule, și uită-te împrejur! Te-ai plimbat la țară în automobil și prin castele ciocoești și n-ai pus urechea la pământ să ascuți glasurile care nu se aud. Din automobil nu se vede și nu se aude nimic. Și nici pe trotuarele Bucureștilor. E falsă și artificială toată aparența asta de lux și civilizație. Realitatea e alta, tinere! Exportăm zeci de mii de vagoane de cereale și câteva milioane de țărani n-au nici porumb pentru mămăliga cotidiană! Înțelegi ce va să zică asta? Cu luminile Bucureștilor ne înșelăm pe noi înșine. Nu ne aruncăm privirea dincolo, fiindcă știm că

dincolo e prăpastia și numai privind în ea ne-am cutremura... Nu lux, nu automobile și castele, puiule! Astea-s pojghița care acoperă un vulcan de dureri. Ca mâine se sparge pojghița și atunci!...

Titu se obișnuise deja cu catastrofismul. Nu era om să nu lăcremeze, de îndată ce venea vorba de stările generale, asupra durerilor țărănimii, completându-le cu profețiile crâncene de rigoare. Așa a fost probabil totdeauna și va fi totdeauna. Orășenii, care cunosc țara din vilegiaturi pitorești, au o mare predilecție pentru țărani veșnic porniți să se revolte, tocmai pentru că sunt asigurați că țărani români nu sunt în stare să se revolte aieva niciodată.

6

— Ce-ar fi, Grig, să facem Crăciunul la țară? zise Nadina cu mare voioșie într-o zi când se apropiau sărbătorile.

Grigore luga răspunse numai cu o privire plină de recunoștință. Propunerea o considera o atenție delicată pentru dânsul. Nimic nu l-ar fi putut bucura mai mult decât dovada aceasta de apropiere sufletească. Iubirea lor ajunge astfel să se cimenteze prin înțelegerea reciprocă. Pasiunea trupească devine în sfârșit durabilă, fiindcă se alimentează din esența inepuizabilă a sufletelor. Dacă ar fi adoptat de la început față de ea atitudinea de azi, câte amărăciuni și-ar fi cruțat unul altuia! Fericirea n-o poți gusta decât când te-a purificat nefericirea.

Detaliile le stabilizează ușor. Grigore se mulțumea să înregistreze dorințele ei, ca să-i fie toate împlinite cu sfințenie. Primul punct era că vor petrece Crăciunul la Amara, dar revelionul îl vor face negreșit în capitală. Acceptat. Al doilea că trebuie să fie un Crăciun vesel, cu lume multă și lăutari buni. Acceptat, firește. Vor fi prezenți toți vecinii lor mai subțiri de la țară. Despre asta va îngriji bătrânul, care are să fie plăcut surprins de hotărârea lor. Îi va

scrie să poftească și pe prefectul județului, de la Pitești, ca să fie reprezentat și guvernul la veselia lor. Nadina surâse; i se părea comic cu prefectul... Grigore întrebă:

— De la București luăm pe cineva sau mai bine nu?...

— A, s-ar putea? se miră Nadina. Apoi dacă ar fi numai moșieri și arendași, inclusiv prefectul, ne-am urca pe pereți de plictiseală! Trebuie să conteze neapărat pe Gogu și Eugenia, care au invitată la țară și familia unui frate al ei, profesor, sau așa ceva, la Giurgiu. Evident, au să vie împreună cu musafirii lor. Pe urmă câțiva băieți mai spirituali, să aibă cu cine sta de vorbă. Măcar doi-trei. Când rosti numele lui Raul Brumaru, observă, sau i se păru, o ușoară crispă pe figura lui Grigore, încât adăugă repede: Dacă nu-ți convine, renunț, Grigule!... M-am gândit însă la Raul pentru că e totdeauna vesel și...

— O, de ce? Foarte bine!... Bietul Raul! zise bărbatul cu o compătimire disprețuitoare.

— Uite, poate să vie și tânărul cela, cum îl cheamă, din Ardeal? continuă Nadina. Îl vom pune să ne cânte colinde ardelenesti...

Crăciunul cădea într-o joi. Nadina hotărî să plece cu toții marți după-amiază la Amara, să doarmă acolo în tihnă, ca să fie odihniți pentru seara din ajun. În Gara de Nord îi aștepta numai Raul; ceilalți cavaleri mondeni se scuzaseră în ultimul moment. De-abia dincolo de Chitila apărură și Titu Herdelea, radios și aferat. Minți că a sosit chiar când a plecat trenul și s-a instalat în alt compartiment. De fapt venise cu o jumătate de oră înainte și și-a asigurat un loc bun în clasa a treia, deoarece călătorea pe buzunarul lui și de ce să-și risipească gologanii.

Numai Grigore îi ascultă scuzele și explicațiile. Nadina îi surâse indiferentă, rămânând atentă la Brumaru, care îi relata o povestire picantă după *Vie Parisienne*¹ fără a se întrerupe decât o secundă

¹ *Viața pariziană* (fr.)

pentru a întinde lui Titu mâna stângă și a-i zice: „Ce mai faci, monșer?” Tânărul Herdelea mai făcu puțină politică cu Grigore, află că Gogu Ionescu e la Lespezi de trei zile și se bucură că se va întâlni cu Alexandru Pinte, pe care-l cunoscuse de asemenea la Sângeorz. Pe urmă găsi un pretext să se retragă în compartimentul său, fiindu-i frică să nu dea conductorul peste el și să-l facă de răs, că stă la clasa întâia cu bilet de a treia.

Zăpada ce o lăsaseră în București era o jucărie față de ce găsiră la Amara. La sosire, în Costești, îi așteptau sănii. Nadina tresălta de bucurie. Cum ajunseră acasă, porunci pentru a doua zi o plimbare cu sania prin împrejurimi.

Grigore se sculă mai devreme, să îngrijească de plimbarea proiectată. Avu însă o surpriză neplăcută. Aseară, Ichim, bătrânul vizitii de nădejde, după ce a deshămat iepile de la sania cea bună și le-a adăpat, când le-a băgat în grajd să le lege la ieslea lor, nu se știe cum și ce, dar s-a pomenit cu iapa roaibă, sperioasă, că începe să sară în două picioare, ș-apoi să zvârle din copite până tot l-a zdrobit pe bietul om de l-au scos pe cergă afară. Așa că nu-i chip să mai iasă dânsul cu sania, iar ceilalți vizitii nici unul nu s-ar încumeta să măie iepile prea buiestre. Grigore era plictisit și pentru Ichim, dar mai cu seamă din pricina Nadinei care, fiind amatoare de iuțeală, nu ar fi mulțumită să o plimbe cu caii de purtare. Atunci logofătul Bumbu își dădu părerea că ar putea chema pe Petrică al Smarandei, c-a fost doar căprar la artilerie și a strunit tot felul de cai, încât are să se joace cu iepile. Îl chemară degrabă.

Totuși, abia spre amiază porniră. Nadina luă lângă ea pe Titu, pe Raul îl trecu în sania a doua cu Grigore, care o sărută în gând pentru acest gest. După indicațiile lui Grigore, sania Nadinei o luă înainte având să facă circuitul Ruginoasa, Bârlogu, Babaroaga, Gliganu, Lespezi și acasă. Înfășurați în bunzi imense, cât niște pelerine medievale, acoperiți cu pleduri groase și îmblănite, sfidau

gerul aspru ce dăinuia de peste o săptămână. Cum ieșiră din Amara, câmpia albă se desfășura în fața lor ca o nesfârșită mantie de hermină, scânteind în lumina soarelui mușcător. Șoseaua tăia o dără lucioasă, rectilină, pe care sania aluneca vertiginos. Petre, în picioare, puțin plecat înainte, îndemna ielele arar, cu un plescăit de limbă, energic. În sumanu-i cenușiu, cu căciula neagră de miel pe o ureche, părea mai înalt și mai voinic de cum era.

Nadina nu mai tăcea din gură, atâta era de entuziasmată. Aci spunea ceva lui Titu, aci scotea un strigăt nearticulat, aci lălăia un început de galop cantabil și din când în când striga către vizitii cu o încurajare ațățătoare:

— Hai, băiete, hai, nu șovăi!

— Nu șovăiesc, conită, n-aveți grijă! mormăia Petre fără a se întoarce, cu glas în care tremura un râs puțin batjocoritor.

Goana vijelioasă ținea de un ceas. Trecură prin Ruginoasa, prin Bârlogu, prin Babaroaga, prin Gliganu. Pe când alergau acum spre Lespezi, văzură de departe un cârd de ciori, poate câteva sute, de-a curmezișul șoselei, o împrășcătură de cerneală pe o colosală coală de hârtie. Flămânde și obraznice, ciorile numai când sania era să dea peste ele zbucniră brusc de pe pământ cu zgomotos fâlfâit de aripi și croncăneli. Iapa înaintașă, într-un acces de spaimă, făcu o săritură în dreapta să se ferească parcă de primejdie. În aceeași clipă Petre o croi cu biciul peste burtă. Durerea o sperie mai tare, încât zvăcni drept înainte, pe șoseaua netedă, într-un galop furios, stârnind și frica tovarășei sale de oiște.

— Ce faci? Ce faci? țipă deodată Nadina. Ne omoară!... Ajutor!

Se agăță îngrozită de gâtul lui Titu, în vreme ce caii, sforăind și ciulind urechile, goneau nebunește, izbind deseori cu picioarele dinapoi în frontalul bombat al saniei. Atunci răsună glasul lui Petre, încrezător:

— Nu vă speriați și nu vă fie frică, conită, dacă sunteți cu mine!

Glasul acesta aspru și ciudat îi împrăstie deodată orice teamă. Auzi acuma și pe Titu, care nu-și pierduse cumpătul, zicând:

— Doamnă, doamnă, nu e nimic, fiți liniștită!

Încercă să zâmbească, parcă i-ar fi fost rușine de spaima trecută. Petre, cu spinarea îndoită ușor înapoi, țeapăn ca o stâncă, strângea hățurile, repetând lin și totuși poruncitor:

— Hohoho!... Hohoho!...

Privindu-l, Nadina parcă vedea cum i se încleștează mușchii brațelor ca niște cângi de oțel și cum îi cresc mereu puterile, cu cât își înfinge picioarele mai dârz în pământ. Își recăpătă calmul complet. Ajunse iarăși veselă în Amara și, coborând din sanie, râse de toată întâmplarea, ciripind gălăgios:

— Am tras o spaimă neroadă... Bine c-am avut un vizitiu energetic!

Petre își întoarse spre ea fața îmbujorată de bătaia gerului, cu mustăcioara aburită și pișcată de sloiuri, cu ochii mici, sfredelitori, în care se jucau licăriri vii de bucurie. Spuse:

— Apoi iepele-s buiece, conică, că-s iepe boierești, toată vremea numai odihnesc și mănâncă bine și nu muncesc. Cum să nu le ardă de nebunii?

Și scui pă triumfător între crupele pline ale iepelor extenuate.

— Bravo, Petre, bravo! strigă Titu Herdelea, care în sfârșit izbutise a se descotoșmăni dintre blănuri și, sărind jos, îl bătu protector pe umăr.

Nadina povesti la dejun întâmplarea, completând-o cu mici înflorituri pe care Titu, galant, le confirmă. Înfloriturile se înmulțiră și întâmplarea deveni o aventură, iar Nadina însăși o eroină când repetă povestirea de mai multe ori invitațiilor ce începură să sosească mai spre seară. Cu cât observa mai mare îngrijorare la interlocutori, cu atât era mai mândră, râdea și declara nepăsătoare că îi plac grozav emoțiile violente și îi pare bine c-a văzut și moartea cu ochii.

— Era să mă pierzi, Grig drag... M-ai fi regretat? zise sentimental, într-un moment, soțului ei, care răspunse mângâind-o ca pe un copil nepriceput:

— Asta înseamnă că trebuie să fii prudentă cu plăcerile, oricât te-ar tenta!

— O plăcere prudentă nu mai e plăcere! ripostă Nadina răsfățată.

Miron Iuga își primi oaspeții cu o bonomie ce-i ședea bine. Nu poftise dintre vecini pe Platamonu, deși Grigore crezuse că ar fi fost delicat, de vreme ce e arendașul Nadinei și al lui Gogu, și nici pe Cosma Buruiană, căruia încă nu-i iertase minciuna cu furtul, oricât arendașul, ca să-l îmbuneze, răsplătise pe țărani anchetati și bătuți de pomană cu câte un sac de porumb.

Pe la șapte seara, sosiră, ultimii, prefectul Andrei Boerescu și generalul Dadarlat, amândoi cu nevestele, venind direct de la Pitești și urmând să plece pe urmă de aici fiecare la moșia lui, unul la Rociu, celălalt la Humele, unde aveau să petreacă sărbătorile. Prefectul era un bătrânel mărunțel și rotofei cam de vârsta lui Miron, plin de viață și de vioiciune. Studiase odinioară medicina și chiar avea tăblița cu titlul pe zidul casei la Pitești, dar n-a practicat niciodată, simțind o repulsie fizică față de boli și suferințe. Nevastă-sa îi semăna, parcă i-ar fi fost soră, și la înfățișare, și la temperament. Generalul Dadarlat în schimb, cu toate că avea o inimă ca untul proaspăt, părea fioros ca un haiduc mai ales din pricina mustăților mari, negre, vopsite, cu vârfurile răsucite dârz, care contrastau cu părul de pe cap, rar și cam cărunț. Doamna general, voinică și înaltă ca și bărbatul ei, era mai tânără mult ca dânsul și încă cochetă.

Marele hol ajunsese aproape neîncăpător. Prefectul, neuitându-și calitatea, își luă pentru început un aer de gravitate pe care însă îl lepădă repede, ca să nu-și strice pofta de mâncare. Când află

că Titu Herdelea e ziarist din București și încă de la gazeta guvernului, îl trase într-un colț și-l chestionă amănunțit asupra situației politice, demonstrându-i că în județul lui lucrurile merg strună și că el e popular și iubit.

În centrul interesului general continuă să rămâie aventura Nadinei, constituind, de altfel, și un subiect la care putea participa toată lumea cu deplină competență. Însuși Ioniță Rotompan, o fire mai închisă, și chiar ursuz, trăind singuratic la moșia-i Goia de când și-a măritat fata, îi puse câteva întrebări și dădu din cap ocrotitor. Colonelul pensionar Ștefănescu, arendașul moșiei Vlăduța, își adusese toate trei fetele, deopotrivă de drăgălașe, în speranța că Nadina, cu relațiile ei în lumea bună, va fi adus de la București și tineri serioși. Nadina le-a îmbrățișat într-adevăr foarte amabil și a poruncit lui Raul să le facă curte, însărcinare de care el se achita conștiincios și cu câte-o privire tainică desperată după Nadina. Căpitanul Lache Grădinaru, crezându-se irezistibil pentru că numai cu săbioara lui a cucerit proprietatea Cantacuzu, de peste trei mii de pogoane, ca supliment la o nevastă urâtică și prostuță, bătea zelos din pînteni pe lângă Nadina și-și sublinia străduințele cu câte un suspin însoțit de întoarcerea ochilor pe dos. Ca să scape de el, Nadina fu obligată să se retragă puțin deoparte cu Titu Herdelea.

— E idiot rău căpitanul ăsta! zise ea plictisită.

Titu se socotea întrucâtva tovarăș și complice. Aflându-se acuma între patru ochi cu ea, i se păru și mai frumoasă, decoltată adânc și cu brațele goale cum era, și cu o strălucire stranie pe figura-i enigmatică. Îi șopti cu entuziasm reținut:

— M-am ales și eu cu ceva din pățania de azi, că v-ați încolăcit brațele pe gâtul meu cu atâta ardoare de parcă...

— Vezi, nici nu mi-am dat seama, zâmbi Nadina. Îți închipui, însă, că n-a fost cu intenție...

— Din nenorocire! făcu tânărul Herdelea.

În clipa când să se așeze la masă, afară, sub ferestre, răsună o colindă. Toată lumea o ascultă cu plăcere. Mai urmară două. Era corul de fete și flăcăi înjghebat de învățătorul Dragoș înadins, pentru a face o surpriză bătrânului Iuga, care fu într-adevăr mulțumit. Porunci să-i ospăteze bine pe toți, iar pe Dragoș îl felicită și-l opri la masă.

Firește, cina se prelungi până spre miezul nopții, stropită cu vinuri variate, animată de muzica vestitului Fănică de la Pitești și de inevitabilul toast al prefectului, pe care bătrânul colonel pensionar Ștefănescu se simți dator să-l completeze cu complimente galante la adresa Nadinei și a celorlalte cucoane prezente... Pe urmă Nadina ceru să danseze și dansul se generalizează fără să se ridice masa. Peretele de sticlă dinspre hol se dădu în lături, lăutarii trecură la mijloc și astfel fură împăcați și cei rămași în jurul mesei, și dansatorii care se puteau frământa în largul lor dincolo.

Nadina reuși să înduplece până și pe Miron Iuga să facă un vals bătrânesc cu ea. Totuși aici rolul principal revenea lui Raul care, pentru a fi pe placul Nadinei, dansă pe rând cu toate cucoanele. Singură soția prefectului îl refuză, scuzându-se amabil că nu mai e în vârstă când unei femei îi șade bine să-și arate grațiile. Gogu Ionescu, în ciuda celor aproape cincizeci de ani, făcea o concurență redutabilă lui Raul; adevărat că el juca mai mult cu Eugenia și de dragul ei. Nici Titu Herdelea nu vroia să rămâie mai prejos, îndeosebi pentru plăcerea de-a dansa cu Nadina, căreia îi și spuse languros în timpul unui boston:

— Soarta mă răzbună pentru azi-dimineață... Și-i strânse mijlocul.

Nadina îi zise cu indiferență:

— Ia seama, că pornești pe urmele căpitanului!

Tânărul se pleoști, parcă ar fi primit un duș rece. Îi era rușine că a fost fără tact și se retrase la masă, așezându-se modest lângă învățătorul Dragoș. De acolo urmări un răstimp pe Nadina, care acum dansa cu Brumaru.

— Cel puțin sper că observi cât mă sacrific? întrebă Raul ajungând cu ea într-un colț mai depărtat.

Nadina se lipi de el, fără să-l privească, în loc de răspuns.

— Sunt exasperat... Nu mai pot!... De ce mă chinuiești așa? continuă Raul, strângând-o și alunecându-și brațul pe spatele ei.

— Ai răbdare! murmură Nadina. Nu mă strânge așa, că ne observă lumea...

— Mi-ai promis solemn, Nada, nu-i așa? insistă el. Te aștept, Nada, auzi?... Vii?... Vii? Te rog... Nada...

— Da, da... Sss... Taci! șopti ea, încleștându-și nervos mâna stângă pe brațul lui, fiindcă în aceeași clipă auzi aproape glasul căpitanului întovărașit de vijelioase bătaii din pinteni:

— Coniță, mai fie-vă milă și de noiăștia care...

Nadina părăsi pe Brumaru și trecu în brațele căpitanului, ciripind:

— Domnul are dreptate... Tu așteaptă, Raul! Să te mulțumești cu sfârșitul!...

Căpitanul Grădinaru, încântat, se depărtă cu ea într-un elan furtunos și triumfal.

Titu Herdelea văzu pe Brumaru rămas în mijlocul holului, cu ochii după perechea ce dispărea. Zâmbi în sine satisfăcut că și Raul o fi pățit ca dânsul sau ceva similar și-și zise cu admirație: „Minunată femeie!”

Lângă el, la masă, discuția era în toi. Prefectul Boerescu adusese vorba despre guvern, laudându-l negreșit și astfel stârnind criticele din ce în ce mai vii ale colonelului pensionar Ștefănescu, care nu se sfia să declare că „mergem spre dezastru sigur dacă se tolerează

anarhia“. El nu face politică și nu-i pasă ce partid e la putere, dar pretinde ca guvernul să fie energic, să știe ce vrea și să păstreze ordinea și disciplina, altfel ne prăpădim.

— Lasă, colonele, că anarhia numai dumneata o vezi, pentru că ești în opoziție, zise prefectul cu superioritate. Degeaba spui că nu faci politică. N-ai votat cu dumnealor acum doi ani?... Carevasăzică?...

— Domnule prefect, eu votez cu cine-mi spune conștiința mea de cetățean cinstit! strigă colonelul aprins. Nu sunt înscris în nici un partid, nici la ei, nici la dumneavoastră, tocmai ca să-mi păstrez libertatea judecății!

— Nu te supăra, colonele, degeaba! reluă Boerescu blajin. Eu nu te acuz că ai votat cum ai vrut, dar nu pot admite să fim denigrați pe nedrept. Atât!

Apoi, fără a mai aștepta să-și vie în fire pensionarul, se adresă deodată, parcă printr-o inspirație fericită, învățătorului Dragoș, care tăcuse până atunci:

— Ascultă, domnule... ăsta... cum te cheamă, că ți-am uitat numele... domnule învățător!

— Dragoș! completă învățătorul.

— Da, Dragoș... Spune dumneata, că trăiești în mijlocul țăranilor și ești ieșit din popor, dar spune deschis, fără nici o sfială: este liniște și ordine pe aici ori e cum zice dumnealui? Poftim! Te rog!

După o ușoară ezitare, învățătorul răspunse uitându-se drept în ochii prefectului:

— Este pace și liniște, dar e și multă sărăcie!

Boerescu se încruntă puțin:

— Sărăcie, da, firește... Sărăcia însă nu intră în atribuțiile guvernului. Asta depinde de împrejurări și de oameni. Guvernul trebuie să țină cumpănă dreaptă și atât!

Dragoș, ca o justificare, continuă mai viu:

— Desigur, dar vedeți dumneavoastră, suntem de-abia la Crăciun și marea majoritate a oamenilor nu mai au porumb... E îngrozitor! Gândiți-vă ce vor face nenorociții până în toamna viitoare? Sunt siliți să cerșească pur și simplu. Ce-a fost azi aici, la domnul Iuga, o jale... Zeci de femei și de bărbați să se milogească pentru porumb, numai pentru porumb, și să se îndatoreze peste puterile lor. Și ce-a fost aici e pretutindeni, dacă nu și mai rău...

Colonelul Ștefănescu își redobândește încrederea și-l întrerupe, adresându-se prefectului:

— Vasăzică întocmai ce afirmam eu, iubite domnule prefect! Exact! Oamenii nu se ajung, și murmură, și se agită, și amenință. Asta nu e anarhie, pentru Dumnezeu, domnilor?... Și încă am avut un an mai bunșor, de s-au făcut de toate, potrivit. Închipuiți-vă, însă, dumneavoastră ce s-ar întâmpla dacă ar da Dumnezeu o secetă sau altă pacoste! Ei, ce să vă mai spun, cred că țăranii s-ar năpusti, fără multă vorbă, la hambarele boierilor, dacă nu și mai rău!

Boerescu era încurcat mai ales din pricina lui Titu Herdelea, care s-ar putea să bată toba pe la București ce-a auzit în județul lui și să-i scoată faima că e prefect slab. Se gândea la o replică zdrobitoare, nu-i venea nimic în minte și se enerva. Între timp, Miron Iuga observă liniștit:

— Toate astea sunt efectele demagogiei deșănțate ce se face la orașe. De acolo pornește răul și se propagă nemulțumirea țăranilor și spiritul de dezordine. Când oamenii preinși serioși proclamă că țăranii nu pot trăi fiindcă n-au pământ, cum să nu ceară țăranul pământ și cum să mai respecte învoielile? Aici e buba.

— Coane Miroane, vorbești din inima mea! strigă colonelul, țăranul șade la cârciumă, își bea acolo toată munca și pe urmă se vaită că nu se ajunge...

Învățătorul nu se putu opri să nu zică:

— Adevărat, sunt mulți bețivi, dar nu...

Pensionarul nu-i dădu voie să sfârșească și continuă:

— Toți sunt îndărătnici și lacomi, domnule! De aceea trebuie o mână de fier să-i dezmeticească, altfel...

Prefectul întrerupse batjocoritor, parcă și-ar fi găsit replica definitivă:

— Dumneata vrei un guvern care să-ți dădăcească țăranii, colonele! Ei, bată-te să te bată! De ce nu spuneai?... Ai văzut ce cere dumnealui de la guvern, domnule Herdelea? Ia să scrii asta la *Drapelul*, să-și dea seama și cei mai mari câte de toate ni se cer nouă, care îi reprezentăm!

Titu Herdelea surâse înțelegător, iar prefectul trase cu ochiul.

Atunci însă doamna Pinteia dădu semnalul plecării la care se ralie îndată și soția prefectului. Grigore și Miron zadarnic mai încercară să se împotrivească. În câteva minute toți oaspeții, spăimântați că orele sunt aproape patru, se ridicară. Se ivi totuși o problemă gravă, pusă de doamna Pinteia însăși: cum să facă oare cu cei trei copii ai ei pe care îi culcase îndată după cină și acum dormeau duși? Îi era milă să-i scoale și frică să nu se îmbolnăvească ieșind, încălziți, în gerul de afară. Toată lumea luă parte la dezbatere cu diferite soluții. Grigore hotărî să rămâie și soții Pinteia să doarmă aici, iar mâine vor trece la Lespezi unde au stat și vor mai sta destul. Au la dispoziție o cameră bună chiar alături de a copiilor, care e lângă a Nadinei, așa că vor fi ca acasă...

După ce, încetul cu încetul, musafirii se risipiră și Miron Iuga se retrase în vechiul conac, cei rămași se suiră împreună la etaj. În hol mai stătură de vorbă câteva minute, apoi se despărțiră. Soții Pinteia, cu precauția necesară, își aruncară ochii în odaia copiilor înainte de-a se retrage în odaia lor. Titu Herdelea și Brumarul, ale căror camere erau alăturate și dincolo de deschizătura mare a verandei cu geamlâc albastru de deasupra intrării principale, trecură de asemenea la culcare. Cum prin geamlâcul verandei pătrundea lumina lunii pline, Titu se opri un moment în mijlocul

holului și de acolo, întorcându-se spre Nadina și Grigore, zise melancolic, cum șade bine unui poet:

— Ce noapte divină!

Nadina deschisese ușa iatacului ei. În lumina palidă a candeliei se vedea patul mare, alb și cald, cu portretul ei deasupra. Grigore întreabă încet:

— Ești mulțumită, iubirea mea?

— M-am amuzat foarte, foarte bine, murmură Nadina și, după o mică pauză, abia stăpânindu-și moleșala, adăugă: Dar acumă sunt așa de obosită că...

Bărbatul o privea. Îi era milă de extenuarea ei vădită. Îi șopti blând:

— Ai dansat prea mult... Ce are a face! Bine că ești mulțumită... Eu te las, inima mea! Noapte bună!

O strânse în brațe și-i sărută buzele fierbinți ca flăcărilor. Desfăcându-se alene din strânsoarea lui, Nadina zâmbi:

— Cât ești de drăguț că nu... Noapte bună, Grig drag!

Grigore rămase o clipă în fața ușii ce se închise. Auzi de jos șoapte și pași, servitorii care făceau puțină ordine înainte de-a se duce la odihnă. Stinse lampa ce atârna din tavan. Razele albastre ale lunii se îngânau cu întunericul negru. Își cunoștea prea bine drumul prin coridorul mic și îngust la dormitorul lui obișnuit, aflat mai în fund, cu fereastra spre conacul vechi.

Se dezbracă, se trânti pe pat. Somnul nu venea. Inima-i era plină de o bucurie neastâmpărată. Dorea pe Nadina cum n-o mai dorise de mult. Și totuși s-a retras aici singur. Dacă ar fi insistat... Dar e mai bine așa. Altfel ce deosebire ar fi între iubirea lui și a unui bădăran care nu cunoaște decât împlinirea poftei cu orice preț.

Gândurile îi alergau, se împleteau, se goneau, făureau planuri, le sfărâmau, stârneau speranțe... Trecuse mai bine de un ceas și nici urmă de somn. Poate e și prea cald în odaie. Se sculă, îmbracă

un halat, aprinse o țigară. Trebuie să se răcorească puțin. Întunericul era acum mai negru. În hol razele lunii se zvârcoleau neputincioase. Ajunse bâjbâind în deschizătura verandei unde erau câteva fotoliuri și mescioare. Își pipăi un jilt și se așeză încet, cum și venise, parcă i-ar fi fost teamă să nu turbure somnul celorlalți. Ședea cu spatele spre peretele care-l despărțea de iubirea lui. În față, pieziș, prin sticla albastră, îl privea discul enorm, speriat și curios al lunii. Tăcerea, mai mare aici decât în dormitorul lui, îi făcea bine ca și răcoarea ce-l înconjură și-i mulcomea bățile inimii. Lăsă capul înapoi pe rezemătoarea fotoliului și închise ochii, zicându-și amuzat: „Ce nostim ar fi să adorm așa!“ Din când în când însă trăgea din țigară schițând câte un rotocol de lumină roșiatică.

Deodată i se păru că o ușă s-a deschis și s-a închis atât de domol, că nici nu i-a auzit zgomotul. Ascultă o clipă, apoi, nemaiputându-și stăpâni răbdarea, se ridică brusc în picioare. Jiltul se lovi de perete cu zgomot lănced de vată. Se uită întâi în stânga, spre iatacul Nadinei, pe urmă în dreapta. Pe zidul dintre ușa lui Herdelea și a lui Brumaru parcă tremura o umbră cenușie în bezna completă. Grigore se apropie intrigat. Umbra era lipită cu brațele întredeschise. O apucă de umărul gol și-n aceeași secundă, recunoscând-o:

— A, tu?... Credeam, că vreo servitoare...

Simți umărul moale, rece și puțin jilav. Își smulse mâna, parcă ar fi atins o piele de șarpe. Cuprins de scârbă, șopti:

— Târfă!

Apoi întoarse spatele și porni prin întunericul îngroșat spre fund, grăbit, ca și când un val de frig ar fi amenințat să-i înghețe inima...

A doua zi Raul Brumaru, mai matinal decât toți, coborî spilkuit, fericit, fredonând vesel o arie nouă care făcea furori la Paris. Jos, dădu peste Grigore.

— A, Grig?... M-ai întrecut, monșer... Credeam că voi fi cel dintâi! strigă apropiindu-se cu mâna întinsă.

Grigore, fără să-i observe mâna, răspunse întunecat:

— Pleci imediat la București!... Sania e la scară.

Brumaru îngălbeni, bolborosi vorbe fără șir, se miră. Grigore insistă:

— Ai un sfert de oră. Grăbește-te!

Peste un sfert de oră Raul era îmbrăcat. Petre, care ținea încă locul lui Ichim, ridică biciul. Pe când porneau, din capul scării Grigore strigă:

— Ia seama, Petre, cu iepele!

Capitolul V

FRIGURI

1

Toată lumea regretă a doua zi plecarea subită a lui Brumarul, o comoară de bună dispoziție. Totuși lipsa lui nu împiedică să domnească o veselie atât de deplină, că doamna Pinte, văzând că soțul ei se întinde la conversație cu Miron Iuga și cu Titu, trebui să fie energică:

— Aidem să plecăm, Alexandre dragă, altfel ne apucă aici a doua noapte!

Nadina, ca să ia nițel aer și să se mai dezmoștească, îi însoți până la Lespezi. Se întoarse târziu, tocmai la masă.

După programul stabilit, ziua a doua de Crăciun urmau să o petreacă toți la Gogu. Bătrânul Iuga avea să rămâie singur; el nu-și schimbă obiceiurile de-a nu se mișca de acasă în zilele de sărbători. Acuma însă Grigore anunță că nici el nu se va putea duce, fiindcă trebuie să se repeadă negreșit până la Pitești, unde a fost chemat de niște afaceri foarte importante și care nu suferă amânare.

Titu Herdelea se bucură că va întovărăși singur pe Nadina, deși ea părea cam plictisită. La Lespezi, unde au fost opriți și la cină, s-a plâns de bărbatul ei, spunând că sensibilitatea firească îi e maltratată în căsnicia asta în fiecare moment. Spre seară s-a mai înviorat, iar la întoarcere a fost drăguță și veselă, a ciripit tot timpul, a râs de glumele lui Titu, a oprit sania ca să admire luna și a lălat felurite cântece franțuzești cu glasul aburit de ger.

Nadina într-adevăr se simțea într-o situație încurcată și nu știa ce atitudine să aibă din pricina lui Grigore care, fără să bage de seamă ceilalți, nu i-a mai adresat nici un cuvânt, necum să-i ceară vreo explicație. Bănuia că Grig s-a dus după Brumarul, ca să se bată în duel. Un duel însă ar atrage după sine inevitabil divorțul. Dacă se înlătură duelul, atunci poate Grigore a găsit alt aranjament, mai puțin romantic. De aceea a și vorbit ea la Gogu despre căsnicia ei într-un ton care să justifice orice eventualitate ulterioară...

A treia zi de Crăciun, pe când se întorcea dintr-o plimbare pe jos, un grup de țărani o întâmpină în curtea conacului. Se roși și se enervă. Între țărani era și Petre, pe care oamenii îl luaseră socotind că are să fie ascultat cu mai multă bunăvoință, fiindcă a purtat-o cu sania. Flăcăul însă n-apucă să rostească nici trei vorbe că Nadina îl și întrerupse cu asprime:

— Ce, ați început acuma să-mi ațineți calea? Nu v-am spus că nu vând? Atunci ce mai vreți? De ce nu mă lăsați în pace? Eu am venit aci să fiu liniștită, nu să...

Trecu înainte și urcă treptele mânioasă:

— Atâta necuviință nici n-am mai pomenit!

Tânărul Herdelea o urmă speriat și clătinând din cap. N-ar fi crezut-o capabilă de o izbucnire așa de energică.

Țăranii rămaseră pe loc. Se uitară unii la alții nedumeriți. Într-un târziu Marin Stan, potrivit-și căciula, făcu glumeț:

— Îndrăcită muiere!

Petre însă bombăni mohorât:

— Apoi stai, cucoană, c-om mai vorbi noi împreună!

După-masă, la Dragoș, Titu Herdelea trebui să asculte iarăși durerile satului.

În același timp, Miron Iuga discuta mai pe îndelete cu Nadina, firește, despre Babaroaga.

În sfârșit duminică, a patra zi, pe înserat, sosi Grigore. Se scuza că a lipsit atâta vreme și era vesel, parcă toate i-ar fi mers în plin. Înainte de cină spuse Nadinei că ar dori să-i vorbească. Simțind în glasul și în ochii lui o vioiciune melancolică, Nadina întrebă cu un zâmbet de ispitire:

— Vrei să mergem sus la mine?

— Nu, nu! protestă bărbatul, închizându-se brusc ca în fața unei primejdii.

Se retraseră într-un salonaș unde Grigore zise liniștit și simplu:

— Iată ce-am hotărât definitiv!

Că mâine, luni, cu acceleratul de după-amiază, ca să aibă timp să se pregătească, va pleca la București. Se va pune fără zăbavă în legătură cu un avocat și va face ea cererea de divorț. Motivul l-a creat el: părăsirea domiciliului. N-a fost, bineînțeles, la Pitești, unde n-avea ce căuta în zilele de sărbători, ci la București, să-și mute toate lucrurile personale la mătușă-sa Mariuca, văduva generalului Constantinescu. A făcut gestul, oricât i-a venit de greu, spre a evita scandalul. Cu condiția ca ea să nu trăgăneze divorțul. Altminteri n-ar garanta că va rămâne pasiv până la capăt. Tânărul Herdelea o va întovărăși, ca să nu călătorească singură. A luat el biletele la Costești, așa că n-au decît să se urce în tren.

Nadina îl privise întâi intrigată, pe urmă l-a ascultat calm, cu o ușoară fluturare de ironie în colțurile gurii.

— Bine! făcu la sfârșit și ieși urmată de aproape de Grigore.

La masă declară că i s-a urât și mâine pleacă acasă. Miron încercă s-o mai oprească. În zadar. Îl lasă însă pe Grig aici, dacă domnul Herdelea vrea să-i fie tovarăș de drum. Firește, domnul Herdelea primi cu entuziasm și de dragul ei, și de bucurie că poate să economisească cheltuiala de tren.

Despărțirea se făcu în hol. Afară era un ger năprasnic. Nadina, înmănușată și îmbondorită, întinse mâna natural:

— La revedere, Grig!

— Adio! șopti aproape imperceptibil Grigore de-abia atingând mănuașă, parcă i-ar fi fost frică.

Bătrânul Miron o conduse până la ușa care rămase un răstimp deschisă, lăsând să pătrundă înăuntru un val de aer proaspăt și înviorător.

— Ce femeiușcă nostimă și simpatică! murmură bătrânul, frecându-și mâinile. Păcat că ai lăsat-o să plece așa curând, Grigoriță!

Când află despre divorț, Miron se cruci. Nu se poate! Asta e nebunie. Toate explicațiile lui Grigore fură zadarnice, mai ales că el nu-i mărturisea tocmai motivul hotărâtor. Bătrânul refuză să admită, deși nu spunea, socotind că prin divorț ar pierde speranța de-a mai fi preferat la vânzarea Babaroagei.

— Cred că ea e mai înțeleaptă ca tine și nu va cere despărțirea! făcu Miron Iuga.

— Ar fi mai dezagreabil pentru ea! zise Grigore.

2

Gerul ținea de patru săptămâni, dinainte de Crăciun, și nici gând să se mai înmoaie. Satul părea îngropat în zăpadă până-n brâu. Focul în vatră nu se putea stinge. Boierul Miron s-a îndurat de suferința oamenilor și i-a lăsat să-și aducă din pădurea lui crengi, uscături, fără parale și fără să-i însemne în catastife. Dar iarna se lungea și uscăturile, puține în pădurea boierească. Unii începură să-și puie pe foc gardurile, alții să-și taie pomii de prin grădini.

Duminica următoare primăria se umplu de oameni. Primarul Pravilă, venit mai devreme, a așteptat liniștit să se adune lumea și n-a vrut să spuie nimănui ce porunci are de vestit. Numai când a văzut că și tinda e ticsită și nici în cancelarie nu mai încap alții, a început să vorbească cu glasul ușor tremurat de sfertul de țuică

ce-l dăduse repede peste cap la Busuioc, trecând încoace, ca să-și dreagă energia. După ce se lăudă că e un om milos, că se poartă bine și creștinește cu lumea și că acoperă multe greșeli, se plânse că totuși Amara ar fi pe cale să ajungă satul hoților, fiindcă de la Crăciun n-a fost noapte să nu se întâmple vreun furtișag. Arendașul Cosma Buruiană e jecmănit ca-n codru și e amenințat să rămâie fără porumb de sămânță.

— Apoi ne-au omorât destul jandarmii astă-toamnă din pricina dânsului! mormăi Serafim Mogoș, de-l auziră toți.

Primarul recunoscuse, dar scuză pe arendaș, că a despăgubit pe toți anchematații de atunci, deși n-ar fi fost obligat. Leonte Orbișor strigă din tindă:

— Numai că bătaia nu se-ntoarce, dom' primar!

Cosma Buruiană, totuși, n-a reclamat ca să nu mai afle boierul cel mare și să iasă iarăși pacoste pe oameni. De vreo săptămână răufăcătorii dau târcoale și pe la curtea boierului Miron. Și încă boierii ca boierii, că omul ciupește de la boier și zice că nu-i păcat, că tot din munca lui vine. Dar s-a furat și de la oameni, cutăruia o găină, cutăruia porumb... Părintelui Nicodim, barem, știe tot satul, acum trei zile i-au luat toată carnea de la doi porci tăiați de Crăciun. Ginerele dumnealui, Filip Illoasa, e de față; să spuie dacă e adevărat!... Primarul făcu o pauză, ca să dea răgaz ginerelui să răspundă. Filip, greoi și tihnit, se scormoni, tuși, dădu din cap, pregătindu-se să dojenească mai aspru pe ticăloșii care au păgubit pe însuși slujitorul bisericii. Până să deschidă el gura, Ignat Cercel zise în doi peri:

— Cine fură fură de la cine are... Că de la alde mine ce să fure? Sărăcia?

Câțiva răsăra, și în cancelarie, și mai cu seamă în tindă.

Primarul se supără:

— Lasă gluma, Ignate, că nu v-am strâns eu aci pentru glume, să știi!

— Nu-i glumă, dom' primar! făcu țăranul, reluându-și glasul umil obișnuit. Că porcul mi l-a luat receptorul la bir, porumb n-avem, lemne n-avem și-mi țipă copiii toată ziua de foame și de frig...

— Nu mai putem, oameni buni! strigă deodată și Leonte Orbișor, încurajat parcă. Din iarna asta nu-i chip să ieșim. Ori murim, ori...

— Așa-i, așa-i! Întăriră mai multe glasuri în tindă. Murim!

Din vâlmășag se desprinsă mai clar o voce ascuțită:

— De trei zile n-am băgat nimica-n gură, de nici nu știu cum mă mai țin pe picioare, uite asta mi-e crucea!

Primarul, ca să-și redobândească autoritatea, răcni mânios:

— Ho!... Ho!... Destul! și, potolindu-se puțin zgomotul, urmă iarăși mai blând: Sărăcie este, c-o vedem, și foame berechet, n-am ce zice. Dar așa mâine ai să-mi pui mâna-n beregată, că ți-e foame. Se poate?

— Apoi, da, făcu glasul ascuțit de adineaori cu un ton care putea fi și afirmativ, și negativ.

Era Melente Heruvimu, înalt, supt, cu fața galbenă, parc-ar fi fost bolnav de lingoare, și cu niște ochi negri, aprinși de disperare. Avea acasă trei copii și o nevastă care zăcea de astă-toamnă de nici nu trăia, nici nu murea.

Pravilă primi răspunsul în înțelesul bun și, reluând firul de unde se încurcase, declară că de azi încolo el se spală pe mâini și va da pe mâna jandarmilor orice nelegiuire, să descopere ei pe făptași și să facă ordine în sat. Serafim Mogoș iar mormăi, ca și când ar fi avut un spin în inimă:

— Că nici jandarmii nu-s puși să batjocorească și să chinuiască degeaba pe oameni!

— Dar și oamenii să fie de omenie, Serafime! replică primarul energic. Și, de altfel, continuă către ceilalți, eu am isprăvit de spus. Să mai spuneți și dumneavoastră ce știți și cum socotiți. Numai pe urmă să nu zică nimeni că-s om rău și că n-a știut!

Porniră mai mulți deodată să vorbească, fiecare despre altceva. Petre Petre, care stătea lângă Nicolae Dragoș, strigă militărește:

— Stați, oameni buni! Unul câte unul să spuie ce vrea, ca să ne putem înțelege ca oamenii!

Începu Luca Talabă fără a zăbovi însă cu nici un cuvânt asupra grijilor primarului, ci ocupându-se îndată de Babaroaga, care nu-l lăsa pe el să doarmă. Iarna, oricât de grea, trece ca părerea, ca mâine se desprimăvărează și vin muncile:

— Ce facem, măi oameni? Stăm așa cu brațele încrucișate și ne uităm cum o ia grecul?... Cucoana ne prostește cu vorba, ba ne și ocărăște când o luăm mai de scurt. Apoi dacă stăm și nu ne mișcăm, să nu se mai vaite nimeni de sărăcie, că sărăcia are să ne mănânce capul!

Petre socoti trebuincios să comunice o lămurire care complica lucrurile, anume că cuconița se desparte de cuconul Grigoriță. I-a spus Marioara Irinii, nepoata bucătăresei de la curte. Așa că cine știe când și cum va mai veni cuconița pe-aici, ca să mai poată vorbi cu dumneaei.

Vestea aceasta încurcă mai rău limbile. Se încinse o gălăgie ca la cârciumă. Imputările se îngroșau. Trifon Guju, mai încrunțat și cu glas mai ursuz ca totdeauna, aruncă în obraz primarului că până mai deunăzi și el a spus că nu-i bine ce face Luca, iar azi o întoarce pentru că simte rost de chilipir. Pravilă se roși, răcni, se dezvinovăți, dar Toader Strâmbu îi acoperi glasul, strigând din tindă:

— Decât să umblați împotriva sărăcimii, mai bine ne-am duce cu toții la boierii cei mari să-i rugăm să împartă moșia la oameni, dacă tot nu-i mai trebuiește cucoanei și o leapădă!

— Uite-așa, da! aprobă ascuțit Leonte Orbișor. Asta-i vorbă înțeleaptă!

În mijlocul vălmășagului stârnit se auzi iar glasul lui Trifon Guju, mai pătrunzător:

— Ne ducem și până la vodă să ne facă dreptate!

Primarul se răcorise răcnind; continuă deci mai liniștit și chiar cu o undă de batjocură:

— Măi oameni, măi oameni, de ce vorbiți voi numai prostii? C-altminteri parc-ați fi oameni de treabă ca toți oamenii! Unde-ați mai pomenit voi ca un boier să-și arunce moșia cum arunci gunoiul? Că Trifon ăsta, care pălăvrăgește, nu ți-ar da o coajă de mămligă, dreptu-i că nici n-are, ș-ar vrea ca alții să-i dea lui o moșie întreagă: „Na, măi Trifoane, bagă plugul!...” Iacă, sunt și eu om în toată firea, dar d-astea n-am pomenit. Și nici dumnealor, nici Luca, și doar a fost primar înaintea mea, nici Filip, nici moș Dragoș, nici moș Lupu, măcar că-i mai bătrân ca toți... Numai bărbați de omenie, și n-au pomenit!

— Apoi cine are de toate nu mai aude nimic, dar cine n-are nimic ascultă la toate și trage nădejde! se tângui Ignat Cercel. C-altfel am pieri sau cine știe ce am mai face.

— Rău, Ignate! Foarte rău! se înflăcăară iarăși primarul. Omul zdravăn pune umărul și scoate carul din șanț, nu stă să i-l scoată alții.

— Muncim, slavă Domnului, până ne crapă ochii și tot degeaba! bombăni Melente Heruvimu, amărât.

— Negreșit, Melente, trebuie să muncim, că d-aia suntem oameni și nu hoți! urmă Pravilă grav, adăugând îndată cu alt glas: Dar văd că una am vorbit eu și la altele ați ajuns voi. Acu nu-i nimica, numai să știți că de aci înainte eu nu mai acopăr pe nimeni, ci vă las pe seama jandarmilor!

— D-apoi o viață avem, nu o sută! bufni Serafim Mogoș.

Răspunsul lui Mogoș supără însă atât de rău pe primar, deși fusese dat cu glas mai liniștit ca altele, încât izbucni:

— Ei, ș-acu să ieșiți afară! Că la voi vorba bună e ca ovăzul la găște!

Oamenii ieșiră încetinel, se mai opriră în ogradă, apoi în uliță, grupuri-grupuri, chibzuind și sfātuind.

— Nu le vine la socoteală, cum să le vie, să asculte durerile oamenilor! zise Ignat Cercel într-un grup mai gălăgios.

— Vezi bine că nu, făcu și Toader Strâmbu. Că dacă stăpânirea împarte moșia, apoi are s-o împartă la cei săraci și fără pământ, iar dânșii suflă a pagubă!

— D-aia tot umblă s-o ia dânșii, ca să n-apuce stăpânirea să ne-o împartă nouă! completă mânios Trifon Guju. Dar lasă, că nici noi n-om dormi...

Petre plecă cu fratele învățătorului și cu câțiva bătrâni. Ardea să aducă iar vorba de conul Grigoriță, ca să spuie oamenilor cât s-a purtat de frumos cu dânsul și cum deunăzi, când s-a întors de la Costești de dusesse pe cuconița la gară, după ce l-a ascultat din fir în păr, a chemat pe Leonte Bumbu, logofătul, și i-a poruncit să șteargă din catastife toată datoria tătâne-său și să-i plătească numaidecât prețul unei perechi de boi, nu numai a celui omorât în pădure, pe deplin.

Pomenindu-se despre despărțirea boierilor, Petre se grăbi să dea amănuntele puține ce le cunoștea de la Marioara lui și să adauge:

— Cucoana e țăfnoasă și îndrăcită cum nu se mai poate, dar conul Grigoriță, cum îl știți, drept și milostiv și bun de parcă nici n-ar fi boier. Că binele ce mi l-a făcut mie n-am să-l uit nici în mormânt...

3

Titu Herdelea află în tren de la Nadina vestea divorțului. Nu credea. De-abia când, peste vreo zece zile, i-a confirmat-o Grigore, s-a convins. Și a exclamat cu multă părere de rău:

— Cu toate astea, ce femeie drăguță!

— Prea drăguță! a surâs Grigore.

Oricât de mult ținea însă la Grigore Iuga și oricât admira pe Nadina, tânărul Herdelea nu mai avea răgaz să se ocupe deosebit

de încurcăturile lor. Se întâlnea deseori cu Grigore, se ducea pe la dânsul și mâncau câteodată împreună. Vedeau și pe Nadina uneori la câte-un spectacol sau la Gogu Ionescu, când era poftit la masă. Altfel însă vârtoarea ziaristicii îl absorbea tot mai mult. Sub pretexte că evenimentele politice se intensifică, Roșu îi multiplica întruna însărcinările. Ca să ridice *Drapelul*, ambițiosul secretar de redacție voia să-l doteze cu diferite rubrici noi și, neavând alți redactori docili, puneau pe Herdelea la contribuție, iar el, zelos, primea fără a crâcni. Așa a devenit titularul unei rubrici de curiozități, al alteia de ecouri politico-mondene și al cronicii teatrale, singura pe care o făcea cu plăcere, fiindcă îi era drag teatrul și acum se putea duce mai des și gratis.

Dar îndată ce s-a întors de la Amara, a avut o surpriză din partea doamnei Alexandrescu, gazda lui limbută și amoroasă. Tot descosându-l cum a petrecut la țară și neascultându-l cu atenție, ceea ce pe el îl cam jignea, se pomeni deodată că-i zice foarte încântată:

— Știi că în lipsa dumitale Tanța a fost mereu pe aici și mereu mi-a vorbit despre dumneata... Ce fată, domnu' Titu! Nici nu-ți închipui dumneata... Numai Mimișor a mea a mai fost ca ea, cuminte, și frumoasă, și deșteaptă!

Apoi, după ce îl stârni iar să povestească, peste două minute iar îl întrerupse, amenințându-l cochec cu degetul și învăluindu-l în niște priviri de complicitate:

— Hoțomanule, hoțomanule! Mi se pare că ai pus gând rău Tântichii noastre? Ce să-ți spun, n-ai gust prost! Fete ca Tântica nu se găsesc pe toate potecile — și frumoasă, și de familie bună, și cu educație... De! Adevărat că și dumneata ești băiat bine, cu un câștig bun, cu viitor mare... Ați fi o pereche cum nu se poate mai potrivită, numai să dea Dumnezeu să iasă cum cred eu!

Și vreo jumătate de oră Titu trebui să asculte aiurit explicațiile, combinațiile, planurile, sfaturile, îndemnurile ei într-o succesiune

vertiginoasă și amețitoare. Se înfricoșă. Iubea pe Tanța fără să-i fi trecut măcar prin minte posibilitatea însurătorii, care, în situația lui, i s-ar fi părut cel puțin ridicolă.

Tanța într-adevăr venea mai în fiecare după-amiază la doamna Alexandrescu și Herdelea se simțea din ce în ce mai încurcat. Ca o salvare posibilă îi licărea numai o mutare subită, care să-i piarză urma. Într-o zi însă, pe când se afla la doamna Alexandrescu de vorbă cu Tanța și tocmai când doamna Alexandrescu își căuta un pretext să-i lase singuri, fiindcă ochii verzi ai Tanței își îndeseau implorările drăgălașe, se auzi deodată o timidă bătaie în ușă, după care, fără să mai aștepte răspuns, intră Marioara.

— Vă rog să mă scuzați, zise ea puțin speriată mai ales observând pe Tanța, căci de doamna Alexandrescu nu se jena. Venii pentru lecție și găsii încuiat și...

— E cheia în ușă, dragă Marioară! sări Titu roșindu-se și vrând să meargă spre ea.

— Așa? N-am observat... Atunci trec dincolo... Scuzați! făcu fata dând ușor din cap și retrăgându-se cu un mic surâs către Herdelea.

Cum se închise ușa, Tanța, palidă, se sculă și-și luă haina să plece. Zadarnice fură explicațiile îmbelșugate ale doamnei Alexandrescu. Tanța se declara înșelată: de ce nu i-a spus nimica despre „stârpitura“ asta care intră în camera lui ca la ea acasă? Plânse și se liniști puțin, dar nu vru să mai rămâie. Plecă posomorâtă ca o martiră.

— Vezi ce-mi făcuși? îi împrută pe urmă doamna Alexandrescu. Mă așteptam că ai s-o pățești odată cu lecțiile duminicale, că nu te mai astâmperi și n-ai răbdare deloc... Ei, acumă ce te faci? Trebuie să fii delicat cu Tanța, că ea e foarte sensibilă și inimoasă!

Dincolo îl aștepta altă scenă cu Marioara, pe care însă o îmbună mai repede.

Seara, încheindu-și bilanțul zilei, fu totuși mulțumit. O întâmplare neprevăzută i-a adus o soluție. Tanța s-a supărat, aventura s-a încheiat. A doua zi Tanța n-a mai venit. Nici a treia. S-a isprăvit.

Era sâmbătă, pe la începutul lui februarie. Titu Herdelea avea de scris un articol important pentru *Drapelul*.

Directivele i le-a dat însuși Deliceanu și, deci, ținea enorm să se prezinte cu ceva excepțional, să se convingă și directorul că are într-însul un colaborator merituos. De aceea fu vesel când doamna Alexandrescu îl anunță că se duce cu Jean, la părinții lui, unde vor sta târziu și deci să aibă grijă de casă, iar dacă iese, să încuie bine și să ascundă cheia la locul ei.

Se dezbracă. Își puse un halat vechi și niște papuci ieftini, își pregăti câteva țigări și se așternu pe muncă. În odăiță făcuse călduț. În soba de tuci duduia focul. Acoperi mai multe file cu o lesniciune de parcă i-ar fi dictat cineva. Gândurile i se înșirau ca mărgelile pe ață. Fumul de tutun îi învăluia capul ca un noursă de vată, iar pe dușumele mucurile aruncate la întâmplare punctau pauzele inspirației lui ziaristice. Pe la cinci, când începea să se întunece, nu-i mai lipsea decât o încheiere de efect. Ca să-și scormonească avântul reciti tot articolul, mormăind și cu glas câte o frază ce i se părea mai sonoră și mai rotundă.

„Bravo! Își zise la urmă. Perfect! Dacă nici asta nu face senzație, atunci...”

Sfârșitul de efect însă tot nu-i venea. Căutându-l în rezervorul minții, se ridică, luă lampa de pe noptieră și o duse pe masă să aprindă lumina. Scoase abajurul, apoi sticla, cu multă băgare de seamă, mereu îngândurat. Uitându-se după cutia de chibrituri i se păru că aude un ciocănit sfios în ușă. Până să se întoarcă, ușa se deschisese.

— Tanța?! făcu dânsul atât de mirat, că-i fu în aceeași clipă rușine de tonul întrebării.

Tanța rămăsese lângă ușă, cu ochii mari asupra lui, parc-ar fi nimerit într-o casă străină.

— Iartă-mă, Tănțico! reluă Titu dezmeticit. Uite cum mă găsești!... Lucram, voiam să fac lumină și...

Pentru că pornise spre ea, îl opri cu un gest instinctiv și, după câteva secunde, șopti:

— Așteptai pe cineva?

Când tânărul vru să răspundă, altă întrebare îl iscodi cu un surâs tulbure:

— Nici pe mine?

El tăgădui din cap.

— Și vezi, eu totuși am venit! murmură ea cu o privire stranie.

Înfășurată în haina de iarnă, cu blana de vulpe în jurul gâtului, cu o căciuliță de catifea înfundată pe cap, fata parcă răspândea o lumină vapoasă în odaia ce se lupta cu amurgul.

— Ai adus bucurie în camera asta mohorâtă...

Titu Herdelea amestecase o tremurare romanțioasă în cuvinte, ceva teatral și prefăcut, deși inima îi era într-adevăr sinceră. Tanța auzi numai glasul inimii și se apropie cu brațele întinse, recunoscătoare:

— N-am să te deranjez... Mă mulțumesc numai să te privesc cum scrii, să fiu aici cu tine...

— În orice caz...

Glasul lui Titu se schimbă. Aproximarea ei îl turbura. Nici nu putu sfârși. Îi cuprinse amândouă mâinile și le strânse la inimă. Apoi, fără trecere, îi scoase haina în timp ce ea însăși își lepăda căciulița.

Întunericul se infiltra nesimțit în casă. Lucrurile luau înfățișări mai rotunde, își pierdeau contururile, se confundau. Numai fereastra ce dădea în curte păstra o culoare alburie și în cadrul ei se îmbulzeau și se întreceau fulgii strălucitori de zăpadă, ca un

roi de fluturi albi în căutarea unui adăpost împotriva frigului și întunericului.

— Unde să stăm? întrebă Titu, cuprinzându-i mijlocul. Vezi, aici la mine nici n-avem unde să stăm împreună alături...

Tanța purta pe față un surâs curat de fericire. Ei toate i se păreau acumă fermecătoare. Se așează simplu pe marginea patului, uitându-se cum Titu pune două lemne în sobă, cum întorcea cheia în broască... De-abia când el îi luă capul în mâini și o sărută pe buze mai apăsător ca altă dată, avu o tresărire și murmură cu o imputare șovăitoare:

— De ce-ai încuiat ușa?

Întrebarea însă rămase suspendată în aerul îmbâcsit de tutun. Titu alunecase în genunchi la picioarele ei, și-și ascunsese obrajii în poala ei, încolăcindu-i și mângâindu-i șoldurile cu brațele. Ea se simțea mâhnită că i-a lăsat întrebarea fără răspuns și începu să-și plimbe nervos degetele prin părul lui. Ochii el priveau în neștire jocul funigiei în fereastră, prin creieri îi trecea neconștient ușa încuiată și gândul că trebuie să plece numaidecât. În aceeași vreme totuși buzele ei șopteau strâns:

— Titule drag, te rog mult, fii cuminte... foarte cuminte... Îmi promiți ?... Promite-mi!

El se sculă brusc, ca și cum s-ar fi trezit din vis și zise aspru:

— Ți jur!... Jur!

Se așează lângă ea, pe dunga patului. Jurământul li se părea acum amândurora exagerat. Cuvântul parcă destrămase din vraja ce se țesea în jurul lor. Tanța, ca o scuză și un îndemn, se crezu obligată să dea lămuriri. Nu se gândise să vie pe aici nici azi. De ce să mai vie dacă el n-o iubește mult, nespun de mult. Când a văzut însă că Lenuța cu Jenică au picat la ei și au să stea cine știe cât de târziu, a înțeles că trebuie să fi rămas singur și atunci și-a zis că el nu-și dă seama cât îl iubește ea și de aceea nu-i prețuiește suficient iubirea... Ce să mai asculte aceleași clevetiri ale cucoane-

lor bătrâne când ar avea atâtea de vorbit cu el? Și fiindcă de mult trebuia sa întoarcă vizita unei prietene, a ieșit repede și...

Nu se uita deloc la Titu, care ascultase fără a înțelege vorbele, și se lipise tot mai strâns de ea, auzindu-i bătăile inimii din ce în ce mai clar, simțindu-i uneori tresăririle trupului. Apoi, deodată, Tanța se întrerupse, năpădită parcă de o frică mare, și se ridică murmurând:

— Acuma însă trebuie să plec... Lasă-mă, te rog, Titule drag! Unde mi-ai pus haina ?

Titu Herdelea se spăimântă. Îl dorea numai închipuirea că va rămâne iarăși singur, cu articolul neterminat, în căutarea frazei de efect. Acuma tot ce nu era Tanța i se părea fără importanță. Nimica-n lume nu poate înlocui încântarea ce a vrăjit-o prezența ei în odăița năclăită de fumul țigărilor. În clipa aceasta tot rostul și toată înțelepciunea lumii se aflau pentru dânsul în verdele cald al ochilor ei, în glasul blând și șoptit care picura cuvinte misterioase, în corpul fierbinte, cu tresăriri speriate. Desperat că ar putea-o pierde, îi aținu calea, o îmbrățișă și, scufundându-și privirea în ochii ei, îngână răgușit:

— Nu se poate să pleci... așa...

Îi fu rușine de ce a spus, dar ea, parc-ar fi fost un ecou al inimii ei, răspunse cu un surâs mirat, care repeta întocmai vorbele lui. Măinile lui se încurcă în bluza ei subțire și albă, prinsă în față cu câteva copci. Cu același surâs mirat, Tanța îi ajută să descheie bluza, șoptind totuși instinctiv o imputare:

— Lasă bluza, Titule... Nu, nu, te rog... vreau să plec...

Titu spunea și el ceva, cu glas uscat, fără să-și dea seama ce. Cuvintele lor se împreunau într-un susur de bucurie ascunsă.

Pe urmă, Tanța rămase dreaptă, cu picioarele strânse, numai în cămașa scurtă, din sus de genunchi, lipită de corpul gol ca o apărare inutilă. Brațele ei se încrucișau pe piept să ascundă sânii

care, cu sfârcurile lor mici, păreau singurul sprijin al cămășii gata sa alunece.

— Mi-e frig... suspină Tanța aproape imaterial.

Tânărul o luă în brațe ca pe un copil somnoros, o așază în pat și o înveli. Acolo ea rămase cu fața-n sus, cu ochii în ochii lui Titu, care-i potrivea mereu învelitoarea. Apoi deodată se pomeni cu el alături. Mâinile lui reci îi netezeau sânii împietriți, coborau pe pânțele fierbinte. Atunci ea începu iarăși să bolborosească în neștire „nu, nu, nu“, răsucindu-se înspre el și încolăcindu-i gâtul cu amândouă brațele. Mai simți un genunchi străin desfăcându-i picioarele...

Într-un târziu se dezmetici. Titu ședea pe marginea patului, îi săruta lacrimile de pe obraji. Îi auzi glasul:

— Îți pare rău, Tânța?... Nu vreau să-ți pară rău!

Ea deschise ochii, care parcă luceau în întunericul ce umpluse odaia. Își legăna capul pe pernă, zicând cu o dulceață nouă în voce:

— Nu...

Iar după un răstimp ea întrebă:

— Acuma mă mai iubești ?

Titu răspunse cu un val de sărutări. Îl opri cu o nouă întrebare:

— Acum crezi că te iubesc?

— Nu m-am îndoit niciodată, făcu tânărul Herdelea. Numai tu te-ai îndoit de iubirea mea.

— Să nu mă mai îndoiesc? murmură Tanța.

— Nu! zise Titu, crâmpoțindu-i buzele.

Când rămase singur, Titu Herdelea lăsa perdeaua și aprinse lampa. Lumina gălbuie, neputincioasă, îl readuse la realitate. În cameră mai plutea parfumul corpului ei, amețitor și misterios, precum pluteau cuvintele, gemetele și zvârcolirile ei... Își dădu seama acumă că dragostea aceasta a luat o întorsătură plină de răspunderi. Și tocmai când el a început să-și croiască de-abia un

rost în lume! O iubește pe Tanța, negreșit, dar are el dreptul să-i zdrobească viața, legând-o de destinul lui atât de puțin asigurat din toate punctele de vedere? Cum va fi el în stare să întrețină o soție când întreținerea lui în viitor e numai semne de întrebare?... Își găsi îndată scuze: că el a rezistat, că Tanța însăși a venit, că nu orice iubire, cât de mare, trebuie să ajungă la ofițerul stării civile, că și alte cazuri... Își curmă însă gândurile de scuză, scârbit de ele, și-și zise cu dojană:

„Ești un ticălos, Titule! Să-ți fie rușine!“

4

Grigore Iuga nu mai putea sta la țară. Singurătatea îl îngrozea tot atât ca și stăruințele tatălui său să nu-și distrugă căsnicia pentru neînțelegeri firești și trecătoare. Îi era rușine și silă să-i mărturisească adevărul. Se credea umilit în bărbăția lui, că în cinci ani n-a fost în stare să inspire soției sale măcar respectul elementar să nu-l înșele chiar în propria-i casă. Totuși nu se simțea sigur nici de inima lui. Se surprindea căutând scuze Nadinei, parcă iubirea lui încă n-ar fi murit și ar aștepta numai un pretext ispititor pentru a uita și a continua. Se disprețuia și se temea de slăbiciunea lui. Cel puțin în vacarmul Bucureștilor nu va fi singur.

Și-a reluat camera în care a stat când era student la mătușă-sa Mariuca. A găsit-o aranjată cu o grijă meticuloasă. Văzând că-i place, mătușă-sa îi zise încântată:

— Îți place, Grigoriță?... Eu am aranjat-o. Vreau să te simți la mine ca acasă și să nu-ți lipsească nimica, să nu regreti că...

Tăcu. Știa că Grigore știe cât n-a iubit-o ea pe Nadina și nu voia să-i pomenească tocmai acuma despre ea. Grigore, ca niciodată, răspunse:

— În privința regretelor, fii liniștită, dragă tanti!

Tânărul Iuga ceru o întâlnire lui Gogu Ionescu. Se întâlniră a doua zi la club. Gogu era consternat. Nu pricepea nimic. A rămas

îngrozit când i-a spus Nadina. Cum e posibil? El îi credea în cea mai dulce armonie. Nu-și permite să se amestece și nici să dea sfaturi în asemenea chestie gingașă, dar... Lui i-e drag Grigoriță ca un frate și-i va fi totdeauna, indiferent de legăturile de familie. Firește, Nadina e o femeie cam dificilă. Oricât obișnuiește dânsul să fie de rezervat față de afacerile intime chiar ale rudelor, ei i-a spus de mai multe ori, ca unei surori, că exagerează cochetăria și abuzează de toleranța amabilă a bărbatului ei... În sfârșit, se însărcină să se intereseze, din partea lui Grigore, la Nadina, dacă a început demersurile divorțului și-n ce stadiu se găsesc, înțelegând perfect că Grigore, din moment ce a plecat din casă, n-ar mai vrea să aibă tratative directe cu ea pentru o mie și unu de motive. Ziua următoare se revăzură în același loc și Gogu Ionescu îi relată amănunțit că Nadina, îndată ce s-a întors de la țară, deci cu vreo zece zile în urmă, a chemat pe avocatul Olimp Stavrat și l-a rugat să introducă neîntârziat cererea de despărțire. E probabil că în clipa aceasta hârtiile se află la tribunal. Grigore îi mulțumi, transmițând mulțumiri și Nadinei cu asigurarea că va accelera lucrurile cu toate stăruințele posibile, fiind în interesul amândurora să termine cât mai curând toate formalitățile și să-și recapete libertatea.

Grigore se duse la Baloleanu. El încă nu știa nimic. Se miră. Regreta. Melania de asemenea. Îl opriră la dejun. Trebuie să rămâie. Acuma nu mai are pretext... Grigore se înarmase cu o cuirasă împotriva tuturor consolărilor. Înainte de a trece în sufragerie din cancelaria lui somptuoasă, Baloleanu își luă o mutră oficială:

— Vasăzică e serios și irevocabil, Grigoriță?

— Bine, dragă Alexandre, dacă tu crezi că eu pot glumi cu astfel de...

— Atunci am să mă ocup și eu nițel de afacerea asta și te asigur că vei fi divorțat în minimum de timp admisibil! zise avocatul cu

o siguranță gravă, adăugând însă, după câteva clipe, iarăși jovial: Fiindcă la Palatul de justiție sunt totdeauna la putere grație modestului meu talent!

— Sper însă că intervenția ta nu va fi tot atât de promptă cum a fost pentru prietenul meu ardelean, ți-aduci aminte? glumi Grigore Iuga.

Baloleanu se uită perplex o fracțiune de secundă, apoi explodează cu o indignare amicală:

— Se poate, Grigoriță, să-mi pomenesci numai acum a de tânărul cela, am și uitat cum îi zicea?... N-a fost vorba să vie pe la mine, să... Bine, puiule, de ce nu vine băiatul?

— Acu lasă-l pe el, că l-am băgat la *Drapelul* încât...

— Aha, l-ați și acaparat pentru partid! râse Baloleanu. Și tot voi ne faceți pe noi sectari!

Tânărul Iuga merse cu Baloleanu la tribunal de câteva ori, ca să fie sigur. Iar după ce văzu împlinite primele formalități, se socoti suficient de liniștit ca să se poată înfățișa la Predeleanu. Se auzea pe el însuși declarând emfatic: „Sunt îndrăgostit“, și amintirea propriului său glas îl rușina... Numai cu Predeleanu, în patru ochi, a discutat despre ea, fără să-l fi întrebat. Victor părea nedumerit, dar nu i-a cerut nici o explicație... La masă și nici mai pe urmă, Tecla n-a pomenit deloc de Nadina, de altfel ca și domnișoara Postelnicu, pe care totuși a surprins-o de câteva ori privindu-l cu o curiozitate abia stăpânită. Vorbiră numai despre lucruri agreabile, nici măcar politică. Îndeosebi dezbătură pe larg numeroase baluri, spectacole, recepții și petreceri de tot felul care agitau Bucureștii și-i dădeau o culoare zvăpăiată. Predeleanu chiar observă, mai mult ca să tachineze pe cumnată-sa:

— Sezonul parc-ar fi comandat special pentru Olguța, dans și dans pretutindeni...

— Cu petrecerile lumea își mai uită necazurile și primejdiile, zise Tecla.

— Da, dar nu știu dacă ai băgat de seamă că toate dansurile au început să ia o alură erotică și senzuală, încât uneori ți-e rușine să privești pe dansatori, adăugă Victor cu un ton mai serios.

— De ce nu spui mai bine, moralistule, că ție în general nu-ți place dansul și de aceea îi găsești toate defectele! replică Olga cu vioiciune, apărându-și pasiunea.

Grigore nu se amestecă în controversă de teamă să nu ajungă la Nadina. Discuția alunecă asupra mării serbări ce o pregătea societatea filantropică „Obolul“, pentru 19 februarie, la Teatrul Național. Era evenimentul monden cel mai important. Întreaga familie regală avea să fie de față și toată lumea cea mai bună. Locurile, deși cu prețuri fabuloase, se reținuseră. Se întrevedea chiar necesitatea să se repete spectacolul spre a putea satisface barem cererile cele mai simandicoase. În program figura un fel de revistă scrisă de trei domni foarte spirituali, deși din societatea înaltă, și jucată numai de doamne și domnișoare din aceeași societate. Olga avea un rol, firește, de dans, și se găsea în frigurile creației.

Când află doamna Mariuca Constantinescu că, în sfârșit, divorțul a pornit, lăasă la o parte discreția și se apucă să-i povestească nepotului câte a știut despre Nadina și nu i le-a spus până acuma, ca să nu-l întristeze sau să-și închipuie că vrea să-i strice casa. Ea l-a prevenit de cum a auzit că vrea să se însoare cu Nadina, firește delicat, fiindcă în cazuri d-astea orice povadă negativă e rău venită. De față s-a cunoscut ce femeie are să fie. Nu zice nimeni, unei fete îi șade bine vioiciunea, cochetăria, flirtul — totuși, cu oarecare măsură. Nadina speria lumea cumsecade pe unde umbla cu nebuniile ei, cu ceata de admiratori după ea. Măcar după ce s-a măritat să se fi potolit. Profitând de iubirea oarbă a bărbatului, nu s-a sfiit să-și ia un amant din primul an de căsnicie, dacă nu din prima lună. Alții au urmat în serie. Numai ea a aflat precis despre cinci, ultimul Raul Brumar, cu care s-a

plimbat astă-vară și prin străinătate, nu se știe pe ai cui bani, căci unii spun că Brumaru trăiește din expediente de club, iar alții că ar fi bogat și Nadina îl toacă îngrozitor.

Grigore încercă să-i zăgăzuiască destăinuirile. De vreme ce s-a hotărât să se despartă, i-e indiferent ce face și cu atât mai mult ce a făcut Nadina. El, pentru respectul sentimentelor lui, nu vrea să-și amintească decât lucrurile de care n-are nevoie să roșească. O fi o prostie acest fel de a privi viața, dar el... În zadar, tanti Mariuca nu se potoli până ce nu-i zugrăvi și pe ceilalți patru domnișori care s-au bucurat de grațiile Nadinei. Și-apoi, în fiecare zi revenea cu câte-un amănunt, cu câte o știre nouă, primită caldă de la vreo prietenă binevoitoare, încât Grigore începu să se ferească a da ochii cu ea și-l bătea gândul să se mute mai bine la un hotel, ca să-și redobândească liniștea sufletească.

Din nenorocire, pe la sfârșitul lui ianuarie sosi și tatăl său la București. Mariuca încercă să-i servească ultimele noutăți despre Nadina. Miron Iuga o ascultă puțin cu ochii mari și pe urmă o opri sever:

— Isprăvește cu cleветirile, Mariuco! Nu e demn de văduva unui general român să colporteze toate prostiile care, fatal, circulă pe socoteala unei femei frumoase... Dar ești și tu ca biata nevastă-mea, fie iertată, nu degeaba ați fost surori. Voi vă închipuiți că toate femeile trebuie să ție coada cratiței ori să îndeplinească ciorapi de iarnă pentru soții lor. Ei, s-au mai schimbat vremurile, Mariuco!

— Bine, dar Grigoriță e în divorț cu ea, Miroane! obiectă doamna Constantinescu deconcertată; îi era frică de Iuga, pe care-l cunoștea foarte ciufut, cum nu i-a fost niciodată de generalul care fusese un om ca o bomboană și nu ieșea din cuvântul ei.

— Tu te uiți la Grigoriță care-i copil? se miră bătrânul, fără să îngăduie fiului său să-l întrerupă. Dar cine ți-a spus ție că o cerere de divorț înseamnă divorțul? Până ce nu s-a transcris definitiv o despărțire e o simplă neînțelegere între soți, dragă Mariuco!

Miron Iuga lăsase baltă la Amara pregătirea învoielilor pentru munca pământurilor, o chestie mai grea acum, fiindcă îi ajunsese la ureche că țăranii umblă să schimbe ce-a fost în trecut. Moșia Babaroaga însă nu-i mai dădea odihnă și se înverșuna s-o achiziționeze cu orice sacrificii. Proiectul de divorț al lui Grigore i se părea obstacolul cel mai grav pe care trebuie neapărat, și în primul rând, să-l înlăture.

Înainte de a vedea pe Nadina se hotărî totuși să treacă pe la Dumescu, la Banca Română, să schimbe numai două vorbe prealabile, discuția în fond rămânând s-o facă după ce va cunoaște prețul și condițiile de plată. Grigore îl însoți până-n fața băncii, având și el o întrevedere cu Baloleanu. Pe drum, bătrânul se uita mereu la afișele și pancartele fără număr care toate chemau lumea la diferite distracții și petreceri.

— Aici oamenii știu că trăiesc bine! murmură Miron disprețuitor. Încotro te întorci numai îndemnuri la veselie și desfrâu. Ce le pasă?! Noi muncim, ca să poată ei să benchetuiască!

Constantin Dumescu se luminează la față văzând pe Miron. Îl îmbrățișă cu o efuziune care părea aproape neverosimilă pentru firea lui tăcută și înfățișarea-i închisă. Își potrive pe nas ochelarii de aur, semn de mare emoție la el, iar ochii, de obicei reci, îi râdeau. După câteva minute de întrebări și răspunsuri afectuoase, Miron Iuga zise:

— Tu ai de lucru aici, dragă Costică, și eu n-am venit să te încurc. Într-o zi d-astea ne-om întâlni și vom vorbi mai pe îndelete de ale noastre. Acuma nu vreau să-ți răpesc decât două-trei secunde. Uite deci ce e, Costică!

Îi spuse. Dumescu ascultă cu multă atenție. Iuga observă cum i se întunecă mereu fața. Și la sfârșit directorul băncii vorbi:

— Ei bine, iubite Miroane, suntem prea vechi prieteni, ca să mă codesc a-ți da imediat un răspuns categoric...

Răspunsul categoric era: nu. I l-a îndulcit pe urmă cu explicații. Nu e acum momentul pentru a cumpăra pământ. Miron are destul. Harnic și sănătos să fie să-l muncească. Refuzul e numai în interesul lui. Dacă nu l-ar iubi, l-ar împrumuta cu orice sumă, fiindcă banca se poate despăgubi oricând, scoțându-i în vânzare domeniul. El, Dumescu, preferă să-l mâhnească azi, decât să-l lase pe drumuri mai târziu. Își împlinește o datorie de adevărat prieten.

— Apoi mă mir, Miroane, de planurile tale! Tu trăiești pe sub pământ? Tu nu vezi și n-auzi nimic? Nu simți cum se precipită lucrurile, cum pâraie ceva?... Măine-poimăine ne putem pomeni cu o expropriere generală a marii proprietăți; ce te-ai face tu cu niște sarcini atât de împovărătoare? Ideea se propagă din ce în ce mai insistent. N-o judec. Constat. Paralel progresează agitația țăranilor... Nu, nu, nu trata chestiile astea cu dispreț. N-o fi la tine, poate, dar agitația e o realitate. Poate chiar ea a făcut ca ideea exproprierii să se înfiripeze — nu știu. Și iarăși nu afirm că pericolul e iminent. Nu știu. Dar există. Și în asemenea clipe nu te mai poți gândi serios să cumperi moșii. Pământul a devenit o valoare îndoielnică până ce se vor lămuri situațiile. Așa că... Nu te uita la viața de praznic permanent din București. Asta e un semn de boală. Epidemia balurilor, și a dansurilor, și a chefurilor prevestește totdeauna un rău, sau îl subliniază. Fațada prea strălucitoare ascunde veșnic ceva putred. O casă solidă nu paradează și nu caută să-ți ia ochii cu fațada. Eu nu fac nici o politică și nici măcar nu mă interesează certurile lor. Dar aici, la bancă, se simte mai precis pulsul vieții. Și pulsul vieții noastre bate prea neregulat. Organismul are friguri, Miroane! Trebuie să fim prudenți, până vom găsi leacul!

Miron Iuga nu era convins deloc, dar cu atât mai ofuscat. Se forța să nu-și arate nemulțumirea. Se despărțiră promițându-și că vor mai vorbi, că deocamdată a fost o luare de contact, că... Și Miron avea siguranță că Dumescu nu va rezista până la capăt.

„Bietul Costică! Își zise în cele din urmă bătrânul. Băiat bun, păcat că-i strâmt la minte, cum a fost de când știu și-l iubesc!“

Îi trecu supărarea mai repede decât credea. De fapt, nici n-ar fi trebuit să se încurce cu Dumescu înainte de a se descurca cu Nadina, căci acolo e hopul cel mare. Banii îi va găsi dânsul în toată România, numai să aibă ce să facă cu ei.

Nadina, vestită dinainte, îl aștepta. Era o nimfă. Îl primi cu drăgălășia-i obișnuită, parcă nimic nu s-ar fi întâmplat de când s-au despărțit în Amara, cu o lună în urmă.

— Te-aș opri la masă, papa, dar nu știu dacă?... îi zise îndată după ce-l introduse în salonașul ei favorit, cu un surâs nevinovat și întrebător.

— O, rămân cu plăcere, cu mare plăcere, Nadina! făcu Miron galant și satisfăcut.

Abordară chiar înainte de masă amândouă chestiile care-l interesau pe Iuga. În privința divorțului îi propuse o împăcare, adăugând negreșit că propunerea nu e autorizată de Grigoriță, dar garantând că-l va îndupleca în cazul când ea ar reveni. Nadina refuză zâmbind, dar ferm. Inițiativa n-a pornit de la ea, ci de la Grigore. Ea ar fi continuat, deși în multe privințe a avut nemulțumiri. Acuma neînțelegerile lor au devenit publice. Toată lumea știe că sunt în divorț. O revenire i-ar face și ridicoli. Pe urmă azi mai poate fiecare să-și croiască o viață nouă. Măine poate ar fi mai greu... Miron stăruie s-o convingă. Nadina îl întrerupse:

— Mă măgulește insistența ta, papa drag... E o dovadă de iubire care mă înduioșează. Dar, te rog, uite... (împreună mâinile ca la rugăciune), te rog, dă-mi dovada supremă de iubire și... să vorbim de altceva.

— Despre ceea ce aș fi vrut să mai vorbesc, nici n-aș mai putea pomeni, dacă hotărârea ta e într-adevăr definitivă și irevocabilă! murmură bătrânul abătut. Numai după o pauză continuă: Cu

noră-mea puteam discuta despre Babaroaga, cu fosta nevastă a fiului meu mi-ar fi imposibil.

Nadina râse cu dinții fildeșii:

— Vai, cât te înșeli, dragă papa!

Tocmai dimpotrivă. Numai cu fosta sa noră va putea discuta cu adevărat despre moșie. Nu era hotărâtă să vândă și nici n-ar fi vândut dacă rămânea cu Grigore. Acuma însă, imediat ce va putea dispune singură, va lichida Babaroaga. I-ar fi și penibil să mai aibă afaceri chiar și numai în vecinătatea proprietăților lui Grigore. Ar fi fost bucuroasă să scape mai repede, dar până nu va fi divorțată nu poate face nimic, pentru că i-ar trebui consimțământul soțului. Într-o lună, cel mult două, formalitățile despărțirii speră să fie terminate. Atunci se va repezi la țară, are conacul de la Lespezi al lui Gogu, unde poate sta, și nu va pleca de acolo până nu va fi încheiat vânzarea...

— Ehe, negustoreasă, nu glumă! zise bătrânul Iuga. Vom avea de furcă cu tine!

Zâmbea, glumea și nu era deloc mulțumit. Toate încercările lui n-au izbutit să-i smulgă măcar o promisiune precisă. Șireată și abilă, Nadina îi aluneca mereu printre degete ca argintul viu. Parcă mai mult obținuse când i-a pomenit întâia oară, la Amara. Atunci fusese vorba să fie preferat. Degeaba, divorțul i-a îngreuiat lupta. Tocmai de aceea nici el n-are să renunțe. Nu i-e frică de piedici. Pentru orice eventualitate mai sondă vreo două bănci unde avea prieteni. N-a fost respins net („să vedem, să ne consultăm, să mai discutăm“), dar considerentele lui Dumescu i-au fost repetate aproape cu aceleași cuvinte, parcă ar fi fost înțeleși cu toții. Reluă conversațiile cu Dumescu, neoficial, la mese în doi. A obținut o promisiune vagă. Costică îl iubea atât de mult, că nu se putea menține până la urmă în atitudinea brutală de refuz. Sperau amândoi că vor sfârși prin a se convinge: Dumescu pe Iuga să

renunțe la cumpărare, Iuga pe Dumescu să-i înlesnească cumpărarea.

Grigore știa pentru ce se zbate tatăl său. Din înfățișarea lui și din unele cuvinte ce-i scăpau, înțelegea că nu e prea încântat de rezultate. Anunțase de când a sosit că vrea să vadă și pe Predeleni. După vreo săptămână, se duseră împreună.

Și bătrânului îi plăcea familia Predeleanu. Oameni de treabă, zicea despre ei totdeauna, gândindu-se în primul rând la tatăl lui Victor, cu care se cunoscuse. Spre exasperarea domnișoarei Postelnicu, pentru care tot interesul lumii se concentra în jurul serbării „Obolul“, peste câteva zile, s-a vorbit toată vremea numai despre agricultură, firește, ca să fie pe placul lui Miron. Impresionat totuși de „considerentele“ lui Dumescu, oricât nu era convins de seriozitatea lor, Iuga căuta pretutindeni un sprijin împotriva lor și se mohora că nu-l găsea. Și Predeleanu spuse că există oarecare efervescență între țărani, nu în proporțiile cum se colportează la București, negreșit, dar există. La el, la Delga, după informațiile de încredere ale administratorului, țăranii reclamă noi învoieli, firește mai favorabile lor. Proprietari și arendași de prin Moldova cu care a vorbit, oameni ponderați, cunoscători ai țăranimii, i-au zugrăvit situația de acolo mult mai îngrijorătoare. Asta ar denota că fenomenul e general, că aceleași cauze au produs aceleași efecte pe tot cuprinsul țării. Explicațiile nu lipsesc, se etalează chiar cu un lux de motivare unde nu te aștepți, fără a fi concludente. Ce e valabil pentru o regiune nu ar urma să fie necesar valabil pentru celelalte regiuni, și totuși este.

— Fiindcă nu vrem să recunoaștem realitatea, Victore, interveni deodată Grigore cu pasiune, după ce se stăpânise îndelung, pentru a nu se contrazice cu tatăl său. Țăranul lucrează pretutindeni în pagubă, grație sistemului de învoieli ce i s-a impus. După fiecare an datoria a sporit, până ce azi a ajuns insuportabilă... La noi, majoritatea oamenilor sunt atât de îndatorați că, muncind tot anul

viitor, nu numai că n-ar lua absolut nimic pe munca lor, dar nici nu și-ar putea plăti trecutul întreg și ar mai rămânea împovărați și pentru viitor. Față de asemenea perspective, de ce să ne mirăm că țăranii se agită? E normal și natural!

Miron Iuga surâse puțin ironic de explicațiile fiului său, apoi, ca și când nici n-ar fi meritat să le ia în seamă, zise către Predeleanu:

— Țăranii nu stau pe roze tocmai pentru că și proprietarii stau prost și pentru că toată agricultura românească merge anapoda! Au fost ani grei, când moșiile n-au produs nimic sau aproape, și țăranii totuși nu s-au agitat, ci și-au văzut de necazuri, au răbdat și au suferit ca și noi! Acuma, slavă Domnului, am avut un an oarecum normal. Cine a fost cumpănit a agonisit și are cât îi trebuie, cine a lenevit și a fost bețiv n-are. Așa e ordinea lucrurilor de când lumea și pământul. Pot să admit eu la Amara o nemulțumire serioasă unde țăranii umblă forfota să cumpere moșia Nadinei, să facă concurență altora?... Buba e alta, dragii mei, orice mi-ați spune. Buba e slăbiciunea guvernului, care tolerează demagogia tuturor neisprăviților erijați în apărătorii țăranimii. Ia să-i apuce nițel de guler guvernul pe toți domnișorii cuprinși de dragoste subită și suspectă pentru bieții țărani și să umple temnițele cu dâșșii, să vezi cum va dispărea imediat toată agitația țăranilor.

— Evident că opoziția profită de neputința guvernului, pe care-l preocupă micile și eternele disensiuni personale, aprobă Victor. Nu mai puțin vinovată e însă opoziția când recurge la astfel de agitații neleale!

— Nu neleale, domnule! strigă Miron, aprinzându-se. Zi criminale! Ce e mai criminal decât să ațâți poftele unei mulțimi lacome? Și ei asta fac! Promit averea noastră țăranilor, ca să stârnească dușmănie între noi și țărani. Ce le pasă lor dacă astfel se dă foc țării? Pentru ei nu există interesul țării, ci numai interesul partidului lor. Sunt stăpânii orașelor, care ne exploatează cum vor.

Nu le ajunge. Pe noi nu ne-au putut subjuga nici prin băncile și creditele lor, nici prin industria lor. Numai noi le mai rezistăm. Și, pentru că n-au izbutit să ne doboare altfel, iată-i apărătorii țăranilor împotriva noastră, ei care n-au trecut bariera orașelor lor de frică să nu-și mânjească ghetetele. Vor să împartă pământurile noastre țăranilor, dar nu se gândesc să împartă cu nimeni beneficiile fabricilor și băncilor lor. În fond vor să decapiteze pe țărani, omorându-ne pe noi, căci turma țărănească fără păstori va fi pe urmă complet la cheremul lor... Te revoltă și te indignează, mai ales când vezi că noi, cei condamnați la moarte, stăm și ne ținem de cancanurile șefiei, de intrigile remanierii și de toate fleacurile!...

Pentru a tempera puțin atmosfera ce o crease izbucnirea bătrânului, Grigore făcu zâmbind:

— Nici nu mi-aș fi închipuit, tată, că te poate pasiona atât de mult politica!

— Crima nu e politică, Grigoriță! răspunse Miron potolit, dându-și și el seama că a exagerat o discuție de masă. Crima e crimă. Ce fac ei nu e politică, e crimă.

— Sunt lipsiți de orice scrupule, adevărat, observă și Predeleanu tocmai ca să netezească asperitățile. O revoluție în țara românească, numai ei ar fi capabili să facă, dacă ar fi în interesul partidului lor...

Cu concursul doamnei Predeleanu veni rândul unor subiecte mai blajine și, spre fericirea domnișoarei Olga, ajunseră și la marele eveniment al serbării „Obolului“. După un răstimp bătrânul și aci găsi prilej de obiecție:

— Nu zic de „Obolul“, care poate servește într-adevăr scopuri bune. Dar, în general, se abuzează de lux și de veselie în București. Îți face impresia unei destrăbălări uriașe. Cum se potrivește asta cu temerile de agitații de la țară, nu știu. Puțină decență n-ar strica. Firește, tot guvernul ar trebui să puie frâu. Lumea poate fi inconștientă, guvernul nu. Țăranii care ar vedea cheful monstru

permanent de aici ce-ar zice? Ei n-au de mămăligă și boierii nu-și încap în piele de petreceri!

Își luă seama, râse prietenos și șterse efectul de dojană. Până la urmă fu așa de drăguț, că Olga, care se speriasă întâi de gravitatea lui rece, îndrăzni să-l poftască la serbare, s-o vadă cum dansează. Miron zise surâzător:

— Îmi pare rău, frumoasă domnișoară, că n-am să te pot admira. Pe mine mă așteaptă la țară alt spectacol, mai puțin vesel, care nu suferă amânări. Dar las pe Grigoriță să te aplaude și din partea mea!

Grigore n-a lipsit, firește, de la marea serbare, cum n-a lipsit nimeni din cei ce alcătuiau înalta societate. Era sala cea mai elegantă ce a pomenit vreodată Teatrul Național. Până și la galerie, la locurile numerotate, stăteau posesori de nume respectabile. Unele doamne din comitetul societății, alergând de ici-colo, aferate, șopteau fericite prietenilor, în treacăt:

— Seara asta va fi înscrisă cu litere de aur în analele României!

Înainte de a se ridica cortina, Grigore, întorcând capul întâmplător, văzu în fotoliul din spatele său pe Titu Herdelea.

— Ei, bată-te! Ce cauți aici între ciocoi? îi zise cu bucurie. Ne vedem în antract!

Titu era oficial, pentru cronică teatrală. Se gătise cu hainele cele negre și totuși se cam rușină la început cu ele între atâtea fracuri. Își recăpătă încrederea văzând și pe ceilalți colegi de cronică dramatică la fel, ba unii în sacouri de purtare, ca o demonstrație că ei sunt aici la datorie, nu la petrecere.

Senzația serii a fost Nadina în *Dansul apașilor*, ultima noutate pariziană. Partenerul ei era Raul Brumar. Au dansat cu atâta brio, că au fost obligați să biseze după insistențele tumultuoase ale selectei asistențe. Tânărul Herdelea nu s-a entuziasmat peste măsură. Era frumoasă „doamna Nadina“, cum îi zicea el acum, și juca grațios, dar i-ar fi stat parcă mai bine un dans mai puțin

prăpăstios și mai demn de ea. A observat de curiozitate pe Grigore în timpul cât Nadina se învârtise pe scenă cu Raul. Grigore privea, ca orice spectator străin, fără să clipească... Lui Titu i-a plăcut mai mult o domnișoară drăgălașă într-un fel de suită de dansuri românești. Nu știa cine o fi, căci nu se îndurase să cumpere program, vânzătoarele fiind cucoane mari, care pretindeau cine știe ce sume în folosul societății lor.

În antract se întâlni cu Grigore Iuga și se retraseră într-un colț al vestibulului să fumeze o țigară. Titu era încântat și căuta să-l convingă pe Grigore, parcă l-ar fi bănuț de altă părere, că iată, lumea bună a aranjat un spectacol foarte drăguț și în românește, ceea ce dovedește cătă dreptate au avut studenții când au protestat să nu se mai zbeuguiască în limbi străine. Și ca să-și sublinieze mai mult ideea, vru să releveze în special pe domnișoara care a jucat românește și căreia regretă că nu-i știe numele s-o laude la *Drapelul* în darea lui de seamă.

— Se poate să nu recunoști pe domnișoara Olga Postelnicu, onorate domn? zise Grigore cu un reproș glumeț. Pe cumnata lui Predeleanu?

Victor Predeleanu se apropia de ei în clipa aceea. Grigore îl denunță:

— Uite-l! N-a recunoscut pe Olga... Nu știa cine e domnișoara care i-a plăcut mai mult din tot spectacolul și pe care vrea s-o laude la gazetă.

— Olguța are să fie fericită, domnule Herdelea!... Nu face nimic că n-ai recunoscut-o. Asta înseamnă doar că trebuie să mai poștești pe la noi, ca să nu ne uiți! făcu Victor strângându-le mâna.

Disecară pe interpreți amănunțit, sărind însă cu toții pe Nadina și pe Brumaru. Pe când criticau și laudau de zor, năvăli la dânșii Gogu Ionescu, asudat de entuziasm, strălucitor și răgușit, întrebând frenetic, cum întreba pe toată lumea:

— Ei, ce ziceți de Nadina cu Raul?... Au fost formidabili!... Au un talent fenomenal!... Dar succesul? S-a cutremurat sala și policandru l începuse să balanseze în tavan de clocotul aplauzelor...

Observând încurcătura pe fețele celor trei, își dădu brusc seama c-a făcut o gafă. Vru s-o dreagă cu orice preț. Și, după o mică pauză, continuă cu același glas vijelios:

— Dar de sezonul ăsta extraordinar ce ziceți?... Copleșitor, nu? N-am pomenit de când sunt atâtea dansuri și petreceri ca în iarna asta... Și eu, care trebuie să merg pretutindeni, fiindcă Nadina...

Se întrerupse. Iar a pomenit de Nadina. Altă gafă. Are ghinion. Își pierdu însuflețirea. Adăugă ștergându-și fruntea, cu un suspin:

— Pe mine mă obosește, ce să spun... Parc-a înnebunit toată lumea!

5

Ion Pravilă nu se putea amesteca fățiș între oamenii care umblau pentru Babaroaga. Îi era frică de boierul Miron că va prinde de veste și nu numai că-l scoate din primărie, dar cine știe ce rău îi mai face, de să nu mai aibă trai în sat. Bun suflet boierul, nici vorbă, dacă nu-i ieși din porunci. Pravilă a tras destule foloase fiind supus și credincios. Totuși, nu-l răbda inima să stea molcom. I-ar prinde și lui bine o halcă de pământ. Prilejul de acum nu se întâlnește de multe ori. Când află că boierul bătrân s-a dus la București, desigur pentru moșia cucoanei, a chemat pe Luca Talabă și s-au înțeles să plece și oamenii să mai stăruiască la cucoană, iar dacă n-or face nici o ispravă cu dânsa, să se plângă celor mai mari, că doar și prin alte părți au fost înlesniți țărani să cumpere moșii și să le împartă între ei, ba chiar odată, pe când era Luca primar, a venit și un ordin de la minister ca oamenii să fie povățuiți a se întovărăși pentru cumpărări de moșii, făgăduindu-li-se tot sprijinul autorităților. Bine ar fi să poată merge cât mai mulți, ca

să vadă boierii că întreg norodul cere pământ, deși cheltuiala e mare și oamenii greu o să-și rupă din sărăcie. Primarul, cu toată zgârcenia-i cunoscută, se oferă să plătească el cheltuiala unuia mai sărac și anume lui Petrică al Smarandei, care le va fi de mult ajutor în București, unde a stat trei ani în armată.

Îndată ce se întoarse Miron Iuga la Amara, oamenii porniră la Burdea și se suiră în tren. Erau șapte. Sosiră în București dimineața și nimeriră tocmai bine spre amiază în strada Argintari. O domnișoară cu șorț alb îi întâmpină în capul scării și le spuse că cucoana de-abia acuma se scoală, c-a avut petrecere mare azi-noapte, și să aștepte afară, adică pe stradă, până-i va chema. Așteptară pe trotuar, liniștiți. Ce altă treabă au și de ce-au venit?... Într-un târziu altă domnișoară îi strigă înăuntru, supraveghindu-i să se șteargă bine pe picioare. Cucoana era veselă, le-a vorbit frumos, i-a lăsat și pe ei să vorbească, dar, până la urmă, i-a făcut să înțeleagă că ea va vinde cui dă mai mult și numără toți banii. Petre, mai îndrăzneț, îi spuse:

— De, conică, noi am cheltuit și-am venit atâta cale, c-am socotit că dumneavoastră, inimă bună, o să vă fie milă de noi și-o să ne vindeți mai lesne, că...

Nadina întoarse ochii spre el cu mirare. Recunoscă pe vizitiul de odinioară. Îl privi lung, să-l domine. Petre îi înfruntă privirea, simplu, ca și când ar fi zis că el nu se sperie de o muiere, fie și boierească. Apoi Nadina răspunse puțin disprețuitor:

— Crezi că pentru ochii voștri am să-mi risipesc averea? Nu, băiete, și nu, oameni buni! Eu vând moșia, ca să iau bani în schimb, nu ca să fac pomană altora. Pomană poate să facă statul, dacă vrea...

În colțul străzii, țaranii se opriră și se sfătuiră până ce îi pătrunse frigul la os. Porniră prin vifonița ce se înverșuna spre Gura Moșilor, unde Petre avea un cunoscut bun, de la Costești, care ținea un han și care-i va găzdui mai ieftin. Îmbucară din

merindele de acasă și iar se sfătuiră până târziu noaptea, în odaia de lângă bucătărie ce le-o dăduse hangiu. Și a doua zi, cum se lumină, se cărăbăniră la Ministerul Domeniilor. Trebuiră să aștepte în curte. „Numai după unsprezece e voie să intre publicul“, le-a strigat, printre gratiile ușii, un glas cu barba neagră. Mai veniră și alți oameni, de prin alte părți, tot cu necazuri, înfrigurați și înfricoșați ca și dâșșii. Când s-a deschis poarta, s-au îmbulzit înăuntru. Portarul, scund, urâcios și cu barba până-n brâu, i-a oprit:

— Încet, hăi, c-aici nu e teatru!... Ce poftiți și pe cine căutați?

Începură respectuos să-i povestească durerea lor. Satisfăcut, portarul se înmuie și nu-i ascultă până la capăt:

— Domnul ministru încă n-a venit... Poate să vie mai târziu... Mai stați pe aici să vă încălziți nițel...

Stătură. Peste vreun ceas portarul îi vesti că domnul ministru nu mai vine azi. Măine. Se întoarseră la han și se mai sfătuiră.

Ziua următoare avură noroc. Portarul îi trimise sus: a venit domnul ministru. Rătăciră pe coridoare, ajunseră într-o cancelarie cu lume multă și căldură mare. Un domn tânăr, pudrat și zâmbitor, îi primi foarte prietenos:

— Ei, fraților, ce-i cu voi? Ce vă aduce pe aici tocmai de unde?... Din Argeș... Da...

Lupu Chirițoiu începu povestea de departe, cu înflorituri. Domnul nu-și pierdu deloc răbdarea, dar când bănuiește despre ce e vorba, îl întrerupse:

— A, moșie de vânzare... Am înțeles. Stați nițel.

Apăsă pe un buton, scrise două rânduri pe un bilet și-l dădu unui aprod ce intrase, continuând:

— Uite, fraților! Domnul ministru are de lucru mult și nu poate sta de vorbă cu voi... Dar vă trimit la un domn care are putere de la domnul ministru să rezolve chestiile astea, așa că dumnealui o să vă facă dreptate. Așa, fraților!... Aprod, să-i duci la domnul director general...

Se ținură gaia după aprod pe diferite coridoare, până se pomeniră în fața unui domn bătrân, chel și ursuz, care-i lăsă să-și spuie toată povestea din fir în păr. Pe urmă îi întrebă dojenitor:

— Vreți să cumpărați moșia cucoanei, ori vreți s-o luați cu japca?

— Ba noi... încercă să protesteze Luca Talabă.

— Să taci acuma! se răsti directorul. Ați vorbit destul. V-am ascultat... Ministerul n-are dreptul și calitatea să intervieve în tranzacțiile dintre vânzătorul unei proprietăți agricole și amatorii de a cumpăra, afară de anume cazuri prevăzute de lege, iar aici nu e cazul. V-ați învățat să umblați cu jalbe nedrepte în loc să vă învoiți cu boierii voștri și să fiți oameni de omenie. Ba acuma v-a mai intrat în cap să cereți și pământurile boierilor pe prețuri de batjocură, ori chiar de pomană. Ați ajuns să nu vă mai cunoașteți lungul nasului... Potoliți-vă, măi oameni, ascultați de boieri și munciiți! Fiți harnici și nu vă luați după îndemnurile rele! Voi sunteți talpa țării, voi...

Luca Talabă, care din toate vorbele ce le auzea înțelegea numai că se duce Babaroaga și că toate alergăturile și cheltuielile lor au fost zadarnice, nu se mai stăpâni și izbucni deodată dârz:

— Apoi, domnule, de ce să ne ia alții pământul...

Nu avu răgaz să isprăvească. Directorul general sări în picioare, cu fața și chelia parcă i-ar fi turnat o călimară cu cerneală roșie în creștetul capului, răcnind:

— Taci din gură, obraznicule! Să taci, că imediat te trimit la poliție să-ți înmoaie oasele, nemernicule!... Eu îmi sfarm pieptul și-mi pierd vremea să-i învăț și să-i luminez, iar el necuviincios!... (Se reculese și continuă mai calm.) Ați apucat pe căi rele, nenorociților! Nu vă mai mulțumiți cu ce v-a dat Dumnezeu și vă lăcomiți la averea altora! Veniți-vă-n fire! Duceți-vă acasă și vedeți de munca voastră cinstită, care-i bogăția țării noastre iubite! Și

dacă aveți poftă să cumpărați cu adevărat proprietatea cucoanei, rugați-o pe dumneaei și pe ceilalți boieri! Vorba dulce mult aduce, ați înțeles?

Țăranii se uitau la gura lui cu dinții de aur. Ieșiră urmăriți de glasul hârâitor al directorului. Rătăciră pe coridoare până se pomeniră iar la ușa cabinetului ministerial. Luca spusese, când a scăpat din biroul chelului, să nu se mulțumească și să mai încerce a pătrunde până la ministru. Nici n-apucară bine să-și găsească loc și iată că un aprod, spăimântat de respect, se năpusti la dâșșii:

— La o parte! Dați-vă la o parte, că pleacă dom' ministru! Ușa cabinetului ministerial se deschise. Un boier îmblănit și înșoșonat, cu o căciulă de lutru peste urechi, cu fața galbenă, greoi și plictisit, apărură însoțit de domnul tânăr de adineaori. Văzând pe țărani, ministrul, ca să arate lumii de pe coridor că nu e mândru și se interesează de soarta plugarilor, care este în seama departamentului său, se opri o clipă și întrebă obosit:

— Ce-i cu voi, băieți? Ce vânt vă aduce pe aici?

Domnul tânăr îi șopti două cuvinte. Ministrul continuă, trecând înainte mulțumit:

— A, da... Da! Vasăzică ați fost?... Bine. Atunci dumnealui v-a spus ce trebuia. Să-l ascultați, că vă cunoaște toate păsurile și știe să vi le lecuiască...

Coborî încetinel pe treptele de marmoră. Țăranii rămaseră cu căciulile în mână. Lumea se risipi, parc-ar fi apus soarele.

— Apoi hai să plecăm că pe aici am isprăvit! făcu Petre.

— Hai, hai! bâigui Luca Talabă, înfundându-și căciula pe cap.

Merseră de-a dreptul la gară. Sperau să nimerească un tren ori, de nu, să petreacă noaptea pe acolo, că-și sleiseră banii și nu mai aveau decât pentru bilete. Avură noroc. Când porni trenul, își făcură cruce toți deodată.

În vagon era cald. Călători mulțișori și mai ales țărani, care

de prin Ialomița, care de prin Muscel, care din Teleorman ori mai de departe. La căldură limbile se dezmoțiră. Cei șapte de la Amara, însă, strânși într-un colț, mocneau și numai arar își aruncau câte-o vorbă. Doar Lupu Chirițoiu se plângea că au cheltuit atâția bani degeaba. Luca recunoscă și înghiți în sec. Încetul cu încetul, dezmeticindu-se parcă, începură să-și despică pășaniile și să le cântărească, fiecare socotind că are câte o lămurire de adăugat sau cel puțin o oftare că, dacă n-ar fi fost cum a fost, poate că toate ar fi ieșit altfel. În tânguirile lor se amestecară apoi și alți oameni, unii numai din curiozitate, alții pentru că au mai auzit asemenea lucruri ori au pățimit și ei.

— Eu le-am spus dumnealor de la începutul începutului că boierii nu poftesc a vinde moșiile la oameni și n-au vrut deloc să mă asculte, până ce m-am luat și eu după capul lor! zise într-un rând bătrânul Lupu, vrând să arate tuturor din vagon că nu degeaba are plete cărunte.

— D-apoi eu v-am auzit cum vă plângeți, oameni buni, și tare m-am mirat că n-ați știut treaba asta, că doar toată lumea o știe! făcu atunci un bărbat frumos și chipeș, îmbrăcat curat și cu niște ochi albaștri plini de blândețe cuceritoare. Și pe la noi s-au tot străduit oamenii să cumpere pământuri de la boieri și n-a fost chip niciodată, că totdeauna au sărit alți boieri, ca nu cumva moșiile să ajungă pe mâna oamenilor, să nu mai aibă dânșii cu cine să le muncească. Uite, acuma poate să fie un an, așa am umblat și noi, și-am alergat, și ne-am zbatut, și tot ca dumneavoastră am ieșit.

— Da matale de prin ce parte ești? întrebă Luca Talabă.

— De pe lângă Focșani, dacă cumva ați auzit dumneavoastră, răspunse omul. Departe. Tocmai în partea cealaltă...

— Am auzit! se laudă Marin Stan. Eu am și fost prin părțile celea când eram în armată, cu manevrele... Da oare și pe acolo tot așa greu o duc oamenii?

— Greu! oftă străinul, clătinând din cap. Parcă și mai greu ca pe aici, de-ți vine să-ți iei lumea-n cap. Crezi că eu de bine bat drumurile cu traista de icoane în spinare? Aoleu! N-a umblat cu treburi d-astea neam de neamul nostru. Dar dacă muncim toți, cu nevastă și copii, din primăvară până-n iarnă, și nu ne iese nici să ne ținem zilele, iacă, fac și asta până ne-o ajuta Dumnezeu să câpătăm și noi pământ! Că pe la noi oamenii trag nădejdea că, în curând, vodă are să înceapă să împartă moșiile, cum se și aude mereu de mulți ani...

— De auzit se aude mereu, ce-i drept, observă dintr-un colț unul mărunțel, cu fața roșie, asudată.

— Așa vorbesc oamenii și pe la noi, zise Lupu Chirițoiu, uitându-se la cel din colț, dar eu nu cred să-l lase boierii pe vodă, că nici boierii nu-s proști, ș-apoi în mâna lor e toată puterea!

— Că tocmai asta am vrut să vă spun și eu! adăugă omul cu icoanele. Nici vodă nu poate face de capul lui, dacă nu-l ajută nimeni și dacă boierii se împotrivesc. Se aude pe la noi că la muscali a început împăratul lor să împartă pământurile boierești. Dar muscalii s-au sculat mai an, cu mic cu mare, și-au pus mâna pe topoare și-au făcut o vâlvătaie de a mers vestea în toată lumea. Au pierit ei mulți, nici vorbă, că nici boierii lor nu s-au dat bătuți și-au scos călărimea și tunurile să-i potolească. Iar țarului lor, când a văzut atâta sânge și omor, i s-a făcut milă de toți și le-a dat poruncă mare: „Stați, măi boieri și măi oameni, să fac eu dreptate și să pun pace-ntre voi“. Și toți l-au ascultat, și s-au mulcomit, și s-au întors pe la casele lor. Și atunci țarul a început să taie din moșiile boierilor și să le dea oamenilor ca să aibă și ei...

Se făcuse o tăcere grea în vagonul în care luminile galbene, aprinse singure, se legănau mereu și aruncau umbre ciudate când încoace, când încolo. Pe urmă, câțiva țărani oftară. Petre Petre, care nu deschisese gura toată vremea, mormăi cu o flacără în ochi:

— Apoi, până n-om pune mâna pe topoare, nici noi n-om...

Se opri brusc, parcă vorbele i-ar fi scăpat din suflet fără voia lui. Oamenii îl auziseră, dar nimeni nu întoarse capul spre el. Numai Lupu Chirițoiu bâlbâi cu glas moale:

— Ia taci, măi Petrică, ia mai taci!

Se făcu iar tăcere. Roțile de oțel bocăneau surd ca ecoul unui dangăt de clopot depărtat. În întunericul ferestrelor se răsuceau mereu fâșii de fum cu mii de scânteii sclipitoare. În aerul asudat din vagon, printre luminile tavanului și umbrele mișcătoare, rămăsese ca un ecou speriat glasul bătrânului:

— Ia taci, măi Petrică, ia mai taci!

Capitolul VI

VESTITORII

1

Platamonu rămase înmărmurit când văzu pe Chirilă Păun, logofătul și omul lui de credință, atât de amărât.

— Da ce-i, Chirilă, ce, pacoste a dat peste tine?

Chirilă Păun îl săgetă cu o privire urâtă, răspunzând:

— Apoi lasă, cucoane, că dumneata știi mai bine, că e feciorul dumitale și...

— Ce ți-a făcut feciorul meu, Chirilă, vai de mine? făcu arendașul cu o bănuială.

— Ce-a făcut să-i plătească Dumnezeu dacă nu se poate să-i plătească oamenii! zise țaranul abătut. Rău m-a batjocorit și mare rușine mi-a făcut, și n-aș fi crezut una ca asta pentru nimica-n lume, că doar v-am slujit cu credință!

Arendașul se zăpăci. I-a fost mereu frică, de când a venit Chirilă cu fiică-sa la curte, să nu se lege Aristide și de ea. I-a și spus și iată, totuși s-a întâmplat. Nici nu știa cum să-l împace. Îi veni în gând să încerce a lua lucrurile mai puțin dramatic și, bătându-l pe umăr, zise prietenos:

— Lasă, măi Chirilă, și fii om cu socoteală, că aste-s ale tinereții, s-au mai întâmplat și n-a pierit lumea. Vom chilzui noi și vom vedea ce...

— Ba nu, cucoane! se feri logofătul, mai jignit. Că dumneavoastră nu vă pasă și puteți vorbi fără durere, dar noi cu fata ce ne facem? S-o mărităm cu burta la gură ori cu plodul în brațe, de râsul oamenilor?

— Chirilă, Chirilă, ia seama! Întrerupse Platamonu nehotărât, mai mult ca să spuie ceva.

— Acu nu-i nimica, cucoane! urmă țăranul. Dumnezeu e sus, și vede, și judecă... Numai să știi și să-ți cauți alt om, că eu de azi înainte nu vă mai slujesc. Mi-au spus oamenii că aici e iadul, dar n-am ascultat. Dumnezeu să vă răsplătească și de răfuit ne-om răfui altă dată!

Pe Platamonu îl spăimântă amărăciunea și îndrăzneala cu care l-a înfruntat Chirilă cel atât de supus până azi.

Alergă la fiul său care, după ce stătuse o lună în București, fără să se fi prezentat la vreun examen, se găsea iarăși acasă.

— Ce-mi făcuși, dragul tatii! strigă parcă mai impresionat în fața băiatului vinovat decât fusese în fața țăranului. Nu te astâm-părași nici cu fata lui Chirilă și acum...

— Ia fugi, tăticule, cu tragedia! zise Aristide cu superioritate. Gherghina e fată nostimă. Doar nu era să umblu după slutele satelor!

— Bine, dar... vru să obiecteze Platamonu cu aceeași teamă în glas, totuși mai liniștit în suflet de siguranța tânărului.

— Știu, știu! îl opri băiatul. Mi-a spus Gherghina mai demult și mi-a plâns. Am învățat-o destul ce să facă, i-am oferit și bani, că nu era o sumă mare, și n-a vrut... Cine-i de vină că acuma va afla toată lumea și va rămâne de rușine? Dacă mă asculta, nici mama ei n-ar fi știut nimica și toate erau bine... Firește, cu toate astea, nu zic, va trebui să vezi dumneata mai târziu, să cheltuiești eventual ceva ca să-i împaci și pe Chirilă, și pe fată. Găsești dumneata forma, că ești deștept și știi să-i iei pe țărani!

— Desigur! făcu arendașul, venindu-și în fire. Nu trebuie să exagerăm lucrurile. Dacă n-ajungea aici, ar fi fost mai bine... În sfârșit!

Chirilă Păun fierbea de durere. Când i-a povestit nevastă-sa pățania fetei, le-a bătut pe amândouă. Pe urmă i-a părut rău. Se

găsea mai vinovat pe el însuși că, din lăcomia prea mare de câștig, a intrat în slujba grecului, deși le cunoștea năravurile.

Simțea totuși nevoia să se răcorească într-un fel, mai ales după ce s-a întors în Amara. Măine-poimăine va afla tot satul. Cum să iasă între oameni cu rușinea asta în obraz? Se duse la preotul Nicodim, îi povesti, se plânse și-i ceru povață. Preotul era și el necăjit. După ce îi slăbise vederea, acumă începea să-l cam lase și urechile. Când înțelese despre ce e vorba, se miră, se închină și strigă pe fiică-sa:

— I-auzi, Niculino, ce-a pățit bietul Chirilă cu feciorul grecului!

Niculina se revoltă, blestemă pe greci, chemă pe soțul ei:

— N-ai auzit, Filipe, ce poznă i-a făcut lui Chirilă băiatul grecului, studentul?...

Filip ascultă liniștit, clătină din cap în semn de indignare și întrebă, greoi, tacticos:

— Ei, ș-acuma ce-ai de gând să faci, Chirilă?

— Apoi tocmai d-asta venii la sfinția-sa, să mă învețe, că eu nici nu mai știu pe ce lume sunt, zise țăranul cu ochii în pământ.

— De! făcu Filip și, după o tăcere lungă, repetă tot așa de grav: De!

Chirilă Păun plecă fără învățătură, dar totuși ușurat ca și când, împărțindu-și cu alții durerea și auzind cuvinte de ocară împotriva grecului, i s-ar mai fi îndulcit sufletul. Pe seară merse la învățătorul Dragoș. Acolo se cunoștea pățania Gherghinei, cum, de altfel, se cunoștea acumă în tot cuprinsul satului, ajungând până și la urechea bătrânului Miron Iuga care, foarte urât impresionat, a spus de față cu Isbășescu și logofătul Bumbu:

— Iacă, de porcării d-astea se țin dumnealor, și pe urmă ne mirăm că țăranii murmură și se frământă!

În familia Dragoș fuse, tocmai în vederea venirii probabile a lui Chirilă, o discuție aprinsă. Știrea a auzit-o Nicolae, fratele învăță-

torului, de la Petre a Smarandei cu care s-a întâlnit întâmplător pe uliță. Flăcăul s-a făcut Dunăre de mânie. Demult spunea că ori ia pe Gherghina, ori nu se mai însoară niciodată, fiindcă altă fată ca ea n-are să mai găsească.

— Vezi ce cuminte ai fost că nu te-ai pripit? îi zise acumă cumnată-sa Florica.

— Ba dacă te-ai fi grăbit și ai fi luat-o de când ai îndrăgit-o, biata fată n-ar mai fi ajuns de batjocura cațaonului! făcu învățătorul compătitor.

Nicolae bufni, sudui și în cele din urmă rugă pe frate-său să ajute cumva pe Chirilă, că nu se poate să rămâie așa asemenea fărădelege. Florica sări indignată:

— Ionel, să mă ascuți pe mine și să nu te bagi, că de câte ori m-ai ascultat bine ne-a mers și când nu m-ai ascultat, numai necazuri am avut. Oamenii să-și caute de nevoile lor fiecare, că doar nu l-ai sfătuit tu pe Chirilă să slujească pe Platamonu, ci s-a dus dânsul de bunăvoie. Singur s-a încurcat, singur să se descurce...

Chirilă Păun pică tocmai când Florica aprindea lampa, abia puțin după ce se ostoise discuția și se luară cu vorba despre alte treburi. După ce îl ascultară toți cu mare atenție, Florica, mereu înfricoșată pentru bărbatul ei, zise aproape sec:

— Proastă treabă, nea Chirilă! Să fi fost mai cu luare-aminte, că știai ce poamă e feciorul arendașului!

— Mai proastă nici nu se poate, văd! recunosc țăranul, uitându-se trist în ochii ei. Dacă ar ști omul dinainte ce-l paște, s-ar feri, dar așa...

— Te lăcomiși să slujești pe grecotei și-acu plătește Gherghina! mormăi Nicolae cu imputare.

— Acu lasă-mă și nu mă mai năpăstui și tu, măi băiete, că destul m-a bătut Dumnezeu! făcu Chirilă amărât. Că eu dacă am

știut că Gherghina e în dragoste cu tine, n-am mai păzit-o prea tare, că mă bizuiam și pe tine, de!

— Apoi eu tot nu mă las până nu l-oi cotonogi pe grecotei, n-ai grijă matală! scrâșni flăcăul ieșind brusc din casă, parcă n-ar mai fi putut asculta.

Chirilă Păun stătu până ce se așezară la cină. Și plecă mai împăcat. Orice cuvânt de mângâiere era acum pentru dânsul un balsam pe o rană proaspătă.

De aci încolo cu cine se întâlnea îi spunea pățania Gherghinei. Primarul îl îndemnă să fie răbdător, că poate s-or îndrepta cumva lucrurile. Luca Talabă, după ce îl compătimi puțin, începu a-l descoase despre arendaș: oare ce preț a oferit el pentru Babaroaga și cât cere cucoana?

Numai Trifon Guju, când l-a oprit într-o zi Chirilă și i-a povestit, i-a răspuns ursuz:

— De, nea Chirilă, matală barem ai hambarul doldora, dar eu că dinainte de Bobotează mă lupt cu o casă de copii și fără o oca de porumb?

— Așa-i, Trifoane, adevărat! zise Chirilă. Fiecare cu dureri...

— Când ți-e burta plină, parcă și durerea-i mai blajină! mormăi Guju.

Până și lui Pantelimon Văduva, scăpat pentru două zile în concediu de la regiment, găsi prilejul să-i istorisească întâmplarea. Pantelimon era soldat și uniforma îi ședea bine și se purta ca o fată, să nu fie cumva pedepsit și să nu-i mai dea voie de la companie. Îl muncea mereu frica să nu-l uite Domnica și să se mărite până isprăvește el armata.

Petre a Smarandei tot trăgănase și el însurătoarea. Se ținea după Marioara Irinii, care sluja la curtea Iuga, o iubea de mult și, totuși, nu îndrăznea să se hotărască din pricina sărăciei. Acuma, după întâmplarea Gherghinei, se sfătui iarăși mai îndelung cu maică-sa, care se arătă foarte bucuroasă de gândurile feciorului.

Ea l-a îndemnat destul și, de-ar fi ascultat-o, azi ar fi așezat gata. Smaranda începu a doua zi tocmeala cu mama Marioarei și apoi cu mătușă-sa Profira.

Fiindcă se afla în toiul tocmelei când l-a întâlnit Chirilă Păun și i-a spus lui ce-a pățit de la arendaș, Petre i-a răspuns scrâșnind:

— De, nea Chirilă, eu nu l-aș fi iertat, măcar de m-ar fi și omorât pe urmă!

— Bine zici, Petrică, bine! încuviință Chirilă umil.

2

Titu Herdelea se pomeni într-o bună zi cu preotul Belciug din Pripas. Era îmbrăcat bine, cu palton nou, antereu nou, barba tunsă frumos, în sfârșit curat și gătit ca un pețitor, cum nu-l văzuse niciodată pe acasă.

— Mi-am luat *congrua* pe șase luni și am venit, că tot mi-era frică să nu mă strângă Dumnezeu și să nu mai apuc să văd și eu țara noastră! zise Belciug cu surâsul lui sfios și cu o mare bucurie în toată înfățișarea. Azi-dimineață am sosit și de la hotel am venit drept aici, ca să nu mă rătăcesc până m-oi obișnui!

Tatăl lui Titu, ca să-și înalțe odrasla, dăduse preotului ideea să-l caute la *Drapelul*, unde-l va găsi neapărat și mai repede ca acasă. Tânărul Herdelea prezentă pe Belciug secretarului de redacție și apoi ieșiră împreună să dea o raită prin centru și mai ales să poată vorbi în tihnă. Preotul trebui să-i povestească toate întâmplările mari și mici de prin Amaradia și în special despre nunta Ghighiței, despre care i-a scris mamă-sa ceva, dar nu atât de amănunțit cum ar fi dorit el.

Apoi Titu deveni călăuza lui Belciug în București. Îl duse întâi la statuia lui Mihai Viteazul, unde preotul se închină cu mare evlavie, luând chiar, după îndemnul tânărului, o frunză veștedă

dintr-o coroană agățată de grilaj cine știe de când, s-o păstreze ca amintire prețioasă și s-o arate și celor de pe acasă. Vizitară câteva biserici, muzeele, intrară în magazinele mari. La Camera și la Senat n-a avut norocul să asiste decât la ședințe obișnuite și plicticoase, fără vreun discurs important, dar lui i-a plăcut și așa, cum îi plăcea tot ce vedea și auzea, parcă nici nu s-ar fi putut să nu-i placă ceva când a făcut atâta drum și cheltuială. Barem la Teatrul Național, după ce-a fost de două ori cu Titu, se ducea mai în fiecare seară, atât de drag îi era.

Peste vreo săptămână nu mai avu nevoie de tovărășia tânărului Herdelea și nici nu voia să-i răpească tot timpul. Și-a descoperit câteva cunoștințe vechi, între care un funcționar de la poștă și un farmacist, foști colegi de școală de la Amaradia. Firește, a cunoscut și pe soții Gavrilăș și chiar a mâncat la ei de vreo trei ori, încântat de calitățile culinare ale rotunjoarei doamne Gavrilăș și fericind pe Titu că a nimerit-o așa de bine cu masa.

Titu însuși, oricât îi era de simpatic să umble cu preotul din satul lui, se simți ușurat când îl mai putu lăsa singur. Afară că îl costase și oarecare parale, fiind obligat să ia masa cu dânsul în oraș uneori și să-și plătească partea, căci lui Belciug nici nu-i trecea prin minte să-l cinstească — ba ar fi primit bucuros să fie el cinstit — își cam neglijase gazeta, încât Roșu i-a făcut observație că a început și el să fie ca ceilalți.

Numai câteva zile după sosirea preotului i se ivi o încurcătură atât de urâtă, că-i era frică să nu iasă dintr-însa vreo boroboacă gravă, s-o afle și Belciug și să umple Amaradia. Tanța venea la el tot mai des și, firește, când nu era acasă doamna Alexandrescu. Degeaba îi spunea dânsul să fie mai prudentă; ea răspundea că nu-i mai pasă de nimeni și de nimic, de vreme ce îl iubește. Titu se socotea vinovat față de ea și nu îndrăzneă să fie energic și să-i explice că au să observe chiriașii din curte ori doamna Lenuța și se vor face amândoi de rușine. Teama lui s-a dovedit curând prea

îndreptătită. Începuse a bănuî ceva și Marioara Rădulescu, eleva lui, și chiar umbla să-l surprindă. Din fericire, într-o zi, ducându-se la masă, ca de obicei, nu mai întâlnește pe Marioara. Doamna Gavrilaș l-a lămurit indignată că a dat-o afară, pentru că a prins-o pe stradă stând de vorbă și sărutându-se cu un domn mai în vârstă, „aproape ca Gavrilaș“. Se plângea că fata asta, pe care a răsfățat-o și a corcolit-o ca pe copilul ei, a fost o stricată. A observat ea că-i joacă ochii în cap după băieți, dar a gândit că așa-i firea lucrurilor, că doar n-are să se facă nici ea călugăriță. Dar să se înhăiteze cu oameni bătrâni pe stradă, înseamnă că are dezmățul în sânge.

— Nu știi cum s-o fi purtat cu dumneata, domnule Titu, sfârși doamna Gavrilaș melancolic. Dar să nu te superi că am alungat-o. De stricate de-astea e plină lumea!

Peste câteva zile, Titu, despărțindu-se spre seară de Belciug, alerga să ajungă mai repede acasă să primească pe Tanța, care-l anunțase de ieri că vine, fiindcă Jean cu doamna Alexandrescu iar merg la ei la poker prelungit. Petrecură vreo două ore pasionate, apoi Titu aprinse o lumânare, ca Tanța să se poată îmbrăca, să nu întârzie prea mult. Tanței îi era lene să se urnească din căldura patului. Se întindea, gângurea, se giugiulea ca o pisică blândă răsfățată. Tânărul Herdelea, văzând-o așa, n-ar fi lăsat-o să plece, dar își stăpânea ardoarea numai de grija ei, să nu aibă neplăceri pe acasă. Tanța, nepăsătoare de ce va fi la urmă, parcă tot căuta să-l atâțe, și-i zicea, și râdea:

— Vreau să știu cât mă iubești, Titușor!

— De ce mă stârnești și nu mă lași să fiu cuminte? murmură Titu. Știi doar că eu numai pentru tine și în interesul tău mă silesc să fiu cuminte, altfel nu te-aș lăsa să pleci până mâine dimineață!

— Ei, atunci nici nu mai plec până mâine! făcu Tanța, lăsându-se pe spate și trăgând plapuma să se învelească. Stinge lumânarea și... Titu se repezi s-o îmbrățișeze. Tanța se împotriva: — Nu, nu! Lasă-mă!... Am glumit!... Titule...

— Acuma s-a isprăvit! se înflăcăra tânărul. Nu mai pleci până...

În clipa aceea un ciocănit discret în ușa îi amuți pe amândoi și-i încremeni pe jumătate îmbrățișați. După o tăcere de câteva secunde, în vreme ce Tanța se ascundea sub plapumă până-n bărbie cu ochii plini de spaimă, Titu Herdelea se apropie de ușa în vârful picioarelor, făcându-i semn cu degetul să nu se miște, și întrebă răgușit:

— Cine-i?

— Eu, eu... Nu te deranja deloc!... Numai o secundă... Îmi dai voie? răspuse din antreu o voce.

De emoție, Titu nici nu o recunoscuse. Tanța însă, scuturând desperată din cap, șopti către tânărul care o privea uluit:

— Jenică...

Mai zăpăcit, când înțelese cine era, Herdelea întrebă iar:

— Dumneata ești, domnule Jean?... Ce este, ce s-a întâmplat?

— Nimic, nimic... Dar deschide un moment, dacă nu te superi! continuă Jenică de afară stăruitor.

Titu Herdelea se uită îngrozit și întrebător la Tanța care, cu o hotărâre subită, se vârî complet sub plapumă, mai șoptind înainte de a dispărea:

— Ascunde-mi hainele!

Îi strânse în grabă hainele aruncate pe scaune, cămășuța căzută jos lângă pat, și le dosi lângă dulap, mormăind între timp, ca să justifice întârzierea:

— Da, da... Imediat deschid, numai să... puțin... Eram în pat și...

Apoi întoarse cheia și Jenică intră surâzător:

— Scuză-mă că dădai așa buzna peste dumneata, dar... Erai singur?

— Desigur. Cu cine să fiu? făcu tânărul Herdelea nehotărât.

— Nu de alta, mi s-a părut că aud glasuri și d-aia am bătut, că venisem să-mi iau ceva din odaia Lenuței și...

Jean vorbea și se uita prin odaie intrigat și neconvins. Venise fără știrea doamnei Alexandrescu, pe care o lăsase la părinții lui, antrenată la o partidă interesantă de cărți. Pretextase că-l doare nițel capul și iese numai până-n stradă să ia puțin aer, ca să nu se mai îndoape cu piramidoane... Fusesse prezentat de vreo lună fiicei subdirectorului său de la minister, o fată drăguță și cu zestre, singură la părinți. Domnișoara părea să-l simpatizeze, iar el, la a treia întrevvedere, i-a făcut aluzii că ar avea intenții serioase. Era o partidă strălucită, dublată de o protecție eficace în cariera lui funcționărească, subdirectorul fiind un stâlp important al ministerului. Asigurându-și adevărul fetei, se consultă în mare taină, ca să nu prindă de veste Tanța și să scape vreun cuvânt către Lenuța, cu părinții lui care fură încântați. De frică să nu aibă vreun scandal cu doamna Alexandrescu, se hotărâse să-și care acasă pe furiș toate lucrurile ce le avea la ea, încetul cu încetul, iar într-o anume zi, în locul lui, să se prezinte la Lenuța bătrânul Ionescu și să-i explice cum stau lucrurile, convingând-o să-l lase în pace... Și acum se repezise să-și mai ia câte ceva. A intrat în odaia cealaltă, dar n-a găsit chibriturile și pe ale lui le lăsase Lenuței să puie cutia pe gologanii de joc, că îi poartă noroc. Plictisit, era să plece cu mâna goală. Bâjbâind prin antreu spre ieșire, a auzit glasuri în camera chiriașului. O clipă a ezitat: cum să deranjeze pe om când poate să fie cu o damă? Pe urmă s-a gândit că de ce să fi făcut un drum degeaba numai fiindcă-i lipsește un chibrit. Și, totuși, Titu era singur! Vorbind mereu își rotea ochii prin odaie până ce descoperi pe masă, chiar lângă lumânarea aprinsă, o pălărioara de fetru ce părea o pată de umbră. Se întrerupse și, trăgând cu ochiul spre pălărie, făcu șiret:

— Craiule, craiule!

Prins cu ușa, Titu Herdelea se înfurie:

— Ei, nu, te rog... Nu ți se pare că exagerezi?... Am sărit, ți-am deschis, destul. Spune-mi ce dorești și...

Jean nu-și mai putea stăpâni curiozitatea: unde să fi dispărut dama? Răspunse cercetând cu privirile toate colțurile:

— Un chibrit!

Titu se așezase pe marginea patului. Zise ursuz, arătându-i pe noptieră cutia:

— Poftim! Și...

— Mersi, monșer, și nu fi supărat că... Iacă mă duc!

Se apropie de noptieră. Întinzând mâna după chibrituri, i se păru că plapuma e mai bombată într-un loc. Luă cutia zicând foarte vesel:

— Vasăzică acolo?... Ei, bată-vă dragostea! Știi că nici nu mi-ar fi trecut prin minte să... Dar nu, nu vă deranjez, iacă! Nu te mai uita așa urât la mine, că sunt băiat discret și vă las să continuați...

Îndreptându-se spre ușă adăugă cu vocea galantă:

— Scuză-mă, duduie, pentru deranj!

Râse și deschise. Din prag mai întrebă pe Titu clipind:

— Numai atâta spune-mi, craiule, e nostimă?

Încordarea nervoasă făcea pe tânărul Herdelea să șovăiască între mânie și răbdare. În aceeași secundă își zicea că ar trebui să ia de guler pe Jean și să-l zvârle afară, și că rău a făcut de i-a deschis și l-a lăsat înăuntru. Vrând să scape de el mai repede, întoarse capul cu dispreț și nu-i mai răspunse. Jean reveni spre dânsul:

— De ce te superi așa, monșer, ce Dumnezeu, că doar nu ți-am mâncat-o pe...

Ajuns lângă pat, curiozitatea îl birui. Cu un gest fulgerător ridică colțul plapumii, dezvăluind pe jumătate pe Tanța și sfârșind fraza gingaș:

— ...pe duduia asta frumoasă!

Când o recunosc pe Tanța, surâsul curios de pe față i se transformă într-o strâmbătură. După o clipă, venindu-și în fire, continuă dejenitor:

— A, vasăzică, dumneata erai duduia nostimă, domnișoară? Ei, bravo, ce să-ți spun, frumos îți șade! Să-ți fie rușine obrazului!

Titu Herdelea sărise în picioare, dar nu știa ce să facă. Se crezu obligat să intervieve, deși își dădea seama că intervenția lui are un romantism ieftin, nepotrivit cu împrejurările:

— Domnule, te rog să...

— E sora mea și aș avea dreptul s-o iau de urechi! făcu Jean cu o gravitate pe care Titu o socotea tot atât de deplasată.

Atunci Tanța zise foarte calmă:

— Ascultă, Jenică, știi bine că eu nu-ți permit să-mi faci mie morală! Nici acuma, și niciodată! Să fim înțeleși! Așa că ar fi mai bine să-ți vezi de... Lenuța ta și să ne lași pe noi în pace!

Calmul și energia ei deconcertară pe Jenică. Își pierdu cumpătul. Bâlbâi ceva, puse chibriturile pe noptieră și în sfârșit, cu un ton fals de superioritate și poruncă:

— Lasă că vom mai vorbi noi împreună... Acuma însă aide, imediat să te îmbraci și să o ștergi acasă! Imediat! Nu mă mișc de aici până ce nu pleci!

Tanța răspunse cu dispreț:

— Voi pleca atunci când voi crede eu, fiindcă, știi prea bine, ordinele tale nu mă impresionează deloc, absolut deloc!

— Așa?... Mă și înfrunți? izbucni Jean, găsind astfel un pretext de a se retrage cu demnitate. Bine! Rămâi și continuă orgia! Ai să dai tu socoteală, n-ai grijă!

Titu Herdelea, aiurit, închise ușa după el. Tanța observă cu un surâs silit:

— A ținut deschisă ușa idiotul. Ni s-a răcit odaia!

Totuși se îmbracă repede. Titu ar fi vrut să-i spuie cuvinte de îmbărbătare sau măcar de dragoste, și-i era teamă să nu pară ridicol. Tanța însă era atât de liniștită, parcă nu s-ar fi întâmplat nimic. Pe tânărul Herdelea îl mira liniștea și siguranța ei. El era

convins că Jean va provoca scandal. Nu bănuia și nici Tanța nu-i spusese că siguranța ei are un temei: maică-sa i-a comunicat planul lui Jenică de a părăsi pe Lenuța, Jenică va afla că îi cunoaște secretul și prin urmare nu va cuteza să vorbească despre ea de frică să nu vorbească și ea despre el.

— Mă iubești, Titușor? întrebă Tanța, lipindu-se de el, la despărțire.

— Mult, dragostea mea cea mai frumoasă! zise Titu cu glas tremurat.

Două zile tânărul Herdelea stătu pe spini, așteptând din moment în moment o prăbușire. Pe Jean nu-l întâlnește, de la Tanța nu mai avu nici o veste, iar doamna Alexandrescu își continua ciripirile amoroase ca totdeauna.

Tocmai se gândea că se vor fi aranjat lucrurile când, a treia zi după-amiază, doamna Alexandrescu îl strigă. O găsi singură și mânărită:

— Vezi, domnu Titu, ce-mi făcuși?... Mi-a spus Jenică numai mie, că nu vrea să întristeze pe părinții lui, săracii. Se poate, domnu Titu? Să abuzezi de un îngeraș nevinovat?... Nu m-am așteptat, îți jur, la una ca asta! Eu credeam că ardelenii sunt oameni așezați, cuminiți și când colo... Te-am introdus în casa oamenilor cu gânduri frumoase, să nu ne batem joc de biata fată neștiutoare. Acum ce vrei să faci? Că de s-ar întâmpla să afle bătrânul, cât e dânsul de sensibil la onoarea familiei lui, ar fi în stare să tragă și cu revolverul!

Tânărul Herdelea înțelegea ce răspuns așteaptă gazda lui, dar nu-l putea da. Declară că el iubește pe Tanța, că iubirea lor nu e ceva trecător și pe urmă se pierdu în bolboroseli despre nesiguranța situației lui, despre speranțele viitorului, când se va putea pecetlui dragostea... Observă totuși că doamna Alexandrescu nu insistă cum se temuse dânsul. Pe ea o interesa Jenică în primul

rând. Și Jenică îi interzisese să mai primească pe Tanța cât va avea chiriaș pe Titu. De dragul lui Jenică doamna Alexandrescu rugă pe Titu să-și caute altă locuință, mai ales că tot era sfârșitul lunii. De altfel, și fără întâmplarea aceasta nu l-ar mai fi ținut, căci e posibil să aibă nevoie Mimi de cameră. Nu voia să-i spuie, nici chiar lui Jenică nu-i spuse că pe Mimi a surprins-o zilele trecute soțul ei ieșind din apartamentul unui admirator mai vechi al ei și acum se află tocmai în discuțiile despărțirii, Vasile fiind hotărât să n-o ierte și s-o izgonească din casă, dacă nu pleacă ea de bunăvoie.

În două zile Titu își găsi o odaie mai bună, cu același preț, în strada Imprimeriei, aproape de redacție și mai în centru. Soții Gavrilaș, care aveau neînțelegeri cu niște chiriași, și erau hotărâți de vreo lună să se mute, târăgânând numai din cauza tânărului Herdelea, descoperiră în aceeași stradă o locuință potrivită. Când îl duse să-i vadă noul domiciliu, preotul Belciug îi zise:

— Bine c-ai scăpat de-acolo unde ai fost, dragă poete! Că mie nu mi-a plăcut deloc doamna ceea bătrână și pictată ca o teatralistă, care tot cânta și trăgea cu ochiul și se răsucea, de parcă zbiera după amor... De muieri d-astea să te ferești, că trebuie să fie tare periculoase...

3

— Ce ne facem, coane Miroane, cu oamenii, că nu mai vor să primească învoielile vechi, ba mă și amenință! se tângui Cosma Buruiană frângându-și mâinile. N-aș mai fi vrut să vă supăr cu necazuri d-astea, dar e primejdie, coane Miroane, cu oamenii. Ori au înnebunit, ori cine știe ce i-a cuprins, că nu i-am mai pomenit așa de îndârjiți niciodată!

Miron Iuga îl iertase în sfârșit pentru boroboața cu porumbul de astă-toamnă. Îi era milă de el, dar nu se putu opri să nu-i zică:

— Ia seama să nu ți se năzare ca atunci cu furtul!

Cosma se închină umilit:

— Lăsați-mă, coane Miroane, c-am pătimit destul din pricina aia! De la Crăciun nu e noapte să nu fi fost dijmăluit și n-am mai cutezat nici să vă spun și-am răbdat. Dar ce-i acum e grav de tot!

Arendașul îi spuse apoi că țăranii între dâșii vorbesc că, și de vor face învoieli cu boierii, la muncă nu vor ieși până ce nu li se va împărți moșia Babaroaga, care nu-i face trebuință cucoanei și umblă s-o vândă la alți boieri, că ei nu vor mai sta fără pământ, că ei asudă și sângerează muncindu-l și deci al lor trebuie să fie, că așa vrea și regele, și chiar mulți boieri, numai cei de la cârmă se împotrivesc și-i țin cu sufletul la gură. Lui i le-au povestit toate astea slujitorii mai de încredere, încât trebuie să fie adevărate.

— Rezultatele demagogiei uite-le, dacă într-adevăr e cum spui! zise bătrânul. Dar mă mir că eu n-am auzit încă despre treburile astea?

— Apoi dumneavoastră nu îndrăznesc ei să vă spuie, coane Miroane! făcu Cosma. Că li-e frică și rușine!

Iuga nu se grăbise cu învoielile, pentru că tot proiecta să facă unele modificări pe care le socotea favorabile și pentru dânsul, și pentru țărani. De altfel, cu parte din săteni încheiase din toamnă, încât continuitatea muncilor o avea asigurată... Chemă pe logofătul Bumbu, care mărturisi că și lui i-au cam vorbit oamenii despre schimbări, că chiar unii din cei ce s-au tocmit astă-toamnă zic că nu vor ieși la muncă dacă nu se îndreaptă învoiala. Când însă Miron Iuga îl privi întrebător, logofătul, înfricoșat, adăugă că țăranii așa vorbesc în toți anii în preajma primăverii și se frământă și pe urmă, neavând ce face, se învoiesc și ies la muncă.

— Stai, măi Leonte, omule, că tu prea iei lucrurile ușurel! zise arendașul îngrijorat. Au vorbit ei, oamenii, și altă dată, dar ce-i acum n-a mai fost niciodată. Că doar și eu cunosc pe țărani, și cu ei trăiesc și am trăit...

— Vreme mai este destulă, făcu Bumbu mai șovăitor, că pământul încă nici nu s-a spălat bine de rugina zăpezii.

Bătrânul Iuga nu voia să se arate impresionat, deși cele auzite nu-i plăceau deloc. Firește că arendașul, fricos și plângăreț cum i-e firea, mai umflă realitatea. În orice caz prevederea nu strică. Porunci logofătului să înceapă de mâine chiar încheierea învoielilor și într-o săptămână să isprăvească cu toți. Renunță la modificările meditate. Dacă oamenii sunt învrăjbiți, le-ar putea socoti împovăraătoare pentru dânșii.

A treia zi, Leonte Bumbu înștiință pe boier că nici un om n-a iscalit încă și că toți vor să-l roage pe dumnealui să-i ușureze, fiindcă nu mai pot răzbi cu învoielile vechi.

În aceeași zi, după-amiază, se prezentă învățătorul Dragoș. Mai fusese de două ori după Crăciun, în chestii de școală. Miron l-a primit cu toată bunăvoința, ca o urmare a surprizei bune ce i-a făcut cu colindele și imputându-și că l-a apreciat prea sever înainte din pricina unor impresii poate superficiale, când, în fond, învățătorul e bărbat copt și potolit. Deși acuma era plictisit de ce-i spusese logofătul și n-avea chef de conversații, venirea învățătorului, după o clipă de chibzuire, i se păru folositoare, zicându-și că prin el va putea influența spiritele sătenilor întru restabilirea liniștii și a ordinii tradiționale. Îl pofti să șadă, îi oferi o dulceață, îl întrebă despre mersul școlii... Ion Dragoș era puțin palid. O emoție grea i se citea pe față și-i tremura în degete.

— Te-am luat cu vorba și nu te-am întrebat: ce vânt te aduce? zise în sfârșit Miron prietenos. Spune dumneata întâi, că pe urmă am să-ți spun și eu altele!

Învățătorul îngălbeni mai tare. Măinile, așezate pe genunchi, își jucau nervos degetele.

După primele cuvinte ce rosti, observă că Iuga se întunecă. Asta, însă, în loc să-l intimideze, îl întărâta și-l îndemna să continue mai calm și cu mai multă siguranță.

— În definitiv dumneata ce dorești? îl întrerupse apoi deodată bătrânul.

Întreruperea nu-l tulbură deloc. Continuă a-i expune că el, personal, nu dorește nimic, că și-a permis să vie și să-i tălmăcească durerile sătenilor, numai fiindcă sufletele sunt prea agitate din cauza foamei și a mizeriei. Țăranii văd încă în Miron Iuga pe părintele lor, de la care nădăjduiesc o îndulcire a soartei ce-i apasă. Învoielile actuale sunt însă atât de grele, că nu se mai pot suporta. Pe urma lor majoritatea oamenilor au flămânzit îngrozitor toată iarna. Cu un sacrificiu relativ neînsemnat s-ar putea îmbunătăți viața tuturor...

— Dumneata în numele cui vorbești? întrebă iarăși Iuga.

— În numele sătenilor, domnule Iuga! zise Dragoș simplu.

— Te-au însărcinat ei pe dumneata să-mi comunicii doleanțele lor?

— Nu, nu m-a însărcinat nimeni, domnule Iuga, dar eu m-am crezut obligat, fiindcă mi s-au plâns și...

— Atunci pune punct, făcu bătrânul sever. N-am nevoie de mijlocirea dumitale pentru a afla ce doresc oamenii mei! Mijlocitorii de teapa dumitale sunt pacostea sătenilor. În loc să fiți luminătorii poporului, îi otrăviți sufletul și încurajați toate nemulțumirile ca din exploatarea lor să vă creați merite și popularitate... Degeaba, prima impresie nu mă înșală pe mine niciodată. Bine te-am văzut eu și te-am judecat de când am făcut greșeala de te-am adus în sat, ca să-mi turburi viața bieților oameni!

— Vă rog să credeți, domnule Iuga, că eu... zise învățătorul cu un involuntar zâmbet de supunere.

Pe Miron îl sâcăia eternul „domnule Iuga“ care i se părea sfidător. Îi reteză vorba mai energic:

— Destul! Eu nu discut cu samsarii nepoștiți!

— Conștiința mi-a dictat să-mi fac datoria și mi-am făcut-o! murmură Dragoș puțin abătut. Dumneavoastră veți decide cum

credeți de cuviință... Spuneți însă că vreți să-mi comunicați și dumneavoastră ceva?

— Nu, nu! protestă Iuga. Cu dumneata eu nu mai am ce vorbi. Alții ar trebui să vorbească cu dumneata!

Întoarse spatele. Învățătorul se retrase fără zgomot.

Când venise încoace avusese bătăi de inimă dureroase și emoția îi uscase cerul gurii și gâtul. Își aranjase în creieri cele ce voia să spuie bătrânului boier Miron. Toate erau limpezi, străvezii și convingătoare. Imposibil să nu fie înțeles și aprobat. Se înfățișa o situație excepțională și primejdii excepționale și iminente. El le simțea, și le vedea, și le auzea. A le păstra pentru dânsul și a le ascunde ar fi fost neal față de omul care, printr-un gest, ar putea să înlăture miasmele ce turbură văzduhul, să restabilească încrederea și răbdarea până la o soluție mai trainică.

Pleca acum dezamăgit de sine însuși, nu de Miron Iuga. Își blestema neputința de a-i fi lămurit ceea ce în sufletul său era atât de limpede. Transformate în fraze, lucrurile care-i sângerau lui inima apăreau reci, mărunte și fără nici o importanță, încât nu încapă mirare că Iuga le-a primit fără înțelegere.

Ajunse în uliță cu surâsul supus uitat pe față. Călca cu băgare de seamă, sprijinindu-se în umbrelă ca într-un băț, ferind noroiul și băltoacele, ținând marginea. Din ograda babei Ioana îl strigă deodată glasul lui Anton nebunul:

— Domnule Nică!... Stai, nu fugi!

Anton se cuibărise, de cum a dat iarna, la baba Ioana, care-l ocăra și-l răbda. Învățătorul își continuă calea. Din urmă însă Anton se apropia, desculț, înflăcărat.

— De ce fugi, domnule Nică? C-ai fost la boierul cel bătrân? Să nu-ți fie rușine și nici rău să nu-ți pară, că s-a apropiat ziua judecății și a socotelilor, iar cine a stat cu mâinile-n sân are să răspundă! Când vor sosi călăreții pe armăsari albi cu vestea cea mare, atunci dumneata ai să te ridici să strigi că...

În clipa aceasta, glasul babei Ioana se auzi chemător:

— Păsărelele mării, păsărele, păsări...

Nebunul încetă brusc și se întoarce, parcă ar fi fost chemarea lui, bolborosind supus:

— Stai că viu, maică Ioană!

Ion Dragoș îi auzi pașii desculți, leopăind în tină și depărtându-se, și glasul babei:

— Păsărelele mării...

4

Câteva zile după ce se mutase, într-o dimineață, intrând în redacție, Titu Herdelea găsi pe Roșu mai ursuz ca de obicei.

— Ei, văzuși dreptatea mea, puiule? zise cu o strâmbătură batjocoritoare. Acuma ce mai spui, ai?

Tânărul Herdelea nu pricepea despre care dreptate vorbește secretarul, căci el în toate și întotdeauna își descoperea dreptatea lui. Răspunse cu un surâs vag de aprobare. Roșu insistă:

— Sper că ai citit în ziarele de dimineață? Dar ce e în ziare e floare la ureche. Ministerul de Interne dă drumul numai teleg-ramelor inofensive. Realitatea, ehe, băiete, realitatea e...

Încheie cu un gest care voia să exprime maximul de îngrijorare patriotică. Cum însă Herdelea continuă să tacă nedumerit, secretarul continuă misterios:

— Dansul macabru a început! Și boierii noștri își pierd capul! Să-l vedem acuma pe gentilul nostru Deliceanu cum o întoarce, că eu i-am atras de mult atenția...

Tocmai după un sfert de ceas de ocoluri, ghici și Titu că Roșu vorbește despre niște tulburări țărănești izbucnite undeva în Moldova. Mici notițe și telegrame apăruseră de câteva zile în toate jurnalele, fără să li se dea importanța ce le-o atribuia secretarul

Drapelului. Se vorbeau mai multe prin oraș, dar cu oarecare satisfacție și nu cu temeri. Tânărul Herdelea căută să liniștească pe Roșu cu motivarea ce o auzea pretutindeni, anume că e vorba doar de mici corecțiuni aplicate ovreilor, care exploatează prea neomenos pe bieții țărani de prin satele moldovenești.

— Nu-i nici o pagubă dacă se vor pierde câțiva perciuni! zise Titu râzând. Numai așa o să mai scape satele de ei, că prea s-au înmulțit! Secretarul sări ars:

— Bravo, puiule! Aci am vrut să te aduc! Asta e mentalitatea care duce țara de râpă, huliganismul ăsta, care vede în ovrei cauza tuturor relelor... Eu aș admite totuși chiar barbaria contra ovreilor, dacă mi-ai garanta că prin ea se evită răul cel mare, care e pe drum! Poți însă dumneata să garantezi unde se oprește operația asupra perciunilor? Ești sigur că mâine sau poimâine țăranii nu vor continua operația prin bărbile boierilor și arendașilor creștini?

Titu Herdelea își aduse aminte că Roșu e ovreu și-i păru rău că a făcut o glumă ieftină în fața lui, atingându-i susceptibilitatea firească de rasă. Ca să-și repare greșeala, se grăbi să aprobe tot ce spunea Roșu, subliniind cu câte un „desigur“ sau „evident“. Și secretarul se străduia să-i demonstreze că toate revoluțiile așa încep, cu câte o tulburare neluată în seamă sau considerată fără importanță. E avertismentul. Dacă se iau măsuri potrivite, imediat, dezordinea se poate localiza și potoli fără consecințe grave. Altminteri, focul se întinde până ce cuprinde o provincie, o țară, un continent.

— Acum însă, ce se întâmplă, amice? Lumea nu vede în cele ce se petrec în Moldova decât o agitație contra ovreilor. Și, cum spuneai și tu adineaori, ce pagubă dacă o să mănânce bătaie niște jidani? Lasă-i să mănânce. E o supapă de siguranță. Bătând pe jidani, țăranii se vor răcori și vor uita pe ceilalți boieri și arendași, care nu-s jidani, dar îi exploatează la fel, dacă nu și mai rău. Să

nu-ți închipui că astea-s vorbe de clacă, puiule! Urmărește toată presa! Pretutindeni, mai în surdină, mai pe față, sunt justificate, aprobate, chiar blagoslovite sălbăticiile țăranilor răzvrățiți, cu scuza subînțeleasă bineînțeles „jos jidanii“. Se spune că e o cauză sfântă la mijloc și, desigur, așa este, căci cauza țăranilor e sfântă și dreaptă. Cu toate astea, în loc să i se caute soluții cinstite, care să aline cât de cât mizeria țărănească, toți toarnă untdelemn pe focul încins. Opoziția, bine, să zicem, e opoziție și vrea să profite chiar de o catastrofă, ca să puie mâna pe putere... Cel puțin guvernul de-ar fi cuminte! Aș! Face mai rău decât opoziția, fiindcă nu face nimic. Și-a pierdut capul sau încă nu-și dă seama de situație. Destul că pârjolul se întinde și nimeni nu ia o măsură de apărare a ordinii. Și-atunci iacă de ce-ți spun eu că e grav și că a început rostogolirea spre prăpastie!

Roșu își scotea mereu ochelarii de după urechi, îi ștergea atent, îi pune la loc și continua mai pasionat, vrând cu orice preț să convingă pe tânărul Herdelea, parcă de convingerea lui ar fi atârnat liniștirea tuturor primejdiilor. Titu era convins în sineși că elocința secretarului s-a dezlănțuit mai cu seamă din pricina nedelicateței lui involuntare și se credea obligat să asculte cu resemnare, deși în buzunar îl ardea o scrisorică găsită adineori la portar, rămasă necitită, cu slovele Tanței. Spre norocul lui sosi Antimiu, un reporter gras, asudat, într-o blană soioasă, cu căciula de lutru fals pe ceafă și cu o gravitate pe față, ca și când ar fi fost deținătorul secretelor supreme de stat. Fără să învrednicească pe Herdelea măcar cu o privire, se prăvăli pe un scaun la biroul secretarului, oftând:

— Nene Roșule, se încurcă urât de tot chestia cu tulburările... După-masă e convocat Consiliul de Miniștri pentru a hotărî chemarea rezerviștilor!

Secretarul făcu triumfător către Titu:

— Ce-ți spuneam eu, onorabile?... Ai auzit?... Rezerviștii!

Reporterul se pregătea să scrie informația. Roșu îl opri cu amărăciune:

— Anunță numai Consiliul de Miniștri. Restul nu poate merge la *Drapelul*. Asta-i soarta noastră ticăloasă. Când ai o știre senzațională trebuie să-ți muști unghiile și să te uiți cu jind cum o publică *Adevărul*...

Peste câteva minute, din cabinetul directorial apărură însuși Deliceanu, ras, subțire, delicat. Fără surâsul lui obișnuit părea mai bătrân.

— Scrie tu, Roșule, că ești mai iute! zise directorul. Am să-ți dictez o informație care e de fapt un comunicat... Gata? Vasăzică: „Față de știrile alarmante ce se publică de câteva zile într-o anumită presă, ni se comunică din sursă autorizată că în țară domnește cea mai perfectă liniște și opinia publică n-are nici un motiv serios de îngrijorare. Micile incidente strict locale se datoresc unor agitații de rea-credință. Guvernul, de altfel, este ferm decis a menține ordinea împotriva oricui, întrebuițând toate mijloacele legale.“ Așa!... Ia citește acum!

Roșu citi. Directorul aprobă.

— Da!... O pui în capul informațiilor politice pe două coloane cu doisprezece aldine!...

Dădu să plece. Secretarul întrebă:

— Dar despre chemarea rezerviștilor dăm ceva?... Mi-a adus acum...

— Nu, nu! Întrerupse Deliceanu. Lasă numai comunicatul! De altminteri, chestia cu rezerviștii încă nu e sigură. E de văzut dacă în Consiliul de Miniștri se va decide asta sau poate altceva...

Titu Herdelea profitase și se retrăsese la o masă mai depărtată să-și citească scrisoarea. Tanța de-abia acum aflase că s-a mutat. Jenică n-a spus nimic părinților, dar o spionează și a amenințat-o

cu scandal, dacă se mai duce la doamna Alexandrescu. Are să-i povestească multe, i-e dor și vrea să-l întâlnească. Să-i lase, tot la portar, într-un plic, noua adresă și apoi ea va veni negreșit... Titu ascunse scrisoarea, își însemnă adresa pe un petic de hârtie, fără nume. Îi era și lui dor de ea, de glasul ei blând și de ochii ei cu priviri învăluitoare. În zadar s-a bucurat, când s-a mutat de la doamna Alexandrescu, că a scăpat. Tanța îi rămăsese în suflet, de unde n-o putea smulge, oricât i se părea că e necesar să se despartă de ea. Lipsa ei îl durea și-l inspira. În fiecare seară dorul și-l plângea în strofe fierbinți. Nu mai cizela și nici nu le scria cu gândul să le publice, ci doar ca să-și mângâie inima.

Roșu, după ce plecă Deliceanu și reporterul, își reluă explicațiile, acuma înmuiate în sarcasm din cauza comunicatului care tăgăduia o realitate îngrozitoare. Tânărul Herdelea se făcea că-l ascultă, dar vorbele îi intrau pe o ureche și-i ieșeau pe cealaltă ca niște sunete fără sens. Îl preocupa numai Tanța. Se gândea să adauge la adresă și o oră prin care să-i indice că o așteaptă. Dacă ea nu va putea veni la ora aceea? În loc de oră adăugă: „Te iubesc“.

Când ieși de la redacție, răsuflă: în sfârșit s-a isprăvit cu tulburările! I se părea că tulburările sunt numai o altă formă a eternului subiect de discuții care este aici chestia țărănească. E obiceiul țării să se vorbească mereu despre lucrurile cele mai grave, fără să se facă nimic. Vorbind, oamenii au iluzia că și-au împlinit datoria. Importantă e vorba, nu fapta. Mai ales când vorba poate propovădui toate grozăviile.

La masă, Gavrilăș îl întreținu tot despre tulburări. El a auzit pe la poliție lucruri urâte: că un orașel oarecare ar fi fost devastat de țăranii răsculați și că se vorbește despre mobilizarea armatei... După-amiază se întâlni cu preotul Belciug foarte îngrijorat:

— Mi se pare că am nimerit rău cu venirea în țară. Se aud întâmplări întristătoare, nu știu cât sunt de adevărate. La hotel

îmi spune portarul c-au sosit jidani de prin Moldova, care povestesc grozăvii mari...

— Pe-aici așa-s oamenii, domnule părinte! zise Titu cu o siguranță în care începea totuși să se amestece neliniștea. Le place să facă din țăntar armăsar. O fi ceva, nu zic, dar nici așa cum se vorbește...

— Mă gândesc dacă n-ar fi cuminte să mă duc eu frumușel acasă, să nu mă apuce pe aici vreo revoluție sau chiar un război. Doamne ferește, să se închidă granițele și să se oprească trenurile!

— Ia fugi, nu mai vorbi copilării! făcu tânărul Herdelea cu o strângere de inimă. Ce crezi dumneata, că asta-i țară de haram, domnule părinte? Fii liniștit și nu mai asculta toate prăpăstiile!

A doua zi se pomeni la *Drapelul* cu Grigore Iuga. Nu se întâlniseră de vreo două săptămâni. Venea să se intereseze care este adevărul în vălmășagul de știri ce circulau și se băteau cap în cap. La club se colportau lucrurile colorate după partide. Chiar oamenii despre care se știa că sunt în relații intime cu miniștrii sau nu știau nimic precis, sau ascundeau înadins adevărul. Nu mai fusese la Amara de la Crăciun, și din pricina divorțului, și din alte pricini. Dacă ar fi vreo primejdie, s-ar socoti obligat să rămâie la țară, lângă tatăl său.

— Cred că ziarele cunosc adevărul, deși scriu minciuni, zise Grigore cu un surâs silit. Predeleanu îmi spune să-mi văd de treburi, că nu poate permite guvernul să se întindă dezordinile în toată țara. Alții însă zic că guvernul e neputincios și nu mai poate stăpâni mulțimea întărită...

Titu Herdelea nu-i putea da nici o lămurire inedită sau măcar cu pretenție de autenticitate, nici nu voia să-i spuie simple basme auzite prin oraș. Îi făcu însă cunoștință cu Roșu care fu încântat și, după ce lăudă pe Titu, zise aproape solemn:

— Adevărul, domnul meu, e mai negru decât bănuiește lumea! Mișcarea se întinde mereu, zi cu zi, ceas cu ceas, și nu se știe

dacă se mai poate lua vreo măsură care s-o poată stăvili. Iacă, aci am ajuns! Din fericire încă nu s-a vărsat sânge, încă nu s-au pierdut vieți omenești, dar nimeni nu știe ce poate aduce ziua de mâine.

Îi zugrăvi amănunțit ce-a fost în cutare sat sau oraș, ce s-a prădat și ce s-a distrus, iar după toate declară ca un orator la tribuna Camerei:

— Se mișcă țara, domnul meu! Toată țara!

Grigore Iuga, impresionat de tonul profetic al secretarului, se hotărî să plece chiar mâine la Amara, invitând și pe Herdelea să-l însoțească, cu promisiunea că nu vor sta decât două-trei zile, iar de-ar trebui să rămâie mai mult, pe el îl va trimite în orice caz la București. Titu ar fi fost încântat să meargă, mai ales în vremea aceasta, și se uită întrebător la Roșu, care spuse protector:

— Poți să te duci, puiule! Sigur! Se poate să te refuz pe tine? Te pomenști că-mi aduci un reportaj interesant și pentru *Drapelul*. Ar fi senzațional. Adică, pardon... E vorba de Argeș... Pe acolo deocamdată pare să fie liniște. Totuși nu strică prudența nicăiri la țară în zilele astea tulburi. Așa că ia seama, puiule, să nu puie mâna pe tine țărani!

— Ei, parcă eu sunt moșier! râse Titu.

— Nu râde, amice! făcu secretarul. Crezi că bieții ovrei care pătimesc acum sunt boieri?

5

— Eu îmi fac datoria să te avertizez, draga mea, că nu e prudent să pleci acum la țară! zise Gogu Ionescu cu o seriozitate neobișnuită. Firește, dacă nu mă ascuți, eu nu te pot opri și în orice caz conacul de la Lespezi îți stă la dispoziție oricând. Cred însă că ai să mai reflectezi și...

— Am reflectat! îl întrerupse Nadina ironic. Și n-am putut descoperi nici un motiv care să mă reție. Din contră, toate mă

îndeamnă să nu amân lichidarea, și lichidarea nu se poate face fără mine decât riscând să fiu înșelată, ceea ce nu pot permite, tocmai fiindcă sunt femeie, și toți speră să mă înșele. De altfel, nu merg singură. Iau pe avocatul meu.

— Așteaptă cel puțin să se mai clarifice situația!

— Nu plec mâine, Gogule! glumi Nadina. Încă n-am fixat ziua. Aș vrea să se mai usuce nițel pământul și să se îndrepte șoseaua... Și-apoi de unde atâta frică pe tine, când prin părțile astea e liniște deplină?

— Dă-o încolo de moșie acum! făcu Gogu. O ai arendată, lasă pe arendaș să se descurce cu țăranii.

— Tu crezi serios că țăranii se războiesc cu femeile? Aida de!

— Bine, nu insist, fiindcă insistența mea te face să te încăpățânezi mai rău! zise Gogu. Am vorbit și cu tata. Și dumnealui crede că e o nebunie ce vrei să faci... Nu-ți mai spun de Jenny, care știu cât te iubește. Nu-i așa, iubirea mea?

Eugenia avea ochii plini de lacrimi. Vru să spuie ceva. Când deschise gura o podidi plânsul. Gogu se sperie:

— Iubirea mea, sufletul meu, ce-i asta? Se poate?

— Numai tu ești de vină, Gogule, că alarmezi lumea fără nici un motiv! protestă Nadina. Să mă ierți, Jenny dragă, te rog! Dacă știam că voi face atâta tulburare, nici nu vă mai spuneam că plec...

Erau invitații ei la masă. De când Nadina se afla în divorț, mâncau aproape permanent împreună, sau ei la ea, sau ea la ei.

— Dă-mi voie să-ți spun, dragă Nadina, că e o nebunie, pur și simplu nebunie! strigă în cele din urmă Gogu Ionescu, exasperat de îndărătnicia ei.

— Tocmai fiindcă e nebunie mă ispitește! zise Nadina cu o lucire mai vie în ochi.

Într-adevăr Nadina se înverșuna mai ales pentru că toată lumea o sfătuia să renunțe. Avocatul Olimp Stavrat, care-i susținea divorțul,

un bătrâior cochet, cu o bărbuță îngrijită, a fost cel dintâi. Îi făcea puțină curte, uneori mai indiscret. Suspina în fața ei și ridica ochii spre cer, în semn de supremă pasiune. Când a auzit însă că trebuie să meargă cu ea la țară, s-a crezut obligat să-i atragă atenția asupra primejdiilor. O privire ironică a Nadinei a fost suficientă să-i schimbe părerea:

— Firește, n-am vorbit pentru mine, ci pentru dumneavoastră, conită! Din parte-mi sunt gata oricând să vă însoțesc și până la marginea pământului. (Oftă și continuă.) Poate că, în sfârșit, veți observa că și în pieptul unui avocat bate o inimă...

Raul Brumaru refuză brutal:

— Ce-ți trece prin gând, Nadina? Acuma? La țară?... Vrei să-ți bați joc de mine? Nu, nu! Eu stau binișor la București!

Până și șoferul Rudolf găsisese de cuviință să obiecteze că excursiunea aceasta e cam periculoasă.

Apărându-i astfel ca o aventură, plecarea la țară o pasiona. Desigur, n-avea motive serioase să se grăbească și ar mai fi putut aștepta. Divorțul se pronunțase, adevărat, dar până la transcriere mai erau vreo două săptămâni. Nici nu se gândea să încheie definitiv vânzarea până ce nu o va putea face pe numele ei. Dar își zicea că trebuie să hotărască cui vinde, să fixeze tot, încât în ziua când se va transcrie divorțul, să poată iscăli actul și să sfârșească orice contact cu țara.

— De ce vrei tu, Gogule, ca ultima mea călătorie la țară să fie banală? zise Nadina. Am oroare de banalitate!

6

Sâmbătă dimineața, pe când explica pentru clasa a patra domnia fanarioților, învățătorul Dragoș se pomeni în școală cu un jandarm care-i spuse încet că domnul plutonier îl poartă

urgent până la post, având a-i face o comunicare. Învățătorul, parcă l-ar fi așteptat, răspunse liniștit:

— Bine, vin imediat...

Și, fiindcă jandarmul rămase pe loc, adăugă:

— Sau vrei să mergem împreună?... Și mai bine!

Se uita împrejur. Nu-și amintea unde și-a pus pălăria. Era pe masă. O văzu în sfârșit, dar întâi își luă paltonul. Iar întrebă pe jandarm:

— Să dau drumul copiilor ori...?

Și cum jandarmul strânse din umeri neștiutor, continuă:

— Adică, firește, de ce?... Bumbu Ștefan, ieși la catedră! Să ții liniște și să-mi scrii pe tablă pe cei ce nu ascultă și fac gălăgie, ai înțeles?... Să fiți liniștiți și cumiți, copii, că mă întorc numaidecât!

Se uită la jandarm, parcă ar fi vrut să vadă pe figura lui ceva. Fața jandarmului nu spunea nimic. Ieșind în uliță, îi zise mai hotărât:

— Trebuie să ne abatem un minut și pe la casa mea, ca să nu creadă nevastă-mea cine știe ce!

Doamna Dragoș se îngrozi văzându-l cu jandarmul după el. Începu să plângă cu hohote, apoi să afurisească. Soacră-sa îi ținea hangul.

— Stați, nu mă jeliți, că încă n-am murit! făcu Dragoș enervat de lacrimile lor. Stați, că nici nu știu de ce mă cheamă!

— Ia îmbracă-te, socrule, și du-te cu dânsul, nu ședea ca bolovanul! strigă Florica.

Bătrânul se iuți, parcă glasul l-ar fi dezmeticit dintr-o toropeală. Învățătorul ar fi vrut să spuie ceva, doar pentru asta a venit cu jandarmul. Dându-și seama că nu poate întârzia, bâigui pierdut:

— Dacă s-ar întâmpla să nu mă întorc, atunci... Adică las' că i-oi spune tatii, dac-o fi așa, că tot vine și dumnealui... Ei, haidem să mergem!

Se gândi că ar trebui să-și sărute nevasta, cel puțin pe ea, dar își opri dorința, ca nu cumva să tragă a rău sau să o sperie mai mult. Ieșind, făcu mai slab:

— Rămâneți sănătoși!

În fața postului de jandarmi era căruța cu doi căluți a lui Lupu Chirițoiu. Învățătorul întrebă cu o tresărire:

— Încotro, moș Lupule?

— Nu știu, dom' Nică! răspunse bătrânul. Mi-au poruncit dumnealor să viu cu căruța și cu merinde pentru cai și a trebuit să viu!

Plutonierul Boiangiu îl aștepta în curte și-l primi cu o mutră de ușurare, parcă i-ar fi fost teamă că n-are să sosească. Își dădură mâna ca totdeauna și intrară în cancelarie.

— Ce s-a întâmplat, domnule șef, de m-ai luat chiar din clasă? zise Dragoș cu mirarea celui ce nu bănuiește nimic, deși în sineși era sigur că trebuie să fie efectul supărării lui Miron Iuga de acum trei zile.

Boiangiu făcu un gest vag, care voia să arate că el n-are nici o vină. Pe urmă îi spuse că a primit ordin telegrafic să-l trimită foarte urgent la Pitești și să-l prezinte domnului prefect personal.

— Și pentru care motiv, domnule plutonier? zise învățătorul aproape solemn.

— Eu am un ordin, domnule Dragoș, și trebuie să-l execut! răspunse Boiangiu. Așa că îmi pare rău, dar...

— Vai de mine, nu-ți fac nici un reproș! protestă Dragoș. Credeam numai că poate cunoști motivele, cu toate că în fond ar fi același lucru... Atunci când zici să plecăm?

— Cât mai repede! așa-mi sună ordinul! spuse plutonierul. Dacă însă vrei să-ți aducă ceva de acasă, mai putem zăbovi vreo oră, dar mai mult nu, căci până la Pitești e cale lungă și căluții lui moș Lupu...

— Foarte bine... Întrerupse învățătorul, căutând să păstreze o ținută demnă, mai cu seamă simțind că începea să se clatine. Auziși, tată, porunca?... Acu du-te degrabă și dă întâi drumul copiilor acasă, că i-am lăsat singuri în școală, și apoi spune-i Floricăi să-mi aducă ce crede dânsa pentru drum, dar iute, să nu pierdem vremea și să-l încurcăm pe dumnealui!

Plutonierul oferi un scaun învățătorului. Vorbiră despre lucruri indiferente. Un moment apăru și doamna Boiangiu să întrebe pe Dragoș ce mai face Florica. Pe urmă, peste vreo jumătate de ceas, năvăli Nicolae, fratele învățătorului, care nu fusese acasă și aflase de la oameni. Era speriat și furios. Strigă că are să se ducă la boierul Miron, să-i cadă în genunchi... Boiangiu se supără: să nu-i facă lui neplăceri, altfel întoarce foaia... Sosi Florica cu merinde și cu schimburi.

— Atunci, domnule Dragoș, suntem gata? zise plutonierul. Vasăzică, putem pleca?...

Deschise ușa de la camera jandarmilor, ordonând:

— Bogza!... Aide!... Gata!...

Un jandarm înarmat se ivi în ușă, bătând din călcâie. În ogradă și în uliță erau strânși vreo treizeci de țărani. Vestea că învățătorul a fost arestat s-a răspândit în sat ca focul. Boiangiu se încruntă. Îi era frică să nu se întâmple vreo complicație. Îi luă totuși cu blândețe:

— Da voi altă treabă n-aveți, măi oameni?... Faceți loc!... Veniți să căscați gura, parcă ar fi panoramă!

Marin Stan se apropie confidențial, socotindu-se mai prieten cu șeful:

— Don' plutonier, fii bun, zău... E păcat de don' Nică, zău așa! Dumneata, dacă vrei, poți!

— Marine, vezi-ți de treabă, că mă superi! mârâi Boiangiu.

Fiindcă se mai găsiră și alții să stăruie, plutonierul zori pe Dragoș, care-și lua rămas bun de la Florica:

— Aidem, domnule învățător, aidem!... Și te rog foarte mult să ai toată grija pe drum, să nu se întâmple ceva, căci jandarmul are ordin să tragă!

— Fii liniștit! zâmbi Dragoș, adăugând către țăranii care înconjurau căruța: Să ne vedem cu bine, oameni buni!

— Dumnezeu să-ți ajute! răspunse mulțimea.

Căruța porni. Dragoș nu mai întoarse capul. Lângă el, arma jandarmului se clătina ca un avertisment. Florica, cu obraji uzi, porni pe mijlocul uliței, după căruța ce se micșora mereu. Boiangiu răsufală ușurat c-a scăpat de-o grijă mare. Acuma explica mai blajin oamenilor adunați:

— Credeți că eu fac de capul meu?... Dacă vine porunca de sus, trebuie s-o împlinesc, că sunt soldat și soldatul nu crâcnește!

— Apoi asta așa-i! aprobară câțiva țărani.

Mulțimea totuși rămase în șosea, vorbind, sfătuind, întrebând. Deodată Nicolae Dragoș izbucni amărât:

— Stați, stați și sporovăiți ca babele, în loc să mergeți la boierul Miron, să vă rugați să nu-l năpăstuiască pe bietul Nică... Și nu vreți să știți că numai din pricina voastră s-a stricat cu boierul și...

Țăranii ascultau, unii aprobau, mai mulți tăceau. Cineva zise: „Putem să ne ducem, că n-are să ne omoare“, altul mormăi gros: „Parcă boierul are să se uite în gura voastră“, iar unul strigă sfătos: „Da de ce nu te duci tu, Nicule, și îndemni numai pe alții?“

— Zic eu că nu merg? se înfurie flăcăul. Crezi că mi-e frică de boier ca vouă?

Alți țărani soseau mai alarmați. Începură să se amestece și femeii, și copii printre bărbații care umpleau ulița de la postul de jandarmi până la baba Ioana. Tot vorbind și tocmindu-se, mulțimea ajunse pe nesimțite în fața conacului Iuga. Pe când Luca Talabă spunea într-un grup că în alte părți oamenii nu se lasă așa călcați în picioare, Trifon Guju răbufni cu glasul-i pătrunzător:

— Aidem, măi oameni, că-i mai mare rușinea să ne tot ciorovăim ca babele!

Intrară în ograda argaților. Un stol de porumbei se ridică în văzduh, iar galițele se risipiră speriate. Curtea se umplu. Leonte Bumbu, logofătul, ieși mirat dintr-o odaie în capul gol:

— Da ce-i, de-ați venit tot satul?

Răspunseră mai multe glasuri deodată. Logofătul se scărpină în ceafă:

— Are să se supere boierul că...

— Las' să se mai supere și dumnealui, că noi ne-am supărat destul, strigă din grămadă un glas necăjit.

Întâmplarea aduse în clipa aceea pe Miron Iuga. Deșteptarea primăverii parcă-l întinerise.

— Ce-i, Bumbule, cu oamenii ăștia, ce poftesc?

Marin Stan începu rugămintea, alții o continuă până ce Iuga se dumeri:

— A, vasăzică l-au arestat?... Foarte bine au făcut... Acuma cred că o să vă vie și vouă mintea cea bună a rumânului!

Câțiva strigară obraznic să-l ierte. Miron se înfurie:

— La mine nu se prind treburile astea! Mă mir că încă nu mă cunoașteți, că doar împreună trăim! Eu v-am socotit oameni de omenie, dar mă tem că am greșit. Acuma veniți grămadă, iar la învoieli vă codiți!

— Nu mai putem, cucoane, cu învoielile vechi! țipă Toader Strâmbu. Îmi pier copilașii de foame, măcar că am muncit de...

— Nu mai puteți? făcu Miron Iuga. Foarte bine! Stați acasă, și leneviți, și văitați-vă!... Cine-i harnic și cumpănit poate să trăiască din munca cinstită...

— D-apoi că nimeni nu șade, cucoane, că muncim toți destul, dar și dumneavoastră trebuie să ne mai ajutați! zise Serafim Mogoș domol și hotărât.

— Eu la tocmeală nu stau cu nimeni și nici nu vă rog! spuse bătrânul Miron aspru. Pământ să fie, că brațe de muncă se găsesc cu miile! Dacă voi nu vreți să munciți, vom aduce oameni din Transilvania!

— Ba străini să nu vie, cucoane, că pământurile astea noi le-am muncit totdeauna, nu străinii! strigă Trifon Guju.

— Tu crezi că am să te întreb pe tine, prăpăditule? se revoltă Miron Iuga. Asta vă mai lipsea, obrăznicia!... Aideți, am terminat cu voi! Să-mi curățați locul numaidecât!

— Apoi așa nu-i bine, cucoane! făcu Luca Talabă dârz. Nu-i bine deloc.

Miron Iuga nu se clinti până ce se goli curtea. Apoi porunci scârbit:

— Bumbule, închide porțile!

7

A doua zi, duminică, pe când ieșea lumea de la biserică, se răspândi vestea că adineaori ar fi trecut prin sat doi călăreți pe cai albi cu porunci de la vodă. În fața cârciumii pe bătătura unde se ținea hora, pâlcuri de oameni se opriră să afle noutăți. Mulți născoceau amănunte alandala. Ignat Cercel, ca un câine de pripas, trecea de la un grup la altul, cu aceeași întrebare:

— Oare n-o fi poruncit despre pământuri, măi oameni?

Primarul Ion Pravilă, după ce ascultă în dreapta și-n stânga, strigă în batjocură:

— Măi, nu cumva or fi cai verzi pe pereți călăreții voștri?

Nu râse nimeni. Un bătrân îl probozi:

— Degeaba batjocorești, don' primar, că astea nu-s de batjocorit! Că nici strâmbătatea nu poate stăpâni mereu și trebuie să vie vremea dreptății!

— Apoi dreptatea nu vine călare, moșule! făcu Pravilă cu alt glas.

— Vine cum poate și bine că sosește! bâigui bătrânul.

Leonte Orbișor povestea că Anghelina lui Nistor Mucenicu s-ar fi întâlnit cu călăreții. Așa i-a spus lui cineva, nu știe cine. Lupu Chirițoiu socotea că trebuie să fie ceva adevărat, fiindcă și el a auzit multe la Pitești ieri, când l-a dus pe don' Nică.

Peste un răstimp, Vasile Zidaru aduse pe Anghelina să mărturisească dânsa ce-a fost și cum. Femeia se codea și se rușina să vorbească în fața atâtor oameni care o încurajau cu ochii lacomi:

— Aoleu, păcatele mele, mi-am lăsat copiii singuri și...

Primarul vru să o ia la instrucție. Anghelina se sperie și se apără că trebuie să-i mai fi văzut și alți oameni, că doar călăreții nu se fereau și nici n-aveau de ce:

— Spune, muiere, din fir în păr, că nu te mănâncă nimeni! o îndemna Ignat cu blândețe. Vrem să știm și noi poruncile și să nu greșim!

În sfârșit Anghelina își luă inima-n dinți:

— Plecasem cu băiețelul de mână până la soacră-mea, să-mi mai împrumute nițel porumb... când treceam pe la biserică tocmai trăgeau clopotele de sfânta evanghelie și mă închinam, și-mi era rușine, că de atâtea griji și necazuri nici la sfânta slujbă nu mai pot răzbi. N-apucați bine să mă închin, că și văzui venind pe uliță doi călăreți pe cai albi, de m-am mirat. Veneau din sus, dinspre Lespezi. Mă dădui la marginea uliței, dar numai ce mă pomenii că unul mă strigă și zice: „Unde te duci, muiere?” Zic: „Numai colea, la soacră-mea...” Și cellalt zice: „Văd că ești necăjită rău, dar n-ai grijă, că noi aducem veste mare, că pe noi ne-a trimis vodă să dăm de știre oamenilor că toate moșiile sunt ale lor de-acum înainte, și să se apuce de îndată să le împartă după dreptate, iar pe boieri și pe arendași să-i alunge și să le ardă conacele, și curțile, și toate acareturile, ca nu cumva să se mai întoarcă înapoi! Ai

înțeles, femeie? ...Și să nu întârzie deloc oamenii, că așa e porunca lui vodă și cine nu ascultă porunca, amarnic are să ispășească!“ Uite așa mi-a spus călărețul și eu zic: „Am înțeles, dar...“ „Apoi atunci bine! Rămâi sănătoasă!“ „Dumnezeu să v-ajute și dumneavoastră!“ Dânșii au pornit devală și eu m-am întors și m-am uitat după ei o bucată de timp, ș-apoi mi-am văzut de drum și i-am spus socrului ce mi-au spus călăreții, și s-a mirat și dumnealui...

Oamenii tăcură, până ce Ignat Cercel zise, clătinând din cap:
— Mare minune și asta!

Mai aflare de la Anghelina că cei doi călăreți erau îmbrăcați în alb și că au trecut ori spre Ruginoasa, ori spre Vaideei. Pe urmă, primarul o trimise acasă să-și vază de copii.

Într-un târziu, veni și Anton Nacu, care avusese niște treburi la Ruginoasa, și povesti că și el s-a întâlnit pe drum cu călăreții albi și i-au spus tot așa, că oamenii să-și împartă fără zăbavă pământurile boierilor și cine se împotrivește să nu fie cruțat, cum n-au fost nici oamenii cruțați de dânșii.

Cu toate că se desprimăvăraseră, era vreme mohorâtă, cu cerul de plumb. Oamenii se zgribuleau, dar nu se risipeau. Pe la amiază, Matei Dulmanu sosi cu alți câțiva din Lespezi, aducând știrea că și pe la ei au trecut călăreții. Irimie Popa, pândarul arendașului Cosma, se întorcea din Vaideei și spunea că și acolo se minunează lumea ce să fie cu călăreții care au poruncit ca oamenii să bage plugurile îndată în moșia boierului...

— Ce să fie, măi Irimie? îl desluși Leonte Orbișor. Ne-a mai venit și nouă rândul!

— Nu v-aduceți aminte de când vă spun mereu că vodă vrea să împartă oamenilor pământurile? făcu Ignat Cercel cu mândrie. N-ați vrut să mă credeți. Acu se adeverește de-a binelea!

Primarul amuțise; trecu la cârciumă să se încălzească cu un păhărel, iar peste câteva minute o șterse acasă, nevrând să fie de față când oamenii vorbesc prea multe prostii. Petre Petre, înflăcărat,

amintea lui Luca Talabă cât au alergat prin București pentru moșia cucoanei, și încheie:

— Bine că nu ne-am încurcat!

— Ei, stai, băiete, că nu s-a isprăvit! Dacă s-ar împărți moșiile cum merge gura oamenilor, ehei, bine ar fi!

Atunci glasul lui Trifon Guju, zgrunțuros și ursuz, se înalță peste șovăirile țăranilor:

— Da noi ce facem, măi creștini? Șezătoare ori?...

— Așa-i, așa-i, ce facem? răspunseră alte glasuri deștelenite. Că de vorbe și de sfaturi ne-am săturat!